

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

На правах рукопису

РАВЛЮК ТЕТЯНА АНАТОЛІЇВНА

УДК 378.091.33-027.22:36-051

**РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ
ПЕДАГОГІВ У ПРОЦЕСІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ**

Спеціальність 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти

Дисертація
на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Науковий керівник:
Алексєєнко Тетяна Андріївна,
кандидат педагогічних наук, доцент

Чернівці – 2012

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ У ПРОЦЕСІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ.....	11
1.1 Розвиток творчого потенціалу особистості як психолого-педагогічна проблема.....	11
1.2 Соціально-педагогічна практика – фактор розвитку творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів	31
1.3 Аналіз критеріїв та показників визначення рівнів творчості у науково-педагогічній літературі	45
Висновки до першого розділу.....	61
РОЗДІЛ 2. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ У ПРОЦЕСІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ.....	63
2.1 Кваліметричний підхід до оцінювання рівнів розвитку творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів у процесі практичної підготовки....	63
2.2 Теоретичне обґрунтування структурно-функціональної моделі розвитку творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів у процесі соціально-педагогічної практики.....	95
2.3 Теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка педагогічних умов розвитку творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів у процесі соціально-педагогічної практики	110
2.4 Результати дослідно-експериментальної роботи.....	156
Висновки до другого розділу	173
ВИСНОВКИ	175
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	178
ДОДАТКИ	200

ВСТУП

Актуальність теми. Потреба розвитку творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів у процесі практичної підготовки зумовлюється сучасними тенденціями реформування вищої освіти у контексті вимог Болонського процесу, входженням України в єдиний Європейський освітній простір, досягненнями вітчизняної педагогічної науки.

На сучасному етапі розвитку суспільства, який характеризується економічними, демографічними та інтелектуальними кризами, нестабільністю соціально-політичних процесів, появою негативних тенденцій у життєдіяльності суспільства, сім'ї, окремої людини («соціальне сирітство», бездомність, алкоголізм, наркоманія, злочинність, суїцид та ін.), зростає роль творчої професійної діяльності соціального педагога, покликаного стабілізувати соціальні потреби людини, її здатність діяти в різноманітних життєвих ситуаціях, кваліфіковано захищати права, надавати допомогу та підтримку суб'єктам соціально-педагогічної діяльності (особам з обмеженими соціальними, фізичними та психічними можливостями, з девіантною поведінкою, обдарованим, важковиховуваним, сиротам).

Вивчення досвіду роботи вищих навчальних закладів України III-IV рівнів акредитації дозволило виявити суперечності, що потребують розв'язання: між постійним зростанням вимог суспільства до рівня професійної підготовки творчих соціальних педагогів у нових соціально-економічних умовах і реальним рівнем розвитку творчого потенціалу студентів, їх готовності до виконання професійних функцій; між перманентними змінами в змісті, характері професійної діяльності, ускладненням функцій соціальних педагогів через нестабільність у соціальному середовищі та невідповідним рівнем практичної підготовки майбутніх фахівців, спрямованої на формування їх професійної компетентності, розвиток творчого потенціалу; між традиційними підходами до розв'язання соціальних проблем людини, несформованістю творчих якостей майбутніх соціальних педагогів в існуючих умовах їх підготовки та потребою застосування інноваційних технологій професійної соціально-педагогічної діяльності в процесі неперервної соціально-педагогічної практики як засобу розвитку творчого потенціалу особистості.

Актуальності набула потреба у професійній підготовці соціального педагога нового типу, здатного швидко й адекватно реагувати на зміни, компетентно та творчо вирішувати соціально-педагогічні проблеми в усіх типах та видах навчально-виховних установ і закладів соціальної роботи, на всіх рівнях управління.

Важливим компонентом професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів є соціально-педагогічна практика, яка забезпечує формування професійної компетентності, оволодіння досвідом творчої діяльності, розвиток соціально-педагогічної та соціально-психологічної готовності до виконання професійних обов'язків, інтересу до науково-дослідної роботи в галузі соціально-педагогічних наук. Недостатній рівень використання резервних можливостей соціально-педагогічної практики для формування творчої особистості зумовлює пошук шляхів удосконалення практичної підготовки майбутніх фахівців.

Проблеми підготовки соціально-педагогічних кадрів, розвитку творчого потенціалу особистості висвітлюються в багатьох наукових фундаментальних працях. Зокрема, суть, напрями, зміст соціально-педагогічної діяльності розкрито О. Безпалько, Т. Веретенко, І. Зверєвою, А. Капською, І. Козубовською, Г. Лактіоною, С. Пащенко, О. Пенішкевич, В. Поліщук та ін. Професійній підготовці соціальних педагогів у ВНЗ присвячені роботи С. Архипової, П. Гусака, О. Дубасенюк, Л. Міщик, С. Харченко та ін. Умови практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів аналізували Ю. Галагузова, Г. Сорвачева, З. Фалинська, Г. Штинова та ін. Досвід формування та розвитку творчої особистості висвітлений дослідниками в галузі психології (В. Андрєєв, Д. Богоявленська, Г. Костюк, Н. Кузьміна, О. Лук, К. Платонов, Я. Пономарьов, С. Рубінштейн, К. Роджерс, А. Маслоу, Е. Торренс та ін.) та педагогіки (В. Андрієвська, Н. Гузій, В. Загвязинський, В. Кан-Калик, Н. Кічук, М. Поташник, С.Сисоева та ін.). Зміст поняття «творчий потенціал», його структура, чинники та умови розвитку визначені в роботах В. Гребенюка, І. Драч, О. Клепікова, П. Кравчук, І. Кучерявого, А. Матюшкіна, В. Моляко, В. Овчиннікова, Н. Посталюк, В. Рибалка, Н. Устинової, С. Хмельковської та ін.

Однак, аналіз наукової літератури засвідчує, що проблема спрямованості

соціально-педагогічної практики на розвиток творчого потенціалу студентів досліджена недостатньо.

Актуальність та соціальна значущість зазначеної проблеми, недостатній рівень її наукової розробки та практичної реалізації зумовили вибір теми дослідження **«Розвиток творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів у процесі соціально-педагогічної практики»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи кафедри загальної та соціальної педагогіки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича за темою «Історичний досвід, стан та перспективи підготовки соціально-педагогічних кадрів до роботи з різними соціальними групами» (номер державної реєстрації 0111U001160). Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (протокол № 10 від 27.12.2007 р.) та узгоджено Радою з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології в Україні (протокол № 6 від 17.06.2008 р.).

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці педагогічних умов розвитку творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів у процесі неперервної соціально-педагогічної практики.

Мета дослідження зумовила постановку таких **завдань**:

1. На основі аналізу науково-педагогічної літератури розкрити зміст поняття «творчий потенціал», його структуру.
2. Визначити критерії, рівні розвитку творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів.
3. Розробити структурно-функціональну модель розвитку творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів у процесі соціально-педагогічної практики, факторно-критеріальну технологію оцінювання його рівнів.
4. Обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови розвитку творчого потенціалу студентів-практикантів напряму підготовки «Соціальна педагогіка».

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх соціальних педагогів у ВНЗ III – IV рівнів акредитації.

Предмет дослідження – педагогічні умови розвитку творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів у процесі неперервної соціально-педагогічної практики.

Для реалізації поставлених завдань було використано комплекс **методів дослідження**:

- *теоретичні*: аналіз, синтез, узагальнення теоретико-методологічних засад досліджуваної проблеми, представлених у науковій літературі – для систематизації наукових підходів вітчизняних та зарубіжних учених, виявлення основних напрямів дослідження за темою дисертації, обґрунтування педагогічних умов розвитку творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів у процесі практичної підготовки; метод моделювання – для визначення структури соціально-педагогічної практики як педагогічної системи, спрямованої на розвиток творчого потенціалу студентів;

- *діагностичні*: ранжування – для відбору найважливіших професійних якостей та умінь творчої особистості соціального педагога з метою обґрунтування основних компонентів творчого потенціалу; тестування – для визначення схильності практикантів до творчості; анкетування – для самооцінювання майбутніми соціальними педагогами характеристик особистості, визначення форм, методів, прийомів роботи, які сприяють розвитку творчого потенціалу студентів у процесі практичної підготовки;

- *експериментальні*: констатувальний і формувальний експеримент – для дослідження рівня розвитку творчого потенціалу студентів-практикантів, організації соціально-педагогічної практики за структурно-функціональною моделлю розвитку їх творчого потенціалу;

- *кваліметричний метод* – для кількісної оцінки якісних показників творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів;

- *статистичні*: t-критерій Ст'юдента – для кількісної обробки даних.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота

проводилась у вищих навчальних закладах України, зокрема, Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича, Житомирському державному університеті імені Івана Франка, Харківському гуманітарно-педагогічному інституті.

Сукупна вибірка становила 850 респондентів, з них – 614 студентів 1–5 курсів напряму підготовки «Соціальна педагогіка», 56 викладачів соціально-педагогічних дисциплін, 84 соціальних педагогів, 59 працівників соціальних служб, 37 керівників організаційно-дозвілєвої практики в літніх оздоровчих таборах.

Дослідження здійснювалось упродовж 2007-2011 р.р.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

- *вперше* обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічні умови розвитку творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів у процесі соціально-педагогічної практики, основними з яких є: цільова спрямованість кожного з видів практики на оптимальний розвиток окремих компонентів творчого потенціалу студента, оптимізація педагогічного управління практикою шляхом посилення взаємодії її суб'єктів з метою організації творчої діяльності майбутніх соціальних педагогів, особистісно орієнтований підхід до розвитку творчого потенціалу студентів-практикантів з використанням комплексу індивідуальних науково-дослідних завдань, систематизованих у контексті реалізації функцій соціального педагога. Педагогічні умови є органічним компонентом структурно-функціональної моделі розвитку творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів у процесі соціально-педагогічної практики, що виражає цілісний процес його розвитку, охоплює мету, підходи, принципи реалізації, змістову, процесуальну та результативно-оцінну складові;

- визначено рівні розвитку творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів в умовах соціально-педагогічної практики: творчий (високий), суб'єктивно-творчий (достатній), репродуктивний (середній), елементарний (низький); розроблено факторно-критеріальну технологію їх оцінювання, основу якого становить кваліметричний метод кількісної оцінки якісних показників творчого потенціалу;

- здійснено теоретичне обґрунтування складових творчого потенціалу студента-

практиканта напряму підготовки «Соціальна педагогіка», основними компонентами якого є спрямованість на творчу діяльність, характерологічні особливості особистості, творчі вміння, індивідуальні особливості психічних процесів;

– уточнено наукове поняття «творчий потенціал особистості» відповідно до змісту соціально-педагогічної діяльності як відносно самостійну, динамічну систему, інтегральну властивість майбутнього соціального педагога, що відображає його спрямованість на творчу діяльність, характерологічні особливості, творчі вміння, індивідуальні особливості психічних процесів, які виявляються як здатність інтегрувати його дії для цілеспрямованого перетворення життєвих і професійних ситуацій та забезпечують розвивальну взаємодію з соціальною дійсністю.

Практичне значення дослідження полягає у вдосконаленні змісту і методики розвитку творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів шляхом розробки авторських програм та методичних рекомендацій щодо організації усіх видів соціально-педагогічної практики (ознайомлювальної, волонтерської, профілактично-виховної, організаційно-дозвілєвої, стажерської, навчально-технологічної, переддипломної), доповнення курсу «Вступ до спеціальності «Соціальна педагогіка» змістовим модулем «Особистість соціального педагога та розвиток її творчого потенціалу у процесі професійної підготовки».

Запропонована за результатами дослідження факторно-критеріальна технологія оцінювання рівнів розвитку творчого потенціалу студентів може бути використана викладачами ВНЗ III-IV рівнів акредитації у підготовці фахівців різного профілю.

Матеріали дисертаційного дослідження впроваджено в навчально-виховний процес Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (довідка № 17-14/2917 від 29.09.2011р.), Житомирського державного університету імені Івана Франка (довідка № 340 від 13.09.2011р.), Харківського гуманітарно-педагогічного інституту (довідка № 01-12/1006 від 29.09.2011р.).

Особистий внесок. Протягом усього періоду наукового дослідження автор особисто брала участь в організації та проведенні дослідно-експериментальної роботи, впровадженні розроблених рекомендацій, працюючи безпосередньо як керівник соціально-педагогічної практики в Чернівецькому національному

університеті імені Юрія Федьковича.

У методичних рекомендаціях з розвитку творчого потенціалу студентів-практикантів, написаних у співавторстві з Т. Алексєєнко, дисертантці належить розробка документів для звіту про проходження соціально-педагогічної практики, тематики індивідуальних науково-дослідних завдань, критеріїв та норм оцінювання результатів практики, додатків. У статті «Модель розвитку творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів у процесі соціально-педагогічної практики» дисертанткою розроблено та обґрунтовано модель розвитку творчого потенціалу студентів-практикантів; у тезах доповідей «Проблема розвитку творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів у навчальному процесі», «Навчально-технологічна соціально-педагогічна практика у контексті професійної підготовки соціального педагога» уточнено поняття творчого потенціалу відповідно до змісту соціально-педагогічної діяльності, інтерпретовано результати дослідження рівнів розвитку творчого потенціалу студентів у процесі навчально-технологічної практики.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження знайшли відображення у доповідях і виступах автора на науково-практичних конференціях: *міжнародних* – «Современные подходы к продвижению здоровья» (Гомель, 2006); «Підготовка соціальних педагогів та соціальних працівників в Україні в контексті Болонського процесу» (Чернівці, 2007); «Сучасна молодь: крок у майбутнє» (Суми, 2008); «Розвиток особистості та професіоналізму фахівця в системі неперервної освіти в контексті викликів ХХІ ст.» (Чернівці, 2011); «Історичний досвід, стан та перспективи підготовки педагогічних і соціально-педагогічних кадрів до роботи з різними соціальними групами» (Чернівці, 2011); *всеукраїнських* – «Актуальні проблеми підготовки педагогічних кадрів до творчої професійної діяльності» (Мелітополь, 2006); «Управління якістю підготовки фахівців у вищій школі: історія, досвід, перспективи» (Одеса, 2006); «Генезис творчості в житті особистості» (Горлівка, 2007); «Соціально-психологічні проблеми виховання дітей в дистантних сім'ях і методично-теоретичні засади підготовки спеціалістів до роботи з ними» (Чернівці, 2008); «Сучасна наука в мережі інтернет» (Київ, 2010); «Демократизація освіти: досвід, пошуки, перспективи» (Чернівці,

2010).

Про результати та висновки роботи доповідалося на засіданнях кафедри загальної та соціальної педагогіки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (2008 – 2011 рр.).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 21 наукову працю, з них 10 – у фахових виданнях (1 – у співавторстві), 11 – у матеріалах конференцій (2 – у співавторстві) та 7 методичних рекомендацій (у співавторстві).

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (238 найменувань), 10 додатків. Обсяг дисертації – 322 сторінки, з них 177 сторінок основного тексту. Робота містить 10 таблиць, 8 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ У ПРОЦЕСІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

1.1 Розвиток творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів як психолого-педагогічна проблема

Динамічний розвиток сучасної цивілізації, зростання соціальної ролі людини потребують якісних змін у галузі освіти. В умовах трансформування економічних підвалин держави, духовних цінностей її громадян змінюється соціальна функція сучасної системи освіти, вищих навчальних закладів, і сьогодні вона полягає у підготовці творчих, здібних і обдарованих людей, здатних до активного розв'язання життєвих проблем, дій в нестандартних ситуаціях, самостійного прийняття рішень, продуктивної творчої діяльності. Тому виникає необхідність здійснення цілеспрямованої роботи з розвитку творчого потенціалу майбутніх фахівців, а не фрагментарне включення методів творчої діяльності в освітню практику. Особливо великого значення це питання набуває в період приєднання України до Болонської угоди, входження її в єдиний Європейський освітній простір.

Пошук шляхів удосконалення освітнього процесу в Україні, створення умов для формування та розвитку творчої особистості, знайшли відображення у документах міжнародних організацій, нормативно-правових документах Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України [21; 44; 62; 63; 124]. Зокрема, у Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття») вказується на пріоритети формування й зміцнення інтелектуального, культурного, соціального, науково-технічного потенціалу суспільства, одним із стратегічних завдань освіти визначено створення умов для формування освіченої, творчої особистості, громадянина, реалізації та самореалізації його природних задатків і можливостей в освітньому процесі [44, с. 6]. Відповідно до закону «Про освіту» метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного

вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу [63, с. 134]. Національна доктрина розвитку освіти в Україні в XXI столітті визначає освіту стратегічною основою розвитку особистості, суспільства, нації й держави [124, с. 2].

Проблеми підготовки соціально-педагогічних кадрів висвітлюються в багатьох фундаментальних працях, зокрема О. Безпалько, Т. Веретенко, І. Зверєвої, А. Капської, Г. Лактіонової, Л. Міщик, С. Пащенко, О. Пенішкевич, В. Поліщук та ін.

Досвід практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів узагальнений Ю. Галагузовою, Г. Сорвачевою, З. Фалинською, Г. Штиновою та ін.

Психолого-педагогічним проблемам формування та розвитку творчої особистості приділено увагу в роботах В. Андрєєва, В. Андрієвської, Д. Богоявленської, Р. Вайноли, Л. Виготського, Н. Гузій, В. Загвязинського, І. Зязюна, В. Кан-Калика, Н. Кічук, П. Кравчук, Н. Кузьміної, О. Лука, О. Матюшкіна, В. Моляко, М. Нікандрова, К. Платонова, Я. Пономарьова, М. Поташника, С. Сисоєвої, К. Роджерса, А. Маслоу, Е. Торренса та ін.

Психологічні концепції визначення здібностей розкривають В. Дружинін, Г. Костюк, К. Платонов, С. Рубінштейн та ін.

Однак, проблема спрямованості соціально-педагогічної практики на розвиток творчого потенціалу студентів недостатньо досліджена.

Аналіз наукової літератури свідчить, що термін «потенціал» досить широко використовується в різних галузях сучасного знання. Як правило, у його трактуванні відбивається певний галузевий підхід автора.

Термін «потенціал» походить від латинського «*potentia*», що означає «сила» [21, с. 521]. Уперше він був використаний у природничо-наукових розробках з фізики як спеціальне позначення наукового об'єкта [224, с. 42]. З початку 70-х років минулого століття активно застосовується в соціальних і гуманітарних науках.

Сучасні науковці термін «творчий потенціал» як узагальнену здатність, можливість, силу; джерела, засоби, що можуть використовуватися для досягнення певної мети; можливості окремої особи, суспільства, держави в певній галузі [152,

с. 5]. Сутність феномену «потенціал» розуміють також як провідну характеристику спроможності людини, що становить її внутрішню, духовну енергію і діяльнісну позицію, спрямовану на творче самовираження, самореалізацію людських сутнісних сил [103, с. 163]. Неоднозначність трактування потенціалу означає, що це багатовимірне поняття.

Аналіз психолого-педагогічної літератури [18; 93; 118; 120; 160; 194] виявив різні підходи науковців щодо якісних показників творчого потенціалу та його ролі в процесі розвитку творчої особистості. Так, це поняття порівнюється, а в окремих випадках і повністю ідентифікується з поняттями «обдарованість», «талант», «творча особистість» (Д. Богоявленська, В. Моляко, С. Сисоєва). До змісту поняття «творчий потенціал» включають характеристики творчої особистості, творчого мислення, творчих здібностей (О. Лук, П. Кравчук, Н. Посталюк). Визначення сутності потенціалу ускладнюється й багатоплановою системою взаємозалежних характеристик: активності, волі, мети, стилю діяльності, здібностей, мотивів тощо.

Об'єктивно оцінити педагогічні явища сьогодення, їх висвітлення у науковій психолого-педагогічній літературі дає можливість засвоєння просвітницького, наукового, педагогічного доробку, накопиченого людством протягом століть. Ретроспективний аналіз та узагальнення історичного досвіду містять великі можливості щодо осмислення шляхів становлення й розвитку проблеми творчості, формування особистості, розвитку її потенційних можливостей та здібностей. Так, у Давній Греції зародилися перші педагогічні теорії щодо розвитку особистості (Сократ, Платон, Аристотель, Демокріт, Протагор та ін.). Зокрема, теоретичні положення та практичний досвід проблемного навчання, які запропонував Сократ, суттєво доповнюють розуміння факторів, що впливають на формування творчої особистості [217, с. 60-64.]. Аристотель вказував на вагоме значення у вихованні природних задатків, навичок та розуму. Поняття творчості філософ розумів у широкому сенсі: творити означає створювати те, чого раніше не існувало [151, с. 181].

Вчення філософів Середньовіччя (Августина, Боеція, Ф. Аквінського та ін.) визначили окремий напрям у розвитку педагогіки творчості, який ґрунтувався

передусім на засадах християнства. Дослідницький пошук філософів, вчених, педагогів зосереджувався на духовних потенціях людини в її моральному вимірі, теорія особистості стає теорією моральної особистості [194, с. 21-22].

Прихильники гуманістичної педагогіки Відродження та Просвітництва (В. Фельтре, Й. Вівес, Ф. Рабле, Е. Роттердамський, М. Монтень; Я. Коменський, Дж. Локк, Ж. Руссо та ін.) відстоювали думку про формування нового типу людської особистості – морально вдосконаленої, вільної, незалежної від догм і традицій, з розвинутим почуттям власної гідності, вважали, що всебічне виховання людини ґрунтується на поступовому розвитку її природних здібностей [88, с. 221].

Розвиток мислення, здібностей висловлювати власні судження на перше місце в навчанні й вихованні особистості ставив М. Монтень. Виховання розумів як засіб виявлення, розкриття й удосконалення даного людині природою [151, с.74-81].

Аналіз педагогічної спадщини Я. Коменського переконливо доводить, що вчений-педагог був засновником випереджуючого навчання. Актуальними є думки Я. Коменського про взаємозв'язок навчання й розвитку особистості. Зокрема, він вважав, що для розвитку мислення людини необхідна максимальна напруга розумових сил; здібності особистості розвиваються успішніше, якщо навчання виходить за межі її можливостей [29, с.561].

Згідно з настановами Ж. Руссо, основне завдання педагога – розвивати природні властивості вихованця, які є прекрасними, оскільки «природа не створює ні принців, ні багатіїв, ні вельмож» [85, с. 76].

Філософські погляди педагогів епохи Просвітництва (Й. Гербарта, Ф. Дістервега, Р. Оуена, Й. Песталоцці, Ф. Фребеля та інших) стали підґрунтям розвивального навчання і комплексного виховання особистості.

Світоглядний підхід педагогів кінця XIX – початку XX століть щодо розвитку особистості (Х. Алчевська, П. Каптерев, Т. Лубенець, М. Грінченко та ін.) ґрунтувався на засадах свободи, ставлення до людини як до цілісної і неповторної цінності, усвідомлення, що людина – не засіб, а мета суспільного й особистого розвитку [222, с. 138].

Основним принципом наукових досліджень ХХ століття з проблем формування особистості, її творчого розвитку, вважалося визнання права кожної людини на індивідуальний розвиток і повну самореалізацію своїх сил і можливостей [198, с. 42]. Ідеї прагматичної педагогіки (Дж. Дьюї), антропологічна й антропософічна спрямованість вальдорфської школи (Р. Штайнер), теорія спонтанного розвитку дитини (М. Монтесорі), педагогіка колективного виховання особистості (А. Макаренко), положення «прогресивної педагогіки» (С. Френе), філософсько-педагогічні теорії взаємозв'язку національного й загальнолюдського у формуванні гуманних цінностей особистості (Г. Ващенко, А. Волошин, Іван Огієнко, В. Сухомлинський та ін.) сприяли визначенню альтернативних підходів до реформування освіти та розумінню педагогічного процесу як засобу цілісного, гармонійного розвитку особистості.

Проаналізовані філософсько-педагогічні концепції засвідчили цінну виховну, теоретичну і практичну духовну спадщину, яка продовжує бути актуальною і потребує глибокого пізнання й використання в сучасному педагогічному просторі.

Виокремлення творчого потенціалу визначає його особливості, які необхідно шукати у площині характеристик творчості.

Аналіз сучасних психолого-педагогічних досліджень виявив, що сутність феномену «творчість» визначають відповідно до філософського, соціального та психолого-педагогічного аспектів, а саме:

- форма існування людини, необхідна для повноцінного життя. Такий підхід до творчості зумовлений тим, що пошук сенсу життя невід'ємно пов'язаний із творчим ставленням людини до дійсності, необхідністю повної реалізації її потенційних можливостей (О. Бодальов, М. Каган, А. Маслоу, В. Овчинніков, К. Роджерс, Н. Роджерс та ін.) [20; 111; 169; 179; 73; 135];
- свідомо, цілеспрямована, активна, комплексна і цілісна діяльність людини або колективу людей, що спрямована на створення нових, оригінальних суспільно значущих цінностей (енциклопедичні словники, філософський, психологічний, педагогічний словники; О. Абдулліна, Л. Виготський, М. Гамезо, Г. Гиргинов, А. Дзікікі, І. Домашенко, В. Моляко та ін.) [32; 35; 36; 38; 45; 119; 134];

- діяльність, що веде до розвитку особистості; цілісний процес її реалізації та самореалізації (Н. Кичук, Я. Пономарьов, С. Сисоєва та ін.) [160; 79; 195]. У процесі творчості реалізуються творчі можливості особистості і здійснюється їх розвиток. Особливості процесу творчості полягають у тому, що його перебіг впливає на результат, який виражається не тільки предметно, а й у зміні самого суб'єкта творчості;
- продукт мислення і практичної діяльності. Результатом такої діяльності є створення оригінальних, неповторних цінностей, встановлення нових фактів, властивостей, закономірностей, а також методів дослідження та перетворення матеріального світу або духовної культури (К. Платонов, А. Спіркін та ін.) [155; 207];
- діяльність зі створення нового, оригінального, що входить не тільки в історію розвитку самого творця, але й в історію розвитку науки, мистецтва тощо (С. Рубінштейн) [183].

Отож, основою творчості є діяльність, в якій виражається сутність людини-творця. І творчість, і діяльність спрямовані на перетворення навколишнього світу і самої людини як діючого суб'єкта. Проте, діяльність може бути продуктивною та репродуктивною, творчість виступає тільки у взаємозв'язку продуктивного й репродуктивного, включаючи не лише безпосередньо результативні дії, але й мотиви, відношення, погляди, переживання, самосвідомість та інші форми прояву людських якостей, що не призводять до певного видимого результату. Результати творчої діяльності не завжди є соціально значущими і новими у прямому розумінні цих слів. Дитяча творчість, самодіяльна, індивідуальна творчість «для себе» не має у прямому значенні суспільної цінності. Це суб'єктивно значуща творчість. Новизна в цьому плані полягає в самостійному підході до створення уже відомого, в індивідуальному відкритті. Це новизна у створенні процесуальних моментів, своєрідної комбінації старого. Тому можна говорити про новизну об'єктивну (для всього суспільства) і суб'єктивну (для окремої людини) [207, с. 105].

Однією з основних категорій теорії творчості, теорії діяльності та теорії особистості є творча особистість. У зв'язку з цим, визначення творчої особистості, її структури у науковій літературі характеризуються великою варіативністю.

Аналіз наукових досліджень, присвячених психолого-педагогічним проблемам формування та розвитку творчої особистості, виявив її важливі характеристики. Зокрема:

- творча особистість характеризується наявністю у неї здібностей, мотивів, знань і вмінь, завдяки яким створюється продукт, що відрізняється новизною, оригінальністю (надзвичайна напруженість уваги, висока вразливість, цілісність сприйняття, інтуїція, фантазія, вигадка, дар передбачення, великі за обсягом знання; характерологічні особливості творчої особистості: відхилення від шаблону, оригінальність, ініціативність, наполегливість, висока самоорганізованість, працездатність та ін.) (П. Енгельмейер, В. Моляко, О. Коршунов та ін.) [231; 160; 119; 92];

- творчу особистість визначають через інтелектуальну активність, «сміливість» мислення (Д. Богоявленська, М. Фіцула, Г. Айзенк та ін.) [19; 216; 3];

- поняття «творча особистість» пов'язують із творчою діяльністю та соціальними відносинами (Я. Пономарьов, С. Сисоєва та ін.). Творча особистість, з одного боку, є суб'єктом соціальних відносин і свідомої творчої діяльності, а з іншого – причиною творчої діяльності та соціально-творчих значущих дій, що здійснюються в певному соціальному середовищі [160; 207];

- важливою характеристикою творчої особистості відзначають прагнення до дослідницької діяльності, наявність дослідницьких здібностей, сформованість дослідницьких умінь, тобто індивідуально-психологічних особливостей особистості, які виникають у процесі прояву пошукової активності, та визначаються глибиною, міцністю оволодіння способами та прийомами цієї діяльності [184, с. 47-48].

Проблема формування дослідницьких умінь особистості знайшла відображення у працях вітчизняних і зарубіжних науковців (В. Андрєєв, В. Успенський, О. Йодко, Н. Недодатко, О. Савенков, В. Литовченко, С. Балашов, Н. Кичук та ін.).

Науковець В. Андрєєв визначає дослідницькі вміння як вміння застосувати певні прийоми наукового методу пізнання в умовах вирішення навчальної проблеми, у процесі виконання навчально-дослідницького завдання [7, с. 107]. Дослідницьку діяльність учений характеризує як діяльність студентів, організовану педагогом із використанням дидактичних засобів опосередкованого та перспективного управління. Така діяльність спрямована на пошук пояснень і доказів, закономірних зв'язків і відношень, за якими експериментально спостерігають або теоретично аналізують. У процесі дослідницької діяльності студенти активно оволодівають знаннями, розвивають свої дослідницькі вміння і здібності. Автор вважає, що зазначена діяльність є фактором суб'єктивного «відкриття» нових знань, які виникають на основі попередніх знань і досвіду людини. Актуалізація попередніх знань і вмінь є обов'язковою умовою дослідницької діяльності. Для успішного здійснення діяльності в особистості повинні бути сформовані певні якості. До них належать мотиваційні якості, які характеризуються відношенням особистості до діяльності (рівень сформованості дослідницької зацікавленості, бажання та прагнення досягти успіху); організаційні, які виражаються в умінні використовувати прийоми самоорганізації в даній діяльності; операційні, тобто розумові прийоми та операції, які дозволяють здійснити дії; технічні, які передбачають вміння застосовувати технічні прийоми; комунікативні якості, які дозволяють застосовувати прийоми співробітництва в процесі діяльності [7, с. 107].

Як здатність самостійних спостережень, дослідів, які набуваються у процесі вирішення дослідницьких задач характеризує дослідницькі вміння В. Успенський [212, с. 70]. Учений вважає, що навички дослідника передбачають уміння робити порівняння, аналіз, синтез, проводити виокремлення суттєвих ознак, а також узагальнення та висновки. Таким чином автор ототожнює поняття «дослідницькі вміння та навички» з поняттям «вміння та прийоми розумової діяльності».

Системою інтелектуальних і практичних умінь особистості, необхідних для самостійного виконання дослідження або деякої його частини, називає дослідницькі вміння О. Йодко [69, с. 5].

На думку Н. Недодатко, дослідницькі вміння – це складне психічне утворення, синтез інтелектуальних та практичних вмінь, що застосовуються для розв’язання навчально-дослідницьких завдань і виникають у результаті управління психічним розвитком вихованців [125, с. 163].

Науковець В. Литовченко вважає, що дослідницькі вміння у широкому розумінні є сукупністю систематизованих знань, умінь, навичок, поглядів і переконань особистості, які визначають її готовність до творчого пошукового рішення пізнавальних задач. У вузькому – здатність ефективно виконувати дослідницьку діяльність, яка складається з дій. Автором здійснено класифікацію дослідницьких умінь, серед яких відокремлені операційні, організаційні, практичні, комунікативні дослідницькі вміння. До операційних дослідницьких вмінь належать розумові прийоми і операції, які застосовуються в дослідницькій діяльності: порівняння, аналіз і синтез, абстрагування та узагальнення, висунення гіпотези, співставлення та інші розумові операції; до організаційних – застосування прийомів самоорганізації в науково-дослідницькій діяльності, планування науково-дослідницької роботи, проведення самоаналізу та самоконтролю, регуляція своїх дій у процесі дослідницької діяльності; до практичних (технічних) – опрацювання літературних джерел, проведення експериментальних досліджень, спостереження фактів, подій та обробка даних спостережень, впровадження результатів у практичну діяльність; до комунікативних – застосування прийомів співробітництва в процесі дослідницької діяльності, для здійснення взаємодопомоги, взаємоконтролю обговорення результатів [102].

На думку С. Балашової, до складу дослідницьких умінь входять уміння аналізувати вихідну ситуацію, висувати гіпотези, моделювати, знаходити альтернативні шляхи вирішення проблеми, здійснювати проблемний аналіз матеріалу, що вивчається; виокремлювати проблему та конкретизувати її в пізнавальних задачах [14, с. 33]. Характерною ознакою навчально-дослідницької діяльності студентів є її спорідненість з дослідницькою діяльністю вченого. Від студента вимагається наукове пізнання, у результаті якого для нього, без суттєвої допомоги викладача, відкриваються нові знання та нові способи дії. Діяльність

вченого і студента подібні за характером виконуваних дій, але відрізняються кінцевим результатом: вчений відкриває об'єктивно нові знання, студент – суб'єктивно нові [14, с. 61]. Етапами навчально-дослідницької роботи є: 1) аналіз фактів, явищ та їх зв'язків; 2) усвідомлення дослідницької проблеми, об'єкта, предмета та мети дослідження; 3) висунення гіпотези; 4) формування завдань дослідження; 5) вирішення проблеми; 6) практична перевірка розв'язку проблеми [14, с. 61-62]. Навчально-дослідницька робота відрізняється від науково-дослідницької рівнем самостійності виконання та новизни результатів; навчально-дослідницьку роботу доцільно розглядати як етап підготовки студентів до науково-дослідної роботи [14, с. 63].

За визначенням О. Лебєдева навчально-дослідницька робота студентів забезпечує отримання ними необхідних навичок творчої дослідницької діяльності та завершується самостійними рішеннями задачі. Автор наголошує, що після виконання науково-дослідної роботи, студент отримує новий для науки результат [100, с. 49-51].

Згідно з таким трактуванням, поняття науково-дослідна та навчально-дослідницька роботи відрізняються етапами підготовки студентів до творчої дослідницької діяльності. Учений В. Сердобінцев зазначає, що науково-дослідна діяльність – це такий вид діяльності студента, в якій проявляється творче дослідження теми, а навчально-дослідницька діяльність – це оволодіння технологією творчості, знайомство з технікою експерименту, з науковою літературою [188, с. 92-102].

На думку Н. Кічук, розвиток в особистості дослідницьких здібностей набуває принципового значення при формуванні творчої особистості. Дослідницькі здібності вона розглядає як складні психолого-педагогічні утворення, які передбачають знання логіки, процедур наукового обґрунтування і вироблених на його основі дослідницьких вмінь [79, с. 27].

О. Савенков визначає залежність між ефективним здійсненням дослідницької діяльності та наявністю у суб'єкта специфічного особистісного утворення – дослідницьких здібностей, тобто індивідуально-психологічних особливостей

особистості, які виникають у процесі прояву пошукової активності, та визначаються глибиною, міцністю оволодіння способами та прийомами цієї діяльності. До способів та прийомів дослідницької діяльності належать: уміння бачити проблеми, розробляти гіпотези, спостерігати, здійснювати експерименти, визначати поняття та ін. Дослідницькі здібності особистості є результатом взаємодії трьох відносно автономних складових: пошукової активності (мотиваційна складова), дивергентного та конвергентного мислення [184, с. 62-64].

Дослідницьку діяльність науковці визначають як особливий вид інтелектуально-творчої діяльності, структурними компонентами якої є фактори мотивації (пошукова активність) дослідницької поведінки та механізм її здійснення [184, с. 48]. Механізмом успішного здійснення дослідницької діяльності є здатність особистості до дивергентного та конвергентного мислення (за Дж. Гілфордом), тобто мислення, в основі якого лежить концентрація розумових зусиль на пошуку максимальної кількості варіантів розв'язання проблеми, а також єдиного правильного рішення. Основними характеристиками дивергентного мислення є продуктивність, оригінальність, гнучкість. Продуктивність розуміють як здатність до створення (продукування) максимально більшої кількості ідей: чим більше ідей, тим більше можливостей для вибору з них найбільш оригінальних. У дослідницькій поведінці ця характеристика виявляється у процесі конструювання гіпотез для вирішення проблемної ситуації. Гнучкість мислення визначається здатністю легко переходити від явищ однієї групи до явищ іншої групи, які відрізняються за змістом, тобто вмінням творчої особистості гнучко змінювати стратегію, тактику дослідницького пошуку. Оригінальність мислення, як один із основних показників творчості, полягає у здатності висувати нові, непередбачувані ідеї, відмінні від відомих, загальноприйнятих.

З огляду на викладене, дослідницька діяльність є творчою діяльністю, дослідницькі здібності – універсальною характеристикою творчої особистості.

Наявністю розвинутих дослідницьких здібностей значною мірою визначається вірогідність трансформації процесу розвитку в процес саморозвитку особистості.

Інтегративний підхід до визначення творчої особистості, оцінювання та самооцінювання рівня її сформованості подається в роботах В. Андрєєва [6, с.58]. Автор визначає творчу особистість через наявність у неї творчих здібностей, в основі розвитку яких розглядає педагогічне протиріччя, його діалектичний аналіз і вирішення. Поняття «творчі здібності» В.Андрєєв розуміє в широкому сенсі, як синтез властивостей і особливостей особистості, які характеризують їх у відповідності до вимог певного виду творчої діяльності і обумовлюють рівень її результативності [6, с.58].

З урахуванням специфіки основних блоків творчої діяльності – інтелектуально-логічного та емоційно-евристичного – класифікує творчі здібності М. Лазарєв [99]. Учений розглядає творчі здібності особистості за моделлю, в основі якої лежать наступні компоненти: мотиваційна й енергетична активність, комунікативно-творчі, дослідницькі, дидактичні та рефлексивні здібності особистості. Мотиваційна та енергетична активність включає характеристики, які складають основу професійного інтересу: пізнавальний інтерес до професійних знань, потреба в самоосвіті, здатність до емоційно-творчого піднесення в роботі, до тривалого розумового процесу. Комунікативно-творчі здібності – емпатія, здатність до міжособистісного спілкування, артистизм, спостережливість, «мажорні» здібності: розвинуте почуття гумору, яскравий прояв своїх емоцій. Групу дослідницьких здібностей складають здібності, що сприяють реалізації гностичної та конструктивно-плануючої функцій: здатність критично аналізувати ситуацію, результати попередньої діяльності, прогнозувати труднощі у професійній діяльності та шляхи їхнього попередження й подолання, складати оригінальні плани будь-якої творчої дії. Дидактичні здібності виявляються в образному й логічному мисленні, досконалому усному і писемному мовленні, здатності до пошуку нової незвичайної інформації та її реорганізованому впровадженні у власну методику. Рефлексивні здібності визначаються через високу самоорганізацію та самокритичність, здатність до оперативної корекції поведінки, емоційну чутливість тощо.

Аналіз досліджень з проблем розвитку творчих здібностей [3; 6; 18; 55; 111; 120, 160; 79; 195] свідчить, що є три основні підходи до визначення їх зв'язку з інтелектом:

- як таких творчих здібностей не існує. Інтелектуальна обдарованість виступає в якості необхідної умови творчої активності особистості. Важливу роль відіграють мотивація, цінності, особистісні риси (Д. Богоявленська, А. Маслоу, А. Олох, А. Танненбаум та ін.) [18];
- творча здібність є самостійним фактором, незалежним від інтелекту (Дж. Гілфорд, Р. Грубер, Я. Пономарьов, К. Тейлор та ін.) [160];
- високий рівень розвитку інтелекту передбачає високий рівень творчих здібностей і навпаки. Творчого процесу як специфічної форми психічної активності немає (Г. Айзенк, Д. Векслер, Р. Стернберг, Л. Термен, Р. Уайсберг та ін.) [3].

Аналіз наукових досліджень, що розкривають основні фактори розвитку здібностей [55; 83; 93; 181], показав, що існує об'єктивна закономірність і причинна зумовленість здібностей та спадковості [83]. Проте при цьому не враховується, що спадковість включається як одна з умов розвитку людини, але вважати здібності прямою безпосередньою функцією успадкування неправомірно [181, с. 5]. Це зауваження стосується і творчих можливостей людини, які не подаються у готовому вигляді, а формуються і розвиваються в процесі діяльності на основі задатків і спадкових анатомо-фізіологічних особливостей [195, с.119-120].

Творчі можливості визначають як такі, що відображають індивідуальні особливості розвитку і прояву творчих якостей особистості, зумовлюють її здатність до творчості; як відносно самостійна, динамічна система творчих якостей особистості, пов'язана з її інтелектом, умовами розвитку, яка формується, розвивається, проявляється в творчій діяльності та забезпечує розвивальну взаємодію особистості з навколишньою дійсністю. Прояв творчих можливостей людини в конкретному виді діяльності визначається природженими задатками, особливостями нейрофізіологічної сфери; індивідуальними особливостями психічних процесів; творчими вміннями, які пов'язані з природженими задатками, набутим досвідом, організацією сенсорних і моторних полів мозку; спрямованістю

на творчу діяльність; характерологічними особливостями [195, с.119-120]. Відповідно, сформованість творчої особистості визначається рівнем розвитку її творчих можливостей.

Продуктивною для нашого дослідження є думка щодо можливості цілеспрямованого формування творчих здібностей кожної людини. Залежно від задатків вони формуються на тому чи іншому рівні, але творчий підхід до діяльності, у тому числі педагогічної та соціально-педагогічної, можна розвивати практично у кожної особистості (Б. Ананьєв, В. Андрєєв, В. Андрієвська, Д. Богоявленська, Н. Гузій, В. Загвязинський, А. Зак, В. Кан-Калик, Н. Кічук, Г. Костюк, П. Кравчук, Л. Кряжев, Н. Кузьміна, О. Луа, Л. Мільто, В. Моляко, К. Платонов, Я. Пономарьов, М. Поташник, С. Рубінштейн, С. Сисоєва, Н. Тализіна, Б. Федоришина, В. Цапок та ін.).

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури можна зробити висновки, що не існує однозначного визначення поняття «педагогічна творчість». Так, В. Андрєєв розглядає педагогіку творчості як науку про педагогічну систему двох діалектично зумовлених видів людської діяльності: педагогічного виховання і самовиховання особистості в різних видах творчої діяльності і спілкування з метою розвитку творчих здібностей як окремої особистості, так і певного колективу [6, с. 6]. Як співтворчість в педагогічній дійсності, яка безперервно змінюється, визначають педагогічну творчість В. Кан-Калик, М. Нікандров. Творча педагогічна діяльність вчителя завжди зумовлюється індивідуально-психологічними особливостями творчої навчальної діяльності учнів, відповідно, творча навчальна діяльність учня зумовлена рівнем і характером творчої діяльності вчителя [76, с. 138]. Як особливу галузь педагогічної науки, яка виявляє закономірності формування творчої особистості, характеризує педагогіку творчості В.Шубинський [229, с.11-13]. З позиції оптимізації навчально-виховного процесу розглядає педагогічну творчість М. Поташник і вважає, що пошук оптимального педагогічного рішення у конкретній ситуації завжди пов'язаний з творчістю [162, с.7]. Як здатність передбачати, емоційно переживати та оптимально вирішувати завдяки творчій уяві завжди своєрідні проблемні ситуації шкільного життя, проектувати розвиток

особистості кожного учня, акцентуючи увагу на позитивному в процесі індивідуального підходу в навчально-виховній діяльності визначає педагогічну творчість Л. Рувинський [183, с. 11].

Важливою для нашого дослідження є думка І. Дмитрик, Б. Красовського та П. Шевченко, які зазначають, що педагогічна творчість – це оптимальна реалізація випереджаючих конструкцій моделей педагогічної діяльності на основі соціального замовлення та логіки розвитку педагогічної науки. Як наслідок, науковці вважають, що педагогічний процес – завжди творчий неповторний процес, який має вплив і на особистість того, хто навчає, і на особистість того, кого навчають і виховують [228, с. 113].

Дослідниця З. Левчук характеризує педагогічну творчість як діяльність, рефлексія якої зумовлює формування особистості учня як суб'єкту творчості; діяльність, яку завжди супроводжують самопізнання, саморозвиток та самовдосконалення, прагнення до постійного зростання [101, с. 7].

Як цілісний процес професійної реалізації та самореалізації педагога в освітньому процесі визначає педагогічну творчість С. Сисоєва. Автор вказує, що особливістю педагогічної творчості є реалізація педагогом своїх особистісних і професійних творчих потенцій засобом творення особистості дитини, а розвиток його творчого потенціалу зумовлений розвитком творчого потенціалу вихованця. Центральною ланкою педагогічної творчості є особистісно орієнтована розвивальна взаємодія суб'єктів навчально-виховного процесу, зумовлена специфікою психолого-педагогічних взаємовідносин між ними і спрямована на розвиток їх здібностей [207, с. 37].

Варто зазначити, що, виступаючи реальним засобом успішного здійснення діяльності, самі по собі здібності не гарантують високого рівня творчого розвитку особистості. Їхня роль реалізується через індивідуальні якості особистості, її мотиваційну структуру, ціннісні орієнтації, активність. Такий зв'язок особи і творчості визначається поняттям «творчий потенціал».

Дію творчого потенціалу людини науковці розглядають не лише як сукупність відповідних якостей особистості, а як їх складний взаємозв'язок [231, с. 19-24].

Зокрема, П. Кравчук визначає творчий потенціал як сукупність можливостей цілеспрямованої перетворюючої діяльності, в якій відбивається характер взаємозв'язку всіх здібностей людини, як інтегративну якість, що визначає міру можливостей сутнісної творчої сили особистості в реальній практиці і наддіяльнісних відносинах, підкреслюючи, що творчий потенціал є властивістю особистості «взаємозв'язувати», інтегрувати її дії для цілеспрямованого подолання конкретного протиріччя з метою виходу за межі звичайного, досягнутого. Цілісність особистості, на думку автора, виступає інтегрованим явищем, що об'єднує різні якості особистості, та виявляється за допомогою творчої сили, яка визначається змістом і рівнем розвитку потенційних можливостей до перетворення, «виявляє» себе завдяки творчим здібностям. Потенційні творчі можливості проявляються у діяльності за наявності певних причин і умов, причому результати творчості залежать також від ступеня розвитку творчого потенціалу [94, с. 27].

Як інтегрований прояв найрізноманітніших якостей особистості розглядає творчий потенціал Н. Посталюк. Науковець вважає, що творчу особистість визначають не тільки високий творчий потенціал, але й ступінь її активності в його реалізації [161, с. 49-50].

Через активність особистості характеризують реалізацію творчого потенціалу О. Клепіков, І. Кучерявий. Поняття «творчий потенціал» учені трактують як якість людини, за допомогою якої реалізується наявна і можлива діяльність у формі праці, пізнання і спілкування [80, с. 187].

За одиницю творчого потенціалу, на думку дослідників, можна прийняти інтелектуальну активність особистості [19; 77]. Запропонована одиниця відображає в єдності пізнавальні й мотиваційні характеристики творчої особистості, головною ознакою якої є можливість поєднувати в собі інтелектуальні й неінтелектуальні чинники розумової діяльності. Інтелектуальні представлені розумовими здібностями і становлять фундамент інтелектуальної активності, а неінтелектуальні — особистісними й мотиваційними, через структуру яких переломлюється творчість. До основних кількісних характеристик інтелектуальної активності (інтенсивність, тривалість, тонус) науковці включають ще інтелектуальну ініціативу [19; 79].

Досліджуючи вплив активізації пізнавальної сфери на творчий потенціал особистості, В. Гребенюк доходить висновку, що пізнавальна активність, що спонукається пізнавальними потребами, інтересами й допитливістю, обов'язкова для розвитку творчого начала особистості і збереження її творчих потенційних можливостей. При цьому пізнавальна активність, як внутрішня мотивація суб'єкта творчої діяльності, залежить від того, на які саме цінності спрямовані зусилля особистості, яка орієнтованість мислення в ній переважає – на те, що вже зроблено, засвоєно, пережито, те, що відбувається, чи на те, що чекає попереду. Це дало автору підстави для висновку, що за здатністю до перетворень життєвих і професійних ситуацій правомірно судити про рівень пізнавальної активності особистості і ступінь розвиненості її творчого потенціалу [130, с. 230]. Пізнавальна потреба особистості, на думку О. Матюшкіна, визначається як найбільш загальна характеристика і структурний компонент творчого потенціалу. Вона є психологічною основою домінанти пізнавальної мотивації і виявляється в більш високій сензитивності до новизни стимулу, новизни ситуації, відкриття нового в звичайному, високій вибірковості стосовно нового [112, с. 197].

На зв'язку творчого потенціалу людини із здібностями, похідними задатків, наголошує В. Моляко [118; 119]. Автор визначає якості та здібності, що характеризують творчий потенціал особистості: енергійність, винахідливість, наполегливість, цілеспрямованість, працьовитість, чесність, прагнення володіти фактами, закономірностями, дивергентне мислення, здатність до швидкого оволодіння новими знаннями; підвищена чутливість, певна вибірковість, динамічність психічних процесів; спрямованість інтересів, частота й систематичність виявів домінування пізнавальних інтересів; допитливість, потяг до створення нового, здатність до пошуку та розв'язання проблем; швидкість у засвоєнні нової інформації; здатність до постійних порівнянь; прояв загального інтелекту; швидкість оцінювання та вибір шляху розв'язання проблем, адекватність дій; систематичність у роботі, прийняття сміливих рішень; творчі тенденції у роботі (вміння комбінувати, знаходити аналоги, реконструювати); схильність до зміни варіантів, раціональне використання часу, матеріальних засобів тощо; інтуїція

(здатність до оцінок, прогнозування); здатність виробляти особистісні стратегії і тактики під час розв'язання загальних і спеціальних нових проблем, завдань, а також пошуку шляхів виходу із складних, нестандартних ситуацій [118; 119].

До сфери творчого потенціалу особистості В. Рибалко відносить: задатки, нахили особистості; спрямованість інтересів, домінування пізнавальних інтересів; допитливість, потяг до створення нового, прагнення до пошуку та розв'язання проблем; наполегливість, цілеспрямованість, працелюбність, систематичність у роботі, прийняття сміливих рішень; інтуїцію [179].

У характеристиці творчого потенціалу виражається єдність природного і соціального; наявність природних задатків до творчості і необхідність їх розвитку в умовах життєдіяльності [89].

Як інтегруючу якість особистості, що характеризує міру її можливостей ставити і вирішувати нові завдання у сфері своєї діяльності, яка має суспільне значення, розуміє творчий потенціал В. Овчинніков [135, с.6]. Однак, недостатньо розглядати творчий потенціал тільки з погляду результативності діяльності, у якій він реалізується. Зважаючи на процес його розвитку, визначення поняття як сукупності можливостей, що постійно змінюються, виникає потреба розширити критерії оцінювання творчого потенціалу і вимірювати його не тільки новизною і значущістю опредметнених результатів творчої діяльності, а й змінами особистісної структури об'єкта творчості, які ведуть до змін у характері й змісті життєвих проявів особистості [53, с. 27].

До переліку чинників, що впливають на хід формування і реалізації творчого потенціалу особистості «зсередини», належать: природні передумови (загальна обдарованість, задатки); досвід (знання, уміння, навички); характерологічні особливості (самостійність, ініціативність, вольові якості тощо); мотивація (цілепокладання, самопрограмування, саморегуляція) [174, с. 169].

Особливе місце у дослідженні проблем творчості, розвитку творчого потенціалу особистості, посідає питання створення умов, що провокують виникнення імпульсу до творчої діяльності [76; 94; 97; 111; 198].

Особа не завжди повною мірою осмислює потребу в творчості, усвідомлює свої потенційні творчі можливості, а також шляхи і способи їхньої реалізації. Її творчий потенціал може розкритися, коли відбувається мобілізація сил і виявлення прихованих резервів, що проявляються у творчості. Це означає, що для формування й розвитку творчого потенціалу людини необхідно створити спеціальні умови, які б стимулювали її творчу активність, вольові зусилля. Спираючись на цю ідею, чимало дослідників прийняли позицію, за якою ключовою характеристикою потенціалу особистості є її позитивна мотивація до діяльності. Доведено, що результати діяльності природно менш здатних, проте позитивно мотивованих, цілеспрямованих і наполегливих людей, виявляються більш продуктивними [70; 81; 104].

На основі цілісного дослідження творчої особистості компоненти творчого потенціалу характеризує І. Драч. За визначенням автора, творчий потенціал особистості – це складне особистісно-діяльнісне утворення, яке сприяє появі нестандартних, оригінальних рішень і складається з наступних компонентів: мотивація до активної пізнавальної діяльності (потяг до творчості, спрямованість на самореалізацію, пізнавальна потреба, спрямованість на досягнення мети, прагнення до успіху); творчі здібності (уява, пам'ять, нестандартне мислення, фантазія, інтуїція); досвід творчої діяльності (знання, уміння та навички щодо розв'язання нестандартних задач та прийняття нестандартних рішень); характерологічні особливості особистості (активність, ініціативність, впевненість, наполегливість, працездатність, комунікативність, організованість, самостійність) [53].

П'ять видів потенціалу, властивих особистості, виділяє М.Каган. Зокрема, гносеологічний – визначається обсягом і якістю інформації: знаннями особистості про зовнішній світ, природу та суспільство; аксіологічний – системою ціннісних орієнтацій; комунікативний – спілкуванням особистості; художній – художніми потребами особистості і тим, яким чином вони задовольняються; творчий – визначається вміннями і навичками, здібностями до дії [73].

Феномен творчого потенціалу є цілісним, але внутрішньо суперечливим явищем, загальним і необхідним моментом суб'єктивної діяльної здатності людського індивіду. Це інтегральна властивість у вигляді здібності, що дає змогу

людині здійснювати предметну діяльність. Означена властивість є результатом природної й соціальної активності, що стимулюється певними умовами, і зовнішньо проявляється у праці або доцільній діяльності [220, с.14, 19].

З огляду на викладене, ми розуміємо творчий потенціал особистості як відносно самостійну, динамічну систему, інтегральну властивість майбутнього соціального педагога, що відображає його спрямованість на творчу діяльність, характерологічні особливості, творчі вміння, індивідуальні особливості психічних процесів, які виявляються як здатність інтегрувати його дії для цілеспрямованого перетворення життєвих і професійних ситуацій та забезпечують розвивальну взаємодію з соціальною дійсністю.

Вивчення наукової літератури, ретроспективний аналіз та узагальнення історичного досвіду підтвердили доцільність обраного дослідження з проблеми спрямованості соціально-педагогічної практики на розвиток творчого потенціалу студентів.

Аналіз психолого-педагогічних основ феномену творчого потенціалу, його суті, складових, став підґрунтям для визначення важливого фактора розвитку творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів – соціально-педагогічної практики.

1.2 Соціально-педагогічна практика – фактор розвитку творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів

На сучасному етапі розвитку суспільства і науки висувуються вимоги до формування фахівця нового типу, здатного швидко й адекватно реагувати на зміни, що відбуваються у суспільстві, компетентно та творчо вирішувати соціально-педагогічні проблеми в усіх типах та видах навчально-виховних установ і закладів соціальної роботи, на всіх рівнях управління. Успіх професійної діяльності майбутніх соціальних педагогів залежить від сформованості у них професійно-педагогічних цінностей, необхідних професійних знань, умінь і навичок, розвитку творчого потенціалу.

Вітчизняний та зарубіжний досвід підготовки соціально-педагогічних кадрів у вищих навчальних закладах свідчить, що вагома роль у цьому процесі належить практиці, інноваційним підходам до її організації. Практична підготовка майбутніх фахівців виступає системотвірним елементом професійної підготовки соціальних педагогів в цілому, важливим компонентом процесу формування їх професійної компетентності, системи спеціальних знань, умінь, навичок, засобом розвитку потенційних здібностей до самостійного, творчого вирішення професійних завдань, психологічної й соціально-психологічної готовності виконувати професійні обов'язки.

Термін «практика» походить від грецького слова «*praktikos*», що в перекладі означає активний, діяльний [206, с. 712]. Проблема практичної діяльності особистості цікавила ще філософів стародавньої Греції. Зокрема, Аристотель розумів практику як людську активність, спрямовану на досягнення відповідної мети.

Філософський енциклопедичний словник визначає практику як цілісну систему операцій. Відповідно структура практики включає в себе потребу, мету, мотиви, діяльність у вигляді її окремих актів, об'єкт, на який спрямована ця діяльність, засоби досягнення мети й результат діяльності [215, с. 523].

Відповідно до наказів Міністерства освіти і науки України N 612 від 13.07.2007 р. «Про затвердження Плану дій щодо забезпечення якості вищої освіти

України та її інтеграції в європейське та світове освітнє співтовариство на період до 2010 року», N 943 від 16.10.2009 р. «Про запровадження у вищих навчальних закладах України Європейської кредитно-трансферної системи», рішення колегії Міністерства освіти і науки України від 2 квітня 2009 року «Мета реформ у вищій школі – якість і доступність», наказу Міністерства освіти і науки України у вищих навчальних закладах України розпочалося запровадження Європейської кредитно-трансферної системи (European Credit Transfer System (ECTS)), метою якої є забезпечення якості вищої освіти та інтеграції національної системи вищої освіти в європейське та світове освітнє співтовариство, застосування єдиного загальноєвропейського підходу до оцінювання навчальних досягнень студентів вищих навчальних закладів та їхнього академічного визнання [51]. Європейська кредитно-трансферна система висуває нові вимоги до професійної підготовки фахівців, зокрема її теоретичної та практичної складової. Вагомими показниками якості практичної підготовки вважаються орієнтування студента у змісті практичної підготовки, створення позитивної мотивації до реалізації завдань практичної діяльності, контроль і управління практикою, розвиток творчого потенціалу особистості.

Положенням про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах, затвердженим наказом Міністерства освіти України №161 від 2 червня 1993 р., Положенням про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України, затвердженим наказом Міністерства освіти України № 93 від 8 квітня 1993 року практична підготовка майбутніх фахівців визначається обов'язковим компонентом освітньо-професійної програми для здобуття кваліфікаційного рівня та оволодіння професійними навичками та вміннями [158; 159; додатки А, Б].

Концепція педагогічної освіти України, рекомендована Міністерством освіти і науки України, визначає мету й основні завдання педагогічної практики: поглиблення теоретичних знань на основі практичного навчання; вироблення у майбутніх педагогів умінь та навичок практичної діяльності у навчально-виховних закладах; формування та розвиток професійно-педагогічних умінь і навичок;

оволодіння сучасними методами і формами педагогічної діяльності, новими прогресивними технологіями навчання; формування творчого дослідницького підходу до педагогічної діяльності [91, с. 17].

Сучасні науковці дотримуються думки про практику як специфічну людську форму життєдіяльності, спосіб буття людини у світі [214; с. 404]; зумовлену специфікою соціального буття, цілеспрямовану, чуттєво-предметну діяльність людей, змістом якої є перетворення природи і суспільства [37, с. 268]; активну матеріально-чуттєву діяльність людей, метою якої є задоволення їх матеріальних і духовних потреб, перетворення та пізнання природи і суспільних відносин, взаємодія, взаємопроникнення, синтез предметної та духовної сторін людської діяльності, зміна природи самої людини та її самопізнання [66, с. 142]; матеріальну, чуттєво-предметну, діяльність людини, спрямовану на засвоєння та перетворення соціальних об'єктів, всезагальну основу, рушійну силу людського суспільства та пізнання [177, с. 352]; підтвердження теоретичних положень під час спостережень та експериментів, застосування отриманих знань у житті [183, с. 100].

Спільною є думка науковців про те, що практика є одним з основних компонентів професійної підготовки майбутнього соціального педагога, суть її полягає у формуванні в майбутніх фахівців умінь творчо застосовувати науково-теоретичні знання і практичні навички, отримані при вивченні педагогіки, психології, фахових методик та спеціальних дисциплін в соціально-педагогічній діяльності, розвитку в студентів інтересу до науково-дослідницької роботи в галузі соціально-педагогічних наук [143, с. 325]. Продуктивним для нашого дослідження є розгляд практики як засобу реалізації та розвитку індивідуальних особливостей особистості студента, зокрема розвитку творчого потенціалу.

На основі Закону України «Про вищу освіту», рекомендацій ЮНЕСКО, Міжнародної асоціації університетів Європейського центру вивчення вищої освіти, Ради Європи щодо вироблення єдиних вимог до рівня освіти, Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України започатковано введення у вищих навчальних закладах державних стандартів підготовки фахівців. Державні стандарти застосовуються з метою забезпечення якості освіти у відповідності до потреб

суспільства, науки і культури, впровадження та удосконалення нормативної навчально-методичної бази, що регламентує підготовку фахівців з вищою освітою і є основою оцінки освітнього і кваліфікаційного рівня фахівців незалежно від форм одержання освіти [226].

Галузевий стандарт щодо підготовки студентів спеціальності «Соціальна педагогіка», зокрема освітньо-кваліфікаційна характеристика, розкриває вимоги до змісту та рівня підготовки майбутнього соціального педагога, у тому числі її практичної складової. Так, метою практичної підготовки, як органічної складової професійного становлення майбутніх фахівців, є поглиблення теоретичних знань на основі практичного навчання; вироблення умінь і навичок практичної діяльності у навчально-виховних закладах; формування творчого дослідницького підходу до професійної діяльності [62, с. 3; 63].

Форма, тривалість і терміни проведення практики визначаються окремо для кожної спеціальності з урахуванням особливостей освітньо-кваліфікаційного рівня та ВНЗ. Відповідно соціально-педагогічна практика є інтегрованим базовим компонентом особистісно-професійного становлення майбутнього фахівця, процесом взаємозв'язку теоретичного навчання майбутніх соціальних педагогів із самостійною роботою у закладах соціально-педагогічної та соціальної сфери, оволодіння різноманітними видами професійної діяльності, у якому цілеспрямовано створюються умови для самопізнання, самовизначення, самоствердження, розвитку потенційних творчих можливостей студента в ході виконання різних професійних ролей, формування потреби самовдосконалення [33, с. 11-12].

Зважаючи на сучасні вимоги до системи вищої освіти, особистості соціального педагога, професійної підготовки студентів, розвитку їхніх творчих можливостей, науковці визначають основні принципи організації соціально-педагогічної практики [30, с. 118-120; 33, с. 14-15; 115, с. 16; 122, с. 10-13]:

- зв'язку теоретичного навчання і практики (застосування на практиці теоретичних знань про людину і суспільство, усвідомлення їх значущості для успішної професійної діяльності; закріплення при вивченні теоретичних дисциплін емпіричних знань, отриманих на практиці);

- послідовності (поетапне засвоєння комплексу професійних умінь і навичок, поступове оволодіння професійними функціями фахівця);
- наступності та безперервності (змістовний зв'язок усіх видів практики протягом усього періоду навчання);
- динамічності (поступове ускладнення завдань різних видів практики, розширення спектра соціальних ролей і видів діяльності, в які включається студент, обсягу та ускладнення змісту діяльності);
- поліфункціональності (одночасне виконання різних професійних функцій, оволодіння в ході різних видів практик різними професійними ролями);
- перспективності (ознайомлення зі сферами соціально-педагогічної діяльності з урахуванням їх перспективного розвитку);
- вільного вибору (врахування інтересів і потреб як студентів, так і керівників практики шляхом вибору бази проходження практики, змісту конкретних завдань у межах загальних завдань практики, тематики спільної практичної та науково-дослідницької роботи);
- співробітництва (створення у процесі практики умов, за яких відносини між студентом і керівником практики будуються на пріоритеті довіри і партнерства, студент усвідомлює себе самостійним суб'єктом професійної діяльності) [33, с. 14-15.];
- самостійності (реалізація функцій у різних видах самостійної діяльності);
- дослідницького підходу (можливість досліджувати різні соціально-педагогічні та психологічні проблеми відповідно до особливостей і потреб соціальних структур, які є об'єктами практики) [115];
- активності та ініціативності студентів (активна професійна позиція, прояв принциповості, послідовного відстоювання власних поглядів, психологічне налаштування на соціально-педагогічну діяльність, вироблення індивідуального творчого підходу до професійної діяльності, знаходження оптимальних шляхів і засобів творчого розв'язання соціально-педагогічних ситуацій, самоактуалізація та самореалізація студентів у професійній діяльності);

- взаємозумовленості загального та професійного розвитку особистості (формування у майбутніх соціальних педагогів позитивного ставлення щодо розвитку професійно значущих властивостей особистості та мотиваційно-творчої спрямованості професійної діяльності; здійснення професійної підготовки як розвитку творчої особистості майбутнього фахівця, який має значний творчий потенціал в єдності з соціальною активністю щодо його реалізації в професійній діяльності);
- систематичного стимулювання творчої професійної діяльності практикантів (з боку викладачів, керівників соціально-педагогічної практики) та самостимулювання (під впливом сформованої у студентів мотивації щодо творчої професійної діяльності) [30, с. 118-120];
- поєднання педагогічного контролю, колективного аналізу діяльності практикантів з їх самоконтролем, самоаналізом, самооцінкою (здійснення аналізу й формулювання цілей і завдань кожного етапу соціально-педагогічної практики; здійснення в опосередкованій формі педагогічного контролю через створення ситуацій, які стимулюють самоаналіз, самооцінку, взаємооцінку; виявлення студентом власних досягнень, помилок, невдач; порівняння мети й результатів діяльності; визначення причин недоліків у діяльності, пошук можливих шляхів її покращення; врахування практикантом оцінки іншими (викладачами, соціальними педагогами, соціальними працівниками, клієнтами, студентами);
- системно-цілісного аналізу майбутніми соціальними педагогами їхньої практичної підготовки (цілісне застосування форм й методів розв'язання навчально-виховних, розвивальних та інших соціально-педагогічних завдань; порівняння особливостей та ефективності різноманітних форм, методів і прийомів соціально-педагогічної діяльності, визначення найбільш оптимальних та ефективних шляхів і варіантів вирішення професійних задач) [122, с. 10-13].

Реалізація зазначених принципів у процесі проходження практики є однією з умов її ефективності. Аналіз нормативних документів та навчально-методичних матеріалів стосовно професійної підготовки соціальних педагогів [51; 170; 206, 33], зумовив визначення мети соціально-педагогічної практики: формування

професійних умінь і особистісних якостей фахівця, оволодіння різними видами професійної діяльності на рівні, який відповідає освітньо-кваліфікаційній програмі їхньої підготовки, розвиток творчого потенціалу особистості. Сучасне суспільство ставить перед системою вищої професійної освіти завдання підготовки фахівця не лише професійно компетентного і конкурентноспроможного, але й гуманістично орієнтованого [211, с.33]. Це завдання може бути вирішене лише у межах нової гуманістичної парадигми вищої освіти. Основні методологічні положення цієї парадигми розроблені науковцями Міжнародної академії наук вищої школи [131, с. 7] і полягають у тому, що:

- головне призначення людини – цілеспрямована зміна світу;
- основне завдання підготовки майбутнього фахівця – забезпечення методологією творчого перетворення світу;
- наукова основа цієї діяльності – теорія перетворювальної практики, яка спирається на науки про людину і суспільство (психологію, педагогіку, соціологію), соціальне проектування, менеджмент;
- вибір рішень щодо професійної діяльності фахівця ґрунтується на загальнолюдських моральних нормах [131, с. 7].

Відповідно основою проектування практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів як системного об'єкту служить особистісно-діяльнісний підхід до процесу професійного становлення фахівця. Саме залучення студентів до різних видів діяльності, що мають чітко сформульовані завдання, їхня активна позиція сприяють успішному становленню майбутніх фахівців [127, с. 156].

Згідно зі сформульованою метою соціально-педагогічної практики визначаються її основні завдання. Зокрема: ознайомлення з організаційною структурою системи соціального захисту населення України, змістом, формами й методами діяльності різнопрофільних соціальних служб (установ, організацій), контингентом їхніх клієнтів, співпрацею зі службами-партнерами; формування позитивної мотивації благодійної діяльності; допомога соціальним службам, установам, організаціям, визначених базами практики, в реалізації завдань; поглиблення та удосконалення теоретичних знань, встановлення їх зв'язку з

практичною діяльністю; практичне застосування методик і технологій соціально-педагогічної діяльності; діагностика професійної придатності студентів до обраної професії; їхня психологічна адаптація до професії; формування професійно значущих якостей соціального педагога (милосердя, доброта, емпатія, довіра, почуття відповідальності, організованість і дисциплінованість, активність та ініціативність, розуміння і дотримання принципів і цінностей соціальної роботи); удосконалення комунікативних, організаційних, діагностичних, дидактичних, аналітичних, проєктувальних умінь і навичок; створення умов для розвитку здібностей і самореалізації студента, для формування власного стилю діяльності; формування у студентів творчого і дослідницького підходів до професійної діяльності [206, с. 36-37].

Важливе значення для реалізації мети і завдань соціально-педагогічної практики мають види, тривалість і терміни її проведення. Аналіз порівняння навчальних планів професійної підготовки соціальних педагогів вищих навчальних закладів України III - IV рівнів акредитації виявив вагомі напрацювання щодо практичного компоненту підготовки майбутніх фахівців. У 9 ВНЗ (з 18 проаналізованих) соціально-педагогічна практика розпочинається з першого семестру навчання, у 6 – з другого, у 2 – з третього, у 1 – з четвертого семестру (додаток В). На наш погляд, організація практики з першого курсу є виправданою, оскільки забезпечується дотримання принципів наступності, послідовності, безперервності, застосування інтегративного потенціалу практики.

На молодших курсах (1, 2) соціально-педагогічна практика (ознайомлювальна, благодійна) здійснюється без відриву від навчання, що зумовлено важливістю оволодіння студентами системою теоретичних знань. Спільним в організації практики майбутніх соціальних педагогів у ВНЗ є диференціація баз її проходження, які охоплюють соціальні служби, заклади освіти, соціального виховання, заклади інтернатного типу, літні оздоровчі табори тощо.

Чимало видів соціально-педагогічної практики здійснюються у більшості ВНЗ (ознайомлювальна, благодійна (волонтерська), дозвіллева (організаційно-дозвіллева), навчально-технологічна (технологічна) та ін.). Спостерігаємо також

інші види практик, зокрема психолого-педагогічна, соціологічна, діагностична, корекційно-реабілітаційна, які трапляються рідше (Уманський державний педагогічний університет імені П.Тичини, Запорізький державний університет, Ніжинський державний педагогічний університет імені Миколи Гоголя). Незважаючи на відмінності у формулюванні назв практики в різних ВНЗ, в організації практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів усіх закладів реалізовано функціонально-діяльнісний підхід.

Мета, завдання та зміст різноманітних видів практики передбачають залучення студентів до різних видів діяльності відповідно до функцій соціального педагога: комунікативної, організаторської, діагностичної, прогностичної, попереджувально-профілактичної, корекційно-реабілітаційної, соціально-терапевтичної, охоронно-захисної.

Корисним для аналізу досліджуваної проблеми є досвід практичної підготовки майбутніх фахівців галузі соціальної педагогіки та соціальної роботи за кордоном, який свідчить, що в цілісній системі професійної підготовки практична підготовка виступає вагомим чинником поряд із теоретичною [213]. При цьому значна увага приділяється формуванню професійної етики та особистому розвитку і росту майбутніх фахівців. У багатьох зарубіжних країнах студенти вивчають соціальну роботу на двох рівнях: на рівні університету чи коледжу і агентства (теоретичний і практичний курси). Причому на організацію практики студентів безпосередньо на робочому місці відводиться значна частина навчального навантаження (від 40 до 50%) [126, с. 144-152.].

Так, особливістю практичної підготовки майбутніх фахівців в американських навчальних закладах соціального профілю є експериментальний характер викладання і навчання [126]. Значна кількість варіантів організації практичного навчання студентів розроблена американськими фахівцями у галузі професійної освіти на основі інтеграції практичного і академічного курсів. Визначальними умовами для досягнення максимального успіху у практичній підготовці вважаються підбір досвідчених кваліфікованих викладачів і наставників, ретельне планування практичної діяльності на підставі чіткого уявлення про суть експериментальної

освіти, злагоджену ефективну взаємодію між навчальними закладами і місцями проходження практики [175, с. 158; 176].

Аналіз досвіду практичної підготовки фахівців для соціальної сфери у Великій Британії виявив зростання ролі її практичного компоненту [154, с.322-327]. На практичну підготовку відводиться близько половини обсягу усього навчального часу. На завершальний етап практики, зазвичай, виділяють 80 днів. Співвідношення практики та аудиторних занять має варіативний характер і залежить від конкретної навчальної програми і особливостей взаємодії навчального закладу та бази. Наприклад, дворічний курс навчання соціальної роботи в університеті Шеффілда (Південний Йоркшир), розрахований на стажерів та аспірантів (тобто людей, які уже отримали ступінь бакалавра гуманітарних наук), характеризується таким співвідношенням теоретичних і практичних блоків навчання: – 1 семестр (жовтень-лютий): безперервна практика з метою вивчення головних засад соціальної роботи (базові знання, цінності, уміння); – 2 семестр (лютий-липень): навчання в коледжі, що охоплює практичні заняття і самостійну роботу; – 3 семестр (жовтень-лютий): навчання в коледжі, що також включає практичні заняття і самостійну роботу; – 4 семестр (лютий-липень): безперервна практика з метою одержання і закріплення спеціальних знань, формування професійних цінностей та умінь у конкретній галузі соціальної роботи (діти, сім'ї, правопорушники, літні люди, люди з психічними відхиленнями) [131].

У Франції функціонує наскрізна система підготовки соціальних працівників, побудована за принципом неперервної освіти [213, с. 44]. Підготовку майбутніх фахівців організовано за принципом чергування навчання, згідно з яким теоретичне навчання в навчальному закладі періодично змінюється цільовою практикою, стажуваннями у різних соціальних службах, установах, організаціях. Обидва компоненти підготовки підпорядковані єдиній навчальній програмі та єдиній меті. Це сприяє оптимальному використанню практики для формування професійних умінь і здобуття досвіду діяльності майбутніми фахівцями [236].

На сьогоднішній день французька система підготовки працівників соціальної сфери є однією з найефективніших у світі [213, с. 44]. Ця система належить до

найстаріших, але, одночасно, і до найдинамічніших, здатних швидко і ефективно трансформуватись. У Франції не існує чіткої межі між соціальними працівниками і соціальними педагогами. Вони належать до єдиної групи «професій соціальної сфери», об'єднаних у єдине ціле на підставі спільної мети, завдань діяльності та критеріїв професійної компетентності.

У контексті нашого дослідження певний інтерес представляє досвід сусідньої Польщі, зокрема медичної школи соціальної роботи у Варшаві. З дворічного терміну навчання 670 годин (25% навчального навантаження) відводяться на практичні заняття. Протягом 1-го семестру майбутні соціальні працівники згідно з навчальним планом відвідують різноманітні заклади: центри соціального благополуччя, здоров'я, добровільні служби, товариства інвалідів, дитячі будинки та ін. Такі відвідування здійснюються групами по 6-10 студентів. У першому і другому семестрах на практичну підготовку відводиться по 4 години в тиждень, окрім того у 2-му семестрі студенти проходять місячну практику в центрі соціальної служби. У третьому семестрі на практичне навчання відводиться 12 годин на тиждень, у 4-му – 6 годин і 1 місяць переддипломної практики.

Причому, якщо у 1-му і 2-му семестрах практика здійснюється групами студентів із 6-10 чоловік, то в 3-му і 4-му семестрах чисельність групи не перевищує 4-5 студентів. Заслуговує на увагу той факт, що протягом дворічного періоду навчання кожен студент практично знайомиться з тридцятьма різноманітними центрами соціальної роботи, починаючи з другого року навчання, щоденно працює або допомагає конкретній людині [126].

У вищих навчальних закладах Російської Федерації систематична практична підготовка майбутніх соціальних педагогів започаткована з 1 курсу навчання студентів [131; 32]. Після 12-годинної програми «Вступ до спеціальності» починається ознайомлювальна практика. Вона проходить у вересні (упродовж 2-х тижнів) у соціальних службах і сприяє ранній професійній орієнтації майбутніх фахівців. На 2-му році навчання практика ускладнюється. Продовжується вивчення теоретичного курсу соціальної роботи, її організаційних засад. Одночасно з основним курсом пропонується кілька спецкурсів. Термін практики – 4 тижні.

Головна мета практики – формування навичок спілкування з об’єктом соціальної роботи.

У ВНЗ Росії запроваджено значну кількість різноманітних спеціалізацій, які визначаються за двома головними напрямками: за предметом чи об’єктом діяльності та за галузевою ознакою. Так, за галузевою ознакою введені спеціалізації «Соціальна робота в закладах охорони здоров’я», «Соціальна робота у навчальних закладах», «Соціальна робота у службі зайнятості», «Соціальна робота у службі міграції», «Соціальна робота у стаціонарних закладах», «Соціальна робота на виробництві», «Соціальна робота з військовослужбовцями». Відповідно випускникам ВНЗ присвоюють кваліфікацію: фахівець з соціальної роботи у закладах охорони здоров’я, навчальних закладах тощо. Спеціалізація соціального працівника починається із 3-го курсу навчання. Практика на 3-му курсі спрямована на відпрацювання методів і прийомів роботи з різними категоріями населення. Після закінчення практики студент складає іспит з курсу «Технології соціальної роботи».

На 4-му курсі закріплюються навички зі сфери консультування клієнтів, методики комунікації, управлінсько-організаційної діяльності. Студенти проходять практику на базі стаціонарних соціальних закладів та громадських доброчинних організацій. Практика триває 4 тижні і закінчується підготовкою курсової роботи й іспитами з прочитаних курсів. На завершальному етапі навчання з огляду на спеціалізацію проводиться переддипломна практика у регіональних структурах соціального захисту (обласних, районних комітетах та управліннях), на яку відведено 12 тижнів. Результатом практики є підготовка і захист дипломного проекту. Переважно переддипломна практика проводиться в установах і закладах за майбутнім місцем роботи випускників [131].

Співвідношення годин, відведених на практичну підготовку майбутніх фахівців соціальної сфери у навчальних закладах різних країн світу коливається від 55-65% (Франція), 50% (США), 40-50% (Великобританія), 30% (Бельгія), 25% (Австрія, Польща), 20% (Росія) до 11% (Україна). Згідно зі світовими стандартами обсяг практичної підготовки фахівців соціально-педагогічної сфери становить приблизно 50% навчального часу. Співвідношення теоретичного і практичного

компонентів підготовки фахівців для соціальної сфери у вищих навчальних закладах України не відповідає тенденціям, що встановилися у світовій практиці. Забезпечення таких показників для України можливе лише за умови розширення «виробничої бази» практичних занять, де б у реальних умовах студенти-практиканти могли працювати [213, с. 60].

Порівняння вітчизняного та зарубіжного досвіду практичної підготовки соціальних педагогів і соціальних працівників виявило, що на сьогодні існують істотні відмінності в її організації. Саме тому Міжнародна асоціація шкіл соціальної роботи поставила завдання вивчення досвіду практичної підготовки майбутніх соціальних працівників і соціальних педагогів [131] і на основі його ґрунтовного аналізу створення та впровадження єдиних світових підходів до освіти у соціальній сфері. Спільним у професійній підготовці фахівців соціально-педагогічної та соціальної сфери України та зарубіжжя є те, що, по-перше, практика служить органічним доповненням до теоретичних курсів, які вивчають студенти; дає можливість усвідомити суть майбутньої професії і знайти своє місце в ній; знайомить із сучасним станом соціально-педагогічної та соціальної роботи в закладах різного типу; визначає особливості соціально-педагогічної роботи на сучасному етапі розвитку суспільства [155, с. 4]. По-друге, практична підготовка орієнтована на реалізацію функціонального підходу. Ставить за мету оволодіння знаннями, вміннями, досвідом творчої діяльності для здійснення функцій соціального педагога (комунікативної, організаторської, діагностичної, прогностичної, попереджувально-профілактичної, корекційно-реабілітаційної, соціально-терапевтичної, охоронно-захисної). Названі функції соціального педагога реалізуються в органічній єдності.

Отже, аналіз нормативних документів у галузі вітчизняної освіти засвідчив, що практична підготовка майбутніх фахівців є системотвірним елементом їх професійної підготовки, засобом розвитку індивідуальних особливостей особистості.

Комплексний характер реалізації студентами функцій професійної діяльності соціального педагога в процесі проходження різних видів соціально-педагогічної

практики, визначення мети, завдань, принципів її організації, свідчить про можливості створення умов для самопізнання, самовизначення, самоствердження, розвитку творчого потенціалу студента, зокрема спрямованості на творчу діяльність, характерологічних особливостей особистості, творчих умінь, індивідуальних особливостей психічних процесів.

Сучасні вимоги до професійної підготовки майбутніх фахівців соціально-педагогічної галузі, в тому числі її практичної складової, зумовлюють необхідність формування творчого підходу до діяльності, пошуку нестандартних шляхів подолання конкретних протиріч, перетворення професійних ситуацій. Це можливо за умови спеціально організованого цілеспрямованого процесу розвитку творчого потенціалу студентів-практикантів.

Результати опитування керівників соціально-педагогічної практики підтвердили актуальність проблеми розвитку творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів. Зокрема, респонденти спеціально не орієнтують практикантів на розвиток їх потенційних можливостей до творчості. При цьому керівники не змогли відповісти, розвитку яких творчих якостей студентів вони приділятимуть увагу в процесі проведення практики, якщо поставлять за мету розвиток творчого потенціалу особистості.

Вивчення навчальних планів підготовки майбутніх соціальних педагогів у вищих навчальних закладах України III-IV рівнів акредитації виявило різноманітність видів соціально-педагогічної практики. Незважаючи на відмінності у тривалості, термінах проведення практичної підготовки майбутніх фахівців, спільним є диференціація баз її проходження (соціальні служби, заклади освіти, соціального виховання, заклади інтернатного типу, літні оздоровчі табори тощо), реалізація функціонально-діяльнісного підходу.

1.3 Аналіз критеріїв та показників визначення рівнів творчості у науково-педагогічній літературі

Теоретичне дослідження науково-методичних праць стосовно професійної підготовки соціально-педагогічних педагогів, єдності її теоретичної й практичної складової, проблем формування уможливило з'ясування основних проблемних питань практичної підготовки фахівців соціальної педагогіки з метою розвитку їх творчого потенціалу та накреслення шляхів їх вирішення. Зокрема недостатній рівень розробки та впровадження у соціально-педагогічну практику методичних заходів, спрямованих на формування у студентів мотиваційно-творчої активності й спрямованості особистості, характерологічних особливостей, досвіду творчої діяльності, зумовлює здійснення ними практичної соціально-педагогічної діяльності на репродуктивному рівні. Резервні можливості соціально-педагогічної практики для розвитку творчого потенціалу студентів використовуються не повною мірою.

Розв'язання зазначеної проблеми потребує визначення основних параметрів, факторів та критеріїв розвитку творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів в умовах практики.

Аналіз наукових праць з проблем формування у майбутніх соціальних педагогів творчого підходу до діяльності, здатності до пошуку нестандартних шляхів подолання конкретних протиріч, перетворення професійних ситуацій дозволив виявити низку продуктивних підходів до розробки системи критеріїв, що визначають рівень професіоналізму педагога, творчого стилю діяльності, творчого розвитку й саморозвитку особистості, її творчого потенціалу в різних умовах педагогічної діяльності. Висвітлення зазначених підходів зумовлено спільними аспектами педагогічної та соціально-педагогічної діяльності. Загальновідомо, що соціальна педагогіка виокремилася з педагогіки, дослідники трактують її як самостійну галузь педагогічного знання [114]; напрям педагогіки [185, с. 43]; окрему галузь теорії виховання [34]; науку про педагогічне регулювання відносин особистості й соціального середовища протягом життя людини на різних вікових етапах [23, с. 4], сферу практичної діяльності, що розробляє і втілює відповідні

навчально-виховні системи, програми, методи, засоби здійснення соціального розвитку й соціалізації особистості [147, с. 11]. Відповідно визначення її об'єкта і предмета пов'язують з тими ж процесами та явищами, які вивчає педагогіка. Педагогіка досліджує процес спрямованого особистісного розвитку людини в умовах її навчання, виховання, освіти; а педагогічна діяльність тлумачиться як особливий вид соціальної діяльності, що передбачає передавання від старших поколінь до молодших накопичених людством культури і досвіду, створення умов для їх особистісного розвитку і підготовки до виконання певних соціальних ролей у суспільстві; специфічна сфера, зумовлена різними соціально-рольовими та функціональними позиціями її суб'єктів [84]. Об'єктом соціальної педагогіки є сфера соціальної дійсності, у якій цілеспрямовано конструюється система відносин особистості і соціуму, тобто процес соціалізації особистості. Акцент робиться на специфічному аспекті, означеному поняттям «соціальний» (від лат. *socialis* - суспільний). Предмет – соціальне виховання, його закономірності, умови, фактори, зміст, методика організації [147, с. 13].

І педагогічна, і соціально-педагогічна діяльність є суб'єкт-суб'єктною багаторівневою системою, компонентами якої є ціль, засоби, об'єкт, суб'єкт. Центральною ланкою є особистісно орієнтована розвивальна взаємодія суб'єктів діяльності.

Стрижневим у підготовці фахівців (педагогів, соціальних педагогів) вважається діяльнісно-функціональний підхід. Спільними є чимало функцій. Однак ефективність діяльності соціального педагога залежить від виконання специфічних функцій: корекційно-реабілітаційної, соціально-терапевтичної, охоронно-захисної, доброчинної та ін. [77].

Спільним є результат педагогічної та соціально-педагогічної діяльності – людина, яка оволоділа певною частиною суспільної культури, здатна до подальшого саморозвитку і виконання певних соціальних ролей у суспільстві.

Зазначені аспекти професійної діяльності педагога та фахівця соціально-педагогічної галузі дозволяють вважати продуктивними для нашого дослідження результати аналізу критеріїв, показників рівня професіоналізму педагога,

сформованості творчого стилю педагогічної діяльності, творчого розвитку й саморозвитку педагога, його творчого потенціалу.

Зокрема, А. Маркова розробила та узагальнила психологічні критерії професіоналізму педагога. Автор вирізняє наступні їх групи:

- об'єктивні критерії, що відображають відповідність вимогам професії, внесок у соціальну практику: продуктивність діяльності, здатність успішно розв'язувати задачі навчально-виховного процесу згідно з вимогами системи освіти, запитами сім'ї та учнів;
- суб'єктивні критерії визначають міру відповідності професії вимогам особистості, її мотивам, цінностям: стійка професійно-педагогічна спрямованість, усвідомлення значущості професії, її ціннісних орієнтацій, сукупність необхідних професійно-педагогічних якостей особистості, позитивне ставлення до себе як фахівця, поєднання високої ефективності праці з внутрішнім бажанням здійснювати педагогічну діяльність;
- результативні критерії пов'язані з досягнення педагогом високих результатів праці відповідно до потреб суспільства. Пріоритетними результатами діяльності є позитивні якісні зміни у психічному (розумовому та особистісному) розвитку учнів у процесі взаємодії з учителем;
- процесуальні критерії характеризують психологічний процес праці: застосування у діяльності професійних знань, умінь, прийомів, технік, технологій, особистісних якостей (педагогічне мислення, педагогічна емпатія, терпіння та ін.);
- нормативні критерії: засвоєння педагогом норм, правил, еталонів професії, зокрема методичних прийомів, засобів, форм навчання й виховання, норм спілкування, розроблених наукою та апробованих на практиці, оволодіння ними на рівні майстерності;
- індивідуально-варіативні критерії: прагнення педагога до індивідуалізації діяльності, формування його власного стилю, здатність до самореалізації;

- критерії наявного рівня професіоналізму: результати взаємодії з учнями, особистісні ресурси, які він для цього використовує, – знання, уміння, якості особистості;
- прогностичні критерії: прагнення педагога до кар'єрного зростання, усвідомлення зони власного найближчого професійного розвитку та саморозвитку;
- критерії готовності до професійного навчання: готовність педагога вивчати та впроваджувати професійний досвід колег, професійна відкритість;
- критерії творчості: творча спрямованість, прагнення «вийти за межі своєї професії», пошукова діяльність;
- критерії соціальної активності та конкурентоспроможності професії: уміння вчителя зацікавити суспільство результатами своєї праці, привернути увагу до потреб професії;
- критерії професійної відданості: уміння педагога обстоювати професійну честь, достоїнство, бачити внесок професії у прогрес суспільства, наявність професійного патріотизму та відданості;
- якісні та кількісні критерії: якісні характеристики професіоналізму (глибина, системність знань, сформованість навчальної діяльності), кількісні показники досягнень [110, с. 55 – 63].

Зазначені критерії професіоналізму наближені до характеристики узагальненої еталонної моделі учителя-професіонала. Творча складова діяльності відображена окремою групою критеріїв, хоча й не розкриває ознаки творчості повною мірою. Натомість зміст кожної групи критеріїв включає окремі аспекти творчості: продуктивність, результативність та ефективність діяльності, спрямованість, ціннісні орієнтації особистості, прагнення до досягнення ефективних результатів у професійній діяльності та ін.

Значний внесок у сучасну теорію педагогічної творчості зробила С. Сисоева. Автор вводить чотири рівні творчої педагогічної діяльності вчителя:

- репродуктивний рівень характеризується вибором педагога методик, рекомендацій, досвіду, які найбільше відповідають конкретним умовам його праці та індивідуально-психологічним особливостям вихованців;

- раціоналізаторський рівень визначається тим, що вчитель на основі аналізу власного досвіду, конкретних умов педагогічної діяльності вносить корективи у свою діяльність, вдосконалює, модернізує деякі елементи існуючих рекомендацій, методик, досвіду, відповідно до нових завдань, які виникають у конкретних умовах;
- конструктивний рівень діяльності вчителя відзначається за умов використання власних варіантів вирішення педагогічних проблем, прагнення до найбільш оптимального їх розв'язання;
- новаторський рівень характеризується застосуванням принципово нових підходів у вирішенні педагогічних проблем, які вирізняються новизною, оригінальністю та високою результативністю [195].

Творча педагогічна діяльність формуються за висхідною лінією. Ідеальною є ситуація, коли вчитель досягає найвищого рівня, що залежить від об'єктивних і суб'єктивних факторів, урахування яких уможливорює таке професійне зростання.

Три рівні прояву педагогічної творчої діяльності розрізняє Ю. Бабанський, а саме: професійна майстерність, новаторський та дослідницький рівні. Учителеві-майстру притаманне вільне володіння професійною технологією, творчий підхід до справи, досягнення високих результатів у навчанні та вихованні. Учитель-новатор володіє якостями майстра, і при цьому застосовує нові форми, методи і засоби, що підвищують ефективність навчально-виховного процесу. Такому вчителю властиві оригінальність стилю діяльності, раціоналізаторство, прогресивні новації. Учителя-дослідника характеризують не лише майстерність і новаторський підхід до справи, але й цілеспрямована науково-дослідницька діяльність, створення нових систем побудови навчально-виховного процесу. Автор вказує на взаємозв'язок і взаємообумовленість усіх трьох рівнів [12, с. 372]. За Ю. Бабанським, мірило педагогічної творчої діяльності – її результативність, продуктивність, новації, технологічність, перетворювальність.

На основі системного підходу розглядає рівні результативності творчої діяльності вчителя Н. Кузьміна. Дослідниця виокремлює такі рівні:

- системно-моделюючий, який передбачає володіння вчителем стратегіями творчого формування необхідної системи знань, умінь та навичок учнів із тих предметів, які він викладає;
- системно-моделюючий діяльність і поведінку, який характеризується майстерністю володіння вчителем стратегіями перетворення навчальних дисциплін у засіб формування особистості учнів, розвитку їх потенційних можливостей, впливу на формування потреб у самовихованні, саморозвитку, самовдосконаленні [96].

Цінним є розуміння результату діяльності педагога, досягнення якого можна забезпечити шляхом створення умов для оволодіння учнями системою наукових знань, практичних умінь, навичок та сприяння формуванню особистості учнів, розвитку їх потенційних можливостей, переведення виховання з процесу, яким управляють, у процес самовиховання, саморозвитку, самовдосконалення.

У процесі професійної діяльності формується відповідний стиль діяльності педагога, який визначається особливим проявом його індивідуальності та творчості.

Розкриваючи суть поняття «творчий стиль діяльності педагога», Л. Манчуленко визначає критерії та показники його формування у майбутніх педагогів у процесі педагогічної практики:

- «продуктивність» характеризує результати навчально-пізнавальної діяльності або вихованості студентів через їх знання, навички й уміння;
- «оптимальність» визначає вибір майбутніми педагогами системи методів педагогічного впливу на учнів;
- «педагогічна доцільність» розкриває особливості взаємодії з учнями, спрямованість та діалогічність педагогічної діяльності;
- «пізнавальна активність» характеризує прояв пізнавальної самостійності, пізнавальної ініціативності, повноту і мобільність знань, умінь та навичок студентів у процесі педагогічної діяльності [109, с. 45].

Науковець виділяє три рівні творчого стилю педагогічної діяльності майбутніх педагогів:

- елементарний рівень: майбутній педагог виявляє репродуктивну пізнавальну активність. Продуктивність розв'язання творчих педагогічних задач недостатня або низька. Неправильне і недоцільне застосування методів, прийомів, форм і засобів навчання й виховання не сприяє розвитку ініціативи, самостійності, творчості учнів. Педагогічне спілкування відзначається недемократичною, репродуктивною спрямованістю;
- репродуктивний рівень: майбутній педагог проявляє пошукову пізнавальну активність. Продуктивність розв'язання творчих педагогічних задач недостатня. На заняттях намагається використовувати рекомендовані методи, прийоми, форми і засоби навчання й виховання, що забезпечують ініціативу, самостійність, творчість учнів. Спілкування здійснює на демократичній основі;
- достатній (базовий) рівень: майбутній педагог виявляє творчу пізнавальну активність. Продуктивність розв'язання творчих педагогічних задач висока. Крім рекомендованих, самостійно добирає методи, прийоми, форми і засоби навчання й виховання, що забезпечують ініціативу, самостійність, творчість учнів. Спілкування відбувається на демократичній основі у всіх видах педагогічної діяльності [109, с. 48].

У контексті нашого дослідження певний інтерес становлять наукові праці з проблем підготовки соціально-педагогічних кадрів. Зокрема З. Фалинська, досліджуючи зміст і організаційно-педагогічні умови неперервної практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів у вищих навчальних закладах, розкриває зміст основних компонентів готовності студентів до практичного виконання обов'язків соціального педагога: мотиваційний компонент (професійні установки, інтереси, прагнення займатись соціально-педагогічною діяльністю, професійна спрямованість); орієнтаційний компонент (морально-професійна орієнтація, що ґрунтується на професійній етиці, професійно-педагогічних поглядах, переконаннях, принципах, готовності діяти згідно з ними); операційний компонент (увага, уявлення, сприймання, уява, мислення, педагогічні здібності, дії, операції та прийоми, потрібні соціальному педагогові для успішного здійснення професійної діяльності); емоційно-оцінний компонент (почуття, вольові процеси, що

забезпечують успішність процесу і результативність діяльності педагога, емоційний тонус, сприйнятливість, цілеспрямованість, самовладання, наполегливість, рішучість); вольовий компонент (сформованість потреби у постійному самовихованні та самоосвіті); психофізіологічний компонент (властивості і здібності, що забезпечують високу працездатність у ході виконання професійних функцій: упевненість у своїх силах, прагнення наполегливо завершити розпочату справу, здатність довільно керувати своєю поведінкою та поведінкою інших, активність і саморегуляція, урівноваженість і витримка, динамічність, темп роботи) [213, с. 84-85].

Автор визначає п'ять рівнів психолого-педагогічної готовності майбутніх соціальних педагогів до практичної діяльності: дуже високий, високий, достатній, середній, низький. При цьому дослідник враховує як рівень володіння психолого-педагогічними знаннями, сформованості вмінь їх застосовувати в практичній діяльності, так і наявність вираженого наукового потенціалу.

Продуктивним у дослідженні З. Фалинської є виокремлення компонентів, що, з одного боку, дозволяють оцінити міру готовності майбутніх соціальних педагогів до практичного виконання обов'язків, з іншого, визначають організаційно-педагогічні умови і зміст їхньої неперервної практичної підготовки. Цінним також є включення ознак творчого потенціалу до змісту основних компонентів готовності студентів до соціально-педагогічної діяльності, зокрема спрямованість особистості, характерологічні особливості, творчі уміння, індивідуальні особливості психічних процесів.

Однією з основних категорій теорії творчості, теорії діяльності та теорії особистості є творча особистість. Зважаючи на це, визначення критеріїв творчої особистості вирізняється великою варіативністю.

Зокрема В. Загвязинський характеризує вищого рівня творчої особистості вчителя пов'язує з педагогічним відкриттям (наприклад, творчий досвід А. Макаренка, В. Сухомлинського та ін.); середнього – з педагогічними винаходами педагогів-новаторів (Ш. Амонашвілі, І. Волков, С. Лисенкова, В. Шаталов та ін.);

низького – з педагогічними вдосконаленнями педагогів-практиків у масовому досвіді [61].

Досліджуючи теоретичні і методичні основи підготовки вчителя до формування творчої особистості учня, С. Сисоєва обґрунтовує думку щодо реалізації творчих можливостей педагога не лише у предметній діяльності, але й у самому житті, розкриває систему творчих якостей особистості через основні критерії їх розвитку: спрямованість на творчу діяльність, характерологічні особливості, творчі уміння, індивідуальні особливості психічних процесів, які сприяють успіху в творчій діяльності, і за рахунок яких людина здатна діяти як творчо-активний суб'єкт [195, с. 145].

Зокрема, підсистема спрямованості включає позитивне уявлення про себе, творчий інтерес, допитливість, потяг до пошуку нової інформації. Підсистема характерологічних особливостей особистості охоплює сміливість, готовність до ризику, самостійність, ініціативність, упевненість у своїх силах та здібностях, цілеспрямованість, наполегливість. Підсистема творчих умінь характеризується проблемним баченням, здатністю до висування гіпотез, дослідницької діяльності, умінням аналізувати, інтегрувати та синтезувати інформацію, здібністю до особистісного спілкування. Підсистема індивідуальних особливостей психічних процесів охоплює альтернативність й дивергентне мислення, самостійність сприйняття, пошуково-перетворюючий стиль мислення.

Грунтовне дослідження автора [193] переконливо засвідчує об'єктивність, надійність його результатів, які вважаємо за доцільне використати у нашій роботі.

Заслуговує на увагу дослідження О. Павленко [141], в якому автор висвітлює компоненти творчої особистості гімназиста та критеріальні ознаки її формування. Зокрема, йдеться про ціннісно-мотиваційний, індивідуально-характерологічний, когнітивно-діяльнісний, результативно-рефлексійний компоненти.

Ціннісно-мотиваційний компонент характеризують спрямованість особистості, рівень та ієрархія цінностей, ставлення до об'єктів соціального характеру, рівень пізнавальної мотивації та пізнавальної спрямованості творчої діяльності, сформованість мотивації досягнення, потягу до успіху.

Індивідуально-характерологічний компонент включає ступінь креативності, рівень розвитку інтелектуальних якостей, рівень розвитку психічних процесів.

Когнітивно-діяльнісний компонент охоплює рівень розвитку творчих умінь, рівень сформованості знань, вмінь, навичок дослідницької діяльності, рівень розвитку мовленнєвої культури, комунікативних здібностей і вмінь.

Результативно-рефлексійний компонент характеризується рівнем розвитку пізнавальної самостійності у творчій діяльності, ступенем адекватності самооцінки особистості, емоційної забарвленості творчої діяльності, соціальної активності особистості, рівнем професійного самовизначення випускників гімназії [141, с. 71-72].

Продуктивним у дослідженні О. Павленко є визначення ціннісно-мотиваційного, індивідуально-характерологічного, когнітивно-діялісного, результативно-рефлексійного компонентів творчої особистості гімназиста, які повною мірою розкривають його можливості в пошуково-дослідницькій діяльності. Автор описує ознаки рівнів сформованості творчої особистості, використовуючи той самий прикметник, що є назвою рівня (високий, достатній, задовільний, низький). На нашу думку, більш коректним є характеристики «постійний прояв», «ситуативний прояв», «відсутній чи мінімальний прояв» показників у діяльності.

Визначення компонентів творчої особистості, їх детальний опис дозволили О. Павленко сформулювати рівні її формування у контексті пошуково-дослідницької діяльності:

- високий рівень: високий рівень сформованості ціннісно-мотиваційного компоненту, при тому інтерес до творчої дослідницької діяльності учнів є стрижневим; високий рівень сформованості знань, вмінь, навичок пошуково-дослідницької діяльності, мовленнєвої культури, комунікативних здібностей і вмінь; здатність самостійно вирішувати творчі проблеми, знаходити нестандартні шляхи їх втілення у самостійні, оригінальні, повністю завершені проекти; високий рівень соціальної активності особистості, висока результативність участі в олімпіадах, конкурсах, конференціях міського та вищого рівнів;

- достатній рівень: достатній рівень сформованості ціннісно-мотиваційного компоненту, що характеризується однаковим ступенем інтересу, бажанням і прагненням як до репродуктивної, так і до дослідницької діяльності; достатній рівень сформованості знань, вмінь, навичок пошуково-дослідницької діяльності, розвитку мовленнєвої культури, комунікативних здібностей і вмінь; здатність вести пошуки нових засобів, прийомів, варіантів вирішення проблеми, що не стимулюється зовнішніми факторами; здатність до утворення широкого спектру самостійних задумів, які, однак, не завжди знаходять адекватне творче втілення; достатній рівень соціальної активності, висока результативність участі в олімпіадах, конкурсах районного рівня;

- задовільний рівень: задовільний рівень сформованості знань, вмінь, навичок пошуково-дослідницької діяльності; здатність старанно працювати в межах заданого способу дій; задовільний рівень розвитку ціннісно-мотиваційного компоненту, при якому учні цікавляться розв'язанням нескладних дослідницьких завдань, прагнуть встановити причинно-наслідкові зв'язки між ними; задовільний рівень розвитку мовленнєвої культури, комунікативних здібностей і вмінь; прагнення брати участь у конкурсах, олімпіадах різного рівня, однак, не висока її результативність;

- низький рівень: низький рівень розвитку ціннісно-мотиваційного компоненту, сформованості знань, вмінь, навичок пошуково-дослідницької діяльності; здатність до виконання часткових досліджень під керівництвом учителя; низький рівень розвитку мовленнєвої культури, комунікативних здібностей і вмінь; низька активність та результативність соціальної діяльності [141, с. 126].

Важливим аспектом розвитку творчого потенціалу особистості є формування здатності до творчого саморозвитку на рефлексивній основі. Педагогічні умови творчого саморозвитку особистості студента педагогічного коледжу в процесі вивчення культурологічних дисциплін визначає О. Слободян. Дослідниця характеризує наступні його критерії:

- ставлення до діяльності з творчого саморозвитку особистості;
- оволодіння механізмами творчого саморозвитку особистості;

- результативність діяльності щодо самовдосконалення особистості;
- рівень оволодіння інформаційним інтелектуально-культурним простором;
- уміння самореалізувати творчий потенціал особистості [200, с. 64-68].

Автор окреслює п'ять рівнів творчого саморозвитку особистості студентів педколеджу:

- високий рівень: студенти усвідомлено та вмотивовано сприймають творчий саморозвиток як життєво важливу необхідність, самостійно і зацікавлено оволодівають механізмами творчого саморозвитку особистості, постійно і результативно займаються своїм самовдосконаленням, розуміють нагальну потребу в систематичному розширенні інформаційного простору, підвищують свій інтелектуально-культурний рівень, постійно здійснюють самореалізацію творчого потенціалу в процесі життєтворення;

- достатній рівень: студенти позитивно орієнтовані на творчий саморозвиток, усвідомлюють необхідність та значимість самовдосконалення та активної перетворювальної діяльності, підвищення інформаційного інтелектуально-культурного рівня для власного життєтворення. Для включення в активну роботу щодо самореалізації своїх творчих можливостей такі студенти потребують керівництва з боку викладачів;

- середній рівень: студенти частково зацікавлені та спрямовані на творчий саморозвиток, перетворювальну діяльність щодо самовдосконалення своїх якостей та розвитку творчого особистісного потенціалу. Оволодіння механізмами творчого саморозвитку, поповнення інформаційного банку вони здійснюють лише під керівництвом викладача, несистематично і частково реалізують творчі здібності та можливості самостійного життєтворення;

- критичний рівень: майбутні педагоги чітко не визначилися у своєму ставленні до творчого саморозвитку особистості, досить пасивні в оволодінні механізмами творчого саморозвитку особистості, частково працюють над власним вдосконаленням, несистематично збагачують інформаційний рівень, не реалізують

свій творчий потенціал та можливості самостійного конструювання життєтворчого процесу;

- низький рівень: студенти виражають негативне ставлення до будь-яких особистісних змін, виходу на якісно новий ступінь розвитку, виявлення та реалізації своїх здібностей, задатків, праці над собою та можливості власного життєтворення [200, с. 66-67].

Доцільним у розроблених компонентах творчого саморозвитку особистості студента вважаємо застосування діяльнісного підходу, оволодіння механізмами діяльності, аналіз її результативності. Однак виокремлення критичного рівня оцінювання, на наш погляд, не переконує в можливості його надійної діагностики порівняно з середнім рівнем.

Особливий інтерес для нашого дослідження становлять роботи, у яких використані критерії та показники безпосередньо творчого потенціалу особистості.

Зокрема, І. Драч визначила критерії та показники розвитку творчого потенціалу студентів у процесі навчання у вищих навчальних закладах I–II рівнів акредитації: мотивація до активної пізнавальної діяльності, що характеризується потягом до творчості, спрямованістю на самореалізацію, пізнавальною потребою, спрямованістю на досягнення мети, прагненням до успіху; творчі здібності: уява, пам'ять, нестандартне мислення, фантазія, інтуїція; досвід творчої діяльності, який складається зі знань, умінь та навичок щодо розв'язання нестандартних задач та прийняття нестандартних рішень; характерологічні особливості особистості: активність, ініціативність, впевненість, наполегливість, працездатність, комунікативність, організованість, самостійність [53, с. 27]. Серед рівнів розвитку творчого потенціалу студентів автор вказує високий, середній і низький. Високий рівень показника передбачає систематичний його прояв, середній – ситуативний прояв, низький – відсутність чи мінімальний прояв складових творчого потенціалу.

Визначення критеріїв і показників творчого потенціалу за І. Драч не суперечить аналогічним дослідженням інших науковців (С. Сисоєва, С. Хмельковська, О. Павленко, О. Слободян та ін.). На нашу думку, досвід творчої діяльності означає реалізований творчий потенціал особистості; більш коректним

вважаємо називати уяву, фантазію показниками критерію «творчі уміння», нестандартне мислення, пам'ять – показниками критерію «індивідуальні особливості психічних процесів» («творчі здібності» – за І. Драч).

Досліджуючи феномен творчого потенціалу особистості майбутніх вчителів іноземних мов, С. Хмельковська вказує на структурність і функціональну організацію його формування. Творчий потенціал дослідник визначає як результат природної й соціальної активності, що стимулюється певними умовами, і зовнішньо проявляється у праці або доцільній діяльності. Критеріями та показниками його сформованості у майбутніх учителів іноземних мов автор визначає творчі здібності (комунікативні, дослідницькі, дидактичні, рефлексійні); творчі уміння (проблемне бачення, уміння аналізувати, інтегрувати, синтезувати, здатність до міжособистісного спілкування, фантазія); творче мислення (критичність, дивергентність, легкість асоціювання, творча уява); спрямованість на творчу діяльність (позитивне уявлення про себе, творчий інтерес, допитливість, потяг до нової інформації, до нестандартних дій) [220, с. 168-169].

Для виявлення рівнів формування творчого потенціалу майбутніх учителів іноземних мов науковець розробила відповідні показники їх оцінювання:

- високий рівень: студент швидко засвоює новий матеріал на основі проблемного навчання, включається в роботу, що вимагає прийняття нетипових рішень. Винахідливий у виборі способів і методів при підготовці до занять; здатний до генерування нових ідей, уміє інтегрувати знання. Завжди підтримує діалог, спір, дискусію, вміє аргументовано доводити свою думку. У процесі самостійної роботи вміє творчо, нестандартно виконати завдання. Здатен об'єктивно оцінювати свої відповіді, реагувати на критичні зауваження;
- достатній рівень: студент можливо й має в резерві необхідні творчі здібності, якості, можливості, проте не використовує їх повною мірою на заняттях. У ситуаціях, коли необхідно висловити свою думку, узагальнити матеріал, прийняти рішення, він очікує на відповідь більш активних співрозмовників. У випадку, коли дискусія вже зав'язана, бере в ній активну участь. Студент відповідальний, самостійний, може взяти на себе організаційну роль, здатен до самоуправління.

Прояв творчих здібностей у процесі самостійного виконання домашнього завдання значно більший, ніж під час роботи в аудиторії;

- середній рівень: прояв творчості простежується тільки у випадку, якщо завдання має цілеспрямований творчий характер. Якщо ж формулювання завдання обмежується можливим виконанням дій за зразком або реорганізацію вже існуючого, готового матеріалу, студент не вдається до творчого стилю діяльності, переходячи до більш легкого для нього репродуктивного виконання завдання;

- низький рівень: виражене пасивне або негативне ставлення студента до виконання різних творчих завдань, низький рівень самостійної дієздатності, тобто готовність працювати тільки у колективних видах діяльності під керівництвом і контролем викладача, тим самим знімаючи із себе відповідальність за виконання і результат завдання. Часто відмовляється виконувати завдання, які потребують самостійності. Не завжди розуміє суті завдання. Зауваження і критику сприймає не завжди об'єктивно, вважає факт виконання завдання більш важливим, ніж його якість [220, с.193-194].

Нам імпонує діапазон рівнів формування творчого потенціалу: високий, достатній, середній, низький. На нашу думку, окремі показники рівнів сформульовані некоректно («студент можливо й має в резерві необхідні творчі здібності...»), включають в опис показників пояснення мотивів дій («низький рівень самостійної дієздатності ... тим самим знімаючи із себе відповідальність...»), констатують загальновідомий недолік класно-урочної, лекційно-семінарської системи («прояв творчих здібностей у процесі самостійного виконання домашнього завдання значно більший, ніж під час роботи в аудиторії»).

Аналіз психолого-педагогічної літератури виявив різні підходи науковців до критеріїв, показників, творчої педагогічної діяльності, творчого розвитку й саморозвитку особистості, її творчого потенціалу. Спільним для усіх наукових праць є розуміння творчого потенціалу як результату природної й соціальної активності, відображення суттєвих характеристик творчої особистості суб'єкта дослідження (учня, гімназиста, студента), узгодження критеріїв із розробленими моделями, врахування як особистісної (спрямованість особистості на творчу

діяльність, творчі здібності, індивідуальні особливості психічних процесів та ін.), так і діяльнісної (досвід творчої діяльності, творчі вміння, характерологічні особливості та ін.) складових. Автори вказують на взаємозв'язок і взаємообумовленість критеріїв. Пріоритетним завданням вважають створення сприятливих умов для розвитку потенційних можливостей особистості. При цьому визначення рівнів та критеріїв розвитку/формування вирізняється великою варіативністю якісних характеристик та кількісних показників.

Отже, аналіз наукової літератури з досліджуваної проблеми, зокрема критеріїв, показників рівня професіоналізму педагога (Ю. Бабанський, Н. Гузій, А. Маркова), результативності творчої педагогічної діяльності (О. Виговська, В. Загвязинський, Н. Кузьміна, С. Сисоєва); творчого стилю діяльності (Л. Мільто, Л. Манчуленко, І. Цар); творчого розвитку й саморозвитку особистості (В. Андрєєв, Д. Богоявленська, Р. Вайнола, П. Вайнцвайг, Н. Кічук, В. Моляко, О. Павленко, О. Слободян); розвитку творчого потенціалу педагога у різних видах професійної діяльності (І. Драч, П. Кравчук, В. Рибалка, Н. Устинова, С. Хмельковська), виявив, що творчий потенціал майбутніх соціальних педагогів ще не став предметом наукових досліджень. Ґрунтовні дослідження В. Загвязинського, С. Сисоєвої, І. Драч, С. Хмельковської вважаємо за доцільне використати в нашій роботі для розробки параметрів, факторів та критеріїв розвитку творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів в умовах соціально-педагогічної практики.

Висновки до першого розділу

Аналіз наукової літератури з проблеми дослідження підтвердив актуальність і необхідність розвитку творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів, зокрема у процесі соціально-педагогічної практики, яка є вагомим чинником формування професійної компетентності фахівця.

Сучасні науковці доводять взаємозв'язок і взаємообумовленість основних дефініцій («потенціал», «творчість», «творча особистість», «творчі здібності», «педагогічна творчість», «творчий потенціал»).

Сутність феномену «творчість» висвітлено вченими у філософському, соціальному та психолого-педагогічному аспектах як свідому, цілеспрямовану, активну, комплексну і цілісну діяльність людини або колективу людей, спрямовану на створення нових, оригінальних суспільно значущих цінностей; форму існування людини, необхідну для повноцінного життя; діяльність, що веде до розвитку особистості; цілісний процес її реалізації та самореалізації; продукт мислення і практичної діяльності; діяльність зі створення нового, оригінального, що входить не тільки в історію розвитку самого творця, але й в історію розвитку науки, мистецтва тощо. До важливих характеристик творчої особистості належать здібності, мотиви, знання, вміння, завдяки яким створюється продукт, що відрізняється новизною, оригінальністю; характерна інтелектуальна активність, «сміливість» мислення; прагнення до дослідницької діяльності.

Спільним для усіх наукових праць є розуміння творчого потенціалу як результату природної й соціальної активності, відображення суттєвих характеристик творчої особистості суб'єкта дослідження, врахування як особистісної (спрямованість особистості на творчу діяльність, творчі здібності, індивідуальні особливості психічних процесів та ін.), так і діяльнісної (досвід творчої діяльності, творчі вміння, характерологічні особливості та ін.) складових.

З означених позицій поняття «творчий потенціал особистості» розглядаємо як відносно самостійну, динамічну систему, інтегральну властивість майбутнього соціального педагога, що відображає його спрямованість на творчу діяльність, характерологічні особливості, творчі вміння, індивідуальні особливості психічних

процесів, які виявляються як здатність інтегрувати його дії для цілеспрямованого перетворення життєвих і професійних ситуацій та забезпечують розвивальну взаємодію з соціальною дійсністю.

Важлива роль у професійній підготовці майбутніх соціальних педагогів належить соціально-педагогічній практиці, що сприяє формуванню професійної компетентності, системи наукових знань, умінь та навичок їх творчо застосовувати, психологічної й соціально-психологічної готовності виконувати професійні обов'язки, інтересу до науково-дослідницької роботи в галузі соціально-педагогічних наук. Аналіз нормативних документів та навчально-методичних матеріалів стосовно професійної підготовки соціальних педагогів, зумовив визначення мети соціально-педагогічної практики: формування професійних умінь і особистісних якостей, оволодіння різними видами професійної діяльності на рівні, який відповідає освітньо-кваліфікаційній програмі їх підготовки, розвиток творчого потенціалу особистості майбутнього фахівця.

З метою визначення основних критеріїв розвитку творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів в умовах практики проаналізовано низку продуктивних підходів до розробки системи критеріїв, що визначають рівень професіоналізму педагога (Ю. Бабанський, Н. Гузій, А. Маркова); результативності творчої педагогічної діяльності (О. Виговська, В. Загвязинський, Н. Кузьміна, С. Сисоєва); творчого стилю діяльності (Л. Мільто, Л. Манчуленко, І. Цар); творчого розвитку й саморозвитку особистості (В. Андреев, Д. Богоявленська, Р. Вайнола, П. Вайнцвайг, Н. Кічук, В. Моляко, О. Павленко, О. Слободян); розвитку творчого потенціалу педагога у різних видах професійної діяльності (І. Драч, П. Кравчук, В. Рибалка, Н. Устинова, С. Хмельковська). Автори вказують на взаємозв'язок і взаємообумовленість критеріїв. При цьому визначення рівнів та критеріїв розвитку/формування вирізняється великою варіативністю якісних характеристик та кількісних показників.

Аналіз наукової літератури, власний досвід роботи з керівництва соціально-педагогічною практикою студентів підтвердили необхідність створення умов для розвитку творчого потенціалу практикантів – майбутніх соціальних педагогів.

РОЗДІЛ 2

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ У ПРОЦЕСІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

2.1 Кваліметричний підхід до оцінювання рівнів розвитку творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів у процесі практичної підготовки

У визначенні критеріїв розвитку творчого потенціалу майбутніх фахівців в умовах здійснення соціально-педагогічної практики та технологічної процедури їх оцінювання нами використовувався кваліметричний підхід [1; 2; 43; 48; 49; 50; 57; 58; 105; 137; 223; 226].

Аналіз наукової літератури засвідчив, що кваліметрію визначають як наукову дисципліну, яка вивчає методологію та проблематику комплексних кількісних оцінок якості будь-яких об'єктів – предметів, явищ або процесів [226, с. 8]; теорію вимірювання властивостей речей, які визначаються через їх якість [223, с. 3]. Основною задачею кваліметрії вважають комплексну оцінку якості через сукупність показників із застосуванням відповідної математичної моделі [2, с. 21].

Застосування кваліметрії дає змогу формалізувати якісні характеристики відповідних явищ і процесів шляхом їх поділу на простіші, визначити нормативний чи стандартний їх перебіг через систему критеріїв – показників діяльності (розвитку) об'єкта управління, що забезпечує замірювання результатів, які фіксують досягнення мети на певний час [43, с. 71].

Технологія вимірювання ґрунтується на основі комплексного оцінювання стану об'єкта, яка здійснюється у два етапи: перший – оцінювання простих властивостей об'єкта, другий – оцінювання складних. При виконанні кожного етапу необхідно провести ряд операцій, які ґрунтуються на принципах кваліметричного підходу до вивчення стану об'єкта. Мета вимірювання полягає в одержанні інформації про відмінні ознаки чи властивості об'єктів [74, с. 328].

У виборі критеріїв творчого потенціалу особистості студента-практиканта ми врахували результати аналізу психолого-педагогічної літератури та ранжування

професійних якостей і умінь творчої особистості фахівця соціально-педагогічної галузі, отримані внаслідок проведення опитування викладачів соціально-педагогічних дисциплін, соціальних педагогів, працівників соціальних служб, керівників організаційно-дозвілєвої практики в літніх оздоровчих таборах у процесі констатувального експерименту.

Одним із завдань констатувального експерименту було визначення найбільш значущих професійних якостей та умінь творчої особистості фахівця соціально-педагогічної галузі. Для реалізації зазначеної мети нами було розроблено опитувальник для викладачів вищих навчальних закладів, соціальних педагогів загальноосвітніх та спеціальних шкіл, керівників організаційно-дозвілєвої практики в літніх оздоровчих таборах (додатки Г 1, Г 2, Г 3, Г 4).

Сукупна вибірка становила 850 респондентів, з них 614 студентів 1-5 курсів напряму підготовки «Соціальна педагогіка», 56 викладачів соціально-педагогічних дисциплін (Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (ЧНУ), Житомирський державний університет імені Івана Франка (ЖДУ), Харківський гуманітарно-педагогічний інститут (ХГПІ)), 84 соціальних педагоги, 59 працівників соціальних служб, 37 керівників організаційно-дозвілєвої практики в літніх оздоровчих таборах.

Викладачі соціально-педагогічних дисциплін до найбільш значущих професійних якостей та умінь творчої особистості соціального педагога відносять: професійну компетентність (69,15% респондентів), комунікативні здібності (49,28%), соціальну зрілість (46,43%), гуманізм (41,38%), активність й ініціативність (37,11%), організаторські здібності (30,11%), емпатію (29,41%) (рис. 1 у додатку Г). Найменший відсоток респондентів, які обрали наступні професійні якості та вміння: вміння здійснювати дослідницьку діяльність (9,49%), здатність до саморегуляції у професійній діяльності (11,19%), здатність концентрувати творчі зусилля (11,18%), розвинута увага (12,47%), цілеспрямованість (13,10%), наполегливість (13,16%). Зазначені результати свідчать про те, що такі компоненти творчого потенціалу особистості як характерологічні особливості (цілеспрямованість, наполегливість), творчі вміння (здатність концентрувати творчі зусилля, вміння здійснювати

дослідницьку діяльність) відіграють, на думку, респондентів, незначну роль у професійній діяльності соціального педагога. Натомість інші характерологічні особливості, а саме активність й ініціативність, емпатія, гуманізм вказані як значущі професійні якості; творчі уміння, зокрема комунікативні здібності – як значущі професійні уміння. Важливе значення для професійного становлення, формування спрямованості на творчу діяльність, на думку опитаних викладачів, має соціальна зрілість (третя позиція – 46,43%).

Аналіз опитування соціальних педагогів загальноосвітніх та спеціальних шкіл показав, що найбільш значущими професійними якостями та вміннями творчої особистості фахівця є професійна компетентність (80,14% респондентів), інтелектуальний розвиток (34,26%), соціальна зрілість (29,25%), професійна інтуїція (29,11%), високий пізнавальний інтерес (27,29%), комунікативні здібності (27,17%) (рис.1 у додатку Д). У порівнянні з результатами опитування викладачів соціально-педагогічних дисциплін, збільшилась кількість респондентів, які серед найбільш значущих обрали такі фактори як інтелектуальний розвиток (на 11,88%), професійна інтуїція (на 7,92%). Як і в попередній групі опитаних, професійні якості та уміння, які розкривають зміст творчого потенціалу особистості, вміння здійснювати дослідницьку діяльність (6,13%), уміння моделювати ситуації (6,42%), творча уява (6,31%), наполегливість (11,12%) займають найнижчі позиції. Це свідчить про нечітке розуміння соціальними педагогами поняття творчого потенціалу, його складових, ролі в соціально-педагогічній діяльності.

Аналіз опитування працівників соціальних служб, керівників організаційно-дозвілєвої соціально-педагогічної практики в ЛОТ виявив, що найбільш значущими професійними якостями та вміннями творчої особистості соціального педагога є професійна компетентність (68,14% респондентів), комунікативні здібності (41,25%), гуманізм (32,33%), вміння бачити і вирішувати проблеми (32,41%), соціальна зрілість (27,41%), організаторські здібності (27,18%), інтелектуальний розвиток (27,16%), професійна інтуїція (27,43%), різнобічність особистісного розвитку (27,15%), здатність до саморегуляції у професійній діяльності (27,18%) (рис. 1 у додатку Д). На відміну від попередніх груп

респондентів (викладачів, соціальних педагогів), працівники соціальних служб, літніх оздоровчих таборів назвали серед значущих вміння бачити і вирішувати проблеми як один із показників прояву творчих умінь. Проте інші важливі творчі якості та вміння, зокрема вміння здійснювати дослідницьку діяльність, творча уява, здатність концентрувати творчі зусилля не зайняли належних високих позицій.

Узагальнення результатів опитування викладачів, соціальних педагогів, працівників соціальних служб, літніх оздоровчих таборів виявило, що найбільш значущими професійними якостями та вміннями творчої особистості соціального педагога є професійна компетентність (72,48%), комунікативні здібності (39,23%), соціальна зрілість (34,36%), гуманізм (34,27%), інтелектуальний розвиток (28,27%). Важливими вважають такі творчі якості та вміння як здатність концентрувати творчі зусилля, творча уява, вміння здійснювати дослідницьку діяльність лише 12,96%, 10,36% та 13,97% опитаних (рис. 2 у додатку Д). Порівняння результатів опитування вказаних респондентів виявило, що професійні якості та вміння, які характеризують творчий потенціал особистості, зокрема такі його компоненти як спрямованість на творчу діяльність, характерологічні особливості, творчі вміння, індивідуальні особливості психічних процесів (творча уява, вміння концентрувати творчі зусилля, здійснювати дослідницьку діяльність, наполегливість, вміння висувати гіпотези та оригінальні ідеї) респонденти не визначають найважливішими, обов'язковими, найбільш значущими.

Констатувальний експеримент також передбачав проведення анкетування студентів напряму підготовки «Соціальна педагогіка» з метою ранжування професійних якостей та умінь «ідеального» соціального педагога. Перелік професійних якостей та умінь, запропонований студентам, був таким самим як і для керівників соціально-педагогічної практики. Нас цікавило визначення міри розуміння ними значущості професійних умінь, якостей, які характеризують творчий потенціал особистості. Аналіз результатів засвідчив, що до важливих професійних якостей та умінь творчої особистості соціального педагога, на думку студентів, належать професійна компетентність (66,18% опитаних); вміння бачити та вирішувати проблеми (54,16%); інтелектуальний розвиток (42,35%);

комунікативні здібності (40,31%); соціальна зрілість (37,15%), організаторські здібності (35,43%) (рис. 5 у додатку Г). Студенти не чітко розуміють значущість професійних якостей та вмінь, які характеризують творчий потенціал соціального педагога: здатність концентрувати творчі зусилля (19,15%), творча уява (18,10%), вміння висувати гіпотези та оригінальні ідеї (17,32%) та ін. Перелічені якості та вміння посіли 23, 24, 25 позиції (серед 25). При цьому відсоток респондентів молодших курсів, які обрали творчі якості та вміння соціального педагога, менший у порівнянні зі старшими курсами.

Зазначені результати констатувального експерименту, аналізу психолого-педагогічної літератури, критичної оцінки і узагальнення наявного практичного досвіду забезпечили можливість розробки факторно-критеріальної моделі оцінювання прояву основних компонентів творчого потенціалу. З цією метою нами визначені його параметри, фактори та критерії. Так, за параметри ми умовно прийняли компоненти творчого потенціалу, за фактори – зміст кожного компонента, за критерії – показники їх прояву.

Аналіз критеріїв, показників рівня професіоналізму педагога, результативності творчої педагогічної діяльності, творчого стилю діяльності, творчого розвитку й саморозвитку особистості, розвитку творчого потенціалу педагога у різних видах професійної діяльності здійснений у підрозділі 1.3, дали змогу визначити основні компоненти творчого потенціалу студента-практиканта: спрямованість на творчу діяльність, характерологічні особливості особистості, творчі вміння, індивідуальні особливості психічних процесів (рис. 2.1).

Спрямованість особистості на творчу діяльність характеризується позитивним уявленням про себе, творчим інтересом, допитливістю, творчим саморозвитком, соціальною зрілістю, прагнення до успіху.

Позитивне уявлення про себе, бажання пізнати себе визначаємо як відносно стійку, значною мірою усвідомлену систему уявлень про себе, на основі якої практикант будує стосунки і взаємодію з іншими.

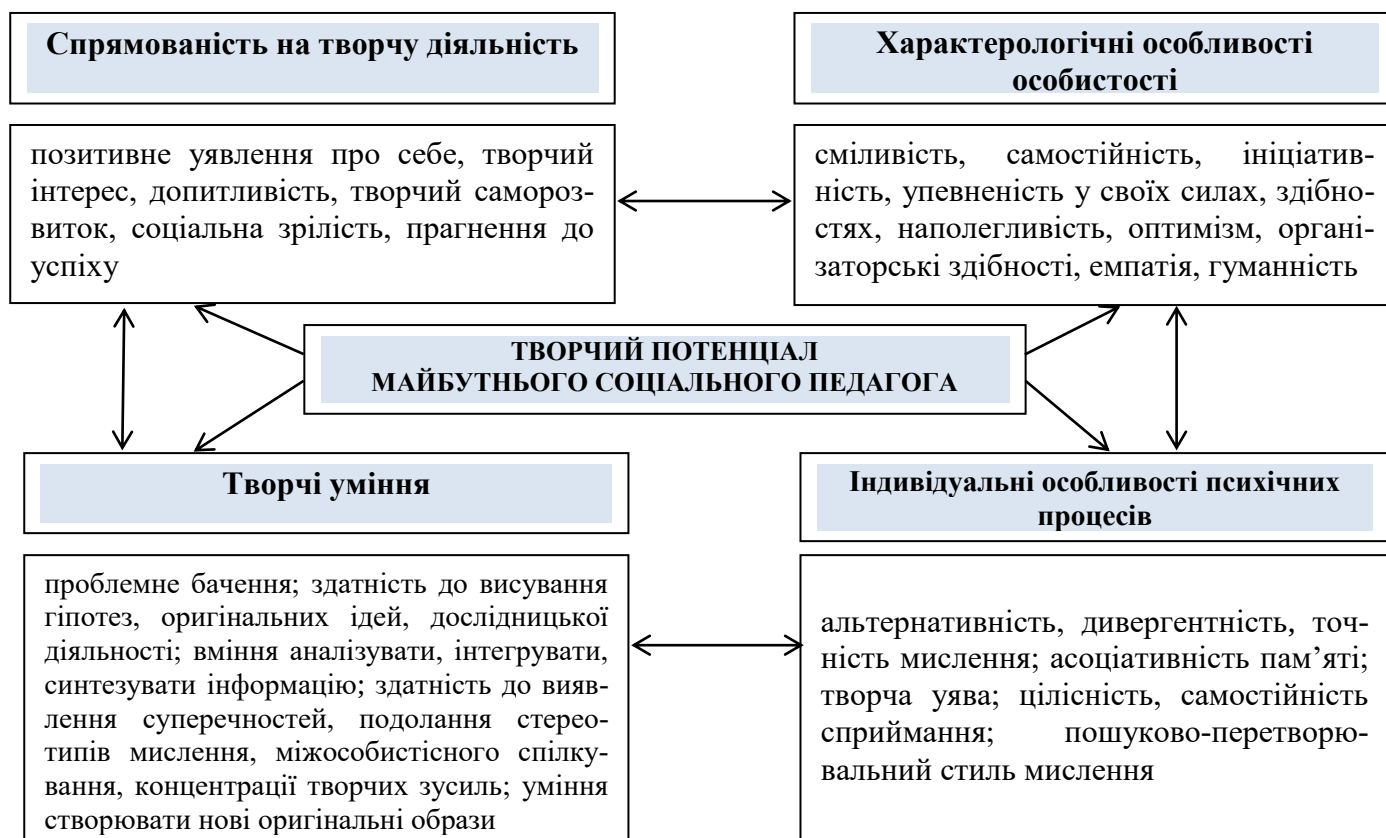

Рис. 2.1 Компоненти творчого потенціалу майбутнього соціального педагога

Критерії оцінювання:

- творчий рівень: стосунки з іншими будує на основі чіткого уявлення про себе, самооцінка і рівень вимог відповідають одне одному, реально оцінює себе, свої можливості, якості, позиції в колективі; прагнення пізнати себе постійно проявляється в процесі соціально-педагогічної практики;
- суб'єктивно-творчий рівень: уявлення про себе не завжди є чітким, самооцінка і рівень вимог частіше відповідають одне одному, об'єктивна оцінка себе, своїх можливостей, якостей, позиції в колективі, прагнення пізнати себе виявляється в умовах практики, іноді зі словесною підтримкою керівника;
- репродуктивний рівень: деякі розходження між самооцінкою і рівнем вимог, реальна оцінка, але з тенденцією завищеної або заниженої; прагнення пізнати себе стимулюється зовні;
- елементарний рівень: великі розходження між самооцінкою і рівнем вимог, занижена або завищена самооцінка; відсутність прояву бажання пізнати себе.

Творчий інтерес, допитливість розуміємо як форму вияву пізнавальної потреби, що забезпечує спрямованість особистості на творчість. Критерії оцінювання:

- творчий рівень: виявляє зацікавленість соціально-педагогічною діяльністю, новими її формами, розв'язанням нестандартних проблем; не потребує додаткового стимулювання зовні;
- суб'єктивно-творчий рівень: зацікавленість соціально-педагогічною діяльністю стимулюється іноді за допомогою керівника; впевненість проявляється у розв'язання типових завдань;
- репродуктивний рівень: інтерес до діяльності, розв'язання професійних завдань переважно стимулюється зовні;
- елементарний рівень: відсутність зацікавленості соціально-педагогічною діяльністю, розв'язанням типових завдань, вимагає постійного стимулювання.

Творчий саморозвиток характеризуємо як вмотивовану, свідому, відрефлексовану на основі самопізнання, самовизначення, самоконтролю, самоосвіти діяльність, спрямовану на самовдосконалення природних та духовних якостей, самореалізацію творчих здібностей у процесі життєтворення, професійно-педагогічного становлення, професійної діяльності. Критерії оцінювання:

- творчий рівень: позитивне ставлення до діяльності з творчого саморозвитку: наявність потреби у творчому саморозвитку, схильність до творчої діяльності, ставлення до рефлексивних процесів; володіння способами самопізнання, механізмами саморефлексії, самовдосконалення та самореалізації;
- суб'єктивно-творчий рівень: позитивна орієнтація на творчий саморозвиток, самовдосконалення, активну перетворювальну діяльність; для включення в активну роботу щодо самореалізації творчих можливостей іноді виникає потреба в допомозі керівника;
- репродуктивний рівень: часткова зацікавленість і спрямованість на творчий саморозвиток; оволодіння механізмами творчого саморозвитку здійснюється переважно під керівництвом; несистематичність реалізації творчих можливостей;

- елементарний рівень: байдуже, нейтральне ставлення до особистісних змін, прояву та реалізації здібностей, задатків; не виявляє бажання працювати над собою.

Соціальну зрілість трактуємо як соціальну властивість особистості, яка виявляється у сформованості установок, знань, умінь, стійких ціннісних орієнтацій, спрямованості її діяльності на реалізацію суспільних ідеалів і якісне виконання сукупності соціальних ролей. Критерії оцінювання:

- творчий рівень: наявна цілісна життєва філософія, заснована на сталих соціальних цінностях і ціннісних орієнтаціях; здатність критично аналізувати свою діяльність; активна участь у соціальній взаємодії, індивідуальній та спільній діяльності; виявлення толерантності; позитивне адекватне самосприйняття;

- суб'єктивно-творчий рівень: сформовані соціальні цінності, ціннісні орієнтації; участь у соціальній взаємодії, індивідуальній та спільній діяльності іноді стимулюється зовні; об'єктивність оцінювання результатів власної діяльності, реакції на критичні зауваження; адекватне самосприйняття; сформована потреба в самопізнанні;

- репродуктивний рівень: формування соціальних цінностей, ціннісних орієнтацій завжди стимулюється керівником; самосприйняття, реакція на критичні зауваження залежать від зовнішніх обставин; ситуативний прояв прагнення до самопізнання;

- елементарний рівень: несформованість соціальних цінностей, ціннісних орієнтацій, здатності критично аналізувати свою діяльність; пасивна позиція у соціальній взаємодії, індивідуальній та спільній діяльності; неадекватне самосприйняття, реакція на критичні зауваження; не сформована потреба в самопізнанні.

Прагнення до успіху визначаємо як бажання досягти ефективних результатів у різних видах діяльності. Критерії оцінювання:

- творчий рівень: сформована мотивація до досягнення ефективних результатів у всіх видах діяльності, до кар'єрного зростання, висока потреба у творчій самореалізації;
- суб'єктивно-творчий рівень: наявність прагнення досягти ефективних результатів у різних видах діяльності, проте іноді виникають сумніви щодо шляхів реалізації поставленої мети;
- репродуктивний рівень: позитивна мотивація на виконання конкретних практичних завдань соціально-педагогічної діяльності; факт виконання завдання вважається більш важливим, ніж його якість;
- елементарний рівень: мотивація до досягнення результатів діяльності низька, потребує постійного стимулювання.

Характерологічні особливості особистості охоплюють сміливість, самостійність, ініціативність, упевненість у своїх силах, здібностях, наполегливість, оптимізм, організаторські здібності, емпатію, гуманність.

Сміливість розуміємо як рису особистості, яка проявляється у рішучих діях, спрямованих на подолання труднощів, ризику в умовах невизначеності результатів діяльності і можливих небезпечних наслідків. Критерії оцінювання:

- творчий рівень: постійний вияв рішучих дій, спрямованих на подолання труднощів у соціально-педагогічній діяльності; схильність братися за роботу, результати якої невизначені; впевненість, готовність до сміливих дій без страху поразки;
- суб'єктивно-творчий рівень: ситуативний вияв самостійних рішучих дій, впевненості; деякі труднощі викликають у студента потребу долати їх з допомогою керівника; обережність перед прийняттям рішення;
- репродуктивний рівень: вияв рішучих дій; впевненість в успіху вирішення невизначених ситуацій завжди ініціюється, підтримується керівником;
- елементарний рівень: уникнення діяльності, що вимагає ризику, відсутність впевненості в успіху, страх перед поразкою.

Самостійність передбачає незалежність в оцінках, судженнях, діях; здійснення дій без сторонньої допомоги. Критерії оцінювання:

- творчий рівень: здійснення дій без сторонньої допомоги, відстоювання своєї думки, рішучість у судженнях і діях;
- суб'єктивно-творчий рівень: вияв самостійності, відстоювання своєї думки, рішучість у судженнях і діях іноді стимулюється керівником;
- репродуктивний рівень: ситуативні коливання, сумніви, відстоювання своєї думки при сторонній допомозі, рішучі дії при постійній підтримці керівника;
- елементарний рівень: систематична орієнтація на оточуючих, безпосередня участь керівника у всіх видах діяльності практиканта.

Ініціативність забезпечує здатність особистості активно, самостійно ставити перед собою завдання, виконувати їх без нагадувань і спонукань інших, реагувати на події конкретними пропозиціями і вчинками. Критерії оцінювання:

- творчий рівень: вияв ініціативи за власним бажанням; потяг до нових форм соціально-педагогічної діяльності; завзятість;
- суб'єктивно-творчий рівень: вияв ініціативи у вирішенні завдань пошукового характеру, іноді за допомогою керівника;
- репродуктивний рівень: ситуативний вияв ініціативи; інтерес систематично стимулюється керівником;
- елементарний рівень: відсутність ініціативи, орієнтація на рішення інших; відсутність завзятості й інтересу до нових форм соціально-педагогічної діяльності.

Упевненість у своїх силах, здібностях виражає оцінка студентом своїх сил, здібностей, достатніх для виконання конкретного завдання практики. Критерії оцінювання:

- творчий рівень: відсутність сумнівів в оцінці власних сил і здібностей, адекватна оцінка сил і здібностей, надія тільки на себе;
- суб'єктивно-творчий рівень: адекватна оцінка сил і здібностей підсилюється результатами соціально-педагогічної діяльності;

- репродуктивний рівень: ситуативні сумніви у правильності своїх дій, тенденції до заниження сил і здібностей;
- елементарний рівень: постійна невпевненість, обережність, заниження своїх можливостей, що призводить до негативних результатів у соціально-педагогічній діяльності.

Наполегливість відображає спрямованість на неухильне, всупереч труднощам і перешкодам досягнення і реалізацію мети; уміння доводити до завершення кожен розпочату справу. Критерії оцінювання:

- творчий рівень: здатність не відступати перед труднощами при досягненні мети; послідовність у виконанні і завершеності конкретного завдання практики, вміння доводити до завершення не лише улюблену справу;
- суб'єктивно-творчий рівень: неухильне досягнення і реалізація мети; іноді словесну підтримку надає керівник практики; до логічного завершення доводяться більшість розпочатих справ;
- репродуктивний рівень: спроба долати перешкоди, відмова від роботи після кількох невдач; досягнення мети неможливе без втручання керівника, який планує необхідні дії;
- елементарний рівень: відмова від роботи при найменшій перешкоді; безпосереднє втручання з боку керівника веде до досягнення мети (словесна і практична допомога); несформованість уміння завершити розпочату справу.

Оптимізм (від лат. *optimus* - найкращий) розкриваємо як властивість особистості, що виявляється у життєрадісному світосприйнятті, вірі в себе, свої можливості, можливості інших людей; важливий суб'єктивний фактор самореалізації особи; емоційне задоволення від процесу творчості. Критерії оцінювання:

- творчий рівень: виявлення емоційної зацікавленості творчою діяльністю, постійного задоволення, захоплення творчим процесом, радості від успіхів;

- суб'єктивно-творчий рівень: емоції виявляються відповідно до організації та умов творчої діяльності, інтересів, нахилів і здібностей практиканта; задоволення творчою діяльністю ситуативне;
- репродуктивний рівень: емоції майже не виявляються; активність у виконанні завдань проявляється ситуативно;
- елементарний рівень: байдужість до цікавої інформації і творчої діяльності; неадекватна емоційна реакція на деякі дії.

Організаторські здібності розуміємо як необхідні професійні здібності, які спрямовуються на здійснення соціально-педагогічної діяльності: організувати клієнтів для вирішення конкретної соціально-педагогічної проблеми, чітко визначити завдання творчої діяльності, проконтролювати їх виконання; організувати власну творчу діяльність. Критерії оцінювання:

- творчий рівень: систематичний прояв організаторських здібностей;
- суб'єктивно-творчий рівень: організаторські здібності цілеспрямовано проявляються для вирішення конкретної соціально-педагогічної проблеми; впевненість іноді підтримується керівником;
- репродуктивний рівень: прояв організаторських здібностей ситуативний; стимулюється виконанням конкретних практичних завдань, контролем з боку керівника;
- елементарний рівень: відсутність вияву організаторських здібностей, прагнення організовувати діяльність клієнтів, власну діяльність.

Емпатію (від грец. *empathia* – співчуття, співпереживання), гуманність визначаємо як здатність особистості співчувати і співпереживати, розуміти емоційний стан інших людей, яка виявляється у готовності надати допомогу, емоційно підтримати тих, хто знаходиться в ситуаціях переживання. Критерії оцінювання:

- творчий рівень: систематичний прояв співчуття, співпереживання, розуміння емоційного стану інших людей, емоційної підтримки клієнтів;

- суб'єктивно-творчий рівень: співчуття, співпереживання проявляється у майже всіх випадках вирішення соціально-педагогічних проблем;
- репродуктивний рівень: ситуативний прояв співчуття, співпереживання у вирішенні соціально-педагогічних проблем;
- елементарний рівень: неготовність надавати допомогу, підтримати тих, хто знаходиться в ситуаціях переживання.

Творчі вміння характеризуються проблемним баченням, здатністю до висування гіпотез, оригінальних ідей, дослідницької діяльності, вмінням аналізувати, інтегрувати, синтезувати інформацію, здатністю до виявлення протиріч, подолання стереотипів мислення, міжособистісного спілкування, концентрації творчих зусиль, уміння створювати нові оригінальні образи, ідеї.

Проблемне бачення визначаємо через уміння усвідомити і побачити соціально-педагогічну проблему. Критерії оцінювання:

- творчий рівень: висока здатність до усвідомлення проблеми, розв'язання якої веде до вирішення протиріччя;
- суб'єктивно-творчий рівень: самостійне усвідомлення усіх аспектів проблеми, іноді за допомогою керівника;
- репродуктивний рівень: ситуативний прояв усвідомлення певних аспектів проблемної ситуації після пояснення керівника, формулювання проблеми разом з керівником;
- елементарний рівень: низька здатність до усвідомлення соціально-педагогічних проблем, навіть за допомогою керівника.

Здатність до висування гіпотез, оригінальних ідей відображає здатність конструювати систему висновків, за допомогою яких на підставі фактів формулюється висновок про об'єкти, явища соціально-педагогічної діяльності. Критерії оцінювання:

- творчий рівень: вміння вийти за межі певних правил, змінити погляд на проблему, абстрагуватися від задачі, висунути нові ідеї;

- суб'єктивно-творчий рівень: сформована система умовиводів, не всі мають практичне підкріплення, генерується велика кількість гіпотез, висуваються нові, оригінальні ідеї;
- репродуктивний рівень: труднощі в аналізі причинно-наслідкових зв'язків, висновки суперечливі, іноді висуваються нові ідеї;
- елементарний рівень: відсутність суб'єктивно нових ідей, не сформованість уміння вийти за межі певних правил.

Здатність до дослідницької діяльності виражається вмінням знаходити нове засобами наукових досліджень у процесі вияву пошукової активності. Критерії оцінювання:

- творчий рівень: систематичний прояв прагнення до занять дослідницькою діяльністю; використання під час пошуку фактів, нової інформації, різних наукових методів дослідницької діяльності; сформованість уміння аналізувати літературу з конкретної соціально-педагогічної проблеми;
- суб'єктивно-творчий рівень: прагнення до дослідницької діяльності іноді підсилюється незначною допомогою наукового керівника;
- репродуктивний рівень: наявний інтерес до дослідницької діяльності, проте вона здійснюється під постійним керівництвом;
- елементарний рівень: наукові засоби майже не використовуються; відсутній потяг до дослідження соціально-педагогічних проблем на науковому рівні.

Вміння аналізувати, інтегрувати та синтезувати інформацію передбачає розподіл цілого на частини, поєднання частин в єдине ціле, пошук логічних взаємозв'язків між окремими частинами цілого. Критерії оцінювання:

- творчий рівень: бачення складових частин соціально-педагогічної діяльності, вміння порівнювати, усвідомлювати інформацію, виділяти головне, робити висновки;
- суб'єктивно-творчий рівень: самостійне усвідомлення інформації; сформованість умінь порівнювати, аналізувати, інтегрувати та синтезувати інформацію; у процесі розумової діяльності іноді допускаються незначні помилки;

- репродуктивний рівень: прояв здатності до самостійного аналізу порівняння, усвідомлення соціально-педагогічної проблеми ситуативний, стимулюється зовні;

- елементарний рівень: відсутність здатності до самостійного аналізу; невміння виділяти головне, формулювати висновки; діяльність здійснюється на репродуктивному рівні.

Здатність до виявлення суперечностей розуміємо як володіння операціями знаходження діалектичних суперечностей. Критерії оцінювання:

- творчий рівень: володіння операціями самостійного знаходження нового;

- суб'єктивно-творчий рівень: знаходження суперечностей шляхом порівняння, іноді зі сторонньою допомогою;

- репродуктивний рівень: знаходження суперечностей лише під керівництвом;

- елементарний рівень: не сформованість бачити суперечність.

Здатність до подолання стереотипів мислення тлумачимо як здатність практиканта змінювати сплановану програму дій в умовах, які об'єктивно вимагають від нього перебудови. Критерії оцінювання:

- творчий рівень: вільне подолання стереотипів мислення, аналіз розв'язання соціально-педагогічної задачі з різних позицій, урахування об'єктивних умов;

- суб'єктивно-творчий рівень: швидке переключення від однієї програми дій на іншу, іноді за допомогою керівника;

- репродуктивний рівень: ускладнення при виході за межі умовності потребують постійного втручання зовні;

- елементарний рівень: труднощі при виході за межі стереотипів, навіть при сторонній допомозі.

Здатність до міжособистісного спілкування означає налагодження комунікативної взаємодії з іншими людьми, результатом якої є взаємні зміни поведінки, діяльності, відносин, установок. Критерії оцінювання:

- творчий рівень: активна орієнтація на роботу в колективі, організацію комунікативної взаємодії з іншими;
- суб'єктивно-творчий рівень: добір адекватних прийомів комунікативного впливу, оптимальних засобів та прийомів спілкування, попередження конфліктних ситуацій (у деяких випадках за словесною вказівкою керівника);
- репродуктивний рівень: здатність налагоджувати комунікативну взаємодію проявляється ситуативно;
- елементарний рівень: не виражена потреба у спілкуванні, можлива конфліктність стосунків, ізолюваність від колективу.

Здатність концентрувати творчі зусилля розглядаємо як спроможність студента тривалий час зосереджуватись на завданнях практичної підготовки, стійкість до перешкод, неможливість відволікання від предмета діяльності сторонніми подразниками. Критерії оцінювання:

- творчий рівень: сформованість здатності тривалий час зосереджуватися на творчих завданнях практичної підготовки, стійкість до перешкод;
- суб'єктивно-творчий рівень: здатність зосереджуватись на творчих завданнях тривалий час, іноді сторонні подразники відволікають від предмета діяльності;
- репродуктивний рівень: прояв здатності концентрувати творчі зусилля ситуативний, нетривалий;
- елементарний рівень: невміння тривалий час концентрувати творчі зусилля на завданнях практики.

Уміння створювати нові оригінальні образи – розвинута уява, фантазія. Критерії оцінювання:

- творчий рівень: розвинена фантазія, яка дає можливість створювати багато образів та ідей, відтворювати пропущені ланки та факти в логічному ланцюгу здійснення соціально-педагогічної діяльності;

- суб'єктивно-творчий рівень: образи та ідеї пов'язані з первинними даними, фантазія та уява не виходять за межі реального;

- репродуктивний рівень: фантазія носить переважно репродуктивний характер, образи будуються тільки на основі конкретного матеріалу, за аналогією;

- елементарний рівень: не виражена потреба у створенні образів, небажання їх будувати.

До *індивідуальних особливостей психічних процесів* належать альтернативність, дивергентність, точність мислення, асоціативність пам'яті, цілісність, самостійність сприйняття, пошуково-перетворювальний стиль мислення.

Альтернативністю мислення вважаємо властивість мислення студента розв'язувати соціально-педагогічні ситуації, що вимагає зробити вибір, аналізуючи різні думки, представляти розв'язання в діаметральному ракурсі. Критерії оцінювання: нетрадиційне використання традиційних підходів при вирішенні творчих завдань:

- творчий рівень: постійно;
- суб'єктивно-творчий рівень: часто;
- репродуктивний рівень: іноді;
- елементарний рівень: ніколи.

Дивергентним називаємо мислення, яке характеризується швидкістю, продуктивністю, гнучкістю, оригінальністю, тобто якостями, що дають змогу виявити розбіжності і сформулювати соціально-педагогічну проблему. Критерії оцінювання: вияв при вирішенні соціально-педагогічних проблем швидкості, продуктивності, гнучкості, оригінальності мислення:

- творчий рівень: постійно;
- суб'єктивно-творчий рівень: часто;
- репродуктивний рівень: іноді;

- елементарний рівень: ніколи.

Точність мислення виражається у його фіксації на розв'язанні соціально-педагогічної проблеми, її змісті, здатності знаходити оптимальне рішення. Критерії оцінювання: адекватність висновків умовам проблемної ситуації:

- творчий рівень: постійно;
- суб'єктивно-творчий рівень: часто;
- репродуктивний рівень: іноді;
- елементарний рівень: ніколи.

Асоціативність пам'яті полягає у встановленні зв'язків між віддаленими поняттями, явищами, об'єктами соціально-педагогічної діяльності на основі згаданого образу або ситуації. Критерії оцінювання: при розв'язанні творчих соціально-педагогічних задач встановлюються зв'язки між віддаленими поняттями, явищами, об'єктами на основі згаданого образу або ситуації:

- творчий рівень: постійно;
- суб'єктивно-творчий рівень: часто;
- репродуктивний рівень: іноді;
- елементарний рівень: ніколи.

Цілісність, самостійність сприйняття зумовлюється здатністю сприймати соціально-педагогічну дійсність у цілому, незалежністю сприйняття установок і суджень інших. Критерії оцінювання: сприймання проблемної ситуації в цілому, самостійне конструювання розв'язання проблеми з окремих відносно незалежних частин:

- творчий рівень: постійно;
- суб'єктивно-творчий рівень: часто;
- репродуктивний рівень: іноді;
- елементарний рівень: ніколи.

Пошуково-перетворювальний стиль мислення передбачає побудову власного дослідницького проекту і новоутворень у пізнавальній діяльності. Критерії

оцінювання: при розв'язанні соціально-педагогічних проблем виявляється пошукова активність, схильність до експерименту:

- творчий рівень: постійно;
- суб'єктивно-творчий рівень: часто;
- репродуктивний рівень: іноді;
- елементарний рівень: ніколи.

Виокремлені та обґрунтовані нами рівні конкретних компонентів творчого потенціалу студента в процесі соціально-педагогічної практики дають змогу їх узагальнити:

- творчий рівень (12-10 балів) визначається стійким проявом показників спрямованості на творчу діяльність, характерологічних особливостей особистості, творчих умінь, індивідуальних особливостей психічних процесів.

Студент володіє знаннями, вміннями, навичками для здійснення соціально-педагогічної діяльності, виявляє зацікавленість науково-дослідною діяльністю, використовує оригінальні підходи для розв'язання типових завдань. Практикант позитивно мотивований на творчий саморозвиток, має високу потребу самореалізації в професійній діяльності. Студент відповідальний, самостійний, ініціативний, готовий до активних дій, виявляє наполегливість, послідовність у виконанні завдань соціально-педагогічної практики, впевненість у власних силах і здібностях, може взяти на себе організаційну роль, здатний до самоуправління. Практикант підтримує діалог, дискусію, вміє аргументовано доводити свою позицію щодо конкретної соціально-педагогічної проблеми та шляхів її вирішення;

- суб'єктивно-творчий рівень (9-7 балів) характеризується тривалим проявом показників спрямованості на творчу діяльність, характерологічних особливостей особистості, творчих умінь, індивідуальних особливостей психічних процесів, який іноді потребує додаткового стимулювання.

Студент володіє знаннями, вміннями, навичками для здійснення соціально-педагогічної діяльності. У процесі виконання творчих завдань не завжди готовий до самостійного прийняття рішення, потребує стимулювання інтересу до здійснення

науково-дослідної діяльності. Практикант відповідальний, самостійний, наполегливий, готовий до активних дій у розв'язанні типових соціально-педагогічних проблем. Студент уміє висловити власну позицію в процесі комунікативної взаємодії;

- репродуктивний рівень (6-4 балів) передбачає ситуативний прояв показників спрямованості на творчу діяльність, характерологічних особливостей особистості, творчих умінь, індивідуальних особливостей психічних процесів.

Студент здійснює соціально-педагогічну діяльність відповідно до мети і завдань практики під постійним контролем. У вирішенні творчих завдань, виконанні науково-дослідної діяльності він потребує допомоги і стимулювання ззовні. Практикант рідко виявляє самостійність, ініціативність, активність, позитивно мотивований на виконання конкретних практичних завдань професійної діяльності, вважає факт виконання завдання більш важливим, ніж його якість. Студент здатний висловити власну позицію в процесі вирішення типових завдань;

- елементарний рівень (3-1 бали) визначається недостатнім або відсутнім проявом окремих показників спрямованості на творчу діяльність, характерологічних особливостей особистості, творчих умінь, індивідуальних особливостей психічних процесів.

Студента характеризує виражене пасивне або негативне ставлення до завдань, які вимагають тривалої концентрації зусиль. Мотивація практиканта до кар'єрного росту низька. Він не виявляє наполегливості, самостійності, активності, ініціативності у розв'язанні проблемно-пошукових завдань. Практикант рідко бере участь у комунікативній взаємодії.

Оцінювання рівнів розвитку творчого потенціалу студентів в умовах соціально-педагогічної практики здійснювалось з урахуванням основних принципів кваліметрії [50, с. 57-62]

Перший принцип – якість необхідно розглядати як складну властивість об'єкта, сукупність властивостей продукції, що зумовлюють її здатність задовольняти певні потреби.

У нашому дослідженні це відносно самостійна, динамічна система, інтегральна властивість майбутнього соціального педагога, що відображає його спрямованість на творчу діяльність, характерологічні особливості, творчі вміння, індивідуальні особливості психічних процесів, які виявляються як здатність інтегрувати його дії для цілеспрямованого перетворення життєвих і професійних ситуацій та забезпечують розвивальну взаємодію з соціальною дійсністю.

Загальний рівень розвитку творчого потенціалу ($K_{\text{тп}}$) особистості визначається за формулою: $K_{\text{тп}} = П1 + П2 + П3 + П4$, де

П1 – перший параметр – спрямованість на творчу діяльність,

П2 – другий параметр – характерологічні особливості,

П3 – третій параметр – творчі вміння,

П4 – четвертий параметр – індивідуальні особливості психічних процесів.

Якщо $K_{\text{тп}} \leq 0,25$ – рівень розвитку творчого потенціалу елементарний; якщо $0,25 < K_{\text{тп}} \leq 0,50$ – репродуктивний; якщо $0,50 < K_{\text{тп}} \leq 0,75$ – суб'єктивно-творчий; якщо $0,75 < K_{\text{тп}} \leq 1$ – творчий.

Для оцінювання рівня розвитку творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів у процесі соціально-педагогічної практики ми розробили факторно-критеріальну технологію оцінювання прояву основних компонентів творчого потенціалу (таблиці 2.1, 2.2, 2.3, 2.4).

Другий принцип кваліметрії – взаємозв'язок між якістю, складними й простими властивостями, що її визначають, можна подати у вигляді ієрархічної структури, на нижньому рівні якої – прості властивості. У факторно-критеріальній моделі кожний фактор, відповідно, представлений рядом простих властивостей – критеріїв, що виражають властивості всього явища на найнижчому рівні. Як видно із таблиць 2.1, 2.2, 2.3, 2.4, кожний із чотирьох параметрів (компонентів) творчого потенціалу практиканта декомпозиується на більш прості складові, які мають визначені критерії. Наприклад, у факторно-критеріальній моделі розвитку спрямованості на творчу діяльність виокремлюється п'ять факторів (позитивне уявлення про себе, творчий інтерес, допитливість, творчий саморозвиток, соціальна

зрілість, прагнення до успіху). Кожний із факторів представлений простими особливостями – критеріями.

Третій принцип кваліметрії – рівень якості об'єкта залежить від ступеня задоволення конкретних суспільних та особистих потреб. Поняття «ступінь» ідентичне поняттю «рівень», у зв'язку з чим порівняння досягнутих успіхів із «верхньою планкою» – стандартом якості – саме й позначатиме ступінь задоволення конкретних потреб.

У факторно-критеріальній моделі розвитку спрямованості на творчу діяльність таким стандартом для першого фактора (позитивне уявлення про себе) є «стосунки з іншими будує на основі чіткого уявлення про себе, самооцінка і рівень вимог відповідають одне одному, реальна оцінка себе, своїх можливостей, якостей, позиції в колективі; прагнення пізнати себе постійно проявляється в процесі соціально-педагогічної практики», для другого фактора (творчий інтерес) – «нестимульована зовні зацікавленість соціально-педагогічною діяльністю, новими її формами, розв'язанням нестандартних проблем» і т.д.

Значимість критеріїв ми вимірювали за допомогою дискретних шкал, у яких 1,0 відповідає повному задоволенню потреби, а 0,0 – потреба не задоволена. Наприклад, потреба у розвитку спрямованості особистості на творчу діяльність може задовольнятися на 1,0 (в повній мірі), на 0,8; 0,4; 0,0 (зовсім не задоволена, якщо така мета не ставиться).

Суть *четвертого принципу кваліметрії* полягає в тому, що окремі властивості (прості і складні) можуть бути виміряні в специфічних для кожної властивості одиницях вимірювання. Внаслідок такого вимірювання визначається значення абсолютних показників властивостей $P_i (i=1, 2, 3, \dots, n)$.

У факторно-критеріальній моделі розвитку спрямованості на творчу діяльність, відображеній у таблиці 2.1 як абсолютні показники, використовувались бали за кожним критерієм, отримані шляхом проведеного аналізу діяльності студентів-практикантів. Ми реалізували цей принцип через використання абсолютного показника – балу – за дванадцятибальною системою за кожним критерієм: 12-10 балів - систематичний прояв складових творчого потенціалу, 9-7

балів – прояв творчого потенціалу іноді стимулюється словесною підтримкою керівника, 6-4 бали – прояв лише за умови безпосереднього втручання та контролю керівника, 3-1 бали – відсутність чи мінімальний прояв.

За *п'ятим принципом кваліметрії* значення абсолютних показників можна з'ясувати на основі психолого-педагогічних експериментів, побудови аналітичних моделей функціонування об'єкта – методами визначення ефективності.

У розроблених нами моделях експертне оцінювання рівня розвитку творчого потенціалу практикантів ми поєднали з методом аналітичного моделювання.

Шостий принцип кваліметрії вказує на те, що крім абсолютного показника P_i , кожна проста або складна властивість може характеризуватися й відносним показником K_i , який (що також є оцінкою) визначається зіставленням абсолютного показника P_i з еталонним (або базовим) абсолютним показником P , що відображає змінюваний у часі рівень суспільної потреби. З огляду на викладене, усі якісні показники можна нормувати, виражати їх у частинах одиниці або відсотках відповідно до базового (еталонного) показника. Реалізація даного принципу дає можливість порівнювати прості якості навіть у випадку вимірювання різними величинами. Так, у нашому дослідженні максимальна шкала балів за кожним фактором дорівнює 12 балів, тобто це є базовим (еталонним) абсолютним показником. Якщо абсолютний показник дорівнює 12 балів, то у відносному вимірюванні він матиме 1,0 (12:12), 11 балів = 0,91 (11:12), 10 балів = 0,83 (10:12), 9 балів = 0,75 (9:12), 8 балів = 0,67 (8:12), 7 балів = 0,58 (7:12), 6 балів = 0,5 (6:12), 5 балів = 0,42 (5:12), 4 бали = 0,33 (4:12), 3 бали = 0,25 (3:12), 2 бали = 0,17 (2:12), 1 бал = 0,08 (1:12), 0 балів = 0,0 (0:12).

Сьомий принцип кваліметрії – поряд із P_i , (абсолютний показник) і K_i (відносний показник), кожна проста або складна властивість характеризується також своєю вагомістю (важливістю) серед усіх інших властивостей – коефіцієнтом вагомості показника властивості M . Сума вагомостей показників властивостей є величиною постійною.

У факторно-критеріальній технології (таблиці 2.1, 2.2, 2.3, 2.4) кожний компонент (фактор) має своє значення в межах одиниці, тобто її частинах (графі 2

таблиць 2.1, 2.2, 2.3, 2.4). При цьому одиниця характеризує якість у цілому. Вагомість конкретних факторів визначається на основі експертної оцінки.

За восьмим принципом кваліметрії комплексну кількісну оцінку якості K можна подати як певну функцію відносних показників K_i і коефіцієнтів вагомості M , (тобто, $f(M, K_i)$). Функція f може виражати різні залежності – середньозважену (арифметичну, геометричну та ін.) величину, лінійну функцію, поліном тощо [49, с. 57-62].

У розробленій факторно-критеріальній технології комплексна оцінка рівня кожного параметра (компонента) творчого потенціалу практиканта виражає арифметичну залежність такого вигляду:

$$K = MK_1 + MK_2 + MK_3 + MK_4 + \dots + n, \text{ де}$$

M – вагомість факторів кожного параметра відносно одиниці;

K_i – середньоарифметична величина експертних оцінок критеріїв;

n – кількість факторів у кожній моделі.

Таблиця 2.1

Факторно-критеріальна технологія оцінювання рівня розвитку спрямованості майбутніх соціальних педагогів на творчу діяльність

Фактори	Ваго- мість факто- рів	Критерії факторів	Значи- мість критеріїв
Позитивне уявлення про себе	0,24	1. Стосунки з іншими будує на основі чіткого уявлення про себе, самооцінка і рівень вимог відповідають одне одному, реально оцінює себе, свої можливості, якості, позиції в колективі; прагнення пізнати себе постійно проявляється в процесі соціально-педагогічної практики.	1,0 – 0,83
		2. Уявлення про себе не завжди є чітким, самооцінка і рівень вимог частіше відповідають одне одному, об'єктивна оцінка себе, своїх можливостей, якостей, позиції в колективі, прагнення пізнати себе виявляється в умовах практики, іноді зі словесною підтримкою керівника.	0,75-0,58
		3. Деякі розходження між самооцінкою і рівнем вимог, реальна оцінка, але з тенденцією завищеної або заниженої; прагнення пізнати себе стимулюється зовні.	0,5-0,33
		4. Великі розходження між самооцінкою і рівнем вимог, занижена або завищена самооцінка; відсутність прояву бажання пізнати себе.	0,25-0,0

Продовження таблиці 2.1

Фактори	Ваго- мість факто- рів	Критерії факторів	Значи- мість критеріїв
Творчий інтерес, допитливість	0,16	1. Виявляє зацікавленість соціально-педагогічною діяльністю, новими її формами, розв'язанням нестандартних проблем; не потребує додаткового стимулювання зовні. 2. Зацікавленість соціально-педагогічною діяльністю стимулюється іноді за допомогою керівника; впевненість проявляється у розв'язання типових завдань. 3. Інтерес до діяльності, розв'язання професійних завдань переважно стимулюється зовні. 4. Відсутність зацікавленості соціально-педагогічною діяльністю, розв'язанням типових завдань, вимагає постійного стимулювання.	1,0 – 0,83 0,75-0,58 0,5-0,33 0,25-0,0
Творчий саморозвиток	0,18	1. Позитивне ставлення до діяльності з творчого саморозвитку: наявність потреби у творчому саморозвитку, схильність до творчої діяльності, ставлення до рефлексивних процесів; володіння способами самопізнання, механізмами саморефлексії, самовдосконалення та самореалізації. 2. Позитивна орієнтація на творчий саморозвиток, самовдосконалення, активну перетворювальну діяльність; для включення в активну роботу щодо самореалізації творчих можливостей іноді виникає потреба в допомозі керівника. 3. Часткова зацікавленість і спрямованість на творчий саморозвиток; оволодіння механізмами творчого саморозвитку здійснюється переважно під керівництвом; несистематичність реалізації творчих можливостей. 4. Байдуже, нейтральне ставлення до особистісних змін, прояву та реалізації здібностей, задатків; не виявляє бажання працювати над собою.	1,0 – 0,83 0,75-0,58 0,5-0,33 0,25-0,0
Прагнення до успіху	0,20	1. Сформована мотивація до досягнення ефективних результатів у всіх видах діяльності, до кар'єрного зростання, висока потреба у творчій самореалізації. 2. Наявність прагнення досягти ефективних результатів у різних видах діяльності, проте іноді виникають сумніви щодо шляхів реалізації поставленої мети. 3. Позитивна мотивація на виконання конкретних практичних завдань соціально-педагогічної діяльності; факт виконання завдання вважається більш важливим, ніж його якість. 4. Мотивація до досягнення результатів діяльності низька, потребує постійного стимулювання.	1,0 – 0,83 0,75-0,58 0,5-0,33 0,25-0,0

Продовження таблиці 2.1

Фактори	Ваго- мість факто- рів	Критерії факторів	Значи- мість критеріїв
Соціальна зрілість	0,22	1. Наявна цілісна життєва філософія, заснована на сталих соціальних цінностях і ціннісних орієнтаціях; здатність критично аналізувати свою діяльність; активна участь у соціальній взаємодії, індивідуальній та спільній діяльності; виявлення толерантності; позитивне адекватне самосприйняття.	1,0 – 0,83
		2. Сформовані соціальні цінності, ціннісні орієнтації; участь у соціальній взаємодії, індивідуальній та спільній діяльності іноді стимулюється зовні; об'єктивність оцінювання результатів власної діяльності, реакції на критичні зауваження; адекватне самосприйняття; сформована потреба в самопізнанні.	0,75-0,58
		3. Формування соціальних цінностей, ціннісних орієнтацій завжди стимулюється керівником; самосприйняття, реакція на критичні зауваження залежать від зовнішніх обставин; ситуативний прояв прагнення до самопізнання.	0,5-0,33
		4. Несформованість соціальних цінностей, ціннісних орієнтацій, здатності критично аналізувати свою діяльність; пасивна позиція у соціальній взаємодії, індивідуальній та спільній діяльності; неадекватне самосприйняття, реакція на критичні зауваження; не сформована потреба в самопізнанні.	0,25-0,0

Таблиця 2.2

Факторно-критеріальна технологія оцінювання рівня розвитку характерологічних особливостей особистості майбутніх соціальних педагогів

Фактори	Ваго- мість факто- рів	Критерії факторів	Значи- мість критеріїв
Сміливість	0,13	1. Постійний вияв рішучих дій, спрямованих на подолання труднощів у соціально-педагогічній діяльності; схильність братися за роботу, результати якої невизначені; впевненість, готовність до сміливих дій без страху поразки.	1,0 – 0,83
		2. Ситуативний вияв самостійних рішучих дій, впевненості; деякі труднощі викликають у студента потребу долати їх з допомогою керівника; обережність перед прийняттям рішення.	0,75-0,58
		3. Вияв рішучих дій; впевненість в успіху вирішення невизначених ситуацій завжди ініціюється, підтримується керівником.	0,5-0,33
		4. Уникнення діяльності, що вимагає ризику, відсутність впевненості в успіху, страх перед поразкою.	0,25-0,0

Продовження таблиці 2.2

Фактори	Ваго- мість факто- рів	Критерії факторів	Значи- мість критеріїв
Самостійність	0,12	1. Здійснення дій без сторонньої допомоги, відстоювання своєї думки, рішучість у судженнях і діях. 2. Вияв самостійності, відстоювання своєї думки, рішучість у судженнях і діях іноді стимулюється керівником. 3. Ситуативні коливання, сумніви, відстоювання своєї думки при сторонній допомозі, рішучі дії при постійній підтримці керівника. 4. Систематична орієнтація на оточуючих, безпосередня участь керівника у всіх видах діяльності практиканта.	1,0 – 0,83 0,75-0,58 0,5-0,33 0,25-0,0
Ініціативність	0,12	1. Вияв ініціативи за власним бажанням; потяг до нових форм соціально-педагогічної діяльності; завзятість. 2. Вияв ініціативи у вирішенні завдань пошукового характеру, іноді за допомогою керівника. 3. Ситуативний вияв ініціативи; інтерес систематично стимулюється керівником. 4. Відсутність ініціативи, орієнтація на рішення інших; відсутність завзятості й інтересу до нових форм соціально-педагогічної діяльності.	1,0 – 0,83 0,75-0,58 0,5-0,33 0,25-0,0
Упевненість у своїх силах, здібностях	0,13	1. Відсутність сумнівів в оцінці власних сил і здібностей, адекватна оцінка сил і здібностей, надія тільки на себе. 2. Адекватна оцінка сил і здібностей підсилюється результатами соціально-педагогічної діяльності. 3. Ситуативні сумніви у правильності своїх дій, тенденції до заниження сил і здібностей. 4. Постійна невпевненість, обережність, заниження своїх можливостей, що призводить до негативних результатів у соціально-педагогічній діяльності.	1,0 – 0,83 0,75-0,58 0,5-0,33 0,25-0,0
Наполегливість	0,12	1. Здатність не відступати перед труднощами при досягненні мети; послідовність у виконанні і завершеності конкретного завдання практики, вміння доводити до завершення не лише улюблену справу. 2. Неухильне досягнення і реалізація мети; іноді словесну підтримку надає керівник практики; до логічного завершення доводяться більшість розпочатих справ. 3. Спроба долати перешкоди, відмова від роботи після кількох невдач; досягнення мети неможливе без втручання керівника, який планує необхідні дії. 4. Відмова від роботи при найменшій перешкоді; безпосереднє втручання з боку керівника веде до досягнення мети (словесна і практична допомога); несформованість уміння завершити розпочату справу.	1,0 – 0,83 0,75-0,58 0,5-0,33 0,25-0,0

Продовження таблиці 2.2

Фактори	Ваго- мість факто- рів	Критерії факторів	Значи- мість критеріїв
Емоційна активність	0,13	1. Виявлення емоційної зацікавленості творчою діяльністю, постійного задоволення, захоплення творчим процесом, радості від успіхів.	1,0 – 0,83
		2. Емоції виявляються відповідно до організації та умов творчої діяльності, інтересів, нахилів і здібностей практиканта; задоволення творчою діяльністю ситуативне.	0,75-0,58
		3. Емоції майже не виявляються; активність у виконанні завдань проявляється ситуативно.	0,5-0,33
		4. Байдужість до цікавої інформації і творчої діяльності; неадекватна емоційна реакція на деякі дії.	0,25-0,0
Організаторські здібності	0,12	1. Систематичний прояв організаторських здібностей.	1,0 – 0,83
		2. Організаторські здібності цілеспрямовано проявляються для вирішення конкретної соціально-педагогічної проблеми; впевненість іноді підтримується керівником.	0,75-0,58
		3. Прояв організаторських здібностей ситуативний; стимулюється виконанням конкретних практичних завдань, контролем з боку керівника.	0,5-0,33
		4. Відсутність вияву організаторських здібностей, прагнення організовувати діяльність клієнтів, власну діяльність.	0,25-0,0
Емпатія, гуманність	0,13	1. Систематичний прояв співчуття, співпереживання, розуміння емоційного стану інших людей, емоційної підтримки клієнтів.	1,0 – 0,83
		2. Співчуття, співпереживання проявляється у майже всіх випадках вирішення соціально-педагогічних проблем.	0,75-0,58
		3. Ситуативний прояв співчуття, співпереживання у вирішенні соціально-педагогічних проблем.	0,5-0,33
		4. Неготовність надавати допомогу, підтримати тих, хто знаходиться в ситуаціях переживання.	0,25-0,0

Таблиця 2.3

Факторно-критеріальна технологія оцінювання рівня
сформованості творчих умінь

Фактори	Ваго- мість факто- рів	Критерії факторів	Значи- мість критеріїв
Проблемне бачення	0,1	1. Висока здатність до усвідомлення проблеми, розв’язання якої веде до вирішення протиріччя. 2. Самостійне усвідомлення усіх аспектів проблеми, іноді за допомогою керівника. 3. Ситуативний прояв усвідомлення певних аспектів проблемної ситуації після пояснення керівника, формулювання проблеми разом з керівником. 4. Низька здатність до усвідомлення соціально-педагогічних проблем, навіть за допомогою керівника.	1,0 – 0,83 0,75-0,58 0,5-0,33 0,25-0,0
Здатність до висування гіпотез, оригінальних ідей	0,12	1. Вміння вийти за межі певних правил, змінити погляд на проблему, абстрагуватися від задачі, висунути нові ідеї. 2. Сформована система умовиводів, не всі мають практичне підкріплення, генерується велика кількість гіпотез, висуваються нові, оригінальні ідеї. 3. Труднощі в аналізі причинно-наслідкових зв’язків, висновки суперечливі, іноді висуваються нові ідеї. 4. Відсутність суб’єктивно нових ідей, не сформованість уміння вийти за межі певних правил.	1,0 – 0,83 0,75-0,58 0,5-0,33 0,25-0,0
Здатність до дослідницької діяльності	0,1	1. Систематичний прояв прагнення до занять дослідницькою діяльністю; використання під час пошуку фактів, нової інформації, різних наукових методів дослідницької діяльності; сформованість уміння аналізувати літературу з конкретної соціально-педагогічної проблеми. 2. Прагнення до дослідницької діяльності іноді підсилюється незначною допомогою наукового керівника. 3. Наявний інтерес до дослідницької діяльності, проте вона здійснюється під постійним керівництвом. 4. Наукові засоби майже не використовуються; відсутній потяг до дослідження соціально-педагогічних проблем на науковому рівні.	1,0 – 0,83 0,75-0,58 0,5-0,33 0,25-0,0

Продовження таблиці 2.3

Фактори	Ваго- мість факто- рів	Критерії факторів	Значи- мість критеріїв
Вміння аналізувати, інтегрувати та синтезувати інформацію	0,12	1. Бачення складових частин соціально-педагогічної діяльності, вміння порівнювати, усвідомлювати інформацію, виділяти головне, робити висновки. 2. Самостійне усвідомлення інформації; сформованість умінь порівнювати, аналізувати, інтегрувати та синтезувати інформацію; у процесі розумової діяльності іноді допускаються незначні помилки. 3. Прояв здатності до самостійного аналізу порівняння, усвідомлення соціально-педагогічної проблеми ситуативний, стимулюється зовні. 4. Відсутність здатності до самостійного аналізу; не-вміння виділяти головне, формулювати висновки; діяльність здійснюється на репродуктивному рівні.	1,0 – 0,83 0,75-0,58 0,5-0,33 0,25-0,0
Здатність до виявлення суперечностей	0,1	1. Володіння операціями самостійного знаходження нового. 2. Знаходження суперечності шляхом порівняння, іноді зі сторонньою допомогою. 3. Знаходження суперечностей лише під керівництвом. 4. Несформованість бачити суперечності.	1,0 – 0,83 0,75-0,58 0,5-0,33 0,25-0,0
Здатність до подолання стереотипів мислення	0,12	1. Вільне подолання стереотипів мислення, аналіз розв'язання соціально-педагогічної задачі з різних позицій, урахування об'єктивних умов. 2. Швидке переключення від однієї програми дій на іншу, іноді за допомогою керівника. 3. Ускладнення при виході за межі умовності потребують постійного втручання зовні. 4. Труднощі при виході за межі стереотипів, навіть при сторонній допомозі.	1,0 – 0,83 0,75-0,58 0,5-0,33 0,25-0,0
Здатність до міжособистісного спілкування	0,1	1. Активна орієнтація на роботу в колективі, організацію комунікативної взаємодії з іншими. 2. Добір адекватних прийомів комунікативного впливу, оптимальних засобів та прийомів спілкування, попередження конфліктних ситуацій (у деяких випадках за словесною вказівкою керівника). 3. Здатність налагоджувати комунікативну взаємодію проявляється ситуативно. 4. Не виражена потреба у спілкуванні, можлива конфліктність стосунків, ізольованість від колективу.	1,0 – 0,83 0,75-0,58 0,5-0,33 0,25-0,0

Продовження таблиці 2.3

Фактори	Ваго- мість факто- рів	Критерії факторів	Значи- мість критеріїв
Здатність концентрувати творчі зусилля	0,12	1. Сформованість здатності тривалий час зосереджуватися на творчих завданнях практичної підготовки, стійкість до перешкод. 2. Здатність зосереджуватися на творчих завданнях тривалий час, іноді сторонні подразники відволікають від предмета діяльності. 3. Прояв здатності концентрувати творчі зусилля ситуативний, нетривалий. 4. Невміння тривалий час концентрувати творчі зусилля на завданнях практики.	1,0 – 0,83 0,75-0,58 0,5-0,33 0,25-0,0
Уміння створювати нові оригінальні образи (розвинута уява, фантазія)	0,12	1. Розвинена фантазія, яка дає можливість створювати багато образів, відтворювати пропущені ланки та факти в логічному ланцюгу здійснення соціально-педагогічної діяльності. 2. Образи пов'язані з первинними даними, фантазія та уява не виходять за межі реального. 3. Фантазія носить переважно репродуктивний характер, образи будуються тільки на основі конкретного матеріалу, за аналогією. 4. Не виражена потреба у створенні образів, небажання їх будувати.	1,0 – 0,83 0,75-0,58 0,5-0,33 0,25-0,0

Таблиця 2.4

Факторно-критеріальна технологія оцінювання рівня розвитку індивідуальних особливостей психічних процесів

Фактори	Ваго- мість факто- рів	Критерії факторів	Значи- мість критеріїв
Альтернативність мислення	0,16	1. Систематичне нетрадиційне використання традиційних підходів при вирішенні творчих завдань. 2. Нетрадиційне використання традиційних підходів при вирішенні творчих завдань залежить від ситуації. 3. При вирішенні творчих завдань застосовуються лише традиційні підходи. 4. Традиційні підходи використовуються при вирішенні типових завдань практики.	1,0 – 0,83 0,75-0,58 0,5-0,33 0,25-0,0

Продовження таблиці 2.4

Фактори	Ваго- мість факто- рів	Критерії факторів	Значи- мість критеріїв
Дивергентність мислення	0,20	Вияв при вирішенні соціально-педагогічних проблем швидкості, продуктивності, гнучкості, оригінальності мислення: 1. Постійно. 2. Часто. 3. Іноді. 4. Ніколи.	1,0 – 0,83 0,75-0,58 0,5-0,33 0,25-0,0
Точність мислення	0,16	Адекватність висновків умовам проблемної ситуації: 1. Постійно. 2. Часто. 3. Іноді. 4. Ніколи.	1,0 – 0,83 0,75-0,58 0,5-0,33 0,25-0,0
Асоціативність пам'яті	0,16	При розв'язанні творчих соціально-педагогічних задач встановлюються зв'язки між віддаленими поняттями, явищами, об'єктами на основі згаданого образу або ситуації: 1. Постійно. 2. Часто. 3. Іноді. 4. Ніколи.	1,0 – 0,83 0,75-0,58 0,5-0,33 0,25-0,0
Цілісність, самостійність сприйняття	0,16	Сприймання проблемної ситуації в цілому, самостійне конструювання розв'язання проблеми з окремих відносно незалежних частин: 1. Постійно. 2. Часто. 3. Іноді. 4. Ніколи.	1,0 – 0,83 0,75-0,58 0,5-0,33 0,25-0,0
Пошуково- перетворювальний стиль мислення	0,16	При розв'язанні соціально-педагогічних проблем виявляється пошукова активність, схильність до експерименту: 1. Постійно. 2. Часто. 3. Іноді. 4. Ніколи.	1,0 – 0,83 0,75-0,58 0,5-0,33 0,25-0,0

Розроблені параметри, фактори та критерії творчого потенціалу практикантів, факторно-критеріальна технологія його оцінювання стали підґрунтям для теоретичного обґрунтування структурно-функціональної моделі та педагогічних умов розвитку творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів у процесі соціально-педагогічної практики.

2.2 Теоретичне обґрунтування структурно-функціональної моделі розвитку творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів у процесі соціально-педагогічної практики

З метою створення педагогічних умов для розвитку спрямованості на творчу діяльність, характерологічних особливостей, творчих умінь, індивідуальних особливостей психічних процесів особистості нами розроблено структурно-функціональну модель розвитку творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів у процесі соціально-педагогічної практики (рис. 2.2).

Моделювання вважається однією із основних категорій теорії пізнання, на основі якої базується більшість методів наукового дослідження – теоретичних із використанням різного виду знакових, абстрактних моделей, а також експериментальних, що застосовують предметні моделі [142]. Моделювання передбачає опосередковане дослідження характеристик об'єкта, за якого вивчається не сам об'єкт, а певна допоміжна система, що має предметну або абстрактну форму і відображає функціональні зв'язки об'єкта. В основі цього процесу – певна подібність моделі та об'єкта, яка може виражатися у схожості їхніх фізичних характеристик, аналогічності функцій, тотожності математичного опису «поведінки» об'єкта і моделі [140, с. 63]. Моделювання дає змогу одержати науково обґрунтовану інформацію про необхідні і достатні заходи для забезпечення стійких позитивних результатів. Такий підхід до вивчення явищ педагогічної дійсності дозволяє висвітлити їх глибинну сутність, розкрити динаміку взаємозв'язку складових елементів, виявити шляхи, що характеризуються оптимізуючим впливом на процес функціонування означеного явища [9].

Поняття «модель» (від. лат. *modulus* – міра, мірило, зразок) трактується як предметна, знакова або умовна система, що відтворює, імітує, відображає принципи внутрішньої організації, функціонування, певні властивості, ознаки, характеристики об'єкта дослідження (оригіналу), безпосереднє вивчення якого неможливе, ускладнене, недоцільне, й може замінити цей об'єкт у пізнавальному процесі з метою отримання нових знань про нього [213]; схема будь-якого явища чи об'єкта

[135]; будь-який образ, аналог (мисленнєвий чи умовний) певного об'єкта, явища чи процесу, який використовується в якості його «замінника», «представника», відображає структуру, властивості, взаємозв'язки, взаємодію елементів об'єкта дослідження, що спрощує процес сприймання інформації про нього [89, с. 360]. З огляду на викладене, модель є узагальненим відображенням об'єкта, явища чи процесу, абстрактним уявленням про практичний досвід, співвідношенням теоретичних, емпіричних знань про об'єкт дослідження.

Метод моделювання широко використовується в будь-якій науці на всіх етапах наукового пізнання. Зазначений метод має велику евристичну силу, оскільки за його допомогою вдається звести складне до простого, зробити об'єкт доступним для ретельного і всебічного вивчення [116, с. 161]. Як складну парадигму, що має свої принципи, зміст та форми прояву, методику здійснення, розглядає моделювання В. Пікельна. Автором визначено методологічні принципи моделювання: системно-структурний підхід; прогнозування діяльності; врахування вимог закономірностей процесу управління й усунення протиріч, теоретичні принципи розподілу цілей, керівництва і мети управління, розподілу функцій управління, послідовності моделювання системи управління з подальшим моделюванням її підсистем [150]. Як метод дослідження об'єктів різноманітної природи за допомогою аналогів (моделей) для визначення або уточнення характеристик існуючих чи нових об'єктів визначає моделювання О. Коберник [82]. Широке застосування методу моделювання у різноманітних галузях наукового знання (природничого, гуманітарного, суспільного), багатогранність його гносеологічних функцій, зумовило доцільність його використання у педагогічних дослідженнях.

Конструювання структурно-функціональної моделі розвитку творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів у процесі соціально-педагогічної практики здійснено з урахуванням загальнометодологічного принципу, суть якого полягає в переході від емпіричного пізнання об'єкта дослідження до теоретичного з постановкою відповідних дослідницьких задач і добором доцільних методів їх розв'язання та узагальнення. У такий спосіб методи наукового дослідження виступають способами отримання наукової інформації про внутрішню структуру,

залежності, механізми розвитку і побудови моделі [60, с. 64]. Зважаючи на означене, розроблена модель відповідає організації практичної підготовки майбутніх фахівців, зорієнтованої на розвиток їх творчого потенціалу. При цьому було враховано результати аналізу наявного рівня творчого потенціалу студентів, з'ясовано фактори впливу на його розвиток, виявлено суттєві закономірності організації соціально-педагогічної практики, спрямованої на розвиток творчого потенціалу студентів-практикантів. Основними складовими і характеристиками моделі є цілісність, концептуальна єдність елементів, логічна завершеність.

Розроблена модель передбачає визначення структури соціально-педагогічної практики як педагогічної системи, спрямованої на розвиток творчого потенціалу студентів, встановлення зв'язків між її складовими. Модель побудована відповідно до сутнісно-змістової та формально-кількісної складових системи професійно-педагогічної підготовки фахівців у ВНЗ [87, с. 162; 66]: виявлені принципи і наукові підходи щодо організації соціально-педагогічної практики, спрямованої на розвиток творчого потенціалу студентів; визначені основні параметри, фактори та критерії розвитку творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів в умовах практики.

У моделі динаміка розвитку творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів у процесі соціально-педагогічної практики представлена наступними етапами: конструювання процесу практичної підготовки майбутніх фахівців, спрямованого на розвиток їх творчого потенціалу; апробація моделі; моніторинг ефективності створеної моделі; корекційні заходи.

Представлену модель розглядаємо як цілісну підсистему відкритого типу, вбудовану у контекст системи професійно-педагогічної підготовки майбутнього соціального педагога (рис. 2.2). Метою реалізації моделі є підвищення рівня розвитку творчого потенціалу студентів у процесі соціально-педагогічної практики шляхом створення відповідних педагогічних умов.

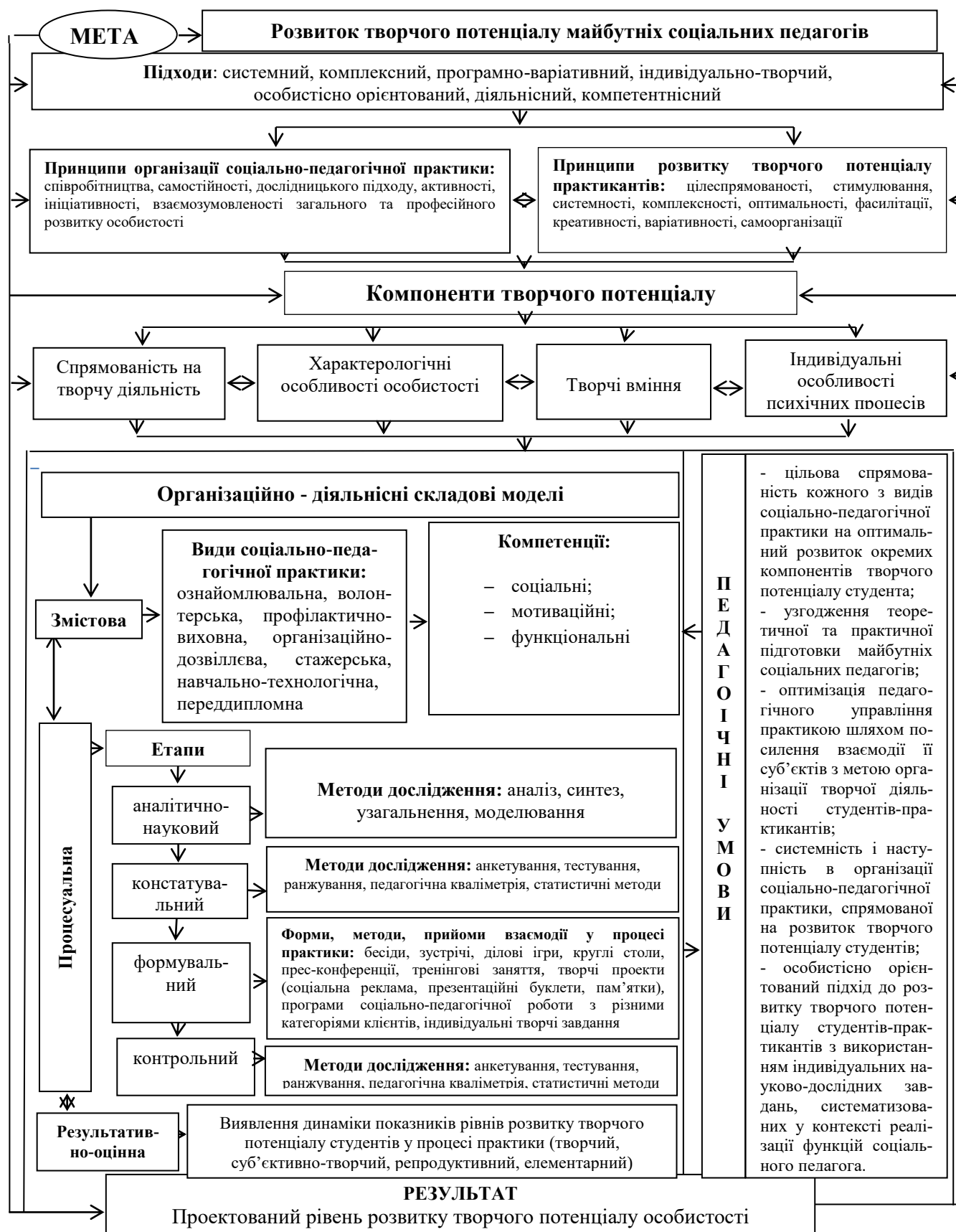

Рис. 2.2 Модель розвитку творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів у процесі соціально-педагогічної практики

Теоретико-методологічною основою для визначення умов розвитку творчого потенціалу студентів у процесі соціально-педагогічної практики є системний, комплексний, програмно-варіативний, індивідуально-творчий, особистісно орієнтований, діяльнісний, компетентнісний підходи.

Основою системного підходу є ідея спостереження об'єкта дослідження як цілісної складної системи. На думку В. Афанасьєва, системний підхід – це якісно більш високий, ніж просто предметний спосіб дослідження; це перехід від пізнання окремого до загального, від абстрактного до конкретного, від одномірного до полімірного, від лінійного до нелінійного [11, с. 7].

Педагогічну систему науковці визначають як певну сукупність елементів, що функціонують за внутрішніми законами, притаманними лише цій системі; цілісне утворення, наділене інтегративними властивостями [13]; певні елементи або об'єкти з їхніми взаємозв'язками та функціями [17]; множину взаємозв'язаних структурних та функціональних компонентів, що підпорядковані меті виховання, освіти та навчання підростаючого покоління і дорослих людей [95].

У структурі педагогічної системи виділяють цілі підготовки фахівця, зміст навчання та виховання, дидактичні процеси як способи здійснення педагогічного процесу, суб'єкти (викладачі, студенти), організаційні форми педагогічної діяльності [13, с. 29-30].

Компоненти педагогічної системи виражають базові зв'язки між вихідним станом структурних елементів педагогічної системи і кінцевим результатом, які дають змогу визначити специфіку професійної підготовки фахівців. Тому соціально-педагогічну практику ми розглядаємо як об'єкт аналізу та особливу складову освітнього процесу, фактор розвитку творчого потенціалу студентів.

Основними компонентами соціально-педагогічної практики є:

- мета – розвиток творчого потенціалу студентів;
- зміст соціально-педагогічної практики, відображений сукупністю різних її видів, відібраний згідно з вимогами до професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів, індивідуальними творчими можливостями студентів;

- форми, методи, прийоми практичної діяльності студентів, спрямовані на розвиток їх творчого потенціалу.

Основні позиції системного підходу в умовах соціально-педагогічної практики орієнтують також на вирішення конкретних завдань не ізольовано, а в системі інших педагогічних завдань. Відповідно до цього одне завдання розглядається як «підзавдання» іншого – більш широкого «надзавдання». Формування позитивного уявлення про себе, розвиток творчого інтересу, допитливості, творчий саморозвиток, соціальна зрілість, прагнення до успіху є «підзавданням» формування спрямованості особистості на творчу діяльність – «надзавдання» практики;

розвиток сміливості, самостійності, ініціативності, упевненості у своїх силах, здібностях, наполегливості, оптимізму, організаторських здібностей, емпатії, гуманності – «підзавдання» формування характерологічних особливостей особистості;

сформованість проблемного бачення, здатності до висування гіпотез, оригінальних ідей, дослідницької діяльності, вмінь аналізувати, інтегрувати, синтезувати інформацію, здатності до виявлення протиріч, подолання стереотипів мислення, міжособистісного спілкування, концентрації творчих зусиль, уміння створювати нові оригінальні образи, ідеї – «підзавдання» розвитку творчих умінь студента;

розвиток альтернативності, дивергентності, точності мислення, асоціативності пам'яті, цілісності, синтетичності, самостійності сприйняття, пошуково-перетворювального стилю мислення є «підзавданням» розвитку індивідуальних особливостей психічних процесів.

Комплексний підхід орієнтує побудову системи підготовки фахівців в умовах соціально-педагогічної практики на розвиток цілісної особистості, а не на окремі її якості. Застосування комплексного підходу у процесі організації соціально-педагогічної практики означає взаємозв'язок теоретичної підготовки та практичної діяльності студентів, поєднання різноманітних видів соціально-педагогічної діяльності з метою засвоєння практикантами системи професійних ролей, розвитку творчого потенціалу.

Програмно-варіативний підхід до організації соціально-педагогічної практики, по-перше, забезпечує засвоєння обов'язкової для усіх студентів системи знань, умінь, навичок, включення практикантів у різноманітні види соціально-педагогічної діяльності; по-друге, передбачає варіативність змісту та форм діяльності, проектів, індивідуальних творчих завдань, які пропонуються студентам відповідно до їх професійної спрямованості, індивідуальних особливостей. Обов'язковою умовою є добровільний вибір студентами виду діяльності, завдань творчо-розвивального характеру різних рівнів складності.

Провідною ідеєю соціально-педагогічної практики є розвиток творчого потенціалу кожного студента, індивідуальних творчих можливостей майбутніх фахівців, формування індивідуального стилю професійної діяльності. Реалізацію зазначеної ідеї забезпечує індивідуально-творчий підхід до організації соціально-педагогічної практики студентів, суть якого полягає у засвоєнні практикантом різноманітних професійних ролей відповідно до динаміки його мотиваційної сфери та рівня індивідуальних здібностей, а також передбачає індивідуалізацію та диференціацію навчання студентів.

На існування взаємозв'язку творчості та діяльності вказує С. Сисоєва [195]. По-перше, творчість як предметно-практична діяльність, результатом якої є створення нового; по-друге, творчість як особливе наддіяльнісне ставлення суб'єкта до світу й самого себе. У процесі практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів реалізуються обидва аспекти проблеми шляхом підбору індивідуальних творчих науково-дослідницьких завдань різних рівнів складності, які майбутні соціальні педагоги обирають відповідно до завдань конкретного виду практики, бази проходження, індивідуальних особливостей [163-169].

Особистісно орієнтований підхід забезпечує: розвиток і саморозвиток особистості студента як суб'єкта педагогічної діяльності; можливість особистості реалізувати себе в різних видах діяльності (відповідно до здібностей, нахилів, інтересів, ціннісних орієнтацій); відповідну організацію змісту діяльності (методів, прийомів), яка передбачає вибір студентом предметного матеріалу, його виду та форми; формування освіченості вихованців як сукупності знань, умінь,

індивідуальних здібностей, що є найважливішим засобом становлення духовних та інтелектуальних якостей особистості, основною метою сучасної освіти; формування індивідуального сприйняття світу, можливості його творчого вдосконалення, широке використання досвіду в інтерпретації та оцінці фактів, явищ, подій навколишньої дійсності на основі особистісно значущих цінностей і внутрішніх настанов; створення сприятливих умов для розвитку індивідуальності суб'єктів діяльності, їх саморозвитку та самовираження [233].

Завданням педагога є створення умов для самовизначення, саморозвитку, самореалізації, самовдосконалення студента, які сприятимуть становленню творчої особистості. З огляду на викладене, основними функціями навчального процесу стають виховна, розвивальна і самовдосконалення, а не освітня, як у традиційній системі [233, с. 273]. Відповідно, метою соціально-педагогічної практики є формування творчої особистості студента, зокрема формування спрямованості на творчу діяльність, розвиток характерологічних особливостей, творчих умінь, індивідуальних особливостей психічних процесів.

Важливе значення для розвитку творчого потенціалу студентів у процесі соціально-педагогічної практики мають методологічні орієнтири акмеологічного підходу, що визначається соціально-значущими цілями і орієнтирами, які вказують на необхідність гуманного та продуктивного розвитку і використання творчого потенціалу особистості.

У психолого-акмеологічних дослідженнях значущими умовами розвитку особистості визначено її загальні та спеціальні здібності, стан розвитку суспільства, умови навчання та виховання (Б. Ананьєв, А. Бодальов, А. Деркач, Н. Кузьміна); найважливішими загальними акмеологічними факторами – високий рівень мотивації, потребу у досягненнях, прагнення до самореалізації (А. Деркач, Н. Кузьміна, В. Шадріков). Професіоналізм пов'язується з глибокими знаннями особистості, точними і нестандартними уміннями, яскравими здібностями, стійкістю мотиваційно-емоційної сфери, ставленням до діяльності, рівнем використання творчого потенціалу, що дає змогу знаходити внутрішні резерви розвитку особистості. Важливою умовою досягнення професіоналізму є потужний розвиток у

людини узагальнених здібностей і перетворення суспільних цінностей у її власні цінності [4].

Акмеологічний підхід до організації соціально-педагогічної практики базується на готовності студентів до нововведень, проектування мети власної діяльності, моделювання професійного самовдосконалення з урахуванням своїх потенційних творчих можливостей та потреб суспільства.

Інноваційний підхід до організації навчально-виховного процесу у ВНЗ, професійної підготовки фахівців, ґрунтується на використанні освітніх інновацій, що характеризуються перспективними ідеями, діями, реалізація яких зумовлена потребами сьогодення [122]. Сучасні вітчизняні вчені визначають інновацію в освіті як процес і результат творчого пошуку оригінальних, нестандартних рішень різноманітних педагогічних проблем [144, с. 8]; актуальні й значущі системні новоутворення, які виникають на основі різноманітних ініціатив і нововведень, що стають перспективними для еволюції освіти, позитивно впливають на її розвиток [15]; процес оновлення чи вдосконалення теорії і практики освіти, який оптимізує досягнення її мети [41]; результат процесу розроблення і практичної реалізації основних гіпотез, ідей, моделей; створення, поширення й використання нових форм, методів, засобів для тих освітніх завдань, які досі не вирішувались, або розв'язувались інакше як у теорії, так і на практиці [24].

Носіями педагогічних інновацій можуть виступати лише творчі особистості, які здатні до рефлексії, тобто самопізнання, самовизначення і осмислення свого духовного світу, власних дій і станів, ролі та місця у професійній діяльності; саморозвитку як творчого ставлення особистості до самого себе, створення ним самого себе у процесі активного впливу на зовнішній і внутрішній світ з метою їх перетворення; самоактуалізації як фактору безперервного прагнення людини до якомога повнішого виявлення і розвитку своїх особистісних можливостей; професійного самовдосконалення, яке здійснюється в двох взаємопов'язаних (разом з цим відносно самостійних) формах: самовихованні і самоосвіті, які взаємодоповнюють одна одну, впливають на характер роботи людини над собою [138].

Інноваційний підхід до організації соціально-педагогічної практики полягає у її спрямованості на розвиток творчого потенціалу студентів; реалізації ідеї формування потреби у творчій діяльності (студентів і керівників практики); виборі інноваційних змісту, форм, методів, технологій організації практики майбутніх соціальних педагогів; орієнтації їх на самоактуалізацію студентів та керівників.

У контексті діяльнісного підходу професійну педагогічну діяльність розуміємо як єдність мети, мотивів, дій (операцій) і результату. За таким підходом системотвірною характеристикою діяльності є її мета, а педагогічну дію розглядають як єдність мети і змісту.

Діяльність як система має дві групи взаємопов'язаних елементів: організаційну (суб'єкт, процес, предмет, умови, продукт діяльності) і соціально-психологічну (мета, мотив, спосіб, результат) [86]. Як потреби; емоції; завдання; дії; мотиви дій, засоби, що використовуються в діях; плани; процеси пізнання; свободу характеризує структуру діяльності В. Давидов [40].

Практична діяльність майбутніх соціальних педагогів виявляється у процесі їхньої взаємодії з керівниками соціально-педагогічної практики, з усіма категоріями клієнтів (важковиховуваними, інвалідами, сиротами, розумово відсталими, іншими суб'єктами діяльності).

Діяльнісний підхід полягає в тому, що тільки через діяльність і в діяльності можуть проектуватися та розвиватися міжособистісні стосунки керівників практики та студентів, суб'єкт-суб'єктна взаємодія між ними та клієнтами, що є важливою умовою ефективного особистісного розвитку практикантів, розвитку їхнього творчого потенціалу.

Практична підготовка майбутніх соціальних педагогів ґрунтується на макроструктурі людської діяльності, передбачає мотивовану діяльність, цілеспрямовані дії та умови досягнення мети розвитку потенційних можливостей студентів до творчості.

До найважливіших соціально-індивідуальних характеристик когнітивної сфери педагогічного професіоналізму належить компетентність соціального

педагога, необхідний обсяг і рівень знань та досвід з певного виду діяльності, яка інтегрує особистісний та діяльнісний аспекти [113; 138, с. 16].

Професіоналізм науковці трактують як якісну характеристику суб'єкта діяльності, представника професії, яка визначається ступенем володіння сучасними змістом і засобами реалізації мети діяльності; компетентність – як складну інтегративну якість особистості, що сприяє готовності здійснювати певну діяльність [113].

Поняття «професійна компетентність» визначається базовими знаннями та вміннями, ціннісними орієнтирами фахівця, мотивами його діяльності, розумінням себе самого у світі і світу навколо себе, стилем стосунків з людьми, загальною культурою, здатністю до розвитку творчого потенціалу [113].

Структуру компетентності фахівця складають основні її види: фахова, методична, соціально-психологічна, диференційно-психологічна компетентність. Фахова компетентність вимагає поінформованості педагога в галузі науки, системи знань, забезпечує інформаційну основу професійної діяльності, збагачує функції транслявання наукових знань способами педагогічних впливів для вирішення професійних завдань. Важливою характеристикою зазначеного виду компетентності є те, що спеціальні теоретичні знання є необхідною, але недостатньою умовою її сформованості. Методична компетентність – це володіння системою методів, прийомів, форм діяльності, спрямованих на творчий розвиток і саморозвиток її суб'єктів. Соціально-психологічну компетентність характеризує поінформованість педагога у сфері спілкування, міжособистісних стосунків. Це зумовлює її зв'язок із диференційно-психологічною компетентністю, яка дає змогу особистості пізнавати індивідуальні особливості кожного вихованця (клієнта) й таким способом поглиблювати сприйняття та розуміння один одного.

Зміст діяльності практикантів передбачає формування ключових компетенцій, що об'єднані за трьома основними напрямками: соціальні, мотиваційні, функціональні.

Соціальні компетенції пов'язані із соціальною діяльністю особистості, життям суспільства: участь у діяльності громадських організацій, вміння попереджувати,

урегульовувати конфлікти, самостійно приймати рішення й брати на себе відповідальність за їх виконання, вміння досягати консенсусу у вирішенні питань професійної діяльності, повсякденного спілкування з людьми різних поглядів, релігійних конфесій, інших національностей та ін.

Мотиваційні компетенції відображають інтереси, індивідуальний вибір особистості: потребу у самовдосконаленні, саморозвитку, самоосвіті, підвищенні професійної майстерності, загального рівня культури, розвитку творчого потенціалу та ін.

Функціональні компетенції охоплюють сферу знань, умінь, навичок майбутніх соціальних педагогів, у тому числі високий рівень культури спілкування в колективі, вміння знаходити різноманітну інформацію за допомогою сучасних інформаційних технологій, критично її осмислювати, використовувати для здобуття знань та ін.

Практична підготовка майбутніх соціальних педагогів розглядається як підсистема їх професійної підготовки, результатом якої є поглиблення теоретичних знань, вироблення умінь і навичок практичної діяльності у соціальних, навчально-виховних закладах, розвиток творчого потенціалу особистості. Відповідно соціально-педагогічна практика ґрунтується на тих самих принципах, що і процес навчання в цілому: зв'язку теоретичного навчання і практики, послідовності, наступності та безперервності, динамічності, поліфункціональності, перспективності, вільного вибору, співробітництва, самостійності, дослідницького підходу, активності та ініціативності, взаємозумовленості загального та професійного розвитку особистості; поєднання педагогічного контролю, колективного аналізу діяльності практикантів з їх самоконтролем, самоаналізом, самооцінкою, принцип системно-цілісного аналізу майбутніми соціальними педагогами їхньої практичної підготовки [30, с. 118-120; 33, с. 14-15; 115, с. 16; 122, с. 10-13].

Розвиток творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів зумовлюється принципами:

- цілеспрямованості кожного виду соціально-педагогічної практики на забезпечення розвитку творчого потенціалу особистості;
- стимулювання активності, ініціативності, самостійності практикантів, формування позитивної мотивації до саморозвитку;
- системності та комплексності, що зумовлює взаємозв'язок складових творчого потенціалу (спрямованість на творчу діяльність, характерологічні особливості особистості, творчі вміння, індивідуальні особливості психічних процесів), забезпечує інтегративність і цілісність результату;
- оптимальності як характеристики творчої взаємодії суб'єктів соціально-педагогічної практики для забезпечення позитивної динаміки розвитку творчого потенціалу практикантів у конкретних умовах соціально-педагогічної діяльності;
- креативності, що визначає процес і результат творчої взаємодії її суб'єктів;
- фасилітації як процесу стимулювання і підтримки потреби студентів у продуктивній діяльності, закріплення позитивного досвіду суб'єктної поведінки і вільного творчого самовираження;
- варіативності, що виражає урізноманітнення видів діяльності практикантів, у тому числі виконання індивідуальних творчих завдань, з урахуванням їх інтересів, потреб, здібностей, рівня розвитку творчого потенціалу;
- самоорганізації як узгодження управління розвитком творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів з власними тенденціями особистісного розвитку.

Розроблена модель включає змістову, процесуальну, результативно-оцінну взаємозумовлені складові.

Змістова складова передбачає використання інтегративного потенціалу кожного виду соціально-педагогічної практики (ознайомлювальної, волонтерської, профілактично-виховної, організаційно-дозвілєвої, стажерської, навчально-технологічної, переддипломної) для формування у студентів ключових компетенцій: соціальних, мотиваційних, функціональних, розвитку творчого потенціалу студентів (спрямованості на творчу діяльність, характерологічних особливостей, творчих умінь, індивідуальних особливостей психічних процесів). Відповідно ці аспекти

знайшли відображення у навчально-методичних матеріалах організації процесу практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів, спрямованої на розвиток їхнього творчого потенціалу.

Нами розроблено навчально-методичні комплекси (НМК) із організації різних видів соціально-педагогічної практики майбутніх соціальних педагогів [163-169] згідно з вимогами кредитно-трансферної системи організації навчання, а саме: орієнтування студента у змісті практичної підготовки, створення позитивної мотивації до реалізації завдань соціально-педагогічної діяльності, забезпечення контролю і управління практикою, розвиток творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів.

Створення навчально-методичних комплексів практики забезпечує цілісний процес практичної підготовки майбутніх фахівців, орієнтування студента у її змісті, формування позитивної мотивації до реалізації мети соціально-педагогічної діяльності, контроль і управління практикою, розвиток творчого потенціалу студентів. Навчально-методичні комплекси різних видів практики побудовані нами відповідно до моделі традиційного НМК (рис. 2.3), яка складається з двох компонентів: матеріали планування та методичного забезпечення соціально-педагогічної практики.

Розроблені у НМК індивідуальні творчі завдання мають на меті формування спрямованості на творчу діяльність, розвиток характерологічних особливостей, творчих умінь, індивідуальних особливостей психічних процесів особистості.

Змістова складова структурно-функціональної моделі розвитку творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів у процесі соціально-педагогічної практики невід’ємно пов’язана з процесуальною складовою.

Для реалізації моделі обрана комбінована стратегія, яка поєднала лонгitudний і порівняльний підходи. Лонгitudний підхід передбачав оцінювання і порівняння рівня розвитку творчого потенціалу студентів на початковому та завершальному етапах дослідно-експериментальної роботи відповідно до критеріїв, розроблених і описаних у підрозділі 2.1. Порівняльний підхід базувався на співставленні та аналізі результатів у контрольних і експериментальних групах за тими ж критеріями.

Рис. 2.3. Модель навчально-методичного комплексу соціально-педагогічної практики

Процесуальна складова моделі передбачала аналітично-науковий, констатувальний, формувальний та контрольний етапи.

На аналітично-науковому етапі проаналізовано наукову літературу з проблем професійної підготовки соціальних педагогів, формування та розвитку творчої особистості, творчого потенціалу студентів. Опис констатувального, формувального та контрольного етапів більш цілісно та системно здійснений нами в підрозділі 2.3.

Результативно-оцінна складова моделі відображає виявлення позитивної динаміки рівнів розвитку творчого потенціалу практикантів (творчий (високий), суб'єктивно-творчий (достатній), репродуктивний (середній), елементарний (низький) рівні)).

Отже, представлена нами структурно-функціональна модель розвитку творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів у процесі соціально-педагогічної практики дає можливість відзначити, що розвиток творчого потенціалу студентів забезпечується реалізацією змістової, процесуальної, результативно-оцінної складових моделі, їх взаємозв'язком, що відображає цілісність та інтегративність результату.

2.3 Теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка педагогічних умов розвитку творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів у процесі соціально-педагогічної практики

Дослідно-експериментальна робота передбачає визначення та реалізацію педагогічних умов розвитку творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів у процесі соціально-педагогічної практики. Педагогічні умови є органічним компонентом структурно-функціональної моделі розвитку творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів у процесі соціально-педагогічної практики, описаної в підрозділі 2.2.

Важливим для визначення педагогічних умов розвитку творчого потенціалу студентів-практикантів напряму підготовки «Соціальна педагогіка» є аналіз результатів констатувального етапу науково-дослідної роботи.

В основі зазначеного етапу – здійснення первинної діагностики основних параметрів, факторів та критеріїв творчого потенціалу практикантів; визначення форм, методів, прийомів роботи, які сприяють розвитку творчого потенціалу студентів у процесі соціально-педагогічної практики; ранжування найбільш значущих професійних якостей та умінь творчої особистості фахівця соціально-педагогічної галузі через застосування методів науково-педагогічного дослідження: анкетування, тестування, ранжування. Результати констатувального експерименту певною мірою висвітлені в підрозділі 2.1, у цьому ж підрозділі вони будуть розкриті більш системно й цілісно.

Відзначено, що професійні якості та вміння, які характеризують творчий потенціал особистості, зокрема такі його компоненти як спрямованість на творчу діяльність, характерологічні особливості, творчі вміння, індивідуальні особливості психічних процесів (творча уява, вміння концентрувати творчі зусилля, здійснювати дослідницьку діяльність, наполегливість, вміння висувати гіпотези та оригінальні ідеї) респонденти не визначають найважливішими, обов'язковими, найбільш значущими.

Це зумовило проведення науково-методичних заходів для керівників соціально-педагогічної практики та студентів. Зокрема були прочитані лекції на теми: «Структура творчого потенціалу особистості майбутнього соціального педагога», «Наукові підходи, принципи відбору змісту діяльності, орієнтованого на розвиток творчого потенціалу студентів у процесі соціально-педагогічної практики»; проведено методичний семінар «Критерії та норми оцінювання рівня розвитку творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів у процесі соціально-педагогічної практики». Керівники практики отримали розроблені навчально-методичні комплекси з організації усіх видів соціально-педагогічної практики.

З метою закріплення знань студентів-практикантів на пряму підготовки «Соціальна педагогіка» щодо сутності творчого потенціалу особистості, його структури, шляхів розвитку, до нормативної дисципліни «Вступ до спеціальності «Соціальна педагогіка» нами розроблено змістовий модуль «Особистість соціального педагога та розвиток її творчого потенціалу у процесі професійної підготовки», індивідуальні науково-дослідні завдання (ІНДЗ).

Так, студенти першого курсу готували тези доповідей: «Фактори розвитку творчих здібностей особистості», «Спадковість та її роль у розвитку творчого потенціалу особистості», «Значення сім'ї в розвитку творчого потенціалу дитини»; підбирали анкети й тести для педагогів і батьків з метою розвитку творчого потенціалу особистості, підбирали та узагальнювали матеріали для роботи батьків з творчого розвитку дитини; готували реферати на тему «Досвід роботи центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді з творчого розвитку особистості».

Основним завданням констатувального етапу було визначення рівнів розвитку творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів на пряму підготовки «Соціальна педагогіка» (творчий, суб'єктивно-творчий, репродуктивний, елементарний). При цьому за основу брався ступінь реалізації основних компонентів творчого потенціалу студента: спрямованості на творчу діяльність, характерологічних особливостей, творчих умінь, індивідуальних особливостей психічних процесів. З цією метою було розроблено опитувальник для керівників соціально-педагогічної практики, який передбачав оцінювання творчого потенціалу

майбутніх соціальних педагогів у балах за рівнями прояву конкретних ознак (додаток Г 5). Отримані результати були узагальнені шляхом обчислення комплексних показників рівня розвитку усіх компонентів творчого потенціалу на основі залежності, описаній у попередньому підрозділі (додаток Е).

Аналіз результатів виявив, що у студентів 1 курсу переважає елементарний (40,28%) та репродуктивний (39,18%) рівень розвитку творчого потенціалу, суб'єктивно-творчий рівень проявляють 13,24%, творчий – 8,16% студентів. У практикантів 2 курсу переважає елементарний (31,35%) та репродуктивний (33,41%) рівень; суб'єктивно-творчий рівень проявляють 23,24%, творчий – 13,15% студентів. Серед студентів 3 курсу 15,52% проявляють елементарний рівень, 31,26% - репродуктивний, 38,45% - суб'єктивно-творчий, 16,44% - творчий рівень. 26,35% студентів 4 курсу проявляють елементарний рівень, 26,27% - репродуктивний, 26,43% - суб'єктивно-творчий, 22,26% - творчий рівень. У студентів 5 курсу (ОКР «Магістр») переважає суб'єктивно-творчий (43,17%) та творчий (42,39%) рівень, 9,44% проявляють репродуктивний рівень, 6,12% - елементарний рівень. У студентів 5 курсу (ОКР «Спеціаліст») переважає суб'єктивно-творчий (41,38%) рівень розвитку творчого потенціалу, 26,13% проявляють творчий рівень, 17,42% - репродуктивний, 16,19% - елементарний рівень (таблиця 2.5).

Комплексний підхід до здійснення фахової підготовки майбутніх соціальних педагогів у ВНЗ, системотвірним компонентом якої є соціально-педагогічна практика, уможлиблює деяке зниження показників елементарного та репродуктивного рівнів розвитку творчого потенціалу студентів від 1-го до 5-го курсу. Водночас констатуємо невелике зростання показників творчого та суб'єктивно-творчого рівнів. Порівнюючи внутрішні статистичні дані кожного рівня, відзначаємо поступове зростання рівня розвитку творчого потенціалу студентів з кожним наступним курсом навчання.

Таблиця 2.5

Узагальнена таблиця рівнів розвитку творчого потенціалу студентів 1-5 курсів
за визначенням керівників соціально-педагогічної практики (у відсотках)

Респонденти	РІВНІ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТУДЕНТІВ 1-5 КУРСІВ																							
	Творчий						Суб'єктивно-творчий						Репродуктивний						Елементарний					
	1 к у р с	2 к у р с	3 к у р с	4 к у р с	5 курс		1 к у р с	2 к у р с	3 к у р с	4 к у р с	5 курс		1 к у р с	2 к у р с	3 к у р с	4 к у р с	5 курс		1 к у р с	2 к у р с	3 к у р с	4 к у р с	5 курс	
					«Магістр»	«Спеціаліст»					«Магістр»	«Спеціаліст»					«Магістр»	«Спеціаліст»						
Викладачі	8,16	12,16	17,80	20,22	40,37	25,11	13,24	23,22	25,11	24,41	42,14	40,36	39,18	32,39	29,57	28,25	9,89	18,36	40,28	32,25	29,31	28,20	9,10	17,26
Працівники соціальних служб м.Чернівці	-	14,14	11,72	24,30	44,41	27,15		23,26	44,10	28,45	44,20	42,40	-	34,43	33,63	24,29	8,99	16,48	-	30,45	12,12	24,34	3,14	15,12
Керівники організаційно-дозвілєвої практики в ЛОТ	-	-	19,81	-	-	-	-	-	46,15	-		-	-	-	30,58	-	-	-	-	-	5,13	-	-	-
Середні показники	8,16	13,15	16,44	22,26	42,39	26,13	13,24	23,24	38,45	26,43	43,17	41,38	39,18	33,41	31,26	26,27	9,44	17,42	40,28	31,35	15,52	26,27	6,12	16,19

Одним із завдань констатувального етапу дослідження було визначення майбутніми соціальними педагогами схильності до творчості. Для реалізації цього завдання нами було розроблено тест (додаток Г 6). Студентам було запропоновано 20 тверджень, які характеризують творчу особистість. Майбутні фахівці оцінювали балами власний рівень схильності до творчості відповідно до встановленої шкали (1 бал – завжди, 2 бали – іноді, 3 бали – ніколи). Аналіз результатів тестування виявив, що для студентів молодших курсів характерна дещо завищена оцінка власних творчих можливостей та їх прояву в нестандартних ситуаціях. Водночас практиканти випускних груп більш реально оцінюють свою участь у реалізації нових ідей, зануренні у творчу соціально-педагогічну діяльність.

Результати тестування відображені у таблиці 2.6

Таблиця 2.6

Результати тестування на визначення
майбутніми соціальними педагогами схильності до творчості

№	Питання для оцінки	Кількість респондентів (%)					
		1 курс	2 курс	3 курс	4 курс	5 курс	Середні показники
		«Завжди» (1 бал)					
1.	Вирішенню творчих завдань сприяє співпраця, співтовариство, комунікабельність.	70,12	58,16	33,45	58,17	59,67	55,90
2.	Вирішення проблем залежить від моєї енергії та наполегливості.	57,67	69,43	50,23	46,76	66,21	58,06
3.	Я можу швидко прилаштуватися до нової ситуації.	52,78	50,71	33,12	54,45	41,34	46,48
4.	Я здатний мислити оригінально.	52,15	35,91	50,37	50,14	31,18	43,95
5.	Мені вдається доводити розпочату справу до логічного завершення.	43,65	58,10	25,13	63,19	31,56	44,33
6.	Я підтримую ініціативу товаришів, беру активну участь у реалізації нової ідеї.	48,36	46,17	42,81	38,17	31,44	41,39
		«Іноді» - 2 бали					
1.	У вирішенні проблем мені допомагає уява, інтуїція, творче натхнення, фантазія.	74,17	42,75	67,33	54,78	59,21	59,65
2.	Друзі підтримують мене, мою ініціативу та пропозиції.	74,67	73,19	83,85	75,34	48,11	71,03
3.	Я здатний виконати просте завдання творчо.	70,94	73,56	42,43	42,22	76,76	61,18
4.	Я можу мобілізуватися, коли змушений приймати важливе рішення.	65,11	81,34	67,87	63,13	59,45	67,38
5.	Я здатний зануритися в наукову творчість, розробку нового проекту, планування чогось оригінального, незвичайного.	61,12	77,43	42,65	63,31	79,22	64,75
		«Ніколи» - 3 бали					
1.	Мені доводилося виступати генератором нових ідей.	35,66	23,32	42,12	21,76	14,33	27,44
2.	Я неупереджено сприймаю все, що відбувається.	13,67	12,43	25,77	8,34	14,12	14,87

З огляду на викладене, коефіцієнт самооцінки студентами схильності до творчості обчислювався за формулою:

$$K_{co} = \frac{a \bullet 1 + b \bullet 2 + c \bullet 3}{H} \quad (2.1)$$

де K_{co} – коефіцієнт самооцінки;

a – кількість відповідей з твердою позитивною оцінкою «завжди» (1 бал);

b – кількість відповідей з позитивною оцінкою «іноді» (2 бали);

c – кількість відповідей з твердою негативною оцінкою «ніколи» (3 бали);

H – кількість питань для оцінювання.

Виходячи із вказаних критеріїв самооцінки у кожному бланку визначались рівні схильності до творчості:

- елементарний рівень, якщо коефіцієнт складав від 1 до 1,49;
- репродуктивний рівень – від 1,5 до 1,99;
- суб'єктивно-творчий рівень – від 2 до 2,49;
- творчий рівень – від 2,5 до 3.

Аналіз результатів тестування дав можливість виявити, що в студентів наряду підготовки «Соціальна педагогіка» переважає репродуктивний рівень схильності до творчості (елементарний рівень – 9,15% опитаних 1 курсу; репродуктивний рівень – 70,23% - 1 курсу, 85,13% - 2 курсу, 75,14% - 3 курсу, 75,17% - 4 курсу, 79,65% - 5 курсу (середній показник – 77,06%); творчий рівень – 22,65% - 1 курсу, 15,87% - 2 курсу, 25,33% - 3 курсу, 25,45% - 4 курсу, 21,11% - 5 курсу (середній показник – 22,08%).

Доцільним на констатувальному етапі дослідження, на наш погляд, було самооцінювання майбутніми соціальними педагогами характеристик особистості. З цією метою нами було розроблено опитувальник для студентів (додаток Г 7). Майбутні соціальні педагоги обирали найбільш властиві їм якості, властивості та уміння.

Результати опитування відображені у таблиці 2.7

Аналіз результатів виявив дещо завищену самооцінку студентами власних якостей, властивостей та умінь (у порівнянні з опитуванням керівників практики щодо рівня розвитку творчого потенціалу практикантів). Зокрема, найбільша

кількість респондентів вважають, що вміють відстоювати свою позицію та поважати інших у процесі творчої дискусії (73,72%), цілеспрямовані (66,31%), мають почуття гумору (64,01%). На п'ятій позиції – розвинена творча уява, фантазія (62,47%), на шостій – комунікативні здібності (61,31%).

Таблиця 2.7

Результати самооцінювання майбутніми соціальними педагогами характеристик особистості

ЯКОСТІ, ВЛАСТИВОСТІ ТА УМІННЯ ОСОБИСТОСТІ	Кількість респондентів (%)					
	1 курс	2 курс	3 курс	4 курс	5 курс	Середні показники
1. Вміння відстоювати свою позицію та поважати інших в процесі творчої дискусії	87,11	77,28	67,34	67,56	69,32	73,72
2. Цілеспрямованість	57,14	69,64	67,12	75,54	62,13	66,31
3. Почуття гумору	70,66	65,87	50,23	63,54	69,76	64,01
4. Самостійність	61,13	65,54	58,17	67,13	66,33	63,66
5. Розвинена творча уява, фантазія	43,11	62,76	75,16	67,45	62,24	62,14
6. Комунікативні здібності	43,18	58,16	50,23	79,78	76,32	61,53
7. Працездатність у творчій діяльності	52,87	50,32	75,44	63,22	59,67	60,30
8. Вміння використовувати здобуті знання та навички в нових ситуаціях	57,54	50,33	58,13	75,42	52,14	58,71
9. Оптимізм	57,12	73,76	33,41	58,16	69,17	58,32
10. Вміння бачити та вирішувати проблеми	65,11	65,87	50,43	50,32	59,65	58,28
11. Потреба у самореалізації у професійній діяльності	52,58	54,43	75,11	58,65	45,12	57,18
12. Розвинена увага	57,91	65,43	42,55	58,65	52,66	55,44
13. Емпатія	57,54	42,87	58,33	54,18	59,16	54,42
14. Сміливість	39,54	27,77	58,19	33,18	48,33	41,40
15. Здатність до самоосвіти	43,96	46,18	25,22	54,11	33,13	40,52

Насторожує той факт, що такі якості, властивості та уміння особистості як оригінальне нешаблонне мислення, незалежність суджень, активність й ініціативність, здатність до саморегуляції у творчій діяльності, вміння генерувати нестандартні ідеї, високий пізнавальний інтерес, розвинена інтуїція, наполегливість, організаторські здібності, вміння здійснювати самооцінку творчих здібностей та досягнень проявляються студентами залежно від обставин або зовсім не проявляються.

Відповідно до висвітлених результатів було визначено контрольні (176 осіб) та експериментальні групи студентів (175 осіб), склад експериментальних груп. Головною підставою для комплектування груп ми обрали особливості спрямованості на творчу діяльність, характерологічні особливості, творчі вміння, індивідуальні особливості психічних процесів.

До експериментальної групи E1 (39 осіб) належали студенти із вираженим пасивним або негативним ставленням до завдань, які вимагають тривалої концентрації зусиль. Мотивація практикантів до кар'єрного росту низька. Вони не виявляють наполегливості, самостійності, активності, ініціативності у розв'язанні проблемно-пошукових завдань. Практиканти рідко беруть участь у комунікативній взаємодії.

До складу експериментальної групи E2 (46 осіб) увійшли студенти, які здійснюють соціально-педагогічну діяльність відповідно до мети і завдань практики під постійним контролем. У вирішенні творчих завдань, виконанні науково-дослідної діяльності вони потребують допомоги і стимулювання ззовні. Практиканти рідко виявляють самостійність, ініціативність, активність, позитивно мотивовані на виконання конкретних практичних завдань професійної діяльності, вважають факт виконання завдання більш важливим, ніж його якість. Студенти здатні висловити власну позицію в процесі вирішення типових завдань.

До експериментальної групи E3 (55 осіб) належали студенти, які володіють знаннями, вміннями, навичками для здійснення соціально-педагогічної діяльності. У процесі виконання творчих завдань не завжди готові до самостійного прийняття рішення, потребують стимулювання інтересу до здійснення науково-дослідної діяльності. Практиканти відповідальні, самостійні, наполегливі, готові до активних дій у розв'язанні типових соціально-педагогічних проблем. Студенти уміють висловити власну позицію в процесі комунікативної взаємодії.

Експериментальну групу E4 (36 осіб) склали студенти, які володіють знаннями, вміннями, навичками для здійснення соціально-педагогічної діяльності, виявляють зацікавленість науково-дослідною діяльністю, використовують оригінальні підходи для розв'язання типових завдань. Практиканти позитивно

мотивовані на творчий саморозвиток, мають високу потребу самореалізації в професійній діяльності. Студенти відповідальні, самостійні, ініціативні, готові до активних дій, виявляють наполегливість, послідовність у виконанні завдань соціально-педагогічної практики, впевненість у власних силах і здібностях, можуть взяти на себе організаційну роль, здатні до самоуправління. Практиканти підтримують діалог, дискусію, вміють аргументовано доводити свою позицію щодо конкретної соціально-педагогічної проблеми та шляхів її вирішення.

Кількість сформованих експериментальних груп зумовили завдання і методику формувального етапу дослідно-експериментальної роботи, що передбачав впровадження запропонованої структурно-функціональної моделі розвитку творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів у процесі соціально-педагогічної практики, визначення її педагогічної доцільності.

Основними етапами формувального експерименту були: прогностичний (теоретичне обґрунтування спрямованості соціально-педагогічної практики на розвиток творчого потенціалу студентів, визначено наукові підходи до організації практики, розроблено структурно-функціональну модель розвитку творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів у процесі соціально-педагогічної практики, обрано форми, методи, прийоми роботи, спрямовані на розвиток творчого потенціалу студентів), *організаційний* (опитування (анкетування, тестування) керівників соціально-педагогічної практики та студентів, результати якого зумовили вибір контрольних та експериментальних груп) та *практичний* (власне формувальний експеримент – реалізація педагогічних умов розвитку творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів у процесі соціально-педагогічної практики: цільової спрямованості кожного виду практики на забезпечення розвитку творчого потенціалу студентів, узгодження теоретичної та практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів, оптимізації педагогічного управління практикою, системності та наступності в організації соціально-педагогічної практики, особистісно-орієнтованого підходу до розвитку творчого потенціалу студентів-практикантів, використання індивідуальних науково-дослідних завдань у контексті реалізації функцій соціального педагога).

У виборі форм, методів та прийомів роботи з розвитку творчого потенціалу практикантів ми врахували результати опитування керівників соціально-педагогічної практики та студентів напряму підготовки «Соціальна педагогіка» (додатки Г 8, Г 9, Г 10, Г 11). Аналіз опитування керівників практики виявив, що найбільш ефективними формами, методами, прийомами роботи з розвитку творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів у процесі соціально-педагогічної практики є підготовка та проведення тренінгів на актуальну соціально-педагогічну тематику (87,13% викладачів, 68,17% соціальних педагогів, 61,92% працівників соціальних служб; середній показник – 72,40%), розробка власної програми реабілітаційної роботи з дитиною, що має особливі потреби (87,16% викладачів, 67,43% працівників соціальних служб, 62,12% соціальних педагогів; середній показник – 72,24%), розробка проектів на актуальну соціально-педагогічну тематику (87,54% викладачів, 51,11% соціальних педагогів, 50,32% працівників соціальних служб; середній показник – 62,99%), підготовка та проведення нестандартних соціально-педагогічних заходів (70,32% викладачів, 55,31% соціальних педагогів, 39,18% працівників соціальних служб; середній показник – 54,94%), організація зустрічей із фахівцями соціальної сфери (65,17% викладачів, 50,35% соціальних педагогів, 33,44% працівників соціальних служб; середній показник – 49,65%), підготовка та проведення ділових ігор (70,18% викладачів, 48,36% соціальних педагогів, 28,54% працівників соціальних служб; середній показник – 49,03%), розробка сценарію виховного заходу (78,24% викладачів, 39,35% соціальних педагогів, 22,16% працівників соціальних служб; середній показник – 46,58%), розробка змісту соціальної реклами з актуальної соціально-педагогічної тематики (70,18% викладачів, 44,32% працівників соціальних служб, 24,12% соціальних педагогів; середній показник – 46,21%), підготовка та проведення круглого столу на актуальну соціально-педагогічну тематику (71,15% викладачів, 33,56% соціальних педагогів, 28,43% працівників соціальних служб; середній показник – 44,38%), застосування методик для дослідження актуальних соціально-педагогічних проблем дітей, учнівської молоді (інших категорій клієнтів) (57,23% викладачів, 33,21% соціальних педагогів, 39,18% працівників соціальних служб; середній показник –

43,21%), проведення бесід з різними категоріями клієнтів (49,22% соціальних педагогів, 39,19% працівників соціальних служб, 35,14% викладачів; середній показник – 41,18%), розробка буклетів щодо діяльності закладу (45,14% викладачів, 39,87% працівників соціальних служб, 21,54% соціальних педагогів; середній показник – 35,52%), розробка пам'яток для дітей, молоді, батьків, соціальних педагогів, соціальних працівників (47,11% викладачів, 31,32% соціальних педагогів, 22,16% працівників соціальних служб; середній показник – 33,53%).

Респондентами було визначено також неефективні для розвитку творчого потенціалу студентів форми, методи та прийоми роботи, а саме: складання покажчика статей, у яких розкриваються актуальні соціально-педагогічні проблеми сучасного суспільства (32,18%), підготовка рефератів з актуальної соціально-педагогічної проблеми (24,65%), підготовка повідомлень на актуальну соціально-педагогічну тему (15,87%), проведення анкетування для дослідження актуальних соціально-педагогічних проблем дітей, учнівської молоді (інших категорій клієнтів соціальних служб) (12,43%), підбір анкет для дослідження актуальних соціально-педагогічних проблем дітей, учнівської молоді (інших категорій клієнтів соціальних служб) (6,43%), підготовка та проведення дискусій на актуальну соціально-педагогічну тематику (6,17%), підготовка та проведення прес-конференцій (3,32%), підготовка «Методичної скриньки» соціального педагога (3,87%).

Результати опитування відображені на рисунку 3 у додатку Д.

Керівникам організаційно-дозвіллевої практики в літніх оздоровчих таборах було запропоновано інший перелік форм, методів, прийомів роботи, зумовлений специфікою діяльності соціального педагога у закладах такого типу (додаток Г 10). Серед форм, методів, прийомів роботи, спрямованих на розвиток творчого потенціалу студентів, респонденти визначили наступні: організація та проведення тематичних днів (День талантів, День Нептуна, День казки, День чистоти, День краси, День сміху тощо) (100%), підготовка та проведення розвивальних ігор з вихованцями табору (80,26%), організація та проведення КВК серед команд вихованців (представників загонів) та вихователів (80,34%), розробка сценарію колективної творчої справи з наочним наповненням (60,65%), розробка «візитки»

загону (девіз, слоган, пісня) (60,43%), організація та проведення спортивно-оздоровчих заходів (Мала олімпіада, «Веселі старти», туристичні походи тощо) (60,45%), організація конкурсу на кращий проект колективної творчої справи між загонами табору (60,32%).

Констатувальний етап дослідження також передбачав проведення опитування студентів 4-5 курсів напряму підготовки «Соціальна педагогіка» з метою визначення форм, методів, прийомів роботи, які сприяють розвитку творчого потенціалу особистості. Перелік форм, методів, прийомів, запропонований студентам, був таким самим як і для керівників соціально-педагогічної практики. При цьому нас цікавило, які форми, методи, прийоми не використовувалися у процесі практики.

Майбутні соціальні педагоги оцінювали ефективність застосування форм, методів, прийомів роботи для розвитку творчого потенціалу відповідно до встановленої шкали (а) – сприяє, б) – не сприяє, в) – не використовувалось). Результати опитування показали, що активно сприяють розвитку творчого потенціалу студентів підготовка та проведення дискусій на актуальну соціально-педагогічну тематику (91,12% студентів 3 курсу, 87,65% - 4 курсу, 85,43% - 5 курсу; середній показник – 88,07%); застосування методик для дослідження актуальних соціально-педагогічних проблем дітей, учнівської молоді (інших категорій клієнтів соціальних служб) (88,65% студентів 3 курсу, 89,23% - 4 курсу, 84,18% - 5 курсу; середній показник – 87,35%); проведення анкетування для дослідження актуальних соціально-педагогічних проблем дітей, учнівської молоді (інших категорій клієнтів соціальних служб) (87,14% студентів 3 курсу, 83,83% - 4 курсу, 90,31% - 5 курсу; середній показник – 87,09%); підбір методик для дослідження актуальних соціально-педагогічних проблем дітей, учнівської молоді (інших категорій клієнтів соціальних служб) (85,54% студентів 3 курсу, 85,36% - 4 курсу, 85,22% - 5 курсу; середній показник – 85,37%); організація зустрічей із фахівцями соціальної сфери (83,32% студентів 3 курсу, 76,19% - 4 курсу, 91,67% - 5 курсу; середній показник – 83,73%); підготовка та проведення тренінгів на актуальну соціально-педагогічну тематику (79,52% студентів 3 курсу, 86,36% - 4 курсу, 83,10% - 5 курсу; середній показник – 82,99%); підготовка повідомлень на актуальну соціально-педагогічну тематику

(85,62% студентів 3 курсу, 76,28% - 4 курсу, 76,16% - 5 курсу; середній показник – 79,35%); підбір анкет для дослідження актуальних соціально-педагогічних проблем дітей, учнівської молоді (інших категорій клієнтів соціальних служб) (81,76% студентів 3 курсу, 74,54% - 4 курсу, 75,36% - 5 курсу; середній показник – 77,22%); підготовка та проведення прес-конференцій (78,19% студентів 3 курсу, 58,64% - 4 курсу, 85,61% - 5 курсу; середній показник – 74,15%); розробка плану роботи соціального педагога (соціального працівника) (72,82% студентів 3 курсу, 74,19% - 4 курсу, 61,54% - 5 курсу; середній показник – 69,52%); підготовка та проведення ділових ігор (64,17% студентів 3 курсу, 64,62% - 4 курсу, 63,17% - 5 курсу; середній показник – 63,99%); проведення бесіди з різними категоріями клієнтів (60,44% студентів 3 курсу, 59,76% - 4 курсу, 53,13% - 5 курсу; середній показник – 57,78%); опис досвіду практичної діяльності соціального педагога (соціального працівника) (49,16% студентів 3 курсу, 39,12% - 4 курсу, 69,18% - 5 курсу; середній показник – 52,49%).

Серед форм, методів, прийомів, які не сприяють розвитку творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів у процесі соціально-педагогічної практики студенти визначили розробку буклетів щодо діяльності закладу (37,11% студентів 3 курсу, 24,18% - 4 курсу, 16,42% - 5 курсу; середній показник – 25,90%), пам'яток для дітей, молоді, батьків, соціальних педагогів, соціальних працівників (37,62% студентів 3 курсу, 26,12% - 4 курсу, 16,10% - 5 курсу; середній показник – 26,61%); складання покажчика статей, у яких розкриваються актуальні соціально-педагогічні проблеми сучасного суспільства (19,18% студентів 3 курсу, 24,32% - 4 курсу, 17,15% - 5 курсу; середній показник – 20,22%); розробку сценарію виховного заходу (17,51% студентів 3 курсу, 13,71% - 4 курсу, 12,12% - 5 курсу; середній показник – 14,45%).

Не використовувались у процесі соціально-педагогічної практики наступні форми, методи, прийоми роботи: підготовка і проведення круглого столу на актуальну соціально-педагогічну тематику (23,15% студентів 3 курсу, 17,65% - 4 курсу, 32,32% - 5 курсу; середній показник – 24,37%); розробка власної програми реабілітаційної роботи з дитиною, що має особливі потреби (37,42% студентів 3 курсу, 26,21% - 4 курсу, 8,76% - 5 курсу; середній показник – 24,13%); розробка

проектів на актуальну соціально-педагогічну тематику (18,17% студентів 3 курсу, 14,19% - 4 курсу, 6,39% - 5 курсу; середній показник – 12,92%).

Результати опитування студентів відображені на рисунку 4 у додатку Д.

Порівняння результатів опитування керівників соціально-педагогічної практики та студентів - практикантів засвідчило значні відмінності у визначенні ефективних для розвитку творчого потенціалу форм, методів та прийомів роботи. Так, керівники практики пріоритетними вважають підготовку та проведення тренінгів на актуальну соціально-педагогічну тематику, розробку власної програми реабілітаційної роботи з дитиною, що має особливі потреби, проектів на актуальну соціально-педагогічну тематику. У відповідях студентів тренінги на актуальну соціально-педагогічну тематику посідають шосте місце. Щодо розробки власної програми реабілітаційної роботи з дитиною, що має особливі потреби, проектів на актуальну соціально-педагогічну тематику, майбутні фахівці вказують, що взагалі не мали такого досвіду роботи.

Серед форм, методів, прийомів роботи, які сприяють розвитку творчого потенціалу особистості у процесі організаційно-дозвілєвої практики, студенти визначили розробку та проведення соціально-педагогічних тренінгів (83,13% респондентів), організацію та проведення тематичних днів (День талантів, День Нептуна, День казки, День чистоти, День краси, День сміху тощо) (83,28% респондентів), розробку «візитки» загону (девіз, слоган, пісня) (67,43%), організацію та проведення КВК серед команд вихованців (представників загонів) та вихователів (67,61% респондентів), підготовку та проведення конкурсу «Містер і міс-табору» (67,17%), підготовку та проведення розвивальних ігор з вихованцями табору (50,92%), проведення виховних бесід з вихованцями (50,51%), проведення конкурсу на кращу стінгазету (50,42%), організацію та проведення спортивно-оздоровчих заходів (Мала олімпіада, «Веселі старти», туристичні походи тощо) (50,13%), організацію конкурсу на кращий проект колективної творчої справи між загонами табору (50,10%).

Зазначені результати констатувального експерименту були враховані нами у проведенні формувального етапу дослідно-експериментальної роботи, а саме

реалізації педагогічних умов розвитку творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів у процесі соціально-педагогічної практики: цільова спрямованість кожного з видів практики на оптимальний розвиток окремих компонентів творчого потенціалу студента, узгодження теоретичної та практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів, оптимізація педагогічного управління практикою шляхом посилення взаємодії її суб'єктів з метою організації творчої діяльності майбутніх соціальних педагогів, системність і наступність в організації соціально-педагогічної практики, особистісно орієнтований підхід до розвитку творчого потенціалу студентів-практикантів з використанням комплексу індивідуальних науково-дослідних завдань, систематизованих у контексті реалізації функцій соціального педагога.

Цільова спрямованість кожного з видів практики на оптимальний розвиток окремих компонентів творчого потенціалу студента відображена в меті, завданнях, змісті конкретних видів практики (ознайомлювальної, волонтерської, профілактично-виховної, організаційно-дозвілєвої, стажерської, навчально-технологічної, переддипломної), критеріях й нормах оцінювання її результатів.

Зокрема, метою ознайомлювальної практики є формування у студентів первинного уявлення про соціально-педагогічну діяльність; ознайомлення з сучасним станом соціально-педагогічної роботи, організаційною структурою системи соціального захисту населення України, змістом, формами й методами діяльності різнопрофільних соціальних служб (установ, організацій).

Волонтерська практика спрямована на розвиток позитивної мотивації благодійної діяльності, комплексу професійних знань, умінь, навичок її здійснення, розвиток особистісних та творчих якостей майбутніх фахівців.

У процесі профілактично-виховної практики майбутні фахівці оволодівають практичними вміннями та навичками проведення профілактичної та виховної роботи з різновіковими та соціальними категоріями клієнтів.

Метою організаційно-дозвілєвої практики є формування в студентів професійних компетенцій, особистісно значущих якостей майбутніх соціальних

педагогів, розвиток творчого потенціалу, організація дозвілля в закладах літнього відпочинку дітей та підлітків.

Стажерська, переддипломна практики реалізують комплексний підхід до підготовки майбутніх соціальних педагогів, удосконалення професійних знань, умінь, навичок, розвиток особистісних якостей, практичних умінь і навиків дослідницької роботи, набуття досвіду професійної діяльності.

Навчально-технологічна практика ставить за мету ознайомлення та практичне застосування методик і технологій професійної діяльності соціального педагога.

Відповідно до визначеної мети основними завданнями соціально-педагогічної практики є: ознайомлення з організаційною структурою системи соціального захисту населення України, змістом, формами й методами діяльності різнопрофільних соціальних служб (установ, організацій), контингентом клієнтів; вивчення законодавчо-правових актів, нормативних документів, що регулюють діяльність закладів, змісту, основних напрямів діяльності, професійних обов'язків соціального педагога (соціального працівника); допомога соціальним службам, установам, організаціям, визначених базами практики, в реалізації завдань; ознайомлення та практичне застосування методик і технологій соціально-педагогічної діяльності; проектування власної соціально-педагогічної діяльності для вирішення конкретних соціально-педагогічних проблем; формування позитивної мотивації соціально-педагогічної діяльності, професійно значущих особистісних якостей; розвиток творчого потенціалу студентів.

Реалізація умови здійснювалася шляхом включення студентів у систематичну соціально-педагогічну діяльність, виконання ними основних функцій соціального педагога.

Так, комунікативна функція передбачає налагодження взаємодії особистості, соціальної групи, державних і недержавних організацій, які виступають клієнтами, волонтерами, партнерами соціального педагога. Виконання цієї функції вимагає знань загальних основ теорії спілкування, його видів, типів, функцій, основних правил та норм, етичних засад, провідних положень конфліктології, сутності та особливостей спілкування соціального педагога з різними соціальними групами. В

ході практики студенти розвивають уміння добирати адекватні прийоми комунікативного впливу, попереджувати та долати конфліктні ситуації, творчо добирати оптимальні засоби та прийоми спілкування.

Організаторська функція полягає в структуруванні, плануванні, розподілі видів професійної діяльності та координуванні роботи з різними соціально-виховними інститутами. Для виконання цієї функції необхідно володіти знаннями теоретичних засад організаторської діяльності соціального педагога, особливостями соціального менеджменту, планування соціально-педагогічної діяльності, способами координації, контролю в діяльності соціального педагога, особливостями організації та управління різними соціальними групами. Практика формує вміння студентів визначати пріоритетні напрями діяльності, правильно розподіляти обов'язки учасників процесу соціалізації, творчо планувати основні етапи майбутньої діяльності, координувати та коригувати діяльність учасників соціально-педагогічного процесу, налагоджувати співпрацю і партнерство з різними соціально-виховними структурами.

Діагностична функція покликана виявляти окремі соціальні аномалії в певному мікросоціумі, конкретизувати проблему особистості, виявляти індивідуальні та специфічні особливості особистості чи групи. Виконання діагностичної функції потребує знань принципів діагностичної діяльності, методології та методів соціально-педагогічної діагностики, особливостей діагностування об'єктів соціально-педагогічної діяльності напрямів психолого-педагогічної діагностики. В умовах практики у студентів розвиваються вміння визначати пріоритетні напрями та об'єкти психолого-педагогічної діагностики, добирати оптимальний діагностичний інструментарій, творчо розробляти програму психолого-педагогічного діагностування окремої особи, мікрогруп, аналізувати та узагальнювати результати діагностичної роботи, використовувати результати діагностування в проектах професійної діяльності і т. ін.

Суть прогностичної функції полягає в передбаченні результатів соціально-педагогічної діяльності, ідеальному «програванні варіантів» різноманітних соціально-педагогічних технологій та виборі серед них максимально

результативних. Для виконання цієї функції необхідні знання ролі та місця прогнозування в діяльності соціального педагога, його видів, змісту прогностичної діяльності соціального педагога, особливостей прогнозування різних напрямів та об'єктів. У процесі практики студенти навчаються доцільно оперувати уміннями будувати адекватний прогноз у відповідності до конкретної соціально-педагогічної ситуації, прогнозувати особливості соціалізації особистості, враховувати специфіку різних соціальних груп.

Попереджувально-профілактична функція має на меті запобігання виникненню асоціальних явищ, причин соціальної дезадаптації серед різних соціальних груп та окремих осіб, забезпечення умов для формування соціально-позитивної спрямованості особистості. Виконання цієї функції потребує знань причин та форм прояву девіантної поведінки підлітків та молоді, змісту та форм соціально-профілактичної роботи, способів та прийомів навіювання й переконання, наслідків впливу шкідливих звичок та асоціальних форм поведінки на здоров'я та життєдіяльність особистості, основ здорового способу життя. Завдання практики передбачають також формування у студентів умінь організовувати індивідуальні, групові, масові форми профілактичної роботи, соціально-позитивну діяльність підлітків та молоді, пропагувати здоровий спосіб життя, виявляти групи ризику серед підлітків та молоді, володіти способами та формами профілактичної роботи з різними соціальними групами.

Корекційно-реабілітаційна функція передбачає зміну й удосконалення якостей особистості, особливостей життєдіяльності, створення умов для розвитку потенційних можливостей осіб з функціональними обмеженнями, активне залучення їх до участі у суспільному житті. Виконання цієї функції вимагає знань теоретичних засад соціальної реабілітації, специфіки корекційно-реабілітаційної роботи з різними соціальними групами. Практика формує вміння студентів надавати допомогу особам, що потребують соціальної реабілітації та адаптації, здійснювати корекційно-реабілітаційну роботу з різними соціальними групами.

Соціально-терапевтична функція спрямована на вчасне подолання кризових ситуацій та проблем клієнта на основі усвідомлення особистістю ставлення до себе

інших людей. Для виконання цієї функції необхідно знати теоретичні засади, особливості психолого-педагогічної терапії, форми допомоги. У ході практики у студентів формуються вміння здійснювати домедичну соціально-терапевтичну допомогу, доцільно застосовувати різноманітні форми психолого-педагогічної терапії, проводити консультації, індивідуальні, групові терапевтичні зустрічі, залучати працівників різних соціальних служб до надання допомоги особистості, надавати як очну, так і дистанційну допомогу.

Охоронно-захисна функція спрямована на забезпечення прав та інтересів дітей і молоді на основі державних та міждержавних документів. Виконання цієї функції вимагає знань прав підлітків та молоді, закріплених в міждержавних документах, змісту діяльності соціальних інститутів, що реалізують охоронно-захисну функцію особистості, змісту та повноважень діяльності соціального педагога щодо захисту прав клієнта, обов'язків сім'ї, школи, навчальних закладів щодо розвитку особистості, основ української правової системи та законодавства. Завданнями практики передбачено розвиток у студентів умінь застосовувати механізми правового захисту дитини в різних соціальних інститутах, заходи державного примусу щодо осіб, які допускають протиправні дії стосовно об'єктів соціальної роботи, створювати умови для підтримки віри клієнта в можливість досягнення позитивних результатів.

З огляду на функціонально-діяльнісний підхід в організації практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів, вони проводили індивідуальну та групову соціальну діагностику клієнтів, консультативну, профілактичну, профорієнтаційну, просвітницьку роботу з ними, соціальний супровід дітей «групи соціального ризику» та дітей з обмеженими фізичними можливостями, організовували діяльність, спрямовану на охорону та захист прав клієнтів та ін.

Цільова спрямованість соціально-педагогічної практики на забезпечення розвитку творчого потенціалу студентів реалізована також у критеріях і нормах оцінювання результатів їх діяльності (таблиця 2.8):

Таблиця 2.8

Критерії та норми оцінювання соціально-педагогічної практики

Показники оцінювання	Рейтингова оцінка за шкалою ВНЗ	Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за національною шкалою
Студент виконує усі завдання змістових модулів на високому рівні, проявляє себе організованим, сумлінним, ініціативним, винахідливим у виборі форм, методів, технологій соціально-педагогічної діяльності. На високому рівні володіє професійними компетенціями: успішно здійснює аналіз практичного досвіду фахівців галузі соціальної педагогіки, власної професійної діяльності; діагностує проблеми особистості, знаходить оптимальні шляхи їх вирішення; планує діяльність з метою досягнення конкретного результату; проектує соціально-педагогічні програми допомоги; здійснює вибір засобів, методів, прийомів соціально-педагогічної діяльності у типових і нетипових ситуаціях; прогнозує кінцевий результат діяльності; розробляє програму надання соціально-педагогічної допомоги та підтримки клієнта; застосовує індивідуальні, групові, колективні форми роботи. Виявляє творчий рівень розвитку творчого потенціалу: володіє знаннями, вміннями, навичками здійснення соціально-педагогічної діяльності, виявляє зацікавленість науково-дослідною діяльністю, використовує оригінальні підходи для розв'язання типових завдань. Практикант позитивно мотивований на творчий саморозвиток, має високу потребу самореалізації в професійній діяльності. Студент відповідальний, самостійний, ініціативний, готовий до активних дій, виявляє наполегливість, послідовність у виконанні завдань соціально-педагогічної практики, впевненість у власних силах і здібностях, може взяти на себе організаційну роль, здатний до самоуправління. Практикант підтримує діалог, дискусію, вміє аргументовано доводити свою позицію щодо конкретної соціально-педагогічної проблеми та шляхів її вирішення. Одержав високу оцінку керівника практики. У процесі захисту результатів соціально-педагогічної практики демонструє вільне володіння методиками та технологіями професійної діяльності соціального педагога. Здав оформлену відповідно до вимог звітну документацію у визначений термін.	90-100	А	5 (відмінно)
Студент виконує усі завдання змістових модулів на належному рівні, проявляє себе організованим, старанним, відповідальним. На достатньому рівні володіє професійними компетенціями: здійснює аналіз практичного досвіду фахівців галузі соціальної педагогіки, власної професійної діяльності; діагностує проблеми особистості, знаходить шляхи їх вирішення; планує етапи діяльності з метою досягнення конкретного результату; проектує соціально-педагогічні програми допомоги; здійснює вибір засобів, методів, прийомів соціально-педагогічної діяльності у типових і нетипових ситуаціях; прогнозує кінцевий результат діяльності; за	82-89 75-81	В С	4 (добре) 4 (добре)

допомогою керівника практики розробляє програму надання соціально-педагогічної допомоги та підтримки клієнта; застосовує індивідуальні, групові, колективні форми роботи. Виявляє суб'єктивно-творчий рівень розвитку творчого потенціалу: володіє знаннями, вміннями, навичками для здійснення соціально-педагогічної діяльності. У процесі виконання творчих завдань не завжди готовий до самостійного прийняття рішення, потребує стимулювання інтересу до здійснення науково-дослідної діяльності. Практикант відповідальний, самостійний, наполегливий, готовий до активних дій у розв'язанні типових соціально-педагогічних проблем. Студент уміє висловити власну позицію в процесі комунікативної взаємодії. Одержав оцінку «добре» керівника практики. Аргументує добір методів та технологій соціально-педагогічної взаємодії, що застосовувались у процесі практики, бере участь у дискусії у ході підсумкової конференції. Здав у визначений термін і у повному обсязі правильно оформлену документацію.			
Завдання змістових модулів виконані частково, знання студента несистемні. Рівень володіння професійними компетенціями низький: не завжди вміє самостійно аналізувати практичний досвід фахівців галузі соціальної педагогіки, власну діяльність, визначати проблеми особистості, знаходити шляхи їх вирішення, планувати етапи практичної діяльності, соціально-педагогічної допомоги клієнту, застосовувати індивідуальні, групові, колективні форми роботи. Для виконання завдань практики потребує значної допомоги керівника. Виявляє репродуктивний рівень розвитку творчого потенціалу: здійснює соціально-педагогічну діяльність відповідно до мети і завдань практики під постійним контролем. У вирішенні творчих завдань, виконанні науково-дослідної діяльності він потребує допомоги і стимулювання ззовні. Практикант рідко виявляє самостійність, ініціативність, активність, позитивно мотивований на виконання конкретних практичних завдань професійної діяльності, вважає факт виконання завдання більш важливим, ніж його якість. Студент здатний висловити власну позицію в процесі вирішення типових завдань. Одержав задовільну характеристику керівника практики. В обговоренні результатів проходження практики на підсумковій конференції виявляє невпевненість в аргументації добору методів та технологій соціально-педагогічної взаємодії. Звітна документація містить недоліки.	69-74 60-68	D E	3 (задовільно) 3 (задовільно)
Частина завдань змістових модулів не виконана, знання студента фрагментарні. Виявляє незадовільний рівень володіння професійними компетенціями, зокрема не вміє аналізувати практичний досвід фахівців галузі соціальної педагогіки, власну діяльність, визначати проблеми особистості, знаходити шляхи їх вирішення, без допомоги керівника не спроможний виконувати практичну діяльність, надавати соціально-педагогічну допомогу клієнтові; застосовувати індивідуальні, групові, колективні форми роботи. Практикант пропускає заняття, проявляє себе як невідповідальний, недисциплінований.	35-59	FX	2 (незадовільно) 3 можливістю повторного проходження практики

Студент виявляє елементарний рівень розвитку творчого потенціалу: його характеризує виражене пасивне або негативне ставлення до завдань, які вимагають тривалої концентрації зусиль. Мотивація практиканта до кар'єрного росту низька. Він не виявляє наполегливості, самостійності, активності, ініціативності у розв'язанні проблемно-пошукових завдань. Практикант рідко бере участь у комунікативній взаємодії. Одержав незадовільну характеристику керівника практики. У процесі захисту результатів практики демонструє значні прогалини у знаннях. Звітна документація містить недоліки.			
Частина завдань змістових модулів не виконана. Студент не виявляє сформованості базового рівня знань та вмінь для здійснення соціально-педагогічної діяльності. Одержав незадовільну характеристику керівника практики. Звітна документація відсутня або містить значні недоліки.	0-34	F	2 (незадовільно) з обов'язковим повторним проходженням практики

У таблиці 2.8 відображені показники навчальних досягнень студентів у процесі соціально-педагогічної практики, які підлягають оцінюванню. Невід'ємною складовою оцінювання є ступінь прояву характеристик творчого потенціалу, що значною мірою впливає на якість практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів.

Рівень розвитку творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів визначався відповідно до ступеня прояву показників його компонентів: спрямованості на творчу діяльність, характерологічних особливостей особистості, творчих умінь, індивідуальних особливостей психічних процесів.

Наступною педагогічною умовою розвитку творчого потенціалу студентів визначено *узгодження теоретичної та практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів*. Вона базується на концепції діалектичної єдності теорії і практики у процесі навчання. Реалізацію педагогічної умови забезпечують міждисциплінарні зв'язки професійно орієнтованих навчальних дисциплін («Вступ до спеціальності «Соціальна педагогіка», «Соціальна педагогіка», «Теорія та технології соціально-педагогічної діяльності» та ін.) і соціально-педагогічної практики.

Зокрема, під час вивчення курсу «Соціальна педагогіка» (тема «Зміст і напрями соціально-педагогічної діяльності з сім'єю») студенти виконують спеціально розроблені завдання для соціально-педагогічної практики:

1. Проведіть спостереження за діяльністю соціального педагога, який взаємодіє з різними типами сімей. Визначте цілі, завдання, зміст роботи соціального педагога.

2. Вивчіть соціально-педагогічну ситуацію в неповній сім'ї, характер взаємовідносин у ній. Виявіть особливості сім'ї, її проблеми. Накресліть план надання соціально-педагогічної допомоги такій сім'ї.

3. Запропонуйте дітям зробити малюнки «Сім'я за святковим столом», «Сім'я на відпочинку». Зверніть увагу, як розміщені члени сім'ї стосовно один до одного і до дитини.

4. Запропонуйте дитині визначити людей найближчого оточення і графічно відобразити взаємовідносини з ними. На схемі потрібно відобразити відносини з урахуванням їх значимості для дитини шляхом зміни відстані.

5. Вивчіть конкретну сім'ю, виявіть її проблеми. Визначте методи і форми роботи з цією сім'єю.

У процесі вивчення теми «Діяльність інтернатних закладів у системі державної опіки дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування» студенти виконують наступні завдання:

1. Відвідайте соціально-педагогічні заклади (дитячий будинок, притулок тощо) й ознайомтеся з особовими справами, медичними картками, картками спостереження за розвитком дитини та іншими матеріалами й документами. Спроектуйте програму взаємодії з дитиною. Розробіть рекомендації по наданню допомоги дитині в її успішній самореалізації в процесі соціалізації.

2. Спільно з працівниками закладів проведіть «круглий стіл» на тему: «Особливості соціалізації дітей і підлітків, які виховуються в школах-інтернатах, дитячих будинках, притулках».

3. На основі ознайомлення з діяльністю закладів інтернатного типу для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, заповніть таблицю:

Види соціально-педагогічної діяльності	Зміст роботи	Форми й методи організації діяльності
Соціально-педагогічна діагностика і консультування		
Соціально-профілактична робота		
Соціальне виховання. Корекційно-розвивальна робота		

Темою «Соціально-педагогічна підтримка дітей з особливими потребами» передбачено відвідування студентами-практикантами закладів, які здійснюють соціально-педагогічну роботу з дітьми-інвалідами та їх батьками (Чернівецький обласний благодійний фонд «Діти-інваліди», Міжнародний благодійний фонд «Аквіла» та ін.), ознайомлення з особовими справами, медичними картками, картками спостереження за розвитком дитини, запис опрацьованих матеріалів у щоденнику соціально-педагогічної практики.

Під час вивчення теми «Соціально-педагогічна діяльність з дітьми девіантної поведінки» майбутні фахівці складають покажчик основних технологій діяльності з дітьми девіантної поведінки, які використовуються відповідними службами й установами у м. Чернівці (Чернівецький міський відділ кримінально-виконавчої інспекції Відділу державного Департаменту України з питань виконання покарань в Чернівецькій області, Відділення кримінальної міліції у справах дітей Шевченківського РВ УМВС України в Чернівецькій області та ін.).

Однією з педагогічних умов розвитку творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів у процесі соціально-педагогічної практики є *оптимізація педагогічного управління практикою шляхом посилення взаємодії її суб'єктів з метою організації творчої діяльності майбутніх соціальних педагогів*. Умова передбачає проведення організаційно-методичних заходів, спрямованих на розвиток творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів у процесі соціально-педагогічної практики. Зокрема, були прочитані лекції на теми: «Структура творчого потенціалу особистості майбутнього соціального педагога», «Наукові підходи, принципи відбору змісту діяльності, орієнтованої на розвиток творчого потенціалу студентів у процесі соціально-педагогічної практики», проведено

методичний семінар «Критерії та норми оцінювання рівня розвитку творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів у процесі соціально-педагогічної практики» для керівників практики та студентів; розроблено змістовий модуль «Особистість соціального педагога та розвиток її творчого потенціалу у процесі професійної підготовки» до нормативної дисципліни «Вступ до спеціальності «Соціальна педагогіка».

У міжнародній соціальній мережі «vkontakte» нами створено «відкриту» групу «Соціально-педагогічна практика студентів факультету педагогіки, психології та соціальної роботи». У групі зареєстровано 55 учасників, з яких 42 студенти, 11 випускників факультету, у тому числі 6 працівників соціальних служб, 4 викладачі. Учасники висвітлюють власні погляди на організацію соціально-педагогічної практики, обговорюють проблеми, вносять пропозиції щодо її вдосконалення, демонструють яскравий відеоматеріал. Так, вже створено шість фотоальбомів, кожне фото студенти коментують (вид практики, база проходження, опис роботи тощо) (додаток І). Така форма спілкування сприяє розвитку творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів, домінуючим фактором при цьому є спрямованість на творчу діяльність (позитивне уявлення про себе, творчий інтерес, допитливість, творчий саморозвиток, соціальна зрілість, прагнення до успіху).

Реалізація зазначеної педагогічної умови передбачала також організацію системи тренінгових занять (програма «Тренінг»), проведення студентами самостійних досліджень та виконання творчих проектів (програма «Дослідницька практика»), презентації та захисту результатів діяльності практикантів: захисту творчих проектів, участь у підсумкових конференціях (програма «Моніторинг»).

Програма «тренінг» включала організацію й проведення тренінгових занять, ділових ігор, круглих столів, прес-конференцій, що сприяють розвитку в практикантів основних компонентів творчого потенціалу: спрямованості на творчу діяльність, характерологічних особливостей, творчих умінь, індивідуальних особливостей психічних процесів.

Аналіз наукової літератури показав, що сучасна педагогічна наука нараховує більше 100 різних видів тренінгів: освітні (просвітницькі), бізнес-тренінги,

громадські, психологічні, соціально-психологічні та ін. [26; 27; 162; 179]. Дослідники не виділяють соціально-педагогічний тренінг як окремий вид тренінгів. Це зумовлено тим, що у соціально-педагогічній діяльності найбільш доцільно застосовувати соціально-психологічні тренінги (СПТ), оскільки неможливе одностороннє вирішення конкретної соціально-педагогічної проблеми клієнта без надання йому психологічної підтримки та допомоги.

Відмінність тренінгової роботи від традиційних форм навчально-виховного процесу полягає у виконанні учасників ситуативно-рольових завдань, самостійному відкритті нового у відомому, зафіксованому в соціально-психологічних теоріях і практиці. Для зазначеного способу отримання знань характерні поєднання з практикою, осмисленість, особистісна зацікавленість та значимість, емоційне забарвлення. Беручи участь у груповій взаємодії, учасники усвідомлюють себе як особистість, формують навички емоційної та поведінкової саморегуляції, мотивацію до вирішення завдань власного розвитку, стимулюють самостійну пошукову діяльність [205, с. 144].

З метою розвитку професійно-важливих якостей майбутніх соціальних педагогів, підвищення розуміння ними власних потенційних можливостей, формування спрямованості на творчу діяльність, характерологічних особливостей, творчих умінь, індивідуальних особливостей психічних процесів, нами було розроблено й запроваджено програму тренінгових занять (додаток Ж) [205, с. 167-182].

На початковому етапі роботи з учасниками кожної групи проводилася вступна бесіда, в якій було висвітлено мету, завдання, принципи функціонування групи (звертання на «ти» і на ім'я; відповідальність за свої вчинки та дії; добровільність; конфіденційність; адекватне сприйняття себе та інших). Структура кожного заняття складалася з трьох взаємопов'язаних частин: підготовча, основна, завершальна.

Умовами успішної роботи тренінгових груп визначено наступні: встановлення гуманних стосунків між членами групи в процесі занять; формування умінь позитивно оцінювати один одного; розвиток відповідальності, стійкої мотивації до

роботи в групі, самостійності, активності й ініціативності у процесі вирішення соціально-педагогічних проблем.

Програма «Тренінг» передбачала також застосування ефективних у розвитку творчого потенціалу особистості форм, методів, прийомів роботи.

Зокрема, у процесі проходження волонтерської соціально-педагогічної практики студенти проводили дискусії, диспути, круглі столи з учнівською молоддю на актуальну соціально-педагогічну тематику («Наркоман – злочинець чи жертва?», «Поговоримо про наркотики»); виховні заходи із дітьми з особливими потребами та їх батьками («Свято весни», «День Святого Валентина»); розробляли буклети, соціальну рекламу з метою профілактики у молодіжному середовищі ВІЛ/СНІДу, наркоманії, програми реабілітаційної роботи з дітьми-інвалідами; брали участь в організації святкових заходів до Дня Міста та ін.

У ході профілактично-виховної практики майбутні фахівці проводили профілактично-виховні бесіди зі старшокласниками («Здоровий спосіб життя – мода чи необхідність?», «Права дитини. Чи знаємо і дотримуємось ми їх?»); знімали соціальні ролики («Вплив вулиці на підлітка», «Від задоволення до хвороби: механізм дії алкоголю та його наслідки») та ін.

Студенти-практиканти – організатори дозвілля вихованців літніх оздоровчих таборів – розробляли пам'ятки для дітей, підлітків, вихователів, соціальних педагогів, проводили тренінгові заняття («Гендерні особливості взаєморозуміння» та ін.), круглі столи («Соціальні проблеми сучасних дітей та підлітків – вихованців ЛОТ»); брали участь у конкурсі проектів на кращу колективну творчу справу; знімали відеоролики про здійснення організаційно-дозвілєвої діяльності в таборі; розробляли проекти сучасного літнього оздоровчого табору та ін.

У процесі стажерської та переддипломної практики студенти мали змогу виконувати професійні обов'язки соціального педагога протягом 1 – 2-х місяців (з відривом від навчання). Це сприяло створенню умов для систематичного здійснення соціально-педагогічної діяльності, застосування ефективних форм, методів, прийомів роботи з розвитку творчого потенціалу особистості. Зокрема, відповідно до специфіки бази практики майбутні фахівці проводили соціометричні

дослідження, соціально-психологічну діагностику важковиховуваності та акцентуацій школярів, соціально-педагогічну діагностику адаптації учнів різних класів, індивідуальні консультації з дітьми «групи ризику», групові консультації з дітьми трудових мігрантів, освітньо-профілактичні заходи, тренінгову роботу та інші види професійної діяльності.

Активна участь студентів у роботі тренінгових груп сприяла розвитку показників основних компонентів творчого потенціалу особистості.

Так, формуванню спрямованості практикантів на творчу діяльність сприяли тренінгові заняття №1, №7 (фактор – позитивне уявлення про себе); розвитку характерологічних особливостей – тренінгові заняття № 2 (фактор – самостійність, ініціативність), №3 (фактор - сміливість), №9 (фактори – упевненість у своїх силах, здібностях, наполегливість); формуванню творчих умінь - №5, №6 (фактор – здатність до міжособистісного спілкування), №8 (уміння створювати нові оригінальні образи, ідеї) (додаток Ж), розвитку емпатії – методика дослідження рівня емпатійних тенденцій (за І. Юсуповим).

Темами окремих тренінгових занять були: «Самостійність, активність, ініціативність – важливий фактор розвитку творчого потенціалу соціального педагога», «Сміливість розуму й духу, готовність ризикувати – одна з головних рис творчої особистості соціального педагога», «Спостережливість, вміння бачити проблеми та протиріччя як професійно значущі властивості творчої особистості соціального педагога», «Невербальна комунікація в процесі розвитку творчого потенціалу соціального педагога та його професійній діяльності», «Комунікативні та організаторські здібності в процесі формування творчої особистості соціального педагога та його професійній діяльності», «Самооцінка соціального педагога у його творчій професійній діяльності».

Важливим засобом діагностики та формування творчих умінь студентів-практикантів (проблемне бачення, здатність до висування гіпотез, оригінальних ідей, вміння аналізувати, інтегрувати, синтезувати інформацію, подолання стереотипів мислення), індивідуальних особливостей психічних процесів (альтернативність, дивергентність, точність мислення, асоціативність пам'яті,

цілісність, синтетичність, самостійність сприйняття, пошуково-перетворювальний стиль мислення) є розв'язання у процесі тренінгових занять соціально-педагогічних задач різних рівнів складності (додаток 3).

У соціально-педагогічних задачах 1-го рівня складності чітко сформульовані мета, ситуація, проблема, можливі шляхи її розв'язання. Студентам пропонується оцінити умови задачі, обґрунтувати оптимальний варіант розв'язання.

Очікувані результати: розвиток характерологічних особливостей особистості (самостійності, ініціативності, гуманності, впевненості у своїх силах, здібностях, наполегливості); формування творчих умінь (умінь аналізувати, інтегрувати, синтезувати інформацію, здатності до міжособистісного спілкування); розвиток індивідуальних особливостей психічних процесів (асоціативності пам'яті, цілісності, самостійності сприймання).

Приклад задачі:

Мета: вибір стилю поведінки під «тиском середовища».

Зміст:

Триває обговорення соціально-педагогічної ситуації. Думки більшості учасників щодо способів її розв'язання подібні. Лише Андрій, як завжди, має власну думку. Він схвильовано її аргументує, поводить себе як справжній «всезнайка», що викликає роздратування. Проте цього разу ви погоджуєтесь з аргументацією Андрія. Соціального педагога цікавить ваша думка. Ви розгублені, оскільки знаєте, що згода з Андрієм викличе насмішки.

Пропонуються такі *варіанти рішення:*

1. У жодному випадку не говорити того, про що думаєте, а погодитись з думкою більшості.
2. Спробувати уникнути конкретної відповіді, обрати нейтральну позицію.
3. Чітко висловити власну позицію, незважаючи на те, що вона підтримує Андрія.

Завдання: обрати з наведеного або запропонувати свій варіант рішення, аргументувати вибір.

У соціально-педагогічних задачах 2-го рівня складності сформульовано мету і соціально-педагогічну ситуацію. Студентам пропонується розв'язати задачу

відомим способом. Даний рівень відповідає репродуктивній соціально-педагогічній діяльності, що вимагає дій за зразком.

Очікувані результати: формування спрямованості на творчу діяльність (позитивного уявлення про себе, творчого інтересу, допитливості, позитивної мотивації до творчого саморозвитку, прагнення до успіху); розвиток характерологічних особливостей особистості (самостійності, ініціативності, упевненості у своїх силах, здібностях, наполегливості, гуманності); формування творчих умінь (умінь аналізувати, інтегрувати, синтезувати інформацію, здатності до міжособистісного спілкування); розвиток індивідуальних особливостей психічних процесів (альтернативності, точності мислення, асоціативності пам'яті, цілісності, самостійності сприймання).

Приклад задачі:

Мета: створення умов для самовиховання особистості.

Зміст:

Бенджамін Франклін (1706 - 1790) – видатний американський просвітитель і громадський діяч, один із авторів Декларації незалежності США, склав для себе «комплекс чеснот» з відповідними рекомендаціями:

- помірність: їсти, не допускаючи переїдання; пити, не допускаючи сп'яніння; уникати крайнощів у всьому;
- мовчання: говорити лише те, що може бути корисним для себе або іншої людини; уникати порожніх розмов;
- порядок: речі тримати у порядку, кожна справа має мати своє місце і час;
- рішучість: рішуче робити те, що повинно бути зроблено; неухильно виконувати те, що заплановано;
- працелюбність: не витрачати час даремно, постійно робити щось корисне;
- щирість: не обманювати, мати чисті й справедливі думки;
- справедливість: не завдавати шкоди іншим, об'єктивно оцінювати власні вчинки та вчинки інших;

- чистота: не допускати бруду тіла, дотримуватися гігієни, дбати про чистоту одягу та житла;
- спокій: не хвилюватися через дрібниці.

Завдання:

1. Ранжувати названі чесноти, починаючи з найважливішої.
2. Визначити правила, які відображають ваш власний «Образ - я».

У соціально-педагогічних задачах 3-го рівня складності визначено соціально-педагогічну ситуацію, мета та способи її розв'язання не відомі. Студентам пропонується на основі раніше засвоєних знань сформулювати мету, знайти оригінальні способи розв'язання соціально-педагогічної задачі.

Очікувані результати: розвиток характерологічних особливостей особистості (самостійності, ініціативності, упевненості у своїх силах, здібностях, наполегливості, емпатії, гуманності); формування творчих умінь (умінь аналізувати, інтегрувати, синтезувати інформацію, здатності до міжособистісного спілкування); розвиток індивідуальних особливостей психічних процесів (альтернативності, точності, дивергентності мислення, асоціативності пам'яті, цілісності, самостійності сприймання).

Приклад задачі:

У молодій сім'ї (чоловік, дружина, маленька дитина) сталася трагедія: батько – алкоголік, мати загинула, згодом не стало батька. Дитина потрапила до дитячого будинку. Бездітна сім'я виявила бажання усиновити дитину. Дізнавшись про умови, в яких виховувалась дитина, ймовірні батьки змінили рішення.

Завдання:

1. Обґрунтувати причини побоювань можливих усиновлювачів дитини.
2. Запропонувати технологію взаємодії соціального педагога з ймовірними батьками.

У соціально-педагогічних задачах 4-го рівня складності ситуація містить суперечність. Мета та способи її розв'язання не визначені. Студентам пропонується сформулювати мету, визначити протиріччя, обґрунтувати способи його розв'язання.

Очікувані результати: формування спрямованості на творчу діяльність (творчого інтересу, допитливості); розвиток характерологічних особливостей особистості (самостійності, ініціативності, упевненості у своїх силах, здібностях, наполегливості, організаторських здібностей, емпатії, гуманності); формування творчих умінь (умінь аналізувати, інтегрувати, синтезувати інформацію, здатності до міжособистісного спілкування, проблемного бачення, виявлення протиріч, створення нових оригінальних образів, ідей, дослідницької діяльності); розвиток індивідуальних особливостей психічних процесів (альтернативності, точності, дивергентності мислення, асоціативності пам'яті, цілісності, самостійності сприймання, творчої уяви).

Рольова гра:

Дійові особи: батьки, дочка, її подруга Марина, жінка з автобуса.

– Танюша, прийди сьогодні додому раніше. Наші нові сусіди запросили на чай, будемо знайомитися, – попросила мама.

– Гаразд. Прийду о шостій. – І дочка побігла на вулицю.

Далі Таня згадує:

«У автобусі, коли їхали додому, ми з Мариною побачили вільні місця, одразу сіли й почали розмову про події в школі. На зупинці увійшла і стала поряд з нами жінка похилого віку. У руках вона тримала важкі сумки.

– Дівчата, – чую, хтось говорить, – поступіться місцем.

– Аякже! – різко відповіли ми.

– Ну і молодь зараз...

– От уже завелися...

Ми так захопилися розмовою...А потім нас усі почали виховувати. Ми також не мовчали у відповідь.

О восьмій годині вечора ми з батьками постукали у двері до нових сусідів.

– Будь ласка, заходьте, – двері відчинилися. – На порозі стояла жінка з автобуса, а на столі – гостинці з тих важких сумок...»

Завдання:

1. Інсценізувати ситуацію, детально відтворити та прокоментувати дії учасників.

2. Спрогнозувати розвиток подій.
3. Визначити протиріччя, сформулювати мету і завдання для попередження конфлікту.
4. Запропонувати шляхи розв'язання суперечності кожною дійовою особою.

Підвищенню пізнавального інтересу студентів, стимулюванню їх до самостійної пошукової діяльності, розвитку творчого потенціалу сприяють проблемні питання.

З метою розвитку творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів ми використовували наступні види проблемних питань:

- зрізове питання: має практичну спрямованість, дає змогу визначити якість поточної діяльності студентів у процесі практики, сформованості соціальних, мотиваційних, функціональних компетенцій, рівня розвитку творчого потенціалу;
- ретроспективне питання (завдання, тест тощо): має практичну спрямованість, спирається на знання, вміння, навички, якими студенти оволоділи у процесі професійної підготовки;
- оригінальне питання (завдання, тест тощо): характеризується недостатньою чи надлишковою інформацією. Знаходження відповіді на нього передбачає розвиток самостійності, альтернативності, дивергентності мислення студентів, здатності концентрувати творчі зусилля;
- питання (завдання, тест тощо) із заздалегідь допущеною помилкою: помилка не порушує загального ходу розв'язання (мислення). На підставі дій студентів у процесі розв'язання завдання, формулювання відповіді можна зробити висновок про ступінь стійкості наявних у них знань і навичок, здатність до проблемного бачення, сформованість умінь аналізувати, інтегрувати, синтезувати інформацію, виявляти протиріччя;
- нестандартне питання (завдання, тест): до умови відомого студентам завдання вводяться нові, невизначені питання, що раніше не розглядалися. Вони вимагають від практикантів пошуку шляхів розв'язання відповідно до наявних знань і досвіду, містять нечітко сформульовану мету, припускають ймовірні розв'язки. Такі питання

передбачають формування умінь застосовувати набуті знання та навички у нових, нестандартних умовах, трансформувати їх;

- ініціативне питання (завдання, тест): пропонується з матеріалу, який студенти опрацьовували самостійно. Розв'язання даного питання дає змогу розвивати ініціативність, самостійність, упевненість у своїх силах, здібностях, наполегливість особистості;

- конструктивне питання (завдання, тест): містить умови, які вимагають від студента самостійно висувати проблему, формулювати питання, завдання, знаходити оптимальний розв'язок. Робота над таким питанням дає змогу розвивати самостійність, пошуково-перетворювальний стиль мислення, формувати уміння аналізувати, інтегрувати, синтезувати інформацію, виявляти протиріччя, концентрувати творчі зусилля;

- комплексне питання (завдання): включає не менше двох вищезазначених типів питань. Створює умови для розвитку творчого потенціалу та його діагностики.

Отже, розвитку основних компонентів творчого потенціалу практикантів сприяло проведення тренінгових занять, під час яких використовувались методи та прийоми активного соціально-психологічного навчання: групові дискусії, рольові ігри, вправи на самопізнання та самооцінювання, мозковий штурм, невербальні прийоми, розв'язування соціально-педагогічних задач різних рівнів складності. Програма занять враховувала вікові та індивідуальні особливості студентів; ускладнювалася відповідно до встановлення в групі атмосфери довіри, відкритих взаємин, розвитку самостійності, активності та ініціативності учасників. Активна участь студентів у роботі тренінгових груп сприяла оволодінню ними знаннями методики підготовки тренінгових занять з різними категоріями клієнтів (учнями, батьками, клієнтами соціальних служб), розвитку творчого потенціалу.

Вагомим показником розвитку творчого потенціалу практикантів є вміння здійснювати науково-дослідну роботу. Програма «Дослідницька практика» у процесі соціально-педагогічної практики передбачала проведення студентами самостійних досліджень та виконання творчих проектів, оволодіння уміннями і навичками дослідницького пошуку (фактори – здатність до дослідницької

діяльності, творчий інтерес, допитливість, прагнення до успіху, самостійність, наполегливість, проблемне бачення, здатність до висування гіпотез, оригінальних ідей, вміння аналізувати, інтегрувати, синтезувати інформацію, подолання стереотипів мислення, концентрації творчих зусиль).

Аналіз методик роботи над проектами (творчими, ігровими, інформаційними, практично-орієнтованими та ін.) [47; 56; 138; 209] дав змогу виявити ряд продуктивних ідей і втілити у розробці соціально-педагогічних проектів (рис. 2.4).

Рис. 2.4 Схеми проектної технології

Студенти розробляли і реалізували власні проекти, дотримуючись відповідної технології. Так, вони брали участь у наступних соціально-педагогічних проектах (відповідно до специфіки бази практики; на 2-4 курсах): «Сучасне бачення та ефективність програм профілактики наркоманії», «Сучасне бачення та ефективність програм профілактики ВІЛ/СНІДу», «Реабілітаційна робота з дитиною, що має особливі потреби», «Соціально-патронажна робота з сім'єю, яка виховує дитину з особливими потребами»; «Соціальний супровід дитини-сироти та ін.

З метою удосконалення системи професійних знань, умінь, навичок, розвитку творчого потенціалу практиканти 5 курсу (освітньо-кваліфікаційні рівні «Магістр», «Спеціаліст») самостійно розробляли соціально-педагогічні проекти. Тематика проектів зумовлювалася специфікою бази практики, напрямом наукових досліджень та інтересів студентів.

Важливою для розвитку дослідницьких умінь, потенційних можливостей до творчості практикантів була відповідність напрямів діяльності баз соціально-педагогічної практики проблематиці їх наукових робіт. Це забезпечувало цілеспрямовану систематичну дослідницьку діяльність майбутніх соціальних

педагогів, створення сприятливих умов для розробки актуальних соціально-педагогічних проблем, впровадження результатів дослідження в практику.

Програма «Моніторинг» передбачала презентацію та захист результатів діяльності практикантів (захисти творчих проєктів, участь у підсумкових конференціях).

Розроблені критерії оцінювання результатів соціально-педагогічної практики враховують виконання студентами завдань змістових модулів, володіння професійними компетенціями, рівень розвитку творчого потенціалу, сформованість умінь застосовувати знання у ході підсумкової конференції, вчасне та відповідне оформлення звітної документації.

Важливою педагогічною умовою розвитку творчого потенціалу студентів-практикантів напрямку підготовки «Соціальна педагогіка» є *системність і наступність в організації соціально-педагогічної практики*, яка визначає технологію розвитку їх творчого потенціалу упродовж усього процесу навчання.

Відповідно до принципу системності й наступності у процесі соціально-педагогічної практики передбачено змістовний зв'язок усіх її видів (ознайомлювальної, волонтерської, профілактично-виховної, організаційно-дозвілєвої, стажерської, навчально-технологічної, переддипломної), використання попереднього досвіду майбутніх соціальних педагогів під час наступних видів практики, постійну активізацію знань і досвіду студентів.

Так, програмою ознайомлювальної соціально-педагогічної практики (1 семестр) передбачено первинне ознайомлення студентів-практикантів із організаційною структурою, змістом, формами й методами діяльності баз практики; законодавчо-правовими актами, нормативними документами, що регулюють їхню діяльність; контингентом клієнтів; особливостями співпраці зі службами-партнерами; змістом, основними напрямками діяльності, професійними обов'язками соціального педагога.

У процесі волонтерської соціально-педагогічної практики (2, 3 семестри) види навчально-практичної діяльності студентів доповнюються їх включенням у

конкретну волонтерську діяльність, спрямовану на надання соціально-педагогічної допомоги та підтримки клієнтів.

Мета і завдання профілактично-виховної соціально-педагогічної практики (4 семестр) реалізуються шляхом здійснення майбутніми фахівцями соціально-педагогічної роботи з профілактики негативних явищ у дитячому та молодіжному середовищі, психокорекційної та реабілітаційної роботи з дітьми, які мають вади розвитку.

Під час проходження організаційно-дозвілєвої соціально-педагогічної практики (6 семестр) у студентів формуються уміння організовувати дозвілля в закладах літнього відпочинку дітей та підлітків.

У процесі стажерської (7 семестр) і переддипломної (9 семестр) соціально-педагогічної практики студенти-практиканти впродовж 4 та 8 тижнів відповідно (з відривом від навчання) здійснюють практичну соціально-педагогічну діяльність в закладі бази практики, реалізують функції соціального педагога.

Навчально-технологічна соціально-педагогічна практика (8 семестр) спрямована на практичне застосування майбутніх соціальних педагогів з методиками та технологіями професійної діяльності.

З огляду на викладене, соціально-педагогічна практика як вагомий компонент професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів забезпечує системність і наступність у її здійсненні, цілісний процес розвитку творчого потенціалу особистості.

Реалізація особистісно орієнтованого підходу до розвитку творчого потенціалу студентів-практикантів з використанням індивідуальних науково-дослідних завдань (ІНДЗ), систематизованих у контексті реалізації функцій соціального педагога, передбачає створення оптимальних умов для формування спрямованості на творчу діяльність, творчих умінь, розвитку характерологічних особливостей особистості, індивідуальних особливостей психічних процесів кожного студента-практиканта як суб'єкта соціально-педагогічної діяльності.

Особистісно орієнтований підхід розглядаємо як базову ціннісну орієнтацію у ставленні до майбутнього фахівця як до особистості, самосвідомого відповідального суб'єкта власного розвитку і суб'єкта соціально-педагогічної взаємодії.

Соціально-педагогічна практика ґрунтується на індивідуально-творчому розвитку майбутнього соціального педагога, що передбачає творче перетворення інформації, формування до неї особистісного ставлення, оцінку її важливості, розвиток творчого потенціалу. Основне завдання керівника практики полягає у відзначенні позитивних результатів і досягнень студента-практиканта, його особистісного зростання. Основою спілкування є суб'єкт-суб'єктні відносини, ввічливість, доброзичливість. Демократичний стиль діяльності реалізується через активно-позитивну взаємодію в умовах практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів.

Педагогічна умова забезпечує виконання студентами творчих завдань різних рівнів складності, розроблених до кожного виду соціально-педагогічної практики: підготовка та проведення ділових ігор, дискусій, диспутів, круглих столів, прес-конференцій, профілактично-виховних заходів, тренінгових занять із суб'єктами соціально-педагогічної діяльності (особами з обмеженими соціальними, фізичними та психічними можливостями, з девіантною поведінкою, обдарованими, важковиховуваними, сиротами), розробка творчих проєктів (презентаційні буклети, соціальна реклама, пам'ятки, відеоролики), програм соціально-педагогічної роботи з різними категоріями клієнтів та ін.

Розроблені ІНДЗ спрямовані також на організацію самостійної і науково-дослідної роботи майбутніх соціальних педагогів. У залежності від виду практики (мети, завдань), навчального семестру її проведення, тривалості, поступово удосконалювалися вміння та навички самостійного здійснення майбутніми фахівцями соціально-педагогічної діяльності, науково-дослідної роботи.

Зокрема, у процесі ознайомлювальної соціально-педагогічної практики студенти виконують наступні творчі завдання:

- готують тези доповіді, наочність для її презентації: «Фактори розвитку творчих здібностей особистості», «Спадковість та її роль у розвитку творчого потенціалу

особистості», «Роль соціальних служб у стабілізації стосунків сім'ї», «Проблема непомічених обдаровань», «Значення сім'ї в розвитку творчого потенціалу дитини»;

- розробляють тематику бесід з дітьми, підлітками з актуальних соціальних проблем сучасності, пам'ятки для батьків з творчого розвитку дитини, кросворди («Соціальні служби міста Чернівці та їх призначення»);

- на основі аналізу сучасної психолого-педагогічної періодики складають покажчик статей, у яких висвітлюються проблеми діяльності соціальних служб м.Чернівці;

- збирають матеріали соціальної реклами;

- на основі вивчення специфіки діяльності баз практики схематично зображають їх структуру;

- підбирають анкети й тести для педагогів і батьків з метою розвитку творчого потенціалу особистості;

- на основі засвоєних знань про соціальні служби міста Чернівці розробляють презентаційні буклети, зміст реклами щодо їх діяльності;

- складають довідник-показчик «Соціальні служби міста Чернівці;

- готують реферати («Досвід роботи центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді з творчого розвитку особистості»);

- узагальнюють матеріали спостережень за практичною діяльністю фахівця соціальної служби.

Під час проходження волонтерської соціально-педагогічної практики у студентів формується позитивна мотивація благодійної діяльності шляхом виконання таких завдань:

- підготовки тез доповідей, наочност для презентації: «Волонтерська діяльність як форма недержавної організації соціальної сфери», «Історія виникнення волонтерського руху», «Перспективи волонтерського руху в м.Чернівці», «Соціальне сирітство як соціально-педагогічна проблема», «Історичні традиції турботи про сиріт в Україні», «Соціально-педагогічний захист дітей-сиріт в Україні», «Проблеми усиновлення українських дітей іноземними громадянами», «Соціально-педагогічна робота з сім'ями, що виховують дітей з особливими

потребами», «Історія виникнення наркотиків», «Допомога наркоманам: міфи і реалії», «Сучасні технології профілактики ВІЛ/СНІДу та їх ефективність», «Сучасні технології профілактики наркоманії та їх ефективність», «Вплив наркотиків на соціальний статус підлітка»;

- створення на основі опрацювання сучасних психолого-педагогічних періодичних видань покажчика статей, у яких висвітлено проблеми дітей-сиріт;
- складання таблиці «Зміст і форми роботи волонтерів»;
- розробка тематики дискусій з учнівською молоддю з актуальних соціальних проблем сучасності, питань для диспутів («Наркоман – злочинець чи жертва?»), планів проведення круглого столу («Поговоримо про наркотики»), сценаріїв виховних заходів, спрямованих на профілактику наркоманії у молодіжному середовищі, виховні заходи для дітей з особливими потребами (тема – за вибором), буклетів, змісту соціальної реклами з метою профілактики в молодіжному середовищі ВІЛ/СНІДу, наркоманії, кросвордів («Профілактика в молодіжному середовищі ВІЛ/СНІДу, наркоманії»), програм реабілітаційної роботи з дитиною, що має особливі потреби;
- підбір методик, які доцільно використовувати у роботі з учнівською молоддю з метою попередження наркоманії, інформаційно-пізнавальний матеріал для виховних годин («Наркоманія: від хвилинного задоволення до трагедії життя»);
- підготовка повідомлень про стан соціально-педагогічної роботи з наркозалежними у місті Чернівці;
- опис досвіду роботи з дітьми-сиротами міського центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

У ході профілактично-виховної соціально-педагогічної практики майбутні соціальні педагоги виконують наступні завдання:

- збирають методичні матеріали для проведення профілактично-виховних заходів («Особливості профілактики шкідливих звичок серед учнівської молоді», «Правопорушення серед неповнолітніх та їх профілактика»);
- розробляють плани проведення профілактично-виховних бесід зі старшокласниками («Наркоманія: від хвилинного задоволення до трагедії життя»),

сценарій проведення прес-конференцій з учнівською молоддю на актуальну соціальну тематику), соціально-педагогічні тренінги з учнями загальноосвітнього навчального закладу (тема – за вибором), анкети для визначення причин куріння підлітками, пам’ятки для батьків з метою профілактики протиправної поведінки дитини, проекти шкільного стенду з профілактики шкідливих звичок учнівської молоді, план роботи соціального педагога загальноосвітнього навчального закладу, індивідуально-профілактичні програми роботи з неповнолітніми правопорушниками, кросворди («Профілактика шкідливих звичок серед дітей і підлітків»);

- знімають соціальні ролики («Права дитини. Чи знаємо і дотримуємось ми їх?», «Здоровий спосіб життя – мода чи необхідність?!», «Від задоволення до хвороби: механізм дії алкоголю та його наслідки», «Вплив вулиці на підлітка»);

- розробляють плани проведення диспутів («Думки, слова і вчинки: прагніть до вміння володіти собою («Нам легше керувати людьми, аніж завадити їм керувати нами...»)), «Діти вулиці. Які вони і як живуть?», плани проведення «круглих столів» для батьків та педагогів на тему «Всі діти здібні, або як підтримати вогник творчості кожного»);

- описують досвід практичної діяльності соціального педагога спеціального загальноосвітнього навчального закладу, досвід роботи провідних фахівців органів і служб, які здійснюють соціальний захист і профілактику правопорушень серед неповнолітніх в місті;

- підбирають методики попередження шкідливих звичок учнівської молоді;

- на основі вивчення крайової періодики готують повідомлення про причини зростання правопорушень і злочинів серед неповнолітніх на сучасному етапі розвитку суспільства, зміст правопорушень і злочинів серед неповнолітніх в місті та області, наводять статистичні дані;

- оформляють «Методичну скриньку» соціального педагога загальноосвітнього навчального закладу.

У процесі організаційно-дозвілєвої соціально-педагогічної практики студенти виконують творчі завдання, пов'язані зі специфікою діяльності соціального педагога в літніх оздоровчих таборах:

- готують тези доповіді, наочність для її презентації: «Методика організації табірної зміни», «Основні засади організації діяльності дитячих оздоровчих таборів», «Особливості організації самоврядування в літніх оздоровчих таборах», «Ігрові технології як фактор розвитку творчої особистості вихованця літнього оздоровчого табору», «Розвиток творчих здібностей дитини в умовах відпочинку в літньому оздоровчому таборі», «Призначення соціального педагога в закладах організації літнього відпочинку дітей та підлітків»;
- розробляють тематику соціально-педагогічних заходів для вихованців літніх оздоровчих таборів (ЛОТ), пам'ятки для дітей, підлітків, вихователів ЛОТ, соціальних педагогів, студентів-практикантів, комплекс розвивальних ігор для дітей та підлітків – вихованців ЛОТ, анкети для виявлення ставлення вихованців ЛОТ до вживання алкоголю, куріння;
- на основі опрацювання сучасних психолого-педагогічних періодичних видань створюють покажчик статей, у яких висвітлено особливості організації літнього відпочинку дітей та підлітків;
- розробляють соціально-педагогічні тренінги з вихованцями загону (тема – за вибором), проекти конкурсу на кращу колективну творчу справу, проекти сучасного ЛОТ, кросворди, тести на тему «Соціально-педагогічна діяльність у закладах організації літнього відпочинку дітей та підлітків», плани проведення «круглих столів» на тему «Соціальні проблеми сучасних дітей та підлітків – вихованців ЛОТ»;
- знімають відеоролики про здійснення організаційно-дозвілєвої діяльності в таборі.

Програмою стажерської та переддипломної соціально-педагогічної практики передбачено ускладнення рівня індивідуальних науково-дослідних завдань, що зумовлено її тривалістю та специфікою:

- підготовка тез доповідей, наочності для презентації: «Специфіка здійснення соціального супроводу прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу» (на матеріалах діяльності Чернівецького Міського центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді), «Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи із профілактики негативних явищ у дитячому та молодіжному середовищі», «Особливості соціально-педагогічної діяльності центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, спрямованої на соціальну та психологічну адаптацію дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», «Головні аспекти реалізації державної політики у сфері соціального та правового захисту дітей», «Особливості діяльності служб у справах дітей з запобігання дитячої бездоглядності та профілактики правопорушень», «Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи з дезадаптованою молоддю», «Особливості профілактичної діяльності соціального педагога загальноосвітньої школи», «Актуальні питання розвитку концепції відповідального батьківства», «Специфіка превентивної практики соціально-педагогічної діяльності із проблем ВІЛ/СНІДу», «Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи в спеціальних загальноосвітніх навчальних закладах з дітьми з відхиленнями в розвитку й поведінці», «Особливості здійснення до-професійної освіти дітей з особливими потребами»;
- розробка орієнтовної тематики соціально-педагогічних заходів для школярів за напрямом «Формування здорового способу життя молоді», пам'ятки для батьків з актуальних проблем виховання дітей, соціально-педагогічного тренінга (тема – за вибором), пам'ятки консультанта «Телефону Довіри», анкети для виявлення ставлення учнів до вживання алкоголю, тютюнопаління, презентаційного буклета щодо діяльності бази практики, змісту соціальної реклами на актуальну соціально-педагогічну тематику, кросворду на тему «Профілактика девіантної поведінки дітей і підлітків», плану проведення «круглого столу» на тему «Соціальні проблеми сучасної молоді», тестів на актуальну соціально-педагогічну тематику;
- створення покажчика статей, у яких висвітлено проблеми, що вирішує соціальна педагогіка (за профілем діяльності бази практики; на основі опрацювання сучасних психолого-педагогічних періодичних видань);

- опис досвіду практичної діяльності соціального педагога закладу, досвіду роботи з дітьми-сиротами Обласного, Міського центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді;
- підготовка плану роботи соціального педагога, есе на тему «Призначення соціального педагога в сучасному суспільстві».

У процесі навчально-технологічної соціально-педагогічної практики майбутні фахівці виконують творчі завдання, спрямовані на ознайомлення та практичне застосування методик і технологій соціально-педагогічної діяльності, розвиток творчих якостей особистості:

- підготовка тез доповідей з актуальних проблем соціально-педагогічної діяльності, наочність для її презентації: «Технології індивідуальної та групової соціально-педагогічної роботи», «Консультування як технологія вирішення соціально-педагогічних проблем», «Технологія організації соціального патронажу», «Технології соціально-педагогічної роботи з сім'єю», «Технології соціально-педагогічної роботи з важковиховуваними дітьми», «Технології профілактики адиктивної поведінки у молодіжному середовищі», «Технології соціально-педагогічної роботи з дітьми вулиці», «Технології роботи соціального педагога в пенітенціарних закладах», «Технології організації молодіжного дозвілля», «Особливості соціально-педагогічної діяльності, спрямованої на дотримання норм охорони та захисту прав дітей і підлітків», «Особливості проведення соціальним педагогом індивідуальної та групової соціальної діагностики учасників навчально-виховного процесу», «Технології соціально-правового захисту різних категорій клієнтів»;
- розробка орієнтовної тематики соціально-педагогічних заходів для учнівської молоді, спрямованих на профілактику шкідливих звичок, соціально-педагогічного тренінга (тема – за вибором), переліку форм та методів соціально-педагогічної роботи, спрямованої на профілактику адиктивної поведінки серед учнівської молоді, плану проведення заходів на застосування технології соціальної роботи з бездомними громадянами, плану проведення заходів, спрямованих на профілактику ВІЛ/СНІДу серед учнівської молоді, плану проведення «круглого столу» для

педагогів і батьків на тему «Формування здорового способу життя та антидевіантного імунітету школярів», плану роботи соціального педагога загальноосвітньої (спеціальної загальноосвітньої) школи, кросворду на тему «Сучасні технології професійної діяльності соціального педагога», тесту на тему «Консультування як технологія вирішення соціально-педагогічних проблем»;

- створення покажчика статей, у яких висвітлено технології професійної діяльності соціального педагога (на основі опрацювання сучасних психолого-педагогічних періодичних видань);
- оформлення «Методичної скриньки» соціального педагога загальноосвітньої (спеціальної загальноосвітньої) школи.

Використання та урізноманітнення індивідуальних науково-дослідних завдань у процесі соціально-педагогічної практики сприяє розвитку творчого інтересу, допитливості, наполегливості студентів, формуванню вмінь аналізувати, інтегрувати, синтезувати інформацію, створювати нові оригінальні образи, ідеї.

Отже, ефективність процесу практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів у розвитку їх творчого потенціалу (дає змогу підвищити застосування педагогічних умов: цільової спрямованості кожного з видів практики на оптимальний розвиток окремих компонентів творчого потенціалу студента, узгодження теоретичної та практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів, оптимізації педагогічного управління практикою шляхом посилення взаємодії її суб'єктів з метою організації творчої діяльності майбутніх соціальних педагогів, системності і наступності в організації соціально-педагогічної практики, особистісно орієнтованого підходу до розвитку творчого потенціалу студентів-практикантів з використанням комплексу індивідуальних науково-дослідних завдань, систематизованих у контексті реалізації функцій соціального педагога.

2.4 Результати дослідно-експериментальної роботи

Завершальний етап дослідно-експериментальної роботи передбачав вирішення наступних завдань:

- визначити рівень творчого потенціалу студентів контрольних та експериментальних груп на кінець дослідно-експериментальної роботи;
- порівняти та проаналізувати результати контрольного етапу в Ег та Кг

Перевірка результатів формувального експерименту проводилася у два етапи. Метою *першого етапу* було виявлення динаміки рівнів розвитку творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів Ег і Кг. Зазначена мета реалізувалася за допомогою аналізу діяльності практикантів Ег та Кг. З цією метою було використано опитувальник для керівників практики, який передбачав оцінювання творчого потенціалу студентів у балах за рівнями прояву конкретних ознак (додаток Г 5). Отримані результати були узагальнені шляхом обчислення середніх показників прояву усіх факторів відповідних параметрів (компонентів) творчого потенціалу студентів-практикантів Ег (окремо по кожній групі) та Кг (додаток К). Найсуттєвіші зміни щодо спрямованості студентів на творчу діяльність відбулися у творчому саморозвитку (приріст у експериментальних групах до і після експерименту – 0,083), розвитку творчого інтересу, допитливості (приріст – 0,073); щодо характерологічних особливостей – наполегливості (0,081), упевненості у своїх силах, здібностях (0,077), ініціативності (0,051); щодо творчих умінь – здатності до виявлення протиріч (0,116), висування гіпотез, оригінальних ідей (0,067); щодо індивідуальних особливостей психічних процесів – у формуванні пошуково-перетворювального стилю мислення (0,045), дивергентності мислення (0,03). Зазначені результати вказують на найбільші зміни у рівні сформованості творчих умінь майбутніх соціальних педагогів.

Середні показники прояву усіх факторів відповідних параметрів (компонентів) творчого потенціалу студентів - практикантів були враховані нами при обчисленні комплексних показників основних компонентів на основі залежності, описаній у підрозділі 2.2 (таблиця 2.9). Зокрема, комплексний показник рівня *спрямованості*

студентів на творчу діяльність (Кстд), що відповідає елементарному рівню, у контрольних групах до дослідно-експериментальної роботи дорівнював:

$$\text{Кстд} = \frac{0,237+0,195+0,182+0,237+0,208}{5} = \frac{1,059}{5} = 0,212$$

Після дослідно-експериментальної роботи:

$$\text{Кстд} = \frac{0,237+0,21+0,182+0,25+0,208}{5} = \frac{1,087}{5} = 0,217$$

Комплексний показник рівня спрямованості на творчу діяльність (Кстд) для студентів ЕГ1 до дослідно-експериментальної роботи дорівнював:

$$\text{Кстд} = \frac{0,237+0,195+0,182+0,237+0,208}{5} = \frac{1,059}{5} = 0,212$$

Після дослідно-експериментальної роботи:

$$\text{Кстд} = \frac{0,25+0,25+0,25+0,25+0,237}{5} = \frac{1,237}{5} = 0,247$$

Комплексний показник рівня спрямованості на творчу діяльність (Кстд), що відповідає репродуктивному рівню, у контрольних групах до дослідно-експериментальної роботи дорівнював:

$$\text{Кстд} = \frac{0,443+0,417+0,39+0,447+0,432}{5} = \frac{2,152}{5} = 0,430$$

Після дослідно-експериментальної роботи:

$$\text{Кстд} = \frac{0,472+0,417+0,405+0,447+0,432}{5} = \frac{2,173}{5} = 0,435$$

Комплексний показник рівня спрямованості на творчу діяльність (Кстд) для студентів ЕГ2 до дослідно-експериментальної роботи дорівнював:

$$\text{Кстд} = \frac{0,443+0,417+0,405+0,447+0,432}{5} = \frac{2,144}{5} = 0,429$$

Після дослідно-експериментальної роботи:

$$\text{Кстд} = \frac{0,5+0,5+0,46+0,447+0,5}{5} = \frac{2,407}{5} = 0,481$$

Комплексний показник рівня спрямованості на творчу діяльність (Кстд), що відповідає суб'єктивно-творчому рівню, у контрольних групах до дослідно-експериментальної роботи дорівнював:

$$\text{Кстд} = \frac{0,708+0,667+0,653+0,723+0,682}{5} = \frac{3,31}{5} = 0,662$$

Після експерименту:

$$K_{стд} = \frac{0,708+0,667+0,653+0,723+0,697}{5} = \frac{3,448}{5} = 0,689$$

Комплексний показник рівня спрямованості на творчу діяльність ($K_{стд}$) для студентів ЕГ3 до дослідно-експериментальної роботи дорівнював:

$$K_{стд} = \frac{0,708+0,667+0,653+0,723+0,682}{5} = \frac{3,31}{5} = 0,662$$

Після дослідно-експериментальної роботи:

$$K_{стд} = \frac{0,75+0,75+0,75+0,737+0,75}{5} = \frac{3,737}{5} = 0,747$$

Комплексний показник рівня спрямованості на творчу діяльність ($K_{стд}$), що відповідає творчому рівню, у контрольних групах до дослідно-експериментальної роботи дорівнював:

$$K_{стд} = \frac{0,957+0,913+0,913+0,97+0,957}{5} = \frac{4,71}{5} = 0,942$$

Після дослідно-експериментальної роботи:

$$K_{стд} = \frac{0,957+0,927+0,913+0,955+0,957}{5} = \frac{4,709}{5} = 0,942$$

Комплексний показник рівня спрямованості на творчу діяльність ($K_{стд}$) для студентів ЕГ4 до дослідно-експериментальної роботи дорівнював:

$$K_{стд} = \frac{0,957+0,913+0,913+0,97+0,957}{5} = \frac{4,71}{5} = 0,942$$

Після дослідно-експериментальної роботи:

$$K_{стд} = \frac{0,985+0,985+0,985+1+0,97}{5} = \frac{4,925}{5} = 0,985$$

Комплексний показник рівня розвитку *характерологічних особливостей* ($K_{хо}$), що відповідає елементарному рівню, у контрольних групах до дослідно-експериментальної роботи дорівнював:

$$K_{хо} = \frac{0,208+0,237+0,208+0,208+0,195+0,237+0,237+0,237}{8} = \frac{1,767}{8} = 0,221$$

Після дослідно-експериментальної роботи:

$$K_{хо} = \frac{0,208+0,237+0,208+0,223+0,195+0,237+0,237+0,25}{8} = \frac{1,795}{8} = 0,224$$

Комплексний показник рівня розвитку *характерологічних особливостей* ($K_{хо}$) для студентів ЕГ1 до дослідно-експериментальної роботи дорівнював:

$$K_{хо} = \frac{0,208+0,237+0,208+0,208+0,195+0,237+0,237+0,237}{8} = \frac{1,767}{8} = 0,221$$

Після дослідно-експериментальної роботи:

$$K_{xo} = \frac{0,237+0,25+0,25+0,25+0,237+0,25+0,25+0,25}{8} = \frac{1,974}{8} = 0,247$$

Комплексний показник рівня розвитку характерологічних особливостей (K_{xo}), що відповідає репродуктивному рівню, у контрольних групах до дослідно-експериментальної роботи дорівнював:

$$K_{xo} = \frac{0,443+0,473+0,445+0,317+0,403+0,46+0,447+0,46}{8} = \frac{3,448}{8} = 0,431$$

Після дослідно-експериментальної роботи:

$$K_{xo} = \frac{0,472+0,473+0,445+0,317+0,403+0,46+0,447+0,46}{8} = \frac{3,477}{8} = 0,435$$

Комплексний показник рівня розвитку характерологічних особливостей (K_{xo}) для студентів ЕГ2 до дослідно-експериментальної роботи дорівнював:

$$K_{xo} = \frac{0,443+0,473+0,445+0,317+0,403+0,46+0,447+0,46}{8} = \frac{3,448}{8} = 0,431$$

Після дослідно-експериментальної роботи:

$$K_{xo} = \frac{0,5+0,487+0,5+0,5+0,5+0,487+0,46+0,5}{8} = \frac{3,934}{8} = 0,492$$

Комплексний показник рівня розвитку характерологічних особливостей (K_{xo}), що відповідає суб'єктивно-творчому рівню, у контрольних групах до дослідно-експериментальної роботи дорівнював:

$$K_{xo} = \frac{0,708+0,723+0,708+0,708+0,667+0,723+0,71+0,71}{8} = \frac{5,657}{8} = 0,707$$

Після дослідно-експериментальної роботи:

$$K_{xo} = \frac{0,708+0,723+0,723+0,708+0,667+0,723+0,723+0,71}{8} = \frac{5,685}{8} = 0,711$$

Комплексний показник рівня розвитку характерологічних особливостей (K_{xo}) для студентів ЕГ3 до дослідно-експериментальної роботи дорівнював:

$$K_{xo} = \frac{0,708+0,723+0,708+0,708+0,667+0,723+0,71+0,71}{8} = \frac{5,657}{8} = 0,707$$

Після дослідно-експериментальної роботи:

$$K_{xo} = \frac{0,75+0,75+0,737+0,75+0,75+0,75+0,75+0,75}{8} = \frac{5,987}{8} = 0,748$$

Комплексний показник рівня розвитку характерологічних особливостей (K_{xo}), що відповідає творчому рівню, у контрольних групах до дослідно-експериментальної роботи дорівнював:

$$K_{xo} = \frac{0,957+0,97+0,907+0,957+0,883+0,97+0,955+0,97}{8} = \frac{7,569}{8} = 0,946$$

Після дослідно-експериментальної роботи:

$$K_{xo} = \frac{0,957+0,97+0,907+0,957+0,897+0,985+0,955+0,97}{8} = \frac{7,598}{8} = 0,950$$

Комплексний показник рівня розвитку характерологічних особливостей (K_{xo}) для студентів ЕГ4 до дослідно-експериментальної роботи дорівнював:

$$K_{xo} = \frac{0,957+0,97+0,907+0,957+0,883+0,97+0,955+0,97}{8} = \frac{7,569}{8} = 0,946$$

Після дослідно-експериментальної роботи:

$$K_{xo} = \frac{0,985+1+0,985+1+0,985+1+1+1}{8} = \frac{7,955}{8} = 0,994$$

Комплексний показник рівня сформованості *творчих умінь* ($K_{ту}$), що відповідає елементарному рівню, у контрольних групах до дослідно-експериментальної роботи дорівнював:

$$K_{ту} = \frac{0,25+0,208+0,18+0,223+0,197+0,25+0,25+0,21+0,237}{9} = \frac{2,005}{9} = 0,223$$

Після дослідно-експериментальної роботи:

$$K_{ту} = \frac{0,25+0,208+0,222+0,223+0,197+0,25+0,237+0,21+0,237}{9} = \frac{2,034}{9} = 0,226$$

Комплексний показник рівня сформованості творчих умінь ($K_{ту}$) для студентів ЕГ1 до дослідно-експериментальної роботи дорівнював:

$$K_{ту} = \frac{0,25+0,208+0,18+0,223+0,197+0,25+0,25+0,21+0,237}{9} = \frac{2,005}{9} = 0,223$$

Після дослідно-експериментальної роботи:

$$K_{ту} = \frac{0,25+0,25+0,237+0,25+0,237+0,25+0,25+0,25+0,25}{9} = \frac{2,224}{9} = 0,247$$

Комплексний показник рівня сформованості творчих умінь ($K_{ту}$), що відповідає репродуктивному рівню, у контрольних групах до дослідно-експериментальної роботи дорівнював:

$$K_{ту} = \frac{0,473+0,417+0,458+0,473+0,443+0,472+0,473+0,405+0,447}{9} = \frac{4,061}{9} = 0,451$$

Після дослідно-експериментальної роботи:

$$K_{ту} = \frac{0,473+0,417+0,458+0,487+0,443+0,472+0,473+0,42+0,447}{9} = \frac{4,09}{9} = 0,454$$

Комплексний показник рівня сформованості творчих умінь (Кту) для студентів ЕГ2 до дослідно-експериментальної роботи дорівнював:

$$K_{ту} = \frac{0,473+0,417+0,458+0,473+0,443+0,472+0,473+0,405+0,447}{9} = \frac{4,061}{9} = 0,451$$

Після дослідно-експериментальної роботи:

$$K_{ту} = \frac{0,5+0,487+0,487+0,487+0,5+0,5+0,5+0,5+0,5}{9} = \frac{4,461}{9} = 0,496$$

Комплексний показник рівня сформованості творчих умінь (Кту), що відповідає суб'єктивно-творчому рівню, у контрольних групах до дослідно-експериментальної роботи дорівнював:

$$K_{ту} = \frac{0,71+0,667+0,693+0,723+0,64+0,75+0,737+0,708+0,71}{9} = \frac{6,338}{9} = 0,704$$

Після дослідно-експериментальної роботи:

$$K_{ту} = \frac{0,723+0,667+0,693+0,737+0,64+0,75+0,737+0,708+0,71}{9} = \frac{6,365}{9} = 0,707$$

Комплексний показник рівня сформованості творчих умінь (Кту) для студентів ЕГ3 до дослідно-експериментальної роботи дорівнював:

$$K_{ту} = \frac{0,71+0,667+0,693+0,723+0,64+0,75+0,737+0,708+0,71}{9} = \frac{6,338}{9} = 0,704$$

Після дослідно-експериментальної роботи:

$$K_{ту} = \frac{0,737+0,75+0,75+0,75+0,75+0,75+0,75+0,75+0,737}{9} = \frac{6,724}{9} = 0,747$$

Комплексний показник рівня сформованості творчих умінь (Кту), що відповідає творчому рівню, у контрольних групах до дослідно-експериментальної роботи дорівнював:

$$K_{ту} = \frac{0,955+0,928+0,943+0,97+0,745+1+0,985+0,913+0,97}{9} = \frac{8,409}{9} = 0,934$$

Після дослідно-експериментальної роботи:

$$K_{ту} = \frac{0,955+0,942+0,943+0,97+0,91+1+1+0,913+0,985}{9} = \frac{8,618}{9} = 0,958$$

Комплексний показник рівня сформованості творчих умінь (Кту) для студентів ЕГ4 до дослідно-експериментальної роботи дорівнював:

$$K_{ту} = \frac{0,955+0,928+0,943+0,97+0,745+1+0,985+0,913+0,97}{9} = \frac{8,409}{9} = 0,934$$

Після дослідно-експериментальної роботи:

$$K_{ту} = \frac{1+1+1+1+1+1+0,985+1}{9} = \frac{8,985}{9} = 0,998$$

Комплексний показник рівня розвитку індивідуальних особливостей психічних процесів майбутніх соціальних педагогів (Кпп), що відповідає елементарному рівню, у контрольних групах до дослідно-експериментальної роботи дорівнював:

$$K_{пп} = \frac{0,223+0,197+0,25+0,25+0,237+0,223}{6} = \frac{1,38}{6} = 0,230$$

Після дослідно-експериментальної роботи:

$$K_{пп} = \frac{0,237+0,197+0,25+0,25+0,25+0,223}{6} = \frac{1,407}{6} = 0,235$$

Комплексний показник рівня розвитку індивідуальних особливостей психічних процесів для студентів ЕГ1 до дослідно-експериментальної роботи дорівнював:

$$K_{пп} = \frac{0,223+0,21+0,237+0,25+0,237+0,223}{6} = \frac{1,38}{6} = 0,230$$

Після дослідно-експериментальної роботи:

$$K_{пп} = \frac{0,237+0,237+0,25+0,25+0,25+0,237}{6} = \frac{1,461}{6} = 0,244$$

Комплексний показник рівня розвитку індивідуальних особливостей психічних процесів майбутніх соціальних педагогів (Кпп), що відповідає репродуктивному рівню, у контрольних групах до дослідно-експериментальної роботи дорівнював:

$$K_{пп} = \frac{0,473+0,458+0,473+0,5+0,5+0,433}{6} = \frac{2,837}{6} = 0,473$$

Після дослідно-експериментальної роботи:

$$K_{пп} = \frac{0,473+0,473+0,487+0,5+0,487+0,447}{6} = \frac{2,867}{6} = 0,478$$

Комплексний показник рівня розвитку індивідуальних особливостей психічних процесів для студентів ЕГ2 до дослідно-експериментальної роботи дорівнював:

$$K_{пп} = \frac{0,473+0,458+0,473+0,5+0,5+0,433}{6} = \frac{2,837}{6} = 0,473$$

Після дослідно-експериментальної роботи:

$$K_{пп} = \frac{0,5+0,487+0,5+0,5+0,5+0,5}{6} = \frac{2,987}{6} = 0,498$$

Комплексний показник рівня розвитку індивідуальних особливостей психічних процесів майбутніх соціальних педагогів (Кпп), що відповідає

суб'єктивно-творчому рівню, у контрольних групах до дослідно-експериментальної роботи дорівнював:

$$K_{\text{пп}} = \frac{0,723+0,708+0,737+0,75+0,75+0,697}{6} = \frac{4,365}{6} = 0,728$$

Після дослідно-експериментальної роботи:

$$K_{\text{пп}} = \frac{0,723+0,708+0,737+0,75+0,75+0,697}{6} = \frac{4,365}{6} = 0,728$$

Комплексний показник рівня розвитку індивідуальних особливостей психічних процесів для студентів ЕГ3 до дослідно-експериментальної роботи дорівнював:

$$K_{\text{пп}} = \frac{0,723+0,708+0,737+0,75+0,75+0,697}{6} = \frac{4,365}{6} = 0,728$$

Після дослідно-експериментальної роботи:

$$K_{\text{пп}} = \frac{0,75+0,75+0,75+0,75+0,75+0,75}{6} = \frac{4,5}{6} = 0,75$$

Комплексний показник рівня розвитку індивідуальних особливостей психічних процесів майбутніх соціальних педагогів ($K_{\text{пп}}$), що відповідає творчому рівню, у контрольних групах до дослідно-експериментальної роботи дорівнював:

$$K_{\text{пп}} = \frac{0,94+0,957+0,97+1+1+0,955}{6} = \frac{5,822}{6} = 0,970$$

Після дослідно-експериментальної роботи:

$$K_{\text{пп}} = \frac{0,94+0,957+0,97+1+1+0,955}{6} = \frac{5,822}{6} = 0,970$$

Комплексний показник рівня розвитку індивідуальних особливостей психічних процесів для студентів ЕГ4 до дослідно-експериментальної роботи дорівнював:

$$K_{\text{пп}} = \frac{0,955+0,943+0,97+1+1+0,955}{6} = \frac{5,823}{6} = 0,971$$

$$\text{Після дослідно-експериментальної роботи: } K_{\text{пп}} = \frac{1+1+0,985+1+1+1}{6} = \frac{5,985}{6} = 0,998$$

Таблиця 2.9

Динаміка показників компонентів творчого потенціалу
майбутніх соціальних педагогів у процесі соціально-педагогічної практики

Компоненти творчого потенціалу	До дослідно-експериментальної роботи										Після дослідно-експериментальної роботи											
	КГ					ЕГ					КГ					ЕГ						
						ЕГ1	ЕГ2	ЕГ3	ЕГ4	Середній показник компонента						ЕГ1	ЕГ2	ЕГ3	ЕГ4	Середній показник компонента	Приріст у КГ	Приріст у ЕГ
	Рівні					Рівні																
	Е	Р	СТ	Т	Середній показник компонента	Е	Р	СТ	Т		Е	Р	СТ	Т	Середній показник компонента							
Е	Р	СТ	Т	Середній показник компонента	Е	Р	СТ	Т	Е		Р	СТ	Т	Середній показник компонента								
Спрямованість на творчу діяльність	0,212	0,430	0,662	0,942	0,537	0,212	0,430	0,662	0,942	0,537	0,217	0,435	0,689	0,942	0,569	0,247	0,481	0,747	0,985	0,615	0,033	0,078
Характерологічні особливості особистості	0,221	0,431	0,707	0,946	0,576	0,221	0,431	0,707	0,946	0,576	0,224	0,435	0,711	0,950	0,580	0,247	0,492	0,748	0,994	0,620	0,004	0,044
Творчі вміння	0,223	0,451	0,704	0,934	0,578	0,223	0,451	0,704	0,934	0,578	0,226	0,454	0,707	0,958	0,586	0,247	0,496	0,747	0,998	0,622	0,008	0,036
Індивідуальні особливості психічних процесів	0,230	0,473	0,728	0,970	0,600	0,230	0,473	0,728	0,971	0,600	0,235	0,478	0,728	0,970	0,603	0,244	0,498	0,75	0,998	0,623	0,003	0,023
Середній показник творчого потенціалу	0,573					0,573					0,584					0,620					0,011	0,047

Результати дослідно-експериментальної роботи свідчать, що суттєві зміни відбулися у сформованості творчих умінь майбутніх соціальних педагогів (додаток К), зокрема здатності до виявлення протиріч, висування гіпотез, оригінальних ідей. Це пов'язано з використанням інтегративного потенціалу соціально-педагогічної практики: не лише поглиблення теоретичних знань студентів, але й, насамперед, формування умінь і навичок творчо застосовувати ці знання при вирішенні конкретних соціально-педагогічних проблем. Важливими для розвитку творчого потенціалу студентів вважаємо зміни у спрямованості на творчу діяльність, особливо у творчому саморозвитку, розвитку творчого інтересу, допитливості. Позитивні зміни відбулися також у розвитку характерологічних особливостей майбутніх фахівців, зокрема наполегливості, упевненості у своїх силах, здібностях, ініціативності.

Порівняно незначні зміни у розвитку індивідуальних особливостей психічних процесів пояснюємо тим, що ці процеси пов'язані з такими природними (біологічними) аспектами, як типологічні особливості нервової системи, вікові зміни в організмі людини та ін. Однак, їх не можна ігнорувати у навчально-виховному процесі ВНЗ, у тому числі у процесі практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів.

Для перевірки значущості виявлених відмінностей у контрольній та експериментальній групах після проведення формувального експерименту ми користувалися t – критерієм Ст'юдента, який обчислювали за формулою

$$t = \frac{X_2 - X_1}{\sqrt{\frac{\sigma_1^2}{n_1} + \frac{\sigma_2^2}{n_2}}}, \quad (2.2)$$

де x_1 – середній бал у контрольній групі, x_2 – середній бал у експериментальній групі, σ_1 – середньоквадратичне відхилення в контрольній групі, σ_2 – середньоквадратичне відхилення в експериментальній групі, n_1 – кількість студентів у контрольній групі, n_2 – кількість студентів у експериментальній групі. Число ступенів вільності розраховувалось за формулою 2.2.

$$f = n_1 + n_2 - 2, \quad (2.3)$$

де v – число ступенів вільності, n_1 – загальна кількість студентів у контрольній групі, n_2 – загальна кількість студентів в експериментальній групі.

Число ступенів вільності $f = 175 + 176 - 2 = 349$.

Середній бал визначався за формулою:

$$X = \frac{\sum X_i}{n}, \quad (2.4)$$

де X – середній бал, X_i – число балів, яке набрав кожний студент, n – число студентів у групі (обсяг вибірки).

Середній бал для контрольної групи дорівнює:

$$X_{\text{п}} = \frac{40 \times 2 + 46 \times 6 + 51 \times 8 + 38 \times 12}{175} = 6,971$$

Середній бал для експериментальної групи дорівнює:

$$X_{\text{ег}} = \frac{29 \times 3 + 35 \times 6 + 65 \times 9 + 47 \times 12}{176} = 8,216$$

Середньоквадратичне відхилення розраховували за формулою (2.5).

$$\sigma = \sqrt{\frac{\sum (X_i - X)^2}{n-1}} \quad (2.5),$$

де σ – середньоквадратичне відхилення від середнього значення, X_i – число балів, яке набрав кожний студент, X – середній бал, n – загальна кількість студентів у групі (обсяг вибірки).

Для контрольної групи складає:

$$\sigma_{\text{кг}} = 2,6403$$

Для експериментальної групи складає:

$$\sigma_{\text{кг}} = 2,8664$$

$t_{\text{експериментальне}} = 4,878$, $p_{\text{табличне}} = 2$. Оскільки $t_{\text{експериментальне}} > p_{\text{табличне}}$, то різниця значень у результатах контрольної та експериментальної груп статистично достовірна.

У результаті застосування моделі розвитку творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів у процесі соціально-педагогічної практики отримано наступні результати (табл. 2.10, рис.2.5)

Таблиця 2.10

Узагальнена таблиця результатів дослідно-експериментальної методики

Рівні творчого потенціалу студентів	До проведення дослідно-експериментальної роботи				Після проведення дослідно-експериментальної роботи				Різниця між показниками			
	КГ		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ		ЕГ	
	%	кількість	%	кількість	%	кількість	%	кількість	%	кількість	%	кількість
Творчий	20,11	35	19,43	34	22,15	38	27,42	47	2,04	3	7,99	13
Суб'єктивно-творчий	28,15	49	28,15	49	29,35	51	37,18	65	1,20	2	9,03	16
Репродуктивний	26,25	46	26,25	46	26,17	46	20,15	35	0,08	0	6,10	11
Елементарний	26,31	46	26,31	46	23,21	40	17,41	29	3,10	6	8,90	17

З таблиці 2.10 видно позитивну динаміку показників творчого потенціалу студентів-практикантів, зокрема зростання на 7,99% (з 19,43% до 27,42%) на творчому та на 9,03% (з 28,15% до 37,18%) на суб'єктивно-творчому рівнях. Відповідно виявлено зменшення на 6,10% (з 26,25% до 20,15%) на репродуктивному та на 8,90% (з 26,31% до 17,41%) на елементарному рівнях. Зросла кількість студентів, чії показники прояву творчого потенціалу визначають як творчий (з 34 до 47) і суб'єктивно-творчий (з 51 до 65) рівні; зменшилася кількість практикантів із репродуктивним (з 46 до 35) та елементарним (з 46 до 29) рівнями.

Зміни, які відбулися в контрольній групі, є незначними порівняно з експериментальною, а саме: показники творчого та суб'єктивно-творчого рівнів творчого потенціалу збільшилися відповідно на 2,04% та 1,20%; показники елементарного рівня зменшилися на 3,10%. Змін показників репродуктивного рівня не виявлено. Констатуємо незначну зміну кількості студентів із творчим та суб'єктивно-творчим рівнями (збільшення з 35 до 38 та з 49 до 51 відповідно).

Кількість практикантів, чиї показники визначають як елементарний рівень, зменшилася з 46 до 40.

Отже, у звичайних умовах організації процесу практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів змін практично не відбувається, що підтвердило ефективність розвитку творчого потенціалу студентів за умов цільової спрямованості кожного з видів практики на оптимальний розвиток окремих компонентів творчого потенціалу студента, узгодження теоретичної та практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів, оптимізації педагогічного управління практикою шляхом посилення взаємодії її суб'єктів з метою організації творчої діяльності майбутніх соціальних педагогів, системності і наступності в організації соціально-педагогічної практики, особистісно орієнтованого підходу до розвитку творчого потенціалу студентів-практикантів з використанням комплексу індивідуальних науково-дослідних завдань, систематизованих у контексті реалізації функцій соціального педагога.

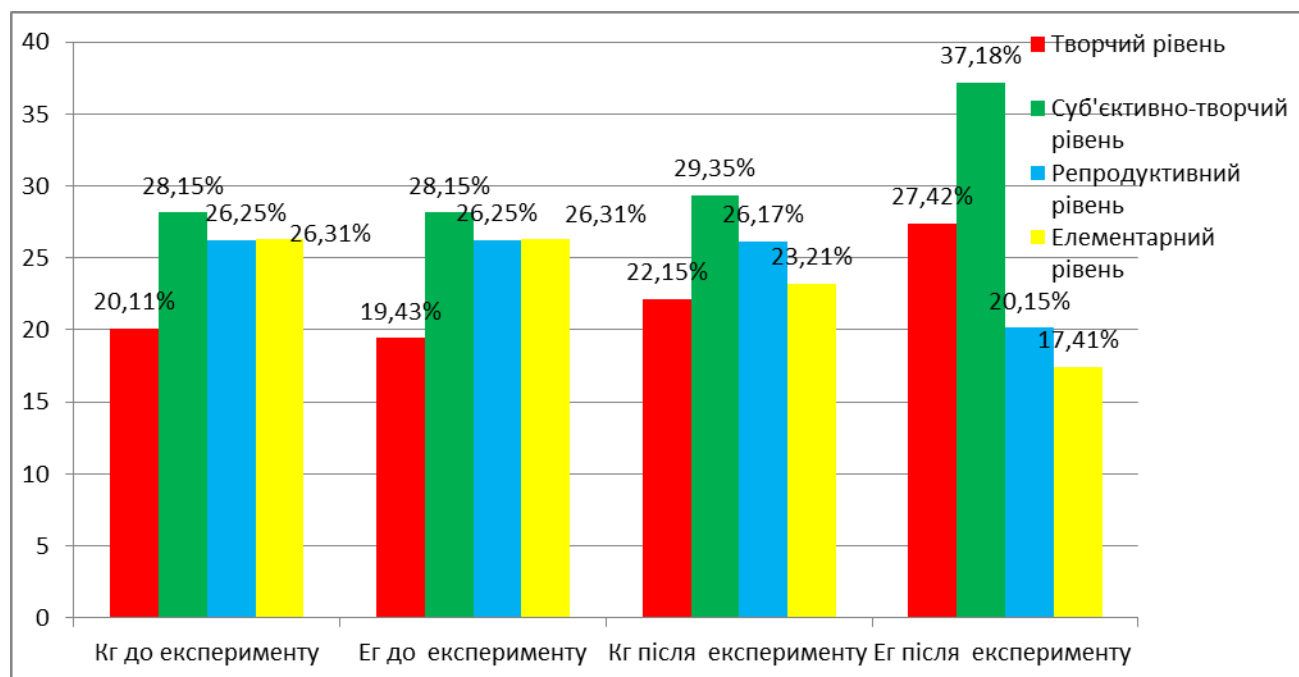
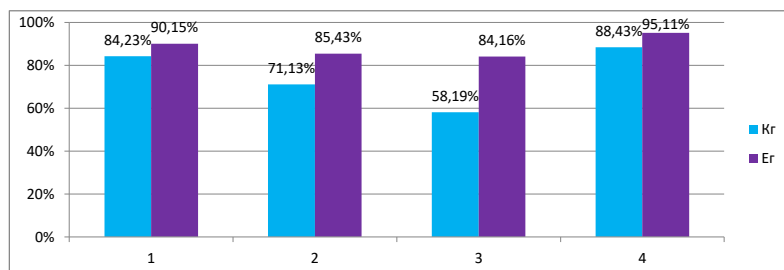

Рис. 2.5 Діаграма середніх показників рівнів розвитку творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів у процесі соціально-педагогічної практики за результатами дослідження

Другим етапом перевірки результатів формувального експерименту було охоплено студентів-практикантів – майбутніх соціальних педагогів. Завданнями цього етапу було:

- оцінювання ефективності застосування форм, методів, прийомів роботи, спрямованих на розвиток творчого потенціалу в процесі соціально-педагогічної практики (додатки Г 8 – Г 11);
- визначення професійних якостей та умінь творчої особистості «ідеального» соціального педагога (додатки Г 1 – Г 4);
- самооцінювання практикантами характеристик творчої особистості, прояву творчого потенціалу у процесі проходження соціально-педагогічної практики (додатки Г 6, Г 7).

Аналіз опитування виявив наступне: порівняно з результатами констатувального етапу дослідження зросла кількість респондентів (Ег і Кг), на думку яких найбільш ефективними формами, методами, прийомами роботи є підготовка та проведення тренінгових занять (середній показник – 90,15% опитаних Ег, 84,23% опитаних Кг), розробка власної програми реабілітаційної роботи з дитиною, що має особливі потреби (85,43% опитаних Ег, 71,13% опитаних Кг), розробка проектів на актуальну соціально-педагогічну тематику (84,16% опитаних Ег, 58,19% опитаних Кг), застосування методик для дослідження актуальних соціально-педагогічних проблем різних категорій клієнтів (95,11% опитаних Ег, 88,43% опитаних Кг) (Рис. 2.6). Такі результати підтвердили ефективність застосування в процесі соціально-педагогічної практики вказаних форм, методів, прийомів роботи для розвитку творчого потенціалу особистості.

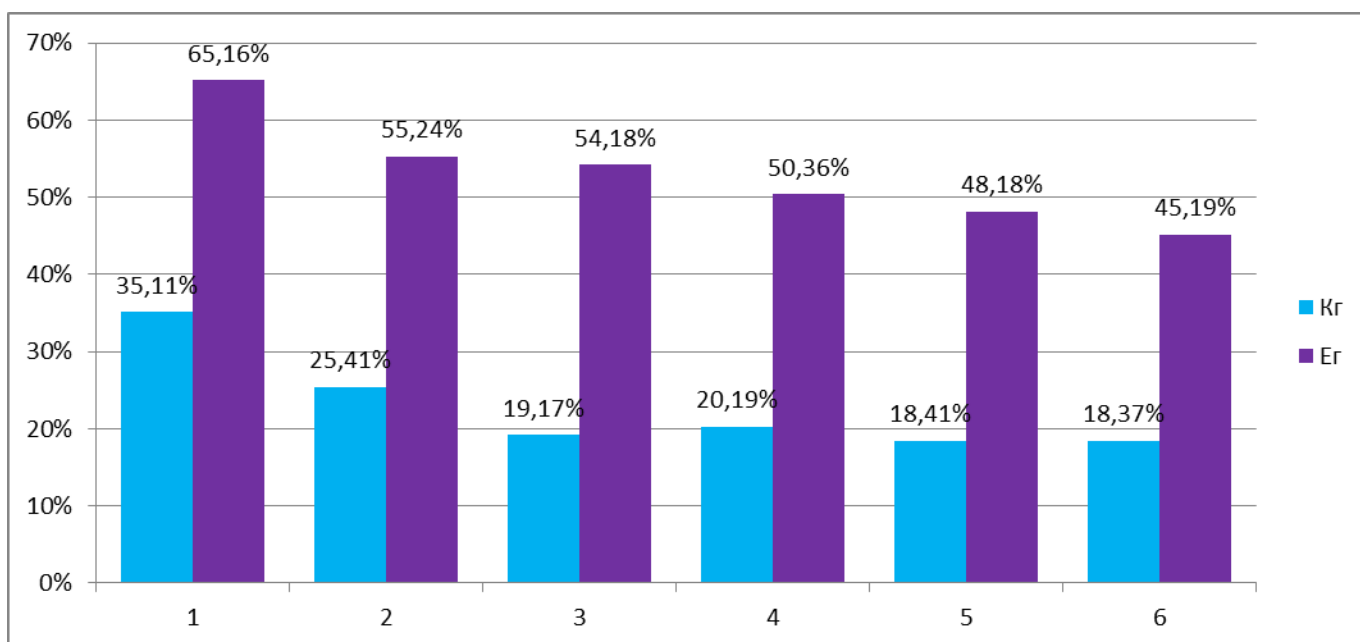

Форми, методи, прийоми роботи

- 1 – підготовка та проведення тренінгових занять;
- 2 – розробка власної програми реабілітаційної роботи з дитиною, що має особливі потреби;
- 3 – розробка проектів на актуальну соціально-педагогічну тематику;
- 4 – застосування методик для дослідження актуальних соціально-педагогічних проблем дітей, учнівської молоді (інших категорій клієнтів соціальних служб)

Рис. 2.6 Діаграма визначення студентами Кг та Ег ефективності форм, методів, прийомів роботи, спрямованих на розвиток творчого потенціалу у процесі соціально-педагогічної практики (після дослідно-експериментальної роботи)

Аналіз результатів повторного визначення студентами-практикантами професійних якостей та умінь творчої особистості «ідеального» соціального педагога виявив зростання відсотка респондентів, за твердженнями яких до вказаних якостей та вмінь належать: активність й ініціативність (65,16% опитаних Ег, 35,11% опитаних Кг), діагностичні вміння (55,24% опитаних Ег, 25,41% опитаних Кг), здатність концентрувати творчі зусилля (54,18% опитаних Ег, 19,17% опитаних Кг), вміння висувати гіпотези та оригінальні ідеї (50,36% опитаних Ег, 20,19% опитаних Кг), творча уява (48,18% опитаних Ег, 18,41% опитаних Кг), уміння моделювати ситуації (45,19% опитаних Ег, 18,37% опитаних Кг) (рис. 2.7). Зазначені результати свідчать про розуміння респондентами Ег вказаних якостей та умінь, які розкривають зміст творчого потенціалу особистості.

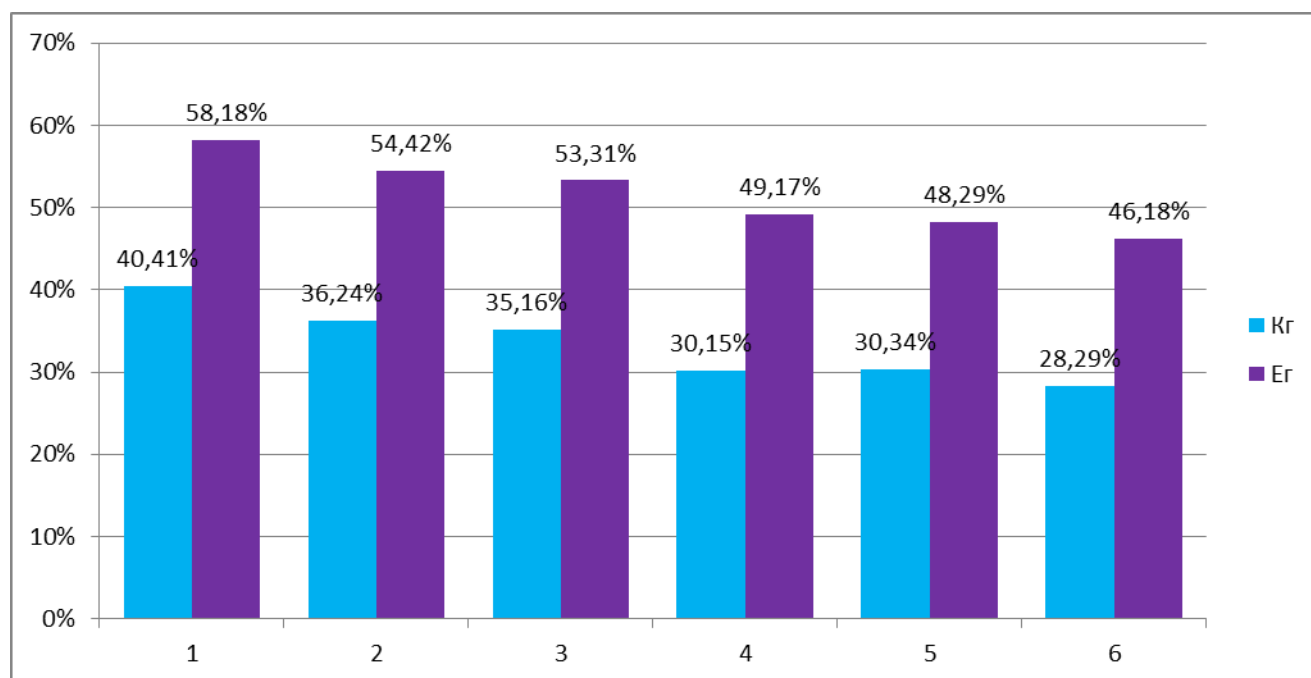

Професійні якості та вміння соціального педагога

- 1 – активність й ініціативність;
- 2 – діагностичні вміння;
- 3 – здатність концентрувати творчі зусилля;
- 4 – вміння висувати гіпотези та оригінальні ідеї;
- 5 – творча уява;
- 6 – уміння моделювати ситуації

Рис. 2.7 Діаграма визначення студентами КГ та Ег професійних якостей та умінь творчої особистості «ідеального» соціального педагога (після дослідно-експериментальної роботи)

Результати самооцінювання характеристик творчої особистості практикантів (додаток Г 7) порівняно з результатами констатувального експерименту свідчать про зростання кількості студентів, які вважають себе активними й ініціативними (58,18% опитаних Ег, 40,41% опитаних КГ), наполегливими (54,42% опитаних Ег, 36,24% опитаних КГ), незалежними в судженнях (53,31% опитаних Ег, 35,16% опитаних КГ); вміють оригінально мислити (49,17% опитаних Ег, 30,15% опитаних КГ), генерувати нестандартні ідеї (48,29% опитаних Ег, 30,34% опитаних КГ), здійснювати самооцінку творчих здібностей та досягнень (46,18% опитаних Ег, 28,29% опитаних КГ) (Рис 2.8). Аналіз описаних результатів означає, що в процесі формувального експерименту були створені сприятливі умови для розкриття потенційних творчих можливостей студентів-практикантів.

Якості, властивості та уміння особистості

- 1 – активність й ініціативність;
- 2 – наполегливість;
- 3 – незалежність суджень;
- 4 – оригінальне, нешаблонне мислення;
- 5 – вміння генерувати нестандартні ідеї;
- 6 – вміння здійснювати самооцінку творчих здібностей та досягнень

Рис. 2.8 Діаграма самооцінювання студентами КГ та Ег характеристик творчої особистості (після дослідно-експериментальної роботи)

Комплексний аналіз результатів дослідження підтвердив ефективність розвитку творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів у процесі соціально-педагогічної практики за умов цільової спрямованості кожного виду соціально-педагогічної практики на забезпечення розвитку творчого потенціалу студентів, узгодження теоретичної та практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів, оптимізації педагогічного управління практикою, системності та наступності в організації соціально-педагогічної практики, особистісно-орієнтованого підходу до розвитку творчого потенціалу студентів-практикантів, використання індивідуальних науково-дослідних завдань у контексті реалізації функцій соціального педагога.

Достовірність та вірогідність отриманих результатів доведена за допомогою якісного та кількісного аналізу, у тому числі використання t - критерію Ст'юдента.

Висновки до другого розділу

Застосування кваліметричного підходу у процесі експериментального дослідження умов розвитку творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів забезпечило можливість розробки факторно-критеріальної технології оцінювання рівнів розвитку творчого потенціалу майбутнього фахівця.

Рівні розвитку творчого потенціалу студентів-практикантів визначаються відповідно до оцінювання рівня прояву показників кожного компонента (спрямованості на творчу діяльність, характерологічних особливостей особистості, творчих умінь, індивідуальних особливостей психічних процесів): *творчий рівень* (1,0 – 0,83): стійкий прояв показників спрямованості на творчу діяльність, характерологічних особливостей особистості, творчих умінь, індивідуальних особливостей психічних процесів; *суб'єктивно-творчий рівень* (0,75 – 0,58): тривалий прояв показників спрямованості на творчу діяльність, характерологічних особливостей особистості, творчих умінь, індивідуальних особливостей психічних процесів, який іноді потребує додаткового стимулювання; *репродуктивний рівень* (0,5 – 0,33): ситуативний прояв показників спрямованості на творчу діяльність, характерологічних особливостей особистості, творчих умінь, індивідуальних особливостей психічних процесів; *елементарний рівень* (0,25 – 0,0): недостатній або відсутній прояв окремих показників спрямованості на творчу діяльність, характерологічних особливостей особистості, творчих умінь, індивідуальних особливостей психічних процесів.

Теоретико-методологічною основою для визначення умов розвитку творчого потенціалу студентів-практикантів є підходи до організації соціально-педагогічної практики, орієнтовані на формування цілісної особистості майбутніх фахівців, ключових компетенцій, пов'язаних з базовими знаннями та вміннями, ціннісними орієнтирами фахівця, мотивами його діяльності, розумінням себе самого у світі і світу навколо себе, стилем стосунків з людьми, загальною культурою, здатністю до розвитку творчого потенціалу. Розвиток творчого потенціалу особистості здійснюється на основі принципів цілеспрямованості, системності та комплексності, оптимальності, фасилітації, креативності, варіантності, самоорганізації.

Використання сучасного досвіду організації практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів у вітчизняних та зарубіжних ВНЗ, прогностичний та організаційний етапи дослідження сприяли виявленню організаційно-діяльнісних складових моделі (змістової, процесуальної, результативно-оцінної), факторів, критеріїв творчого потенціалу.

Навчально-методичні матеріали до кожного виду соціально-педагогічної практики орієнтували зміст діяльності студентів на самостійну розробку та проведення тренінгів, ділових ігор, круглих столів, прес-конференцій, дискусій, підбір та застосування методик для дослідження актуальних соціально-педагогічних проблем клієнтів, виконання творчих проектів (соціальна реклама, презентаційні буклети, пам'ятки та ін.), індивідуальні науково-дослідницькі завдання, розробку програм соціально-педагогічної роботи з різними категоріями клієнтів.

Комплексний аналіз результатів дослідження виявив позитивну динаміку показників творчого потенціалу практикантів, зокрема зростання його показників на творчому та суб'єктивно-творчому рівнях. Відповідно – зменшення на репродуктивному та елементарному рівнях. Зросла кількість студентів, чий показники прояву творчого потенціалу визначають як творчий і суб'єктивно-творчий рівні; зменшилась кількість практикантів із репродуктивним та елементарним рівнями

Педагогічними умовами розвитку творчого потенціалу студентів у процесі соціально-педагогічної практики є: цільова спрямованість кожного з видів практики на оптимальний розвиток окремих компонентів творчого потенціалу студента, узгодження теоретичної та практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів, оптимізація педагогічного управління практикою шляхом посилення взаємодії її суб'єктів з метою організації творчої діяльності майбутніх соціальних педагогів, системність і наступність в організації соціально-педагогічної практики, особистісно орієнтований підхід до розвитку творчого потенціалу студентів-практикантів з використанням комплексу індивідуальних науково-дослідних завдань, систематизованих у контексті реалізації функцій соціального педагога.

ВИСНОВКИ

1. Результати дослідно-експериментальної роботи встановили ефективність неперервної соціально-педагогічної практики у розвитку творчого потенціалу соціального педагога, його здатності стабілізувати соціальні потреби людини, діяти в різноманітних життєвих ситуаціях, надавати допомогу та підтримку суб'єктам соціально-педагогічної діяльності.

2. Поняття «творчий потенціал особистості» уточнено, зважаючи на зміст соціально-педагогічної діяльності, і визначається нами як відносно самостійна, динамічна система, інтегральна властивість майбутнього соціального педагога, що відображає його спрямованість на творчу діяльність, характерологічні особливості, творчі уміння, індивідуальні особливості психічних процесів, які виявляються як здатність інтегрувати його дії для цілеспрямованого перетворення життєвих і професійних ситуацій та забезпечують розвивальну взаємодію з соціальною дійсністю.

3. На основі аналізу підходів до розробки системи критеріїв, що визначають рівень розвитку творчого потенціалу педагога у різних умовах професійної діяльності, факторно-критеріальної технології визначені основні параметри, фактори та критерії розвитку творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів: спрямованість на творчу діяльність (позитивне уявлення про себе, творчий інтерес, допитливість, творчий саморозвиток, соціальна зрілість, прагнення до успіху), характерологічні особливості (сміливість, самостійність, ініціативність, упевненість у своїх силах, здібностях, наполегливість, оптимізм, організаторські здібності, емпатія, гуманність), творчі вміння (проблемне бачення, здатність до висування гіпотез, оригінальних ідей, дослідницької діяльності, вміння аналізувати, інтегрувати, синтезувати інформацію, здатність до виявлення суперечностей, подолання стереотипів мислення, міжособистісного спілкування, концентрації творчих зусиль, уміння створювати нові оригінальні образи), індивідуальні особливості психічних процесів (альтернативність, дивергентність, точність мислення, асоціативність пам'яті, творча уява, цілісність, самостійність сприйняття, пошуково-перетворювальний стиль мислення).

4. Розроблена структурно-функціональна модель розвитку творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів у процесі соціально-педагогічної практики виражає цілісний процес його розвитку, охоплює мету, підходи, принципи реалізації, змістову, процесуальну та результативно-оцінну складові.

Реалізація моделі здійснювалася з урахуванням системного, комплексного, програмно-варіативного, індивідуально-творчого, особистісно орієнтованого, діяльнісного, компетентнісного підходів та принципів співробітництва, самостійності, дослідницького підходу, активності, ініціативності, взаємозумовленості загального та професійного розвитку особистості.

Розвиток творчого потенціалу ґрунтується на принципах цілеспрямованості, стимулювання, системності, комплексності, оптимальності, фасилітації, креативності, варіативності, самоорганізації.

5. Педагогічними умовами розвитку творчого потенціалу практикантів визначено: цільову спрямованість кожного з видів практики на оптимальний розвиток окремих компонентів творчого потенціалу студента, узгодження теоретичної та практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів, оптимізацію педагогічного управління практикою шляхом посилення взаємодії її суб'єктів з метою організації творчої діяльності майбутніх соціальних педагогів, системність і наступність в організації соціально-педагогічної практики, особистісно орієнтований підхід до розвитку творчого потенціалу студентів-практикантів з використанням комплексу індивідуальних науково-дослідних завдань, систематизованих у контексті реалізації функцій соціального педагога.

6. Ефективність застосування структурно-функціональної моделі підтверджує динаміка прояву показників творчого потенціалу майбутніх фахівців. Відзначено позитивну динаміку розвитку показників творчого потенціалу студентів-практикантів, зокрема зростання на 7,99% (з 19,43% до 27,42%) на творчому та на 9,03% (з 28,15% до 37,18%) на суб'єктивно-творчому рівнях. Відповідно виявлено зменшення на 6,10% (з 26,25% до 20,15%) на репродуктивному та на 8,90% (з 26,31% до 17,41%) на елементарному рівнях. Зросла кількість студентів, чий показники прояву творчого потенціалу визначають як творчий (з 34 до 47) і

суб'єктивно-творчий (з 51 до 65) рівні; зменшилася кількість практикантів із репродуктивним (з 46 до 35) та елементарним (з 46 до 29) рівнями.

Зміни, які відбулися в контрольній групі, є незначними порівняно з експериментальною, а саме: показники творчого та суб'єктивно-творчого рівнів творчого потенціалу збільшилися відповідно на 2,04% та 1,20%; показники елементарного рівня зменшилися на 3,10%. Змін показників репродуктивного рівня не виявлено. Констатуємо незначну зміну кількості студентів із творчим та суб'єктивно-творчим рівнями (збільшення з 35 до 38 та з 49 до 51 відповідно). Кількість практикантів, чиї показники визначають як елементарний рівень, зменшилася з 46 до 40.

7. За результатами дослідження розроблено методичні рекомендації з розвитку творчого потенціалу майбутніх соціальних педагогів у процесі неперервної соціально-педагогічної практики. Методичні рекомендації забезпечують організацію практичної підготовки майбутніх фахівців як цілісного процесу, орієнтованого на формування у студентів-практикантів необхідних компетенцій, пов'язаних з виконанням професійних обов'язків соціального педагога, спрямованості на творчу діяльність, творчих умінь, характерологічних особливостей, індивідуальних особливостей психічних процесів, позитивної мотивації до соціально-педагогічної діяльності.

Виконана дослідно-експериментальна робота не вичерпує всіх аспектів зазначеної проблеми. Подальшого наукового вивчення потребують проблеми формування готовності майбутніх соціальних педагогів до творчої соціально-педагогічної діяльності у закладах різного типу, розвиток творчого потенціалу студентів з особливими потребами у навчальному процесі ВНЗ III-IV рівнів акредитації та ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азгальдов Г. Г. О кваліметрії / Г. Г. Азгальдов, Г. Г. Райхман. – М., 1993. – 183 с.
2. Азгальдов Л. А. Количественная оценка качества (кваліметрія) / Леонид Анатольевич Азгальдов. – М., 1971. – 75 с.
3. Айзенк Г. Исследование человеческой психики / Г. Айзенк, М. Айзенк. – М., 2001. – 480 с.
4. Акмеология : проблемы теории и практики / [Абульханова К. А., Бодалёв А. А., Деркач А. А., Кузьмина Н. В., Лаптев Л. Г.]; под общей редакцией А. А. Деркача // Акмеология : методология, методы и технологии: материалы научной сессии, посвящённые 75-летию члена-корреспондента РАО, Президента МААН Н. В. Кузьминой / – М. : РАГС, 1998. – 230 с.
5. Алексеєнко Т. А. Структурно-кваліметричне обґрунтування системи принципів управління якістю підготовки спеціалістів в університеті / Тетяна Андріївна Алексеєнко // Науковий вісник Чернівецького університету : збірник наукових праць. – Вип. 138. Педагогіка та психологія. – Чернівці, 2002. – С.7-14.
6. Андреев В. И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности / Валентин Иванович Андреев. – Казань : КГУ, 1988. – 228 с.
7. Андреев В. И. Эвристическое программирование учебно-исследовательской деятельности: методическое пособие / Валентин Иванович Андреев. – М. : Высшая школа, 1981. – 240 с.
8. Ануфрієва О. Л. Оцінка якості початкової освіти на основі кваліметричного підходу : дис...канд.пед.наук : 13.00.01 / Ануфрієва Оксана Леонідівна. – К., 2000. – 179 с.
9. Архангельский С. И. Учебный процесс в высшей школе, его закономерные основы и методы: учебно-методическое пособие / Сергей Иванович Архангельский. – М. : Высшая школа, 1980 – 317 с.
10. Атанов Г. О. Обґрунтування та сутність діяльнісного підходу до навчання / Геннадій Олексійович Атанов // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2002. – №3. – С. 85-94.

11. Афанасьев В. Г. Общество: системность, познание и управление / Виктор Григорьевич Афанасьев. – М. : Политиздат, 1984. – 362 с.
12. Бабанский Ю. К. Избранные педагогические труды / Сост. М. Ю. Бабанский. – М. : Педагогика, 1989. – 560 с. – (Труды д. чл. и чл. кор. АПН СССР).
13. Бабанский Ю. К. Оптимизация процесса обучения: общедидактический аспект / Юрий Константинович Бабанский – М. : Педагогика, 1977. – 254 с.
14. Балашова С. П. Формування дослідницьких умінь у студентів педагогічного коледжу в процесі вивчення природознавчих дисциплін : дис...кандидата пед. наук: 13.00.04 / Світлана Пилипівна Балашова. – К., 2000. – 274 с.
15. Барви творчості : науково-методичний збірник / за ред. І. Г. Єрмакова. – К., 1995. – 254 с.
16. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях : навчальний посібник / Ольга Володимирівна Безпалько. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 134 с.
17. Беспалько В. П. Основы теории педагогических систем / Владимир Павлович Беспалько. – Воронеж : Издательство Воронежского университета, 1977. – 307 с.
18. Богоявленская Д. Б. Интеллектуальная активность как проблема творчества / Диана Борисовна Богоявленская. – Ростов : РГУ, 1983. – 176 с.
19. Богоявленская Д. Б. Пути к творчеству / Диана Борисовна Богоявленская. – М. : Знание, 1981. – 96 с.
20. Бодалев А. А. Вершина в развитии взрослого человека : характеристики и условия достижения / Алексей Александрович Бодалев. – М. : Наука, 1998. – 167 с.
21. Болонський процес у фактах і документах (Сорбонна – Болонья – Саламанка – Прага – Берлін) / Упор. М. Ф. Степко, Я. Я. Болубаш, В. Д. Шинкарук, В. В. Грубіянюк, І. І. Бабин. – Тернопіль : Вид-во «Економічна думка» ТАНГ, 2003. – 60 с.
22. Большой энциклопедический словарь : В 2-х тт./ [гл. ред. А. М. Прозоров]. – М., 1992. – Т.2. – 753 с.

23. Бочарова В. Г. Задачи и перспективы развития социальной педагогики в современных условиях / В. Г. Бочарова, Г. Н. Филонов // Обучение социальной работе в России. – М., 1997. – Ч. 2. – С. 4-12.

24. Буркова Л. В. Педагогічні інновації та їх діагностична експертиза: теоретичний аспект / Людмила Василівна Буркова. – К. : Наук. світ, 1999. – 37 с.

25. Вайнцвайг П. Десять заповедей творческой личности / Поль Вайнцвайг. – М. : Прогресс, 1990. – 136 с.

26. Вачков И. В. Основы технологии группового тренинга. Психотехники : учебное пособие / Игорь Викторович Вачков. – М. : Ось-89, 2000. – 256 с.

27. Веретенко Т. Г. Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / За заг. ред. проф. Звереві І. Д. ; Укр. фонд «Благополуччя дітей». – К. : Центр навчальної літератури, 2008. – 336 с.

28. Взаимодействующий тренинг волонтеров. Руководство для организаторов программ тренинга волонтеров. – СПб, 1995. – 51 с.

29. Волкова Н. П. Педагогіка: посібник для студентів вищих навчальних закладів / Ніна Павлівна Волкова. – К. : Видавничий центр «Академія», 2001. – 576 с.

30. Волошенко О. А. Формування готовності майбутнього вчителя до педагогічної творчості в умовах коледжу : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Волошенко Олена Валентинівна. – К., 2000. – 180 с.

31. Выговская О. И. Творческая педагогическая деятельность в целостном учебно-воспитательном процессе : дис...кандидата пед. наук. : 13.00.01 / Выговская Ольга Ивановна. – К., 1995. – 203 с.

32. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте. / Лев Семенович Выготский. – М. : Просвещение, 1991. – 90 с.

33. Галагузова Ю. Н. Соціальна педагогіка : практика глазами преподавателей и студентов : пособие для студ. / Ю. Н. Галагузова, Г. В. Сорвачева, Г. Н. Штинова. – М. : Гуманит. изд. Центр ВЛАДОС, 2001. – 224 с.

34. Галузинський В. М., Євтух М. Б. Педагогіка : теорія та історія. — К. : Вища шк., 1995. – 237 с.

35. Гамезо М. В. Атлас по психологи / М. В. Гамезо, И. А. Домашенко. – М. : Педагогическое общество России, 2004. – 276 с.
36. Гиргинов Г. Наука и творчество / Гиргин Гиргинов. – М. : Прогресс, 1979. – 98 с.
37. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / Семен Устимович Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 374 с.
38. Гончарова О. А. Педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя іноземної мови до інноваційної діяльності : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Гончарова Ольга Анатоліївна. – К., 2008. – 221 с.
39. Гузій Н. В. Педагогічний професіоналізм у ракурсі професіографічного та акмеологічного підходів як інноваційних методологічних орієнтирів / Наталія Василівна Гузій // Педагогічні інновації, реалії, перспективи: збірник наук. праць. – Вип.4. – К. : ЦППО АПН України, 2001. – С. 51-59.
40. Давыдов В. В. Проблемы развивающего обучения / Василий Васильевич Давыдов. – М. : Педагогика, 1986. – 240 с.
41. Даль В. Толковый словарь живого русского языка. – Т.2. / Владимир Даль. – М. : Гос. изд-во иностранных национальных словарей, 1955. – 779 с.
42. Даниленко Л. І. Модернізація змісту, форм та методів управлінської діяльності директора загальноосвітньої школи : монографія / Лідія Іванівна Даниленко. – [2-е вид.] – К. : Логос, 2002. – 140 с.
43. Данилова Г. С. Оцінювання рівня професіоналізму методиста системи післядипломної освіти на основі кваліметричного підходу / Галина Семенівна Данилова // Освіта і управління – 2002. – Т.5. – №2. – С. 70-77.
44. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття). – К. : Райдуга, 1994. – 62 с.
45. Дзикаки А. Творчество в науке / Антонио Дзикаки. – М., 2001. – 240 с.
46. Диагностика и мониторинг в управлении образовательным процессом: методическое пособие / под ред. Т. Ф. Есенковой, С. Н. Митина, В. В. Елисеева. – Ульяновск : ИПК ПРО, 2000. – 60 с.

47. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навчальний посібник / Ілона Миколаївна Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 352 с.
48. Дмитренко Г. А. Стратегический менеджмент в системе образования : [уч. пособ.] / Геннадій Анатолійович Дмитренко. – К. : МАУП, 1999. – 176 с.
49. Дмитренко Г. А. Стратегічний менеджмент : цільове управління освітою на основі кваліметричного підходу / Г. А. Дмитренко, В. В. Олійник. – К. : ІЗМН, 1996. – 140 с.
50. Дмитренко Г. А. Цільове управління : вимірювання результативності діяльності учнів і педагогів : навч.-метод. посібник / Г. А. Дмитренко, А. А. Олійник, О. Л. Ануфрієва. – К. : УПКККО, 1996. – 84 с.
51. Довідник кваліфікаційних професій працівників, затверджений Міністерством праці та соціальної політики України. – Випуск 80 «Соціальні послуги». – Краматорськ, 2005. – 126 с.
52. Довідник користувача Європейської кредитно-трансферної системи (ЄКТС), затверджений Європейською Комісією 6 лютого 2009 року [Електронний ресурс] – режим доступу // <http://www.nau.edu.ua/uk/EduProcess/ECTS/>
53. Драч І. І. Організація навчального процесу з розвитку творчого потенціалу студентів вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.01 / Драч Ірина Іванівна. – К., 2005. – 194 с.
54. Драч І. І. Самостійна робота студентів вищих навчальних закладів як важливий елемент сучасної підготовки фахівців / Ірина Іванівна Драч // Нові технології навчання. – Вип. 37. – К., 2004. – С. 88 – 89.
55. Дружинин В. Н. Психодиагностика общих способностей / Владимир Николаевич Дружинин. – М., 1996. – 224с.
56. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / Автор-укладач Н. П. Наволокова. – Х. : Вид. група «Основа», 2010. – 176 с.
57. Єльнікова Г. В. Наукові основи розвитку управління загальною середньою освітою в регіоні : монографія / Галина Василівна Єльнікова. – ДАККО, 1999. – 303 с.

58. Єльнікова Г. В. Основи адаптивного управління : курс лекцій / Галина Василівна Єльнікова. – К. : ЦППО АПН України, 2003. – 133 с.
59. Заброцький М. М. Основи вікової психології: навчальний посібник / Михайло Михайлович Заброцький. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2002. – 112 с.
60. Загвязинский В. И. Методология и методика дидактики исследования / Владимир Иллич Загвязинский. – М. : Педагогика, 1982. – 160 с.
61. Загвязинский В. И. Педагогическое творчество учителя. – М. : Педагогика, 1987. – 159 с.
62. Закон України «Про вищу освіту» // Освіта України.– 2002. –26 лютого (№17). – С.3-15.
63. Закон України «Про освіту» / Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2002. – № 20. –134 с.
64. Збірник законодавчих та нормативних актів про освіту. – К. : Міністерство освіти України, 1994. – Вип.1. – 333 с.
65. Зверева І. Д. Теорія і практика соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю в Україні: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.05 / Ірина Дмитрівна Зверева. – К., 1998. – 390 с.
66. Зязюн І. А. Інтелектуально-творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти / Іван Андрійович Зязюн // Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: монографія / [за ред. І.А. Зязюна]. – К. : Віпол, 2000. – С. 11-57.
67. Ильин Е. Н. Путь к ученику / Евгений Николаевич Ильин. – М. : Просвещение, 1988. – 224 с.
68. Инновационное обучение : стратегия и тактика. – М. : изд-во МГУ, 1994. – 203 с.
69. Йодко А. Г. Формирование у учащихся умений исследовательской деятельности в процессе обучения химии : автореф. дис...канд. пед. наук. – М., 1984. – 16 с.

70. Исаев Е. И. Становление и развитие профессионального сознания будущего педагога / Е. И. Исаев и др. // *Вопр. психол.*–2000.–№3.–С.57-66.

71. Каган В. И. Основы оптимизации процесса обучения в высшей школе (Единая методическая система института: теория и практика) : Научно-методическое пособие / В. И. Каган., И. А. Сычеников. – М. : Высшая школа, 1987. – 143 с.

72. Каган М. С. Мир общения : проблемы межсубъективных отношений / Моисей Самойлович Каган. – М. : Политиздат, 1988. – 319 с.

73. Каган М. С. Человеческая деятельность : опыт системного анализа / Моисей Самойлович Каган. – М. : Политиздат, 1974. – 328 с.

74. Кальней В. А. Технология мониторинга качества обучения в системе «учитель-ученик»: методическое пособие для учителя / В. А. Кальней, С. Е. Шишов. – М. : Педагогическое общество России, 1999. – 86 с.

75. Камалдинова Э. Ш. Развивающее обучение в современном вузе / Э. Ш. Камалдинова // *Знание. Понимание. Умение.* — 2006. — № 1. — С. 74-81.

76. Кан-Калик В. А. Педагогическое творчество / В. А. Кан-Калик, Н. Д. Никандров. – М. : Педагогика, 1990. – 144 с.

77. Капська А. Й. Соціальна педагогіка / А. Й. Капська, О. В. Безпалько, Р. Х. Вайнола. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 488 с.

78. Киричук О. В. Основы психології: підручник для студентів вузів / Олександр Васильович Киричук. – Київ : Либідь, 1997. – 632 с.

79. Кичук Н. В. Формування творчої особистості вчителя : монографія / Надія Василівна Кичук. – К. : Вища школа, 1994. – 156 с.

80. Клепіков О. І. Основи творчої особи : навч. посібн. для студ. / О. І. Клепіков, І. Т. Кучерявий. – К. : Вища шк., 2000. – 295 с.

81. Клименко В. В. Психологические тесты таланта / Виктор Васильевич Клименко. – Харьков : «Филио», 1996.– 414 с.

82. Коберник О. М. Психолого-педагогічне проектування виховного процесу в сільській загальноосвітній школі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : 13.00.07 / О. М. Коберник. – К., 2000. – 34 с.

83. Ковалев А. Г. Психология личности / А. Г. Ковалев. – 3,е изд., перер. и доп. – М. : Просвещение, 1970. – 391 с.

84. Ковалів Ж. В. Формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх учителів гуманітарних дисциплін : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 / Ж. В. Ковалів; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К.Д.Ушинського. – О., 2005. – 20 с.

85. Коджаспирова Г. М. История образования и педагогической мысли : таблицы, схемы, опорные конспекты / Галина Михайловна Коджаспирова. – М., 2003. – 224 с.

86. Козаков В. А. Психологія діяльності та навчальний менеджмент : у 2 ч. / Віталій Андрійович Козаков. – К., 1999. – Ч. 1. : Психологія суб'єкта діяльності. – 244 с.

87. Козлова О. Г. Підготовка вчителя до інноваційної діяльності в системі післядипломної освіти : дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.01 / Козлова Ольга Григорівна. – К., 1999. – 235 с.

88. Коменский Я. А. Педагогическое наследие / Я. А. Коменский, Дж. Локк, Ж. Ж. Руссо, И. Г. Песталоцци; Сост. В. М. Кларин, А. Н. Джуринский. – М. : Педагогика, 1987. – 413 с.

89. Кон И. С. Открытия «Я» / И. С. Кон. – М. : Политиздат, 1978. – 366 с.

90. Кондаков Н. И. Логический словарь-справочник / Николай Иванович Кондаков. – М. : Наука, 1976. – 720 с.

91. Концепція педагогічної освіти України. – К. : Либідь, 1991. – 20 с.

92. Коршунов А. М. Творчество и отражение в историческом познании / А. М. Коршунов, В. Ф. Шаповалов. – М. : Издательство МГУ, 1984. – 191 с.

93. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Упор. В. В. Андрієвська, Г. О. Балл, О. Т. Губко, О. В. Проскура ; під ред. Л. М. Проколієнко. – К. : Радянська школа, 1989. – 608 с.

94. Кравчук П. Ф. Формирование творческого потенциала личности в системе высшего образования : автореф. дис. на стиск. науч. степени канд. пед. наук / П. Ф. Кравчук. – М., 1992. – 20 с.

95. Кузьмина Н. В. Методы системного педагогического исследования : учебное пособие / Нина Васильевна Кузьмина. – Л. : ЛГУ, 1980. – 172 с.
96. Кузьмина Н. В. Способности, одаренность, талант учителя / Нина Васильевна Кузьмина. – Л. : Знание, 1985. – 32 с.
97. Кучерявий І. Т. Творчість – основа розвитку потенційних джерел особистості : навч. посіб. / І. Т. Кучерявий, О. І. Клепиков. – К. : Вища шк., 2000. – 288 с.
98. Лазарев М. О., Лактионова Г. М. Развитие социальной работы и социальной педагогики в Украине: Итоги двухлет. реализ. проекта «Социальное образование в Украине» / И. Д. Зверева, Г. М. Лактионова // Практ. психологія та соц. робота. – 2001. – №4. – С.3-6.
99. Основи педагогічної творчості : [навч. пос. для пед. ін-тів] / Микола Остапович Лазарев. – Суми : «Мрія Лтд», 1995. – 212 с.
100. Лебедев А. А. УИРС и НИРС // Вестник высшей школы / Александр Алексеевич Лебедев. – 1976. – №7. – С. 49-51.
101. Левчук З. С. Формирование мотивационной готовности учителей-предметников к развитию интереса у учащихся к предмету / З. С. Левчук, З. Р. Семенова. – М. : Созвездие наук, 2001. – 215 с.
102. Литовченко В. Н. Формирование исследовательских умений студентов педагогических специальностей университета средствами НИР : дис...кандидата пед. наук : 13.00.01 / Валентина Николаевна Литовченко. – Минск, 1990. – 197 с.
103. Личность : внутренний мир и саморегуляция : идеи, концепции, взгляды. – СПб., 1996. – 285с.
104. Лук А. Н. Психология творчества / Александр Наумович Лук. – М. : Наука, 1978. – 127 с.
105. Лукина В. С. Исследование мотивации профессионального развития / Валентина Сергеевна Лукина // Вопросы психологии. – 2004.–№ 5. – С. 25-32.
106. Лунячек В. Моніторинг діяльності кафедри в системі післядипломної освіти / В. Лунячек, З. Рябова, Л. Ярещенко // Нова педагогічна думка. – 2003. – №3-4. – С. 7-12.

107. Майоров А. Н. Мониторинг как научно-практический феномен / Алексей Николаевич Майоров // Школьные технологии. – 1998. – №5. – С. 26-45.
108. Манчуленко Л. В. Формування творчого стилю діяльності майбутніх педагогів : навчально-методичний посібник / Лілія Василівна Манчуленко. – Чернівці : Рута, 2007. – 76 с.
109. Манчуленко Л. В. Формування творчого стилю діяльності майбутніх педагогів у процесі педагогічної практики : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Манчуленко Лілія Василівна ; Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. – Чернівці, 2006. – 169 с.
110. Маркова А. К. Психологические критерии и ступени профессионализма учителя / А. К. Маркова // Педагогика. – 1995. – № 6. – С. 55 – 63.
111. Маслоу А. Самоактуализация личности и самообразование / Пер. с англ. / Абрахам Маслоу. – Киев – Донецк, 1994. – 54 с.
112. Матюшкин А. М. Проблемные ситуации в мышлении и обучении / Алексей Михайлович Матюшкин – М. : Педагогика, 1972.– 237 с.
113. Митина Л. М. Психология профессионального развития учителя / Лариса Максимовна Митина. – М. : Флинта, 1998. – 200 с.
114. Міщик Л. І. Соціальна педагогіка / Людмила Іванівна Міщик. – Запоріжжя : ЗДУ, 1999. – 140 с.
115. Міщик Л. І. Теоретико-методичні основи професійної підготовки соціального педагога у закладах вищої освіти : автореферат дис. на здобуття наукового ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.05. / Л. І. Міщик. – К., 1997. – 32 с.
116. Моделювання виховної діяльності в системі професійної підготовки студентів / За ред. А. Й. Капської. – К. : ІЗМН, 1998. – 192 с.
117. Моисеев Н. Н. Алгоритмы развития / Никита Николаевич Моисеев. – М. : Наука, 1987. – 302 с.
118. Молибог А. Г. Вопросы научной организации педагогического труда в высшей школе / Александр Григорьевич Молибог. – М. : Высш. шк., 1971. – 296 с.
119. Моляко В. А. Творческая одаренность и воспитание творческой личности / Валентин Алексеевич Моляко. – К. : Знание, 1991. – 256 с.

120. Моляко В. О. Концепція виховання творчої особистості / Валентин Олексійович Моляко // Радянська школа. – 1991. – №5. – С. 47-51.
121. Моляко В. О. Психологічна готовність до творчої праці / Валентин Олексійович Моляко. – К. : Знання, 1998. – 48 с.
122. Научно-методическое обеспечение педагогической практики студентов / Под ред. О. С. Гребенюка. – Калининград, 1998. – 66 с.
123. Научно-технический прогресс и творческий потенциал человека / [Сохань Л. В., Тихонович В. А., Андреева Р. А. и др.] – К. : Наукова думка, 1988. – 302 с.
124. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта. – 2002. – № 26. – С.2-4.
125. Недодатко Н. Г. Формування рис творчої діяльності майбутніх спеціалістів у школах нового типу // Допрофесійна педагогічна підготовка учнів, молоді в контексті реалізації цільової комплексної програми «Вчитель» : зб. науково-практичних матеріалів Всеукраїнської конференції / Наталя Григорівна Недодатко. – Кривий Ріг, 1998. – С. 162-165.
126. Некрасов А. Я. Развитие концепции социального благосостояния и подготовка специалистов в области социальной работы за рубежом / А. Я. Некрасов // Русский журнал социальной работы. – М., 1997. – № 1/5. – С. 144-152.
127. Низамов Р. А. Дидактические основы активизации учебной деятельности студентов / Раис Гильметдинович Низамов. – Казань : Издательство Казанского университета, 1975. – 302 с.
128. Ничкало Н. Г. Развитие в Украине исследований по проблемам педагогики и психологии профессионального образования на рубеже столетий / Н. Г. Ничкало — К. : Наук. світ, 2001. — 68 с.
129. Нісімчук А. С. Сучасні педагогічні технології. навчальний посібник / А. С. Нісімчук, О. С. Падалка, О. Т. Шпак. – К. : Просвіта : Книга пам'яті України, 2000. – 368 с.

130. Образование в современном обществе : проблемы, теория, практика : материалы Межд. научно-практ. конфер. / Под ред. В. Г. Орищенко. – Одесса, 1996. – 250 с.

131. Обучение практике социальной работы : Международный взгляд и перспектива / Под ред. М. Доэла и С. Шадлоу; Пер. с англ. под ред. Ю. Б. Шапиро. – М. : Аспект Пресс, 1997. – 223 с.

132. Обучение социальной работе : состояние и перспективы. Материалы Международных Конгрессов Школ социальной работы. – М. : АСОПИР, 1997. – 285 с.

133. Обучение социальной работе: приемственность и инновации / Под ред. Ш. Рамон, Р. Сарри ; перевод с англ. под ред. Ю. Б. Шапиро. – М. : Аспект, 1996. – 157 с.

134. Общая психология : учебно-методическое пособие ; под. общ. ред. М. В. Гамезо. – М., 2007. – 352 с.

135. Овчинников В. Ф. Научно-технический прогресс и развитие творческого потенциала работника производства / Владимир Федорович Овчинников. – Л. : Издательство Ленинградского университета, 1974. – 175 с.

136. Ожегов С. И. Словарь русского языка / [под ред. Н. Ю. Шведовой]. – М. : Русский язык, 1987. – 748 с.

137. Олійник В. В. Наукові основи управління підвищенням кваліфікації пед. працівників профтехосвіти : монографія / Віктор Васильович Олійник. – К. : Міленіум, 2003. – 594 с.

138. Освітні технології : навчально-методичний посібник / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін. ; За заг. ред. О. М. Пехоти. – К. : А. С. К., 2001. – 256 с.

139. Основні терміни та відповідні визначення : Інформаційний вісник : Вища освіта. – К. : Міністерство освіти і науки України, Науково-методичний центр вищої освіти. – № 10. – 2003. – 16 с.

140. Оцінювання та відбір педагогічних інновацій: теоретико-прикладний аспект: [науково-методичний посібник] / за ред. Л. Даниленко. – К. : Логос, 2001. – 185 с.
141. Павленко О. П. Формування творчої особистості гімназиста у пошуково-дослідницькій діяльності : дис....кандидата пед. наук : 13.00.09. / Павленко Олена Петрівна. – Луцьк, 2005. – 236 с.
142. Пащенко С. Ю. Підготовка соціальних педагогів до організації освітньо-дозвілєвої діяльності учнівської молоді : дис. ...кандидата пед. наук : 13.00.04. / Пащенко Світлана Юріївна. – Запоріжжя, 2000. – 176 с.
143. Педагогическая энциклопедия : В 4-х т. / [Под ред. И. А. Каирова]. – М. : Советская энциклопедия, 1964. – Т.2. – 478 с.
144. Педагогічний словник / [за ред. М. Д. Ярмаченка]. – К. : Педагогічна думка, 2001. – 186 с.
145. Педагогічні інновації у сучасній школі. – К. : Освіта. – 1994. – 87 с.
146. Пенішкевич Д. І. Методика організації табірної зміни: навчально-методичний посібник / Д. І. Пенішкевич, Л. Б. Платаш, Т. В. Шоліна. – Чернівці : Рута, 2004. – 160 с.
147. Пенішкевич Д. І. Соціальна педагогіка : модульна технологія вивчення навчального курсу : рек. М-вом освіти і науки України як навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів / Д. І. Пенішкевич, Л. І. Тимчук. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2010. – 496 с.
148. Петрочко Ж. В. Професійна підготовка соціальних працівників до роботи: з досвіду роботи / Ж. В. Петрочко, Т. М. Кондрашевська; Ліга соц. працівників м. Києва, Соц. служба для молоді м. Києва. – К. : Вид-во національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, 2001. – 48 с.
149. Пидкасистый П. И. Самостоятельная познавательная деятельность школьников в обучении : Теоретико-экспериментальное исследование / Павел Иванович Пидкасистый. – М. : Педагогика, 1980. – 240 с.

150. Пикельная В. С. Теория и методика моделирования управленческой деятельности (школоведческий аспект) : дис...доктора пед. наук: 13.00.01 / Пикельная Валерия Семеновна. – Кривой Рог, 1993. – 374 с.

151. Пискунов А. И. Хрестоматия по истории зарубежной педагогики / Сост. и авт. вв. вводных статей член.-корр. акад. пед. наук СССР проф. А. И. Пискунов. – М. : «Просвещение», 1971. – 560 с.

152. Підласий І. Формування професійного потенціалу як мета підготовки вчителя / Іван Підласий, Світлана Трипольська // Рідна школа. – 1998. – №1. – С.3-8.

153. Пічкарь О. Деякі особливості підготовки фахівців соціальної роботи у США / Олена Пічкарь // Науковий вісник Ужгородського національного університету : серія «Педагогіка, соціальна робота». – 2004. – № 7. – С.322-327.

154. Пічкарь О. П. Система підготовки фахівців соціальної роботи у Великій Британії : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О. П. Пічкарь. – Тернопіль, 2002. – 20 с.

155. Платонов К. К. Проблемы способностей / Константин Константинович Платонов. – М., 1972. – 198 с.

156. Поліщук В. А. Теорія і методика професійної підготовки соціальних педагогів в умовах неперервної освіти : дис... д-ра наук: 13.00.04 / Поліщук Віра Аркадіївна. – 2007. – 393 с.

157. Положення про практику студентів педагогічних навчальних закладів України. – Київ : [б. в.], 2000. – 24 с.

158. Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах, затверджене наказом Міністерства освіти України 2 червня 1993 [Електронний ресурс] – режим доступу // http://www.osvita.org.ua/student/studying/pravo/1993nak_161.html

159. Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України, наказ Міністерства освіти України від 8 квітня 1993 року № 93 (із змінами, внесеними згідно з наказом Міносвіти № 351 (0351281-94 від 20.12.94) // Інформ. зб. Міністерства освіти України. – 1993. – № 17 – 18. – С. 16 – 30.

160. Пономарёв Я. А. Психология творчества и педагогика / Яков Александрович Пономарёв. – М : Педагогика, 1976. – 280 с.

161. Посталюк Н. Ю. Творческий стиль деятельности. Педагогический аспект / Наталья Юрьевна Посталюк. – Казань : Издательство Казанского университета, 1989. – 296 с.

162. Поташник М. М. Педагогическое творчество : проблемы развития и опыт : пособие для учителя / Марк Матусович Поташник. – К. : Рад. школа, 1988. – 187 с.

163. Програма волонтерської соціально-педагогічної практики : метод. рекомендації / укл. : Т. А. Алексєєнко, Т. А. Равлюк. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2010. – 36 с.

164. Програма навчально-технологічної соціально-педагогічної практики : метод. рекомендації / укл. : Т. А. Алексєєнко, Т. А. Равлюк. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2010. – 36 с.

165. Програма ознайомлювальної соціально-педагогічної практики : метод. рекомендації / укл. : Т. А. Алексєєнко, Т. А. Равлюк. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2010. – 28 с.

166. Програма організаційно-дозвілєвої соціально-педагогічної практики : метод. рекомендації / укл. : Т. А. Алексєєнко, Т. А. Равлюк. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2010. – 40 с.

167. Програма переддипломної соціально-педагогічної практики : методичні рекомендації / укладачі: Т. А. Алексєєнко, Т. А. Равлюк. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2010. – 40 с.

168. Програма профілактично-виховної соціально-педагогічної практики : метод. рекомендації / укл. : Т. А. Алексєєнко, Т. А. Равлюк. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2010. – 40 с.

169. Програма стажерської соціально-педагогічної практики : метод. рекомендації / укл. : Т. А. Алексєєнко, Т. А. Равлюк. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2010. – 36 с.

170. Про запровадження у вищих навчальних закладах України Європейської кредитно-трансферної системи : наказ Міністерства освіти і науки України №943 від

10 жовтня 2009 року [Електронний ресурс] – режим доступу//<http://www.lica-soft.com.ua/component/lica?base=1/?menu=650783&id=936479>

171. Про планування діяльності та ведення документації соціальних педагогів: наказ Міністерства освіти і науки України № 864 від 28.12.2006 р. [Електронний ресурс] – режим доступу // <http://uazakon.com/document/fpart04/idx04223.htm>

172. Прутченков А. С. Социально-психологический тренинг в школе / Александр Сергеевич Прутченков. – М. : ЭКМО-Пресс, 2001. – 640 с.

173. Психология. Словарь / [Под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского]. – М. : Политиздат, 1990. – 494 с.

174. Психологія і педагогіка життєтворчості / Під ред. В. М. Донія – К., 1996. – 169 с.

175. Психолого-педагогический словарь для учителей и руководителей общеобразовательных учреждений. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1998. – 544 с.

176. Резерв успеха – творчество / Под ред. Г. Нойнера, В. Калвейта, Х. Клейна ; пер. с нем. – М. : Педагогика, 1989. – 120 с.

177. Рибалка В. В. Психологія розвитку творчої особистості : навчальний посібник / В. В. Рибалка. – К. : ІЗМН, 1996. – 236 с.

178. Роджерс Г. Сравнительный подход к практической подготовке студентов к социальной работе / Г. Роджерс // Обучение практике социальной работы : международный опыт и перспективы. – М., 1997. – С. 150-170.

179. Роджерс К. Взгляды на психологию становления человека. Перевод с англ / К. Роджерс / Общая редакция Е. И. Исениной. – М. : Прогресс, 1994. – 480 с.

180. Роджерс К. К науке о личности / Карл Роджерс // История зарубежной психологии. Тексты. – М., 1986. – 232 с.

181. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / Составители, авторы комментариев и послесловия А. В. Брушлинский, К. А. Абульханова-Славская. – СПб : Издательство «Питер», 2000. – 364 с.

182. Рубинштейн С. Л. Проблема способностей и вопросы психологической теории / С. Л. Рубинштейн // Вопросы психологии. – 1960. – №3. – С.3–15.

183. Рувинський Л. І. Психологія самовиховання / Л. І. Рувинський. – К. : Політвидав, 1982. – 123 с.
184. Савенков А. И. Психологические основы исследовательского подхода к обучению : учебное пособие / Александр Ильич Савенков. – М. : «Ось-89», 2006. – 480 с.
185. Сагарда В. В. Система підготовки педагога в умовах університетської освіти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук : спец. 13.00.01. «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / В. В. Сагарда. – К., 1992. – 48 с.
186. Сафронова Д. М. Прогнозирование и моделирование в социальной работе / Д. М. Сафронова. – М., 146 с.
187. Семиченко В. А. Від базових ознак педагогічної діяльності – до бази педагогічних технологій / Валентина Анатольевна Семиченко // Неперервна професійна освіта : теорія і практика: науково-методичний журнал. – 2001. – Вип. 1. – С. 96-107.
188. Сердобинцев В. Я. Научная работа студентов – одно из важнейших условий формирования их мировоззрения и профессиональной подготовки // Система учебно-воспитательной работы в педагогическом институте как условие совершенствования качества подготовки специалистов / Саратовский гос. пед. ин-т; Редкол.: И. Б. Раренцов и др. – Саратов, 1972. – С. 92-102.
189. Сидоров В. Н. Теория и практика групповой социальной работы. Ч.1. Исходные концепты групповой социальной работы: учебно-методическое пособие / Владимир Николаевич Сидоров. – Донецк : ДОЦССМ, 2001. – 44 с.
190. Симонов В. П. Педагогический менеджмент: 50 НОУ – ХАУ в управлении педагогическими системами : учебное пособие. – 3-е изд., испр. и доп. / Валентин Петрович Симонов. – М. : Педагогическое общество России, 1999. – 430 с.
191. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості вчителя : навч. посібник / Світлана Олександрівна Сисоєва. – К. : ІСДОУ, 1994. – 112 с.
192. Сисоєва С. О. Педагогічна творчість : монографія / Світлана Олександрівна Сисоєва. – К. : Книжкове видавн. «Каравела», 1998. – 152 с.

193. Сисоєва С. О. Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня / Світлана Олександрівна Сисоєва ; АПН України, Ін-т педагогіки і психології проф. освіти. - К. : Поліграфкнига, 1996. – 406 с.
194. Сисоєва С. О. Творчі можливості учнів та оцінка рівня їх сформованості : методичні рекомендації / С. О. Сисоєва, Р. Х. Вайноле. – К., 1993. – 19 с.
195. Сисоєва С. О. Теоретичні і методичні основи підготовки вчителя до формування творчої особистості учня : дис...доктора пед.наук : 13.00.04 / Сисоєва Світлана Олександрівна. – К., 1997. – 428 с.
196. Сисоєва С. О. Технологізація освітньої діяльності в умовах неперервної професійної освіти // Неперервна професійна освіта / За ред. І. А. Зязюна / Світлана Олександрівна Сисоєва. – К. : АПН України, Інститут педагогіки і психології професійної освіти, 2000. – 273 с.
197. Сисоєва С. О. Технології педагогічної творчості в системі освітніх технологій / С. В. Сисоєва // Освітні технології у школі та вузі (до 210-річчя заснування м. Миколаєва) : матеріали наук.-практ. конф. (23–25 вересня 1997). – К. : ІЗМН, 1998. – С. 287–293.
198. Сисоєва С. Основи педагогічної творчості : підручник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів / Світлана Сисоєва. – К. : Міленіум, 344 с.
199. Сластенин В. А. Педагогика : учебн. пособ. для студ. высш. пед. учебн. заведений / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов ; под ред. В. А. Сластенина. – М. : Издательский центр «Академия», 2002. – 576 с.
200. Слободян О. П. Творчий саморозвиток особистості студентів педагогічного коледжу в процесі вивчення культурологічних дисциплін : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Ольга Петрівна Слободян ; Луганський національний педагогічний університет імені Тараса Шевченка. – Луганськ, 2004. – 297 с.
201. Словник іншомовних слів Л. П. Крисіна [Електронний ресурс] – режим доступу // dic.academic.ru/misc/econ_dict.nsf/ByID/NT00001CBA
202. Смагін В. І. Цілісний підхід до формування творчої особистості школяра / Валерій Іванович Смагін // Педагогіка та психологія : збірник наукових праць. – Харків : ХДПУ, 2000. – Вип. 5. - С. 65.

203. Смолюк І. Сучасні класифікації педагогічних технологій / І. Смолюк // Педагогічний пошук. – 2001. – № 3. – С. 66–67.
204. Соціальна педагогіка : навчальний посібник. / за ред. А. Й. Капської. – К., 2000.
205. Соціальна робота в Україні : теорія та практика : посібник для підвищення кваліфікації психологів центрів соціальних служб для молоді. – 5-а ч. / За ред. Я. А. Ходорчук. – К. : ДЦССМ, 2003. – 144 с.
206. Соціально-педагогічна практика : методичні рекомендації / [Д. І. Пенішкевич, І. М. Петрюк, Т. Д. Шлюсар, Л. І. Тимчук, В. М. Петренко, І. В. Ковальчук]. – Чернівці : ЧНУ, 2002. – 44 с.
207. Спиркин А. Г. О творческой силе человеческого разума // Г. Гиргинов Наука и творчество : Послесловие / Александр Георгиевич Спиркин. – М. : Прогресс, 1979. – 588 с.
208. Сучасний тлумачний словник української мови : 65 000 слів / [за заг. ред. д-ра філол. наук, проф. В. В. Дубічинського]. – Х. : ВД «Школа», 2006. – 1008 с.
209. Сучасні шкільні технології : у 2-х частинах / Упоряд. І. Рожнятовська, В. Зоц. – К. : Ред. загальнопед. газ., 2004.
210. Творча особистість у системі неперервної освіти : матеріали міжнародної наукової конференції (Харків, 16-17 травня 2000р.) – Харків : ХДПУ, 2000. – 217 с.
211. Управління національною освітою в умовах становлення і розвитку української державності : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, (Київ, 28-30 жовтня 1998 р.). – К. : Правда Ярославичів, 1998. – 336 с.
212. Успенский В. В. Школьные исследовательские задачи и их место в учебном процессе : дис...кандидата пед. наук: 13.00.01 / Висилий Васильевич Успенский. – М., 1967. – 235 с.
213. Фалинська З. З. Практична підготовка майбутніх соціальних педагогів у вищих навчальних закладах : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Фалинська Зоряна Зенонівна. – Львів, 2006. – 191 с.
214. Философский энциклопедический словарь. – М. : Советская энциклопедия, 1983. – 840 с.

215. Філософський словник / [За ред. В. І. Шинкарука]. – К. : Головна редакція Української Радянської Енциклопедії Академії наук УРСР, 1973. – 600с.
216. Фіцула М. М. Педагогіка / Михайло Миколайович Фіцула. – К. : Видавничий центр «Академія», 2002. – 528 с.
217. Фохт Б. А. Педагогические идеи Сократа / Б. А. Фохт // Дидакт. — М. 1998. — № 1 (22). — С. 60-64.
218. Фурман А. В. Проблемні ситуації в навчанні / Анатолій Васильович Фурман. – К. : Рад.школа, 1991. – 162 с.
219. Харламов И. Ф. О педагогическом мастерстве, творчестве и новаторстве / И. Ф. Харламов // Педагогика. – 1992. – № 7/8. – С. 11–15.
220. Хмельковська С. В. Формування творчого потенціалу майбутніх учителів іноземних мов у процесі фахової підготовки : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Хмельковська Світлана Володимирівна. – Херсон, 2005. – 221 с.
221. Хміль Ф. І. Становлення сучасного менеджменту в Україні : проблеми, теорія та практика : монографія / Федір Іванович Хміль. – Львів : ЛДУ, 1996. – 206 с.
222. Хрестоматия по истории зарубежной педагогики : учеб. пособ. / Сост. А. И. Пискунов. – 2-е изд., перераб. – М. : Просвещение, 1981. – 208 с.
223. Циба В. Т. Основи теорії кваліметрії: навчальний посібник / Віталій Трохимович Циба. – К. : ІЗМН, 1997. – 160 с.
224. Цокур Р. М. Формування потенціалу професійного саморозвитку в майбутніх викладачів вищої школи у процесі магістерської підготовки : дис...кандидата пед. наук : 13.00.04 / Роман Миколайович Цокур. – Одеса, 2004. – 220 с.
225. Чепиков В. Т. Педагогическая практика : учеб.-практ. пособие / В. Т. Чепиков. – Минск : Новое знание, 2004. – 204 с.
226. Черепанов В. С. Экспертные оценки в педагогических исследованиях / Вячеслав Сергеевич Черепанов. – М. : Педагогика, 1989. – 152 с.
227. Чубук Р. В. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до роботи із студентською молоддю як психолого-педагогічна проблема [Електронний ресурс] /

Р. В. Чубук – режим доступу // http://www.nbuu.gov.ua/portal/soc_gum/pspo/-2007_13_2/doc_pdf/Chubuk_st.pdf

228. Шевченко П. И. Подготовка студентов к профессионально педагогическому творчеству / П. И. Шевченко, Б. Д. Красовский, И. С. Дмитрик. – К. : Наукова думка, 1992. – 148 с.

229. Шубинський В. С. Дидактичні ігри на уроках / В. С. Шубинський // Початкова школа. – 1996. – №6. – С.11-13.

230. Щуркова Н. Е. Педагогическая технология как научная технология / Н. Е. Щуркова. – М. : Пед. общество России, 2002. – 224 с.

231. Энгельмейер П. К. Теория творчества / Петр Климентиевич Энгельмейер. – Спб., 1910. – 208 с.

232. Энгельмейер П. К. Эврилогия и всеобщая теория творчества / Петр Климентиевич Энгельмейер // Вопросы теории и психологии творчества. – 1914. – Т.5. – С.19-24.

233. Ягупов В. В. Педагогіка : навч. посібник / Василь Василь Ягупов. – К. : Либідь, 2002. – 560 с.

234. Якиманская И. С. Личностно-ориентированное обучение в современной школе / Ираида Сергеевна Якиманская. – М. : Сентябрь, 1996. – 96 с.

235. Яковлева Н. М. Подготовка студентов к творческой воспитательной деятельности / Н. М. Яковлева. – Челябинск : ЧГПИ, 1991. – 123 с.

236. Doel M. Shardlow S., Sawdon C., Sawdon D. Teaching Social Work Practice. Aldershot, Arena, 1996. – P. 20.

237. Syson L. Baginsky M. Learning to Practice: A study of practice placements in courses leading to the Certificate of Qualifications in Social Work. London. Central Council for Education and Training in Social Work. 1981.). – P. 60-66.

238. Torrance E. P. Guiding Creative Talent – Englewoodcliffs. N.Y.: Prentice – Hall, 1962.

ДОДАТОК А

Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України (Затверджено наказом Міністерства освіти України від 8.04.93 № 93 із змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти від 20.12.94 № 351)

15.08.2007 14:35

Затверджено наказом Міністерства освіти України від 8 квітня 1993 р. № 93 (Із змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти від 20 грудня 1994 р. № 351(0351281-94)

Практика студентів є невід'ємною складовою частиною процесу підготовки спеціалістів у вищих навчальних закладах і проводиться на оснащених відповідним чином базах навчальних закладів, а також на сучасних підприємствах і в організаціях різних галузей господарства, освіти, охорони здоров'я, культури, торгівлі і державного управління. У даному Положенні розглядаються загальні питання організації, проведення і підбиття підсумків усіх видів практики студентів різних спеціальностей навчання у вищих навчальних закладах України: технікумах (училищах), коледжах, інститутах, консерваторіях, академіях, університетах та інше.

1. Мета і зміст практики

1.1. Метою практики є оволодіння студентами сучасними методами, формами організації та знаряддями праці в галузі їх майбутньої професії, формування у них, на базі одержаних у вищому навчальному закладі знань, професійних умінь і навичок для прийняття самостійних рішень під час конкретної роботи в реальних ринкових і виробничих умовах, виховання потреби систематично поновлювати свої знання та творчо їх застосовувати в практичній діяльності.

1.2. Практика студентів передбачає безперервність та послідовність її проведення при одержанні потрібного достатнього обсягу практичних знань і умінь відповідно до різних освітніх та кваліфікаційних рівнів: молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст, магістр.

1.3. Залежно від конкретної спеціальності чи спеціалізації студентів практика може бути: навчальна, технологічна, експлуатаційна, конструкторська, педагогічна, економічна, науково-дослідна та інші види практики.

1.4. Перелік усіх видів практик для кожної спеціальності або спеціалізації, їх форми, тривалість і терміни проведення визначаються в навчальних планах. На молодших курсах одним із завдань практики може бути оволодіння студентами робітничою професією з числа масових спеціальностей галузі, що відповідає фаху навчання. Заключною ланкою практичної підготовки є переддипломна практика студентів, яка проводиться перед виконанням кваліфікаційної роботи або дипломного проекту. Під час цієї практики поглиблюються та закріплюються теоретичні знання з усіх дисциплін навчального плану, дозбирається фактичний матеріал для виконання кваліфікаційної роботи, дипломного проекту або складання державних екзаменів.

1.5. Зміст і послідовність практики визначається програмою, яка розробляється кафедрою або предметною (цикловою) комісією згідно з навчальним планом. На кожній ланці практики необхідно, щоб програми мали рекомендації щодо видів, форм, тестів перевірки рівня знань, умінь, навичок, яких студенти мають досягти. Ці вимоги об'єднуються в наскрізній програмі – основному навчально-методичному документі практики. Зміст наскрізної програми повинен відповідати даному Положенню, наказам і рішенням колегії Міністерства освіти України щодо практики спеціалістів. На основі цієї програми розробляються робочі програми відповідних видів практики. Загалом наскрізна і робочі програми практики затверджуються керівником вищого навчального закладу. За умови, коли галузеві міністерства і відомства мають вищі навчальні заклади, наскрізні (типові) програми практик за спеціальностями можуть розроблятися і затверджуватися ними. Вищі навчальні заклади можуть розробляти, окрім наскрізної і робочих програм практики, інші методичні документи, які сприятимуть досягненню високої якості проведення практики студентів.

2. Бази практики

2.1. Практика студентів вищих навчальних закладів проводиться на базах практики, які мають відповідати вимогам програми. Галузеві міністерства та відомства, котрі мають у своєму підпорядкуванні вищі навчальні заклади, за погодженням з Міністерством освіти України можуть закріплювати за ними підприємства терміном до 5 років. За наявності у вищих навчальних

зкладах державних, регіональних замовлень на підготовку спеціалістів перелік баз практики надають цим закладам органи, які формували замовлення на спеціалістів. При підготовці спеціалістів вищими навчальними закладами цільовими договорами з підприємствами, організаціями, установами бази практики передбачаються у цих договорах. Як бази підготовки студентів з робітничих професій можуть використовуватися навчально-виробничі та наукові підрозділи вищих навчальних закладів, навчально-виховні заклади, професійно-технічні училища, дослідні господарства, полігони та підприємства, організації, установи, які мають необхідне обладнання та педагогічні кадри. У випадку, коли підготовка спеціалістів вищими навчальними закладами здійснюється за замовленням фізичних осіб, бази практики забезпечують ці особи (з врахуванням всіх вимог наскрізної програми та даного Положення) або вищі навчальні заклади, що визначається умовами договору (контракту) на підготовку спеціалістів.

2.2. Для студентів-іноземців бази практики передбачаються у відповідному контракті чи договорі щодо підготовки спеціалістів і можуть бути розташовані як на території країн – замовників на спеціалістів, так і в межах України. Студентам-іноземцям у встановленому порядку видаються програма та індивідуальне завдання. Після закінчення практики І вони складають звіт у порядку, встановленому кафедрою, предметною (цикловою) комісією. При проходженні практики в межах України студенти-іноземці додержуються даного Положення.

2.3. Студенти можуть самостійно з дозволу відповідних кафедр або циклових (предметних) комісій підбирати для себе місце проходження практики і пропонувати його для використання.

2.4. Для груп споріднених вищих навчальних закладів можуть створюватися навчально-практичні полігони або бази: геодезичні, геологічні, географічні, морські та інші.

2.5. З базами практики (підприємствами, організаціями, установами будь - яких форм власності) вищі навчальні заклади завчасно укладають договори на її проведення за формою, визначеною в додатку N 1. Тривалість дії договорів погоджується договірними сторонами. Вона може визначатися на період конкретного виду практики або до п'яти років. За наявності в договорах (контрактах) на навчання студентів І питання практики окремі договори можуть не укладатися.

3. Організація і керівництво практикою

3.1. Відповідальність за організацію, проведення і контроль практики покладається на керівників вищих навчальних закладів. Навчально-методичне керівництво і виконання програм практик забезпечують відповідні кафедри або предметні (циклові) комісії вищих навчальних закладів. Загальну організацію практики та контроль за її проведенням у інституті, університеті та інших навчальних закладах еквівалентного рівня здійснює керівник практики (завідувач відділу практики), який за рішенням керівника навчального закладу може бути підпорядкований проректору з навчальної роботи, а в технікумах, коледжах та інших навчальних закладах еквівалентного рівня – заступнику директора з практичного навчання (з навчально-виробничої роботи).

3.2. До керівництва практикою студентів залучаються досвідчені викладачі кафедр або предметних (циклових) комісій, а також директори та їх заступники, завідувачі відділень навчальних закладів, які брали безпосередню участь у навчальному процесі, по якому проводиться практика. Для керівництва практикою при підготовці студентів за робітничою професією можуть залучатись майстри виробничого навчання.

3.3. Керівник практики від вищого навчального закладу:

1. перед початком практики контролює підготовленість баз практики та вважає за потребу до прибуття студентів-практикантів проведення відповідних заходів; 2. забезпечує проведення всіх організаційних заходів перед від'їздом студентів на практику: інструктаж про порядок проходження практики та з техніки безпеки, надання студентам-практикантам необхідних документів (направлення, програми, щоденник, календарний план, індивідуальне завдання, тема курсового і дипломного проекту (роботи), методичні рекомендації чи інші), перелік яких встановлює навчальний заклад; 3. повідомляє студентів про систему звітності з практики, прийняту на кафедрі або предметною (цикловою) комісією, а саме: подання письмового звіту, виконання кваліфікаційної роботи, вигляду оформлення виконаного індивідуального завдання,

підготовка доповіді, повідомлення, виступу тощо; 4. у тісному контакті з керівником практики від бази практики забезпечує високу якість її проходження згідно з програмою; 5. контролює забезпечення нормальних умов праці і побуту студентів та проведення з ними обов'язкових інструктажів з охорони праці і техніки безпеки; 6. контролює виконання студентами-практикантами правил внутрішнього трудового розпорядку, веде або організовує ведення табеля відвідування студентами бази практики; 7. у складі комісії приймає заліки з практики; 8. подає завідувач кафедри (заступнику директора з практичного навчання) письмовий звіт про проведення практики із зауваженнями і пропозиціями щодо поліпшення практики студентів.

3.4. Розподіл студентів на практику проводиться вищими навчальними закладами з урахуванням замовлень на підготовку спеціалістів і їх майбутнього місця роботи після закінчення навчання.

3.5. Для студентів, які навчаються без відриву від виробництва, вищі навчальні заклади можуть передбачати практику тривалістю до одного місяця згідно з Положенням.

3.6. Бази практик в особі їх перших керівників разом з вищими навчальними закладами несуть відповідальність за організацію, якість і результати практики студентів.

3.7. Обов'язки безпосередніх керівників, призначених базами практики, зазначені в окремих розділах договорів на проведення практики (див. додаток № 1, п.п. 1.1.-1.8.). За наявності вакантних місць студенти можуть бути зараховані на штатні посади, якщо робота на них відповідає вимогам програми практики. При цьому не менше 50 відсотків часу відводиться на загально-професійну підготовку за програмою практики.

3.8. Студенти вищих навчальних закладів при проходженні практики зобов'язані: 9. до початку практики одержати від керівника практики від навчального закладу консультації щодо оформлення всіх необхідних документів; 10. своєчасно прибути на базу практики; 11. у повному обсязі виконувати всі завдання, передбачені програмою практики і вказівками її керівників; 12. вивчити і суворо дотримуватись правил охорони праці, техніки безпеки і виробничої санітарії; 13. нести відповідальність за виконану роботу; 14. своєчасно скласти залік з практики.

4. Підбиття підсумків практики

4.1. Після закінчення терміну практики студенти звітують про виконання програми та індивідуального завдання. Загальна і характерна форма звітності студента за практику – це подання письмового звіту, підписаного і оціненого безпосередньо керівником від бази практики. Письмовий звіт разом з іншими документами, установлені навчальним закладом (щоденник, характеристика та інше), подається на рецензування керівнику практики від навчального закладу. Звіт має містити відомості про виконання студентом усіх розділів програми практики та індивідуального завдання, мати розділи з питання охорони праці, висновки і пропозиції, список використаної літератури та інші. Оформляється звіт за вимогами, які встановлює вищий навчальний заклад, з обов'язковим врахуванням Єдиної системи конструкторської документації (ЕСКД).

4.2. Звіт з практики захищається студентом (з диференційованою оцінкою) в комісії, призначеній завідувачем кафедри або заступником директора навчального закладу. До складу комісії входять керівники практики від вищого навчального закладу і, за можливості, від баз практики, викладачі кафедри, предметної (циклової) комісії, які викладали практикантам спеціальні дисципліни. Комісія приймає залік у студентів на базах практики в останні дні її проходження або у вищому навчальному закладі протягом перших десяти днів семестру, який починається після практики. Оцінка за практику вноситься в заліково-екзаменаційну відомість і в залікову книжку студента за підписами членів комісії.

4.3. Оцінка студента за практику враховується стипендіальною комісією при визначенні розміру стипендії разом з його оцінками за результатом підсумкового контролю.

4.4. Студенту, який не виконав програми практики без поважних причин, може бути надано право проходження практики повторно при виконанні умов, визначених вищим навчальним закладом. Студент, який востаннє отримав негативну оцінку з практики в комісії, відраховується з вищого навчального закладу.

4.5. Підсумки кожної практики обговорюються на засіданнях кафедр предметної (циклової) комісії, а загальні підсумки практики підбиваються на вчених (педагогічних) радах вищих навчальних закладів або на нарадах факультетів не менше одного разу протягом навчального року.

5. Матеріальне забезпечення практики

5.1. Джерела фінансування практики студентів вищих навчальних закладів визначаються формою замовлення на спеціалістів: державні або регіональні, кошти підприємств, організацій, установ усіх форм власності, закордонних замовників-спеціалістів або кошти фізичних осіб. Суб'єкти-замовники спеціалістів перераховують вищим навчальним закладам кошти на практику студентів у терміни і в обсягах, передбачених відповідними статтями договорів чи контрактів на підготовку спеціалістів (з урахуванням інфляційних процесів).

5.2. Витрати на практику студентів вищих навчальних закладів входять складовою частиною в загальні витрати на підготовку спеціалістів. Розмір витрат на практику студентів визначається кошторисом-калькуляцією, що розробляє вищий навчальний заклад і погоджує з базами практики, із розрахунку вартості проходження практики одного студента за тиждень. Основними статтями калькуляції витрат на практику можуть бути: - оплата праці безпосереднього керівника практики; - разові витрати на організацію і підбиття підсумків практики (укладання договору, проведення інструктажів, вибір місця практики та інше); - витрати на матеріальне забезпечення практики (використання ЕОМ, розмноження роботи, придбання матеріалів і канцприладдя, експлуатація обладнання та інше); - оплата консультацій, екскурсій та інших одноразових загальних заходів, які можуть проводитися спеціалістами баз практики, та інше.

5.3. Оплата праці безпосередніх керівників практики від бази практики здійснюється навчальним закладом згідно з діючими в період практики ставками погодинної оплати праці працівників, зайнятих в усіх галузях народного господарства за проведення навчальних занять із розрахунку 1 година на одного студента на тиждень. (Абзац перший пункту 5.3 в редакції Наказу Міносвіти № 351 (УО35 1281-94) від 20.12.94) Форма оплати праці спеціалістів баз практики вказується в договорі і може проводитись через фінансові органи баз практики або безпосередньо навчальними закладами за трудовою угодою.

5.4. Оплата праці керівника практики від навчально-виховних закладів (шкіл, гімназій та інші) по керівництву педагогічною практикою студентів здійснюється за рахунок коштів вищих навчальних закладів, передбачених у консультацій і екскурсій (загальною тривалістю не більше шести годин на тиждень на групу студентів), які проводяться на базах практики кваліфікованими спеціалістами структурних підрозділів цих баз (які не керують практикою студентів), здійснюється за фактично виконані години за нормами погодинної оплати згідно з чинним законодавством України за рахунок коштів вищих навчальних закладів.

5.6. Під час практики у період роботи на робочих місцях і посадах з виплатою заробітної плати за студентами (учнями) зберігається право на одержання стипендії за результатами підсумкового контролю.

5.7. Студентам останніх курсів вищих навчальних закладів, які навчаються без відриву від виробництва і відповідно з рішенням кафедри (предметних, циклових комісій) направляються для проходження практики, керівники підприємств, організацій і установ усіх форм власності надають додаткову місячну відпустку без збереження заробітної плати на підставі довідок вищих навчальних закладів про строк практичної підготовки. На період указаної відпустки таким студентам призначається стипендія в розмірі не менше мінімальної заробітної плати за рахунок відповідних підприємств, організацій, установ.

5.8. Усім студентам-практикантам на період практики, що проводиться за межами місця знаходження вищих навчальних закладів, сплачуються добові за рахунок витрат на практичну підготовку у розмірах, встановлених чинним законодавством. При цьому враховується час знаходження в дорозі до бази практики і назад. Вищі навчальні заклади можуть утримувати з студентів добові за пропущені з неповажних причин дні практики, зазначені у таблиці відвідування баз практики. Студентам, зарахованим на період практики на штатні посади в геологічних партіях і експедиціях, а також в екіпажі суден з виплатою заробітної плати і польового забезпечення або безплатного харчування, добові не сплачуються.

5.9. Проїзд студентів вищих навчальних закладів залізничним, водним і автомобільним транспортом до місця знаходження баз практики і назад сплачується за рахунок витрат на практику. Проїзд до баз практики і назад міським і приміським (до 50 км) транспортом сплачується студентами за свій рахунок.

5.10. Проживання студентів-практикантів у гуртожитках баз практик або в орендованих для цього житлових приміщеннях сплачується вищим навчальним закладом за рахунок витрат на практику, у розмірах, передбачених чинним законодавством. Проживання студентів-практикантів у гуртожитках навчальних закладів інших міст (за договорами між навчальними закладами про взаємообмін місцями у гуртожитках) сплачується студентами за свій рахунок за нормами, встановленими для цих гуртожитків.

5.11. Оплата відряджень викладачам вищих навчальних закладів, керівникам практики студентів здійснюється вищими навчальними закладами згідно з чинним законодавством.

5.12. Терміни і витрати часу на керівництво практикою, кількість студентів у групах і підгрупах, а також інші організаційні питання практики, не обумовлені в даному Положенні, встановлюються самостійно навчальними закладами відповідно до навчальних планів та фінансування.

5.13. Навчальні заклади, за необхідністю, можуть розробляти і затверджувати на підставі цього Положення інструкції, які враховують особливості навчання з конкретної спеціальності чи спеціалізації.

Додаток до Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України

ДОГОВІР № _____

на проведення практики студентів вищих навчальних закладів

Місто _____ " _____ " _____ 20__ р.

Ми, що нижче підписалися, з однієї сторони _____

(назва навчального закладу)

(надалі – навчальний заклад), в особі _____,

(посада, прізвище, ініціали)

діючого на підставі _____

(статут або доручення)

і, з другої сторони, _____

(назва підприємства, організації, установи)

(надалі – база практики), в особі _____,

(посада), (прізвище, ініціали)

діючого на підставі _____

(Статут підприємства, розпорядження, доручення)

уклали між собою договір:

1. База практики зобов'язується:

1.1. Прийняти студентів на практику згідно з календарним планом:

Термін практики, № п/п, номер і назва спеціальності, курс, вид практики, кількість студентів, початок кінець

1.2. Призначити наказом кваліфікованих спеціалістів для безпосереднього керівництва практикою.

1.3. Створити необхідні умови для виконання студентами програм практики, не допускати використання їх на посадах та роботах, що не відповідають програмі практики та майбутній спеціальності.

1.4. Забезпечити студентам умови безпечної роботи на кожному робочому місці. Проводити обов'язкові інструктажі з охорони праці: ввідний та на робочому місці. У разі потреби навчати студентів-практикантів безпечних методів праці. Забезпечити спецодягом, запобіжними засобами, лікувально-профілактичним обслуговуванням за нормами, встановленими для штатних працівників.

1.5. Надати студентам-практикантам і керівникам практики від навчального закладу можливість користуватись лабораторіями, кабінетами, майстернями, бібліотеками, технічною та іншою документацією, необхідною для виконання програми практики.

1.6. Забезпечити облік виходів на роботу студентів-практикантів. Про всі порушення трудової дисципліни, внутрішнього розпорядку та про інші порушення повідомляти навчальний заклад.

1.7. Після закінчення практики дати характеристику на кожного студента-практиканта, в котрій відобразити якості підготовленого ним звіту.

1.8. Додаткові умови _____

2. Навчальний заклад зобов'язується:

2.1. За два місяці до початку практики надати базі практики для погодження програму, а не пізніше ніж за тиждень – список студентів, яких направляють на практику.

2.2. Призначити керівниками практики кваліфікованих викладачів.

2.3. Забезпечити додержання студентами трудової дисципліни і правил внутрішнього трудового розпорядку. Брати участь у розслідуванні комісією бази практики нещасних випадків, що сталися з студентами.

2.4. Сплатити в установленому порядку за проведення практики студентів, за погодженням з базою практики, згідно з кошторисом-калькуляцією _____ грн. 3. Відповідальність сторін за невиконання договору.

3.1. Сторони відповідають за невиконання покладених на них обов'язків щодо організації і проведення практики згідно з законодавством про працю в Україні.

3.2. Всі суперечки, що виникають між сторонами за договором вирішуються в установленому порядку.

3.3. Договір набуває силу після його підписання сторонами і діє до кінця практики згідно з календарним планом.

3.4. Договір складений у двох примірниках – по одному базі практики і навчальному закладу.

3.5. Юридичні адреси сторін і розрахункові рахунки:

Навчального закладу _____

Базі практики _____

Підписи та печатки:

Навчальний заклад _____ 20__ р.

База практики _____ 20__ р.

ДОДАТОК Б

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

З А Т В Е Р Д Ж У Ю
Ректор ЧНУ _____
С.В.Мельничук
«__»_____20__

ПОЛОЖЕННЯ
про проведення навчальних і виробничих
практик студентів
Чернівецького національного університету ім. Ю.Федьковича

Ухвалено Вченою радою
Чернівецького національного
університету ім. Ю.Федьковича
протокол №__ від «__»_____20__р.

Чернівці 20_

ПОЛОЖЕННЯ

про проведення навчальних і виробничих
практик студентів

Чернівецького національного університету ім. Ю.Федьковича
ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ

Положення про проведення навчальних і виробничих практик студентів Чернівецького національного університету ім.Ю.Федьковича розроблене на основі "Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах", затвердженого наказом МО України №161 від 2.06.1993р., "Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України", затвердженого наказом МО України № 93 від 8.04.1993р., наказу Міністра освіти України № 351 від 20.12.1994р. "Про внесення змін до Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України" та у відповідності до Закону України "Про вищу освіту", Указу Президента України № 1013/2005 від 4.07.2005р. "Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні", Державної програми розвитку вищої освіти на 2005-2007роки.

Практика студентів є обов'язковим компонентом освітньо-професійної програми для здобуття кваліфікаційного рівня і набуття студентом професійних навичок та вмінь. Вона є невід'ємною складовою частиною процесу підготовки фахівців в університеті і проводиться на оснащених відповідним чином базах університету, а також на сучасних підприємствах і організаціях різних галузей господарства, науки, освіти, охорони здоров'я, культури, торгівлі, сільського господарства й державного управління.

Практична підготовка здійснюється в умовах професійної діяльності під організаційно-методичним керівництвом викладача університету та фахівця від бази практики.

Організація практичної підготовки в ЧНУ регламентується даним Положенням.

У Положенні розглядаються загальні питання організації, проведення і підведення підсумків усіх видів практики студентів різних спеціальностей в університеті.

1. МЕТА ТА ЗМІСТ ПРАКТИКИ

1.1. Метою практики є оволодіння студентами сучасними методами, формами організації та знаряддями праці в галузі їх майбутньої професії, формування у них на базі одержаних в університеті знань, професійних умінь і навичок для прийняття самостійних рішень під час конкретної роботи в реальних ринкових і виробничих умовах, виховання потреби систематично поновлювати свої знання, вести наукові дослідження та творчо застосовувати отримані знання в практичній діяльності.

1.2. Практика студентів передбачає безперервність та послідовність її проведення, органічне поєднання з практичними й лабораторними заняттями, отримання студентами достатнього обсягу практичних знань і умінь відповідно до освітньо-кваліфікаційних характеристик бакалавра, спеціаліста, магістра.

1.3. Залежно від конкретного напрямку підготовки (спеціальності, спеціалізації) практика може бути:

- навчальна (наприклад: фольклорна, ознайомлювальна, археологічна, мовна та ін.)
- виробнича (наприклад: педагогічна, науково-педагогічна (асистентська для студентів ОКР "Магістр"), конструкторсько-технологічна, економічна, юридична та ін., а також науково-дослідна та переддипломна).

1.4. Завданням навчальної практики є ознайомлення студентів зі специфікою майбутньої спеціальності, формування первинних професійних умінь і навичок із загальнопрофесійних та спеціальних дисциплін.

1.5. Завданням виробничої практики є закріплення та поглиблення теоретичних знань, отриманих студентами в процесі вивчення певного циклу теоретичних дисциплін, практичних навичок зі спеціальності, а також збір фактичного матеріалу для виконання курсових робіт.

1.6. Переддипломна практика (як різновид виробничої) є завершальним етапом практичної підготовки студентів і проводиться на випускному курсі з метою узагальнення та вдосконалення здобутих ними знань, практичних умінь та навичок, оволодіння професійним досвідом та готовності їх до самостійної трудової діяльності, а також збору матеріалів для кваліфікаційної роботи.

1.7. Перелік усіх видів практик для кожного напрямку підготовки (спеціальності, спеціалізації), їх форми, тривалість і терміни проведення визначаються в навчальних планах.

1.8. Зміст і послідовність практики регламентується наскрізною програмою, яка розробляється кафедрою згідно з навчальним планом і затверджується першим проректором. Зміст наскрізної програми повинен відповідати наказам Міністра освіти і науки України та рішенням колегії Міністерства освіти і науки України щодо практичної підготовки студентів, навчальному плану спеціальності, освітньо-кваліфікаційній характеристиці та освітньо-професійній програмі випускників. На основі цієї програми розробляються робочі програми відповідних видів практики. Програми практики повинні відповідати вимогам галузевих стандартів вищої освіти, враховувати специфіку спеціальності та відображати останні досягнення науки й виробництва. Тому вони повинні переглядатися не рідше, ніж один раз на п'ять років. Робоча програма практики затверджується деканом факультету.

Програми практики повинні містити наступні основні розділи:

- вступ;
- мета та завдання практики;
- зміст практики;
- індивідуальні завдання;
- навчальні посібники;
- методичні рекомендації;
- форми і методи контролю;
- вимоги до звіту про практику;
- критерії оцінювання;
- підведення підсумків практики.

В умовах переходу до кредитно-модульної системи організації навчального процесу невід'ємною складовою програми практики є змістово-діяльнісна структура програми практики, яка включає в себе не менше 2-х змістових модулів.

Факультети і кафедри, крім наскрізної і робочих програм практики, розробляють інше методичне забезпечення (рекомендації, інструкції, алгоритми практичного навчання тощо).

2. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА КЕРІВНИЦТВО ПРАКТИКОЮ

2.1. Загальну організацію практики та контроль за її проведенням в університеті здійснює завідувачий практикою.

2.2. Відповідальність за організацію, проведення, контроль і підведення підсумків практики покладається на керівників факультетів і кафедр.

Навчально-методичне керівництво і виконання програм практик забезпечують відповідні кафедри.

2.3. Для проведення практики визначаються бази практик. При наявності на кафедрі державних, регіональних замовлень на підготовку фахівців перелік баз практики надають органи, які формували замовлення на фахівців. При підготовці фахівців за цільовими договорами з підприємствами, організаціями, установами бази практики передбачаються у цих договорах.

Як бази підготовки студентів можуть використовуватися навчально-виробничі та наукові підрозділи університету (якщо програма практики передбачає науково-дослідницьку спрямованість), навчально-виховні заклади, професійно-технічні училища, дослідні господарства, полігони та підприємства, організації, установи, які мають необхідне обладнання та кваліфіковані кадри. Базами асистентської практики можуть бути кафедри університету, інші вищі навчальні заклади 3-го, 4-го рівнів акредитації. У випадку, коли підготовка фахівців здійснюється університетом за замовленням фізичних осіб, бази практики забезпечують ці особи (з урахуванням

усіх вимог наскрізної програми та Положення) або університет, що визначається умовами договору (контракту) на підготовку фахівців.

2.4 Підприємства, установи організації, які використовуються як бази практики, повинні відповідати наступним умовам:

- забезпечення виконання студентом програми практики;
- наявність структур, що відповідають напряму підготовки (спеціальності, спеціалізації), за яким здійснюється підготовка фахівців;
- можливість кваліфікованого керівництва практикою студентів;
- можливість надання студентам під час практики робочих місць;
- можливість наступного працевлаштування випускників університету.

2.5. Для студентів-іноземців бази практики передбачаються у відповідному контракті чи договорі щодо підготовки спеціалістів і можуть бути розташовані як на території країн-замовників на фахівців, так і в межах України.

2.6. Студентам-іноземцям у встановленому порядку видаються програма та індивідуальне завдання. Після закінчення практики вони складають звіт в порядку, встановленому кафедрою.

2.7. Студенти направляються на практику, як правило, групами не менше 3-х осіб. У разі необхідності кафедра може прийняти рішення про направлення в одну базу практики меншої кількості студентів, але це рішення повинно бути обґрунтованим. У навчальному навантаженні викладачів слід враховувати, що на педагогічній практиці один керівник практики від кафедри може здійснювати керівництво не більше, як 6-ма студентами. На виробничій практиці на підприємствах (в установах) один керівник практики від кафедри може керувати практикою студентів лише на одній базі практики, а кількість студентів визначається можливістю бази практики забезпечити виконання програми практики всіма студентами. На навчальній практиці, яка проходить у лабораторіях кафедри, один викладач може керувати не більше, як 10-ма студентами.

2.8. Студенти 5-го курсу можуть направлятись для проходження практики за індивідуальним планом на місця їх майбутнього працевлаштування за наявності тристороннього договору про працевлаштування випускників Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

2.9. В особливих випадках кафедра може дозволити студентові проходити практику у запропонованій ним базі практики з обов'язковим обґрунтуванням такого рішення.

2.10. Для груп однопрофільних факультетів (кафедр, спеціальностей) можуть створюватися навчально-практичні полігони або бази: педагогічні, географічні, економічні, фізичні та ін.

2.11. З базами практики (підприємствами, організаціями, установами будь-яких форм власності) університет завчасно укладає договори на її проведення за встановленою формою. Тривалість дії договорів погоджується договірними сторонами. Вона може визначатися на період конкретного виду практики або терміном до п'яти років.

2.12. Тривалість робочого часу студентів під час проходження практики складає 36 годин (1 кредит) на тиждень.

2.13. Для координації роботи з організації та проведення практик на факультеті призначається керівник практики від факультету.

2.14. Керівник практики від факультету зобов'язаний:

- перед початком практики проконтролювати готовність баз практики. Для цього за 2 місяці до початку практики базі практики надається програма практики і договір про проведення практики, після чого разом з підписаним договором база практики подає університету інформацію про відповідність наявної матеріально-технічної бази, кадрового забезпечення вимогам програми практики та кількість студентів, яку може прийняти;
- забезпечити проведення всіх організаційних заходів перед відбуттям студентів на практику: підготовку проекту наказу, інструктаж про порядок проходження практики та з техніки безпеки, надання студентам-практикантам необхідних документів (направлення, програми,

щоденник, методичні рекомендації та інші, перелік яких встановлює навчальний відділ університету);

- повідомити студентам про систему звітності з практики, а саме: подання письмового звіту, підготовка доповіді, повідомлення, виступу тощо;

- у тісному контакті з груповими керівниками забезпечити якість її проходження згідно з програмою;

- забезпечити правильність оформлення та своєчасність подачі до навчального відділу документації, що стосується оплати керівникам практики від баз практики;

- протягом тижня після захисту практики подати до навчального відділу письмовий звіт про проходження практики із зауваженнями та пропозиціями щодо її поліпшення.

2.15. Груповий керівник призначається кафедрою для безпосереднього керівництва практикою студентів.

2.13. В обов'язки групового керівника входить:

- складання до початку практики скласти разом зі студентами план проходження практики, видати кожному студенту в групі індивідуальне завдання;

- представлення студентів керівництву бази практики та закріплення їх за керівниками від бази практики (кількість студентів-практикантів, яка припадає на одного керівника практики від бази практики визначається кафедрою, виходячи із специфіки спеціальності; на педагогічній практиці до одного вчителя направляються не більше 3-х студентів, до класного керівника - 2;

- своєчасне отримання від керівництва бази практики виписки з наказу про прийняття студентів на практику та призначення керівників практики від бази практики;

- під час проведення практики постійно контролювати забезпечення нормальних умов праці і побуту студентів та проведення з ними обов'язкових інструктажів з охорони праці і техніки безпеки;

- контролювати виконання студентами-практикантами правил внутрішнього трудового розпорядку, ведення табеля відвідування студентами бази практики;

- надавати студентам-практикантам методичну допомогу у вирішенні задач, визначених програмою практики;

- своєчасно оформити й здати керівнику практики від факультету документацію, що стосується оплати керівникам практики від бази практики;

- брати у складі комісії участь у захисті практики;

- подавати завідувачу кафедрою та факультетському керівнику практики письмовий звіт про проведення практики із зауваженнями і пропозиціями щодо поліпшення практики студентів.

2.17. Розподіл студентів на практику проводиться факультетом (проект наказу готується за 10 днів до початку практики).

2.18. Бази практик в особі їх перших керівників разом з керівниками практик від факультетів і кафедр несуть відповідальність за організацію, якість і результати практики студентів.

2.19. Обов'язки безпосередніх керівників, призначених базами практики, зазначені в окремих розділах договорів на проведення практики.

2.20. За наявності вакантних місць студенти можуть бути зараховані на штатні посади, якщо робота на них відповідає вимогам програми практики. При цьому не менше 50 відсотків часу відводиться на загально-професійну підготовку за програмою практики. У такому випадку база практики зобов'язана призначити кваліфікованого керівника практики з числа провідних спеціалістів.

2.21. Студенти університету при проходженні практики зобов'язані:

- до початку практики одержати від свого керівника практики консультації щодо оформлення всіх необхідних документів;

- своєчасно прибути на базу практики;

- у повному обсязі виконувати всі завдання, передбачені програмою практики і вказівками її керівників;

- вивчити і дотримуватись правил проходження практики, охорони праці, техніки безпеки і виробничої санітарії;
- нести відповідальність за виконану роботу;
- своєчасно подати керівнику практики звітну документацію, що вимагається програмою практики й захистити практику.

3. Підведення підсумків практики

3.1. Після закінчення терміну практики студенти звітують про виконання програми та індивідуального завдання.

Загальна і характерна форма звітності студента за практику – це подання письмового звіту, підписаного і оціненого безпосередньо керівником від бази практики, а також керівником практики від кафедри.

Письмовий звіт разом з іншими документами, установленними на кафедрі (щоденник, характеристика та інше), подається на перевірку груповому керівнику практики.

Звіт має містити відомості про виконання студентом усіх розділів програми практики та індивідуального завдання, мати розділи з питання охорони праці, висновки і пропозиції, список використаної літератури та інші. Оформлюється звіт за вимогами, які містяться у програмі практики.

3.2. Звіт з практики захищається студентом (з диференційованою оцінкою) при комісії, призначеній завідуючим кафедрою, до складу якої входять керівники практики від кафедри, за можливості, від баз практики, викладачі кафедри, які викладали практикантам професійно-орієнтовані дисципліни.

Комісія приймає захист у студентів на базах практики в останні дні її проходження або на кафедрі протягом перших десяти днів семестру, який починається після практики. Оцінка за практику виставляється в заліково-екзаменаційну відомість і в залікову книжку (індивідуальний план) студента.

3.3. Оцінка студента за практику враховується стипендіальною комісією при визначенні розміру стипендії разом з його оцінками за результатом підсумкового контролю.

3.4. Звітна документація з практики зберігається на кафедрі протягом календарного року від дня захисту.

3.5. Студенту, який не виконав програму практики з поважних причин, може бути надано право проходження практики повторно при виконанні умов, визначених університетом. Студент, який не виконав програму практики без поважних причин і отримав негативну оцінку з практики під час захисту, відраховується з університету.

3.6. Підсумки кожної практики обговорюються на засіданнях кафедр, а загальні підсумки практики підводяться на вчених радах факультетів та університету не менше одного разу протягом навчального року.

4. МАТЕРІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАКТИКИ

4.1. Джерела фінансування практики студентів університету визначаються формою замовлення на фахівців: державні або регіональні, кошти підприємств, організацій, установ різних форм власності, закордонних замовників фахівців або кошти фізичних осіб.

4.2. Витрати на практику студентів університету є складовою частиною загальних витрат на підготовку фахівців. Розмір витрат на практику студентів визначається кошторисом-калькуляцією, що розробляє університет і погоджує з базами практики з розрахунку вартості проходження практики одного студента за тиждень. Основними статтями витрат на практику можуть бути:

- оплата практики безпосереднього керівника практики від бази практики;
- витрати на матеріальне забезпечення практики(використання ЕОМ, розмножувальні роботи, придбання матеріалів і канцприладдя, експлуатація обладнання та ін.);
- оплата консультацій, екскурсій та інших одноразових загальних заходів, які можуть проводитись спеціалістами баз практики;

4.3. Оплата праці безпосередніх керівників практики від баз практики здійснюється університетом згідно з діючими в період практики ставками погодинної оплати праці працівників,

зайнятих в усіх галузях народного господарства, за проведення навчальних занять із розрахунку 1 година на одного студента на тиждень (Наказ МО України № 351 від 20.12.1994р.).

Форма оплати праці спеціалістів баз практики вказується в договорі й може проводитись через фінансові органи баз практики або безпосередньо університетом.

4.4. Оплата праці керівників практики від навчально-виховних закладів (дошкільних установ, загальноосвітніх шкіл, гімназій, ліцеїв, ВНЗ різних рівнів акредитації) здійснюється за рахунок коштів університету, передбачених у кошторисах на практику, за нормативами погодинної оплати із розрахунку 1 година на одного студента на тиждень. Оплата здійснюється згідно з відомістю на оплату вчителям за керівництво педагогічною практикою із розрахунку на одного студента за весь період практики за такими нормативами:

- керівнику навчального закладу
або його заступнику - до 10 % від загальної кількості годин
- викладачу (вчителю) - від 70 до 100 % від загальної кількості годин
- класному керівникові (куратору) - до 20 % від загальної кількості годин

4.5. Керівництво практикою є складовою навчальної роботи викладача. Навчальне навантаження розраховується за наступними нормами часу на керівництво навчальною та виробничою практиками:

№	Вид практики	Норма часу	Примітка
1	Керівництво навчальною та виробничою практиками:		
	- навчальною практикою, перевірка звітів та проведення захисту	6 годин за робочий день на одну академічну групу	
	- виробничою або переддипломною практикою, перевірка звітів та проведення захисту	3 години на робочий день на одну академічну групу	З виїздом у відрядження
		2 години на робочий день на одну академічну групу	Без виїзду у відрядження
		1 година в тиждень на одного студента	Індивідуально
2	Керівництво педагогічною практикою на одного студента на весь період практики:		
	- 2 тижневою педагогічною практикою	3,7 години, у тому числі: факультетському керівнику - 0,2 год.; груповому керівнику - 3 год.; викладачу психології - 0,25 год.; викладачу педагогіки - 0,25 год.	
	- 4 тижневою педагогічною практикою	7,2 години, у тому числі: факультетському керівнику - 0,2 год.; груповому керівнику - 6 год.; викладачу психології - 0,5 год.; викладачу педагогіки - 0,5 год.	

	- 6 тижневою педагогічною практикою	10,7 години, у тому числі: факультетському керівнику - 0,2 год.; груповому керівнику - 9 год.; викладачу психології - 0,75 год.; викладачу педагогіки - 0,75 год.	
	- 8 тижневою педагогічною практикою	14,2 години, у тому числі: факультетському керівнику - 0,2 год.; груповому керівнику - 12 год.; викладачу психології - 1 год.; викладачу педагогіки - 1 год.	
	Педагогічною практикою студентів заочної форми навчання	1 година груповому керівнику	

4.6. Під час практики за період роботи студентів на робочих місцях і посадах з виплатою заробітної плати за ними зберігається право на отримання стипендії за результатами семестрового контролю.

ДОДАТОК 1

ДОГОВІР № _____

на проведення практики студентів вищих навчальних закладів

Місто Чернівці „_____” _____ 20____ р.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

(назва навчального закладу)

(надалі навчальний заклад), в особі _____

(посада, прізвище, ініціали)

діючого на підставі _____

(статут або доручення)

і, з другої сторони, _____

(назва підприємства, організації, установи)

(надалі - база практики), в особі _____

(посада), (прізвище, ініціали) _____ діючого на підставі _____

(статут підприємства, розпорядження, доручення)

уклали між собою договір:

1. База практики зобов'язується:

1.1. Прийняти студентів на практику згідно з календарним планом:

№ п/п	№ і назва спеціальності	Курс	Вид практики	Кількість студентів	Термін практики	
					початок	кінець

1.2. Призначити наказом кваліфікованих спеціалістів для безпосереднього керівництва практикою.

1.3. Створити необхідні умови для виконання студентами програми практики, не допускати використання їх на посадах та роботах, що не відповідають програмі практики та майбутній спеціальності.

1.4. Забезпечити студентам умови безпечної роботи на кожному робочому місці. Проводити обов'язкові інструктажі з охорони праці: ввідний та на робочому місці. У разі потреби навчати студентів-практикантів безпечних методів праці. Забезпечити спеодягом, запобіжними заходами, лікувально-профілактичним обслуговуванням за нормами, встановленими для штатних працівників.

1.5. Надати студентам-практикантам і керівникам практики від навчального закладу можливість користуватись лабораторіями, кабінетами, майстернями, бібліотеками, технічною та іншою документацією, необхідною для виконання програми практики.

1.6. Забезпечити облік виходів на роботу студентів-практикантів. Про всі порушення трудової дисципліни, внутрішнього розпорядку та про інші порушення повідомляти навчальний заклад.

1.7. Після закінчення практики дати характеристику на кожного студента-практиканта, в котрій відобразити якості підготовленого ним звіту.

1.8. Додаткові умови _____

2. Навчальний заклад зобов'язується:

2.1. За два місяці до початку практики надати базі практики для погодження програму практики, а не пізніше, ніж за тиждень - список студентів, яких направляють на практику.

2.2. Призначити керівниками практики кваліфікованих викладачів.

2.3. Забезпечити додержання студентами трудової дисципліни і правил внутрішнього розпорядку. Брати участь у розслідуванні комісією бази практики нещасних випадків, що сталися зі студентами.

2.4. Сплатити в установленому порядку за проведення практики студентів за погодженням з базою _____ практики _____ відповідно _____ до _____

(документи, що регламентують оплату за проведення практики) на умовах погодинної оплати _____

(сума, або критерії розрахунків)

3. Відповідальність сторін за невиконання договору.

3.1. Сторони відповідають за невиконання покладених на них обов'язків щодо організації та проведення практики згідно з законодавством про працю в Україні.

3.2. Всі суперечки, що виникають між сторонами за договором, вирішуються в установленому порядку.

3.3. Договір набуває сили після його підписання сторонами і діє до кінця практики за календарним планом.

3.4. Договір складено у двох примірниках - по одному базі практики і навчальному закладу.

3.5. Юридичні адреси сторін:

Навчального закладу: 58012, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, вул. М.Коцюбинського. 2, м. Чернівці. Україна

Бази практики: _____

Підписи та печатки:

Навчальний заклад: База практики

Ректор _____

Головний бухгалтер _____

Зав. практикою _____

" ____ " _____ 20 ____ р. " ____ " _____ 20 ____ р.

ДОДАТОК 2

ДОГОВІР

про працевлаштування випускників Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, які навчалися за напрямами і спеціальностями педагогічного профілю

_____ (місце укладення) (дата укладення)

1. Вищий навчальний заклад Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича в особі ректора Мельничука Степана Васильовича, що діє на підстав Статуту.

2. Випускник _____

_____ (прізвище, ім'я, по батькові, паспортні дані)

що навчається за спеціальністю _____
освітньо-кваліфікаційним рівнем _____

3. Орган управління освіти і науки _____
в особі керівника _____

(далі Роботодавець), що діє на підставі _____,
затвердженого _____

_____ (назва органу)

уклали договір, предметом якого є: обов'язкове відпрацювання випускником вищого навчального закладу протягом трьох років від початку роботи у загальноосвітньому або професійно-технічному навчальному закладі, а також отримання одноразової адресної грошової допомоги (далі-допомога) у п'ятикратному розмірі мінімальної заробітної плати на умовах, передбачених Порядком надання одноразової адресної грошової допомоги деяким категоріям випускників вищих навчальних закладів, затвердженого наказом МОН України № 752 від 16.08.2007р. та зареєстрованого в МЮ України 07.09.2007р. за № 1041/14308.

1. За цим договором:

1.1. Випускник, що отримав у Вищому навчальному закладі базову або повну вищу освіту за спеціальністю _____

освітньо-кваліфікаційного рівня _____,
працевлаштовується на роботу згідно зі спеціальністю та кваліфікацією.

2. Обов'язки сторін

2.1. Вищий навчальний заклад:

2.1.1. Забезпечує реалізацію державної політики з галузі вищої освіти, виконання державного замовлення та якісну теоретичну і практичну підготовку випускника згідно з навчальними планами, програмами і вимогами до освітньо-кваліфікаційного рівня.

2.1.2. Забезпечує своєчасну видачу випускнику документа про освіту державного зразка за результатами державної атестації.

2.1.3. Вивчає попит на фахівців на ринку праці і сприяє їх працевлаштуванню відповідно до Закону України "Про вищу освіту".

2.1.4. Здійснює моніторинг за виконанням договору з боку роботодавця та випускника.

2.2. Роботодавець:

2.2.1. Надає вищому навчальному закладу пропозиції щодо наявності вакантних посад педагогічних працівників із зазначенням умов оплати праці, наявності чи відсутності житла у визначеному населеному пункті, наявності інших соціально-побутових умов.

2.2.2. Організовує прийняття прибулих, працевлаштування відповідно до направлення та в двотижневий термін інформує вищий навчальний заклад про працевлаштування молодого фахівця.

2.2.3. Забезпечує:

- матеріальне стимулювання молодого фахівця відповідно до чинного законодавства; сприяє постановці молодого фахівця на квартирний облік як особи, що потребує поліпшення житлових умов, а також прикріплення до медичної установи;

- безпечні та нешкідливі умови праці молодого фахівця.

2.3. Молодий фахівець зобов'язаний:

2.3.1. Прибути до Роботодавця у термін до "___" _____ 200_ року та укласти трудовий договір на умовах, установлених у підпункті 2.2.3 цього договору.

2.3.2. Відпрацювати у Роботодавця на обраній посаді згідно з терміном, визначеним у договорі.

2.3.3. Виконувати трудові обов'язки згідно з вимогами законодавства та посадовою інструкцією.

3. Інші умови

3.1. Спори, що виникають у разі порушення договору, розглядаються у судовому порядку.

3.2. Договір складений в трьох примірниках, які зберігаються у кожній із сторін і мають однакову юридичну силу.

3.3. Договір набирає чинності з моменту його підписання і діє до "___" _____ 200_ року.

4. Місцезнаходження сторін

4.1. Вищий навчальний заклад

Місцезнаходження: 58000 м. Чернівці, вул. Коцюбинського, 2

Повне найменування, його підпорядкованість: Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича Міністерства освіти і науки України.

Телефон, факс, електронна пошта: (0372)526235, факс (0372)552914, e-mail: rector@chnu.cv.ua

Банківські реквізити: Р/Р ЧНУ 35223009000061 у ГУДКУ у Чернівецькій області МФО 856135 код 02071240

4.2. Випускник

Місце постійного проживання _____

Прізвище, ім'я, по батькові _____

Дата народження _____

Телефон, факс, електронна пошта _____

4.3. Роботодавець

Місце знаходження: _____

Повне найменування: _____

Телефон, факс, електронна пошта: _____

Банківські реквізити: _____

1. Ректор Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Печатка С.В.Мельничук _____

(прізвище та ініціали)

3. Керівник органу управління освітою

Печатка _____

(прізвище та ініціали)

Погоджено

Перший проректор Р.І.Петришин

Начальник

навчального відділу І.В.Марценяк

Зав. науково-методичною

лабораторією М.Г.Іванчук
Головний бухгалтер С.Г.Марут
Начальник
юридичного

відділу

Н.П.Савосюк

ДОДАТОК В

Види соціально-педагогічної практики
у вищих навчальних закладах України III-IV рівнів акредитації (згідно з навчальними
планами підготовки майбутніх соціальних педагогів)

№ п/п	Види практики	Термін		Вищі навчальні заклади України III-IV рівнів акредитації
		семестр	тижні	
1.	Ознайомлювальна (ознайомча, навчально- ознайомча, літня ознайомча)	1, 2	без відриву від навчання; 1- 3 тижні	Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка, Уманський державний педагогічний університет імені П.Тичини, Запорізький державний університет, Ніжинський державний педагогічний університет імені Миколи Гоголя, Хмельницький національний університет, Харківська державна академія, Харківський гуманітарно-педагогічний інститут, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького (навчально-науковий інститут педагогічної освіти, соціальної роботи і мистецтва), Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника, Південноукраїнський державний педагогічний університет ім. К.Д.Ушинського, Сумський державний педагогічний університет ім. А.С.Макаренка, Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Г. Сковороди, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
2.	Благодійна (волонтерська)	3, 4	без відриву від навчання; 2 тижні	Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка, Уманський державний педагогічний університет імені П.Тичини, Запорізький державний університет, Ніжинський державний педагогічний університет імені Миколи Гоголя, Хмельницький національний університет, Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника, Сумський державний педагогічний університет ім. А.С.Макаренка, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
3.	Дозвіллєва (організаційно- дозвіллєва, організаційно- відпочинкова, літня педагогічна та	4, 6	3-4 тижні	Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка, Уманський державний педагогічний університет імені П.Тичини, Запорізький державний університет, Кам'янець-

	навчально-виховна, культурно-дозвілєва, соціально-виховна літня, практика в дитячих оздоровчих таборах)			Подільський національний університет імені І. Огієнка, Волинський національний університет імені Л. Українки, Ніжинський державний педагогічний університет імені М. Гоголя, Хмельницький національний університет, Харківська державна академія, Харківський гуманітарно-педагогічний інститут, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького (навчально-науковий інститут педагогічної освіти, соціальної роботи і мистецтва), Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Південноукраїнський державний педагогічний університет ім. К.Д.Ушинського Сумський державний педагогічний університет ім. А.С.Макаренка, Житомирський державний педагогічний університет ім. Івана Франка, Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
4.	Навчально-технологічна (технологічна)	5, 6, 7, 8	4-8 тижнів, без відриву від навчання	Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Волинський національний університет імені Лесі Українки, Південноукраїнський державний педагогічний університет ім. К.Д.Ушинського, Житомирський державний педагогічний університет ім. Івана Франка, Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
5.	Профілактична (профілактично-виховна)	5, 7	3 тижні, без відриву від навчання	Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка, Запорізький державний університет, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
6.	Стажерська (стажистська, стажувальна)	7, 8, 9	4-8 тижнів	Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Волинський національний університет імені Л. Українки, Ніжинський державний педагогічний університет імені М. Гоголя, Бердянський державний педагогічний університет, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

				(навчально-науковий інститут педагогічної освіти, соціальної роботи і мистецтва), Південно-український державний педагогічний університет ім. К.Д.Ушинського, Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Г. Сковороди, Чернівецький національний університет імені Ю. Федьковича
7.	Переддипломна (соціально-педагогічна практика в соціальних службах, соціально-педагогічна), ОКР «Спеціаліст»	9, 10	4-8 тижнів	Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка, Запорізький державний університет, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Волинський національний університет імені Лесі Українки, Харківська державна академія, Харківський гуманітарно-педагогічний інститут, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького (навчально-науковий інститут педагогічної освіти, соціальної роботи і мистецтва), Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника, Південноукраїнський державний педагогічний університет ім. К.Д.Ушинського Житомирський державний педагогічний університет ім. І. Франка, Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Г. Сковороди, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
8.	Соціально-педагогічна (соціально-педагогічна практика в соціальних службах, переддипломна), ОКР «Магістр»	9, 10	3-6 тижнів	Волинський національний університет імені Лесі Українки, Житомирський державний педагогічний університет ім. Івана Франка, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького (навчально-науковий інститут педагогічної освіти, соціальної роботи і мистецтва), Сумський державний педагогічний університет ім. А.С.Макаренка, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
9.	Асистентська (науково-дослідницька, науково-педагогічна, практика у ВНЗ, науково-дослідна, педагогічна практика у ВНЗ, навчально-	9, 10	2-8 тижні	Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка, Волинський національний університет імені Лесі Українки, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького (навчально-науковий інститут педагогічної освіти, соціальної

	науково-дослідницька, стажерська практика у ВНЗ), ОКР «Магістр»			роботи і мистецтва), Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника, Південноукраїнський державний педагогічний університет ім. К.Д.Ушинського Житомирський державний педагогічний університет ім. Івана Франка, Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Джерело: навчальні плани підготовки майбутніх соціальних педагогів у вищих навчальних закладах України III-IV рівнів акредитації.

ПРОГРАМА КОНСТАТУВАЛЬНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ

ДОДАТОК Г 1

МОДЕЛЬ «ИДЕАЛЬНОГО» СОЦИАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

Шановні керівники практики! Нам цікава Ваша думка щодо професійних якостей та умінь «ідеального» соціального педагога. Просимо Вас зробити ранжування наведених нижче якостей та вмінь соціального педагога від найважливішої, обов'язкової, найбільш значущої до доцільної, необхідної в меншій мірі (від 1 до 25).

[illegible]

20. Різнобічність особистісного розвитку																									
21. Цілеспрямованість																									
22. Здатність концентрувати творчі зусилля																									
23. Уміння моделювати ситуації																									
24. Вміння бачити і вирішувати проблеми																									
25. Здатність до саморегуляції у професійній діяльності																									

Назва закладу _____

Науковий ступінь _____

Вчене звання _____

Прізвище, ім'я, по-батькові (за бажанням) _____

Джерело: розробка автора

Шановні студенти! Нам цікава Ваша думка щодо професійних якостей та умінь «ідеального» соціального педагога. Просимо Вас зробити ранжування наведених нижче якостей та вмінь соціального педагога від найважливішої, обов'язкової, найбільш значущої до доцільної, необхідної в меншій мірі (від 1 до 25).

[illegible]

оригінальні ідеї																									
16. Гуманізм																									
17. Творча уява																									
18. Розвинута увага																									
19. Потреба у самореалізації в професійній діяльності																									
20. Різнобічність власного розвитку																									
21. Цілеспрямованість																									
22. Здатність концентрувати творчі зусилля																									
23. Уміння моделювати ситуації																									
24. Вміння бачити і вирішувати проблеми																									
25. Здатність до саморегуляції у професійній діяльності																									

Джерело:

розробка

автора

ДОДАТОК Г 3

МОДЕЛЬ «ІДЕАЛЬНОГО» СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА – ОРГАНІЗАТОРА ЛІТНЬОГО ВІДПОЧИНКУ ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ

Шановні керівники практики! Нам цікава Ваша думка щодо професійних якостей та умінь «ідеального» соціального педагога – організатора літнього відпочинку дітей та підлітків. Просимо Вас зробити ранжування наведених нижче якостей та вмінь соціального педагога від найважливішої, обов'язкової, найбільш значущої до доцільної, необхідної в меншій мірі (від 1 до 25).

[illegible]

21. Цілеспрямованість																									
22. Здатність концентрувати творчі зусилля																									
23. Уміння моделювати ситуації																									
24. Вміння бачити і вирішувати проблеми																									
25. Здатність до саморегуляції у професійній діяльності																									

Назва закладу _____

Науковий ступінь _____

Вчене звання _____

Прізвище, ім'я, по-батькові (за бажанням) _____

Джерело: розробка автора

Шановні студенти! Нам цікава Ваша думка щодо професійних якостей та умінь «ідеального» соціального педагога – організатора літнього відпочинку дітей та підлітків. Просимо Вас зробити ранжування наведених нижче якостей та вмінь соціального педагога від найважливішої, обов'язкової, найбільш значущої до доцільної, необхідної в меншій мірі (від 1 до 25).

[illegible]

ДОДАТОК Г 5
*До звіту керівника
 соціально-педагогічної
 практики*

ХАРАКТЕРИСТИКА ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТУДЕНТІВ-ПРАКТИКАНТІВ

Характеристика творчого потенціалу студентів оцінюється у балах за рівнями прояву наступних ознак:

Рівень	Характеристика
Творчий (10-12 балів)	Студент володіє знаннями, вміннями, навичками для здійснення соціально-педагогічної діяльності, виявляє зацікавленість науково-дослідною діяльністю, використовує оригінальні підходи для розв'язання типових завдань. Практикант позитивно мотивований на творчий саморозвиток, має високу потребу самореалізації в професійній діяльності. Студент відповідальний, самостійний, ініціативний, готовий до активних дій, виявляє наполегливість, послідовність у виконанні завдань соціально-педагогічної практики, впевненість у власних силах і здібностях, може взяти на себе організаційну роль, здатний до самоуправління. Практикант підтримує діалог, дискусію, вміє аргументовано доводити свою позицію щодо конкретної соціально-педагогічної проблеми та шляхів її вирішення.
Суб'єктивно-творчий (7-9 балів)	Студент володіє знаннями, вміннями, навичками для здійснення соціально-педагогічної діяльності. У процесі виконання творчих завдань не завжди готовий до самостійного прийняття рішення, потребує стимулювання інтересу до здійснення науково-дослідної діяльності. Практикант відповідальний, самостійний, наполегливий, готовий до активних дій у розв'язанні типових соціально-педагогічних проблем. Студент уміє висловити власну позицію в процесі комунікативної взаємодії.
Репродуктивний (4-6 балів)	Студент здійснює соціально-педагогічну діяльність відповідно до мети і завдань практики під постійним контролем. У вирішенні творчих завдань, виконанні науково-дослідної діяльності він потребує допомоги і стимулювання ззовні. Практикант рідко виявляє самостійність, ініціативність, активність, позитивно мотивований на виконання конкретних практичних завдань професійної діяльності, вважає факт виконання завдання більш важливим, ніж його якість. Студент здатний висловити власну позицію в процесі вирішення типових завдань.
Елементарний (1-3 бали)	Студента характеризує виражене пасивне або негативне ставлення до завдань, які вимагають тривалої концентрації зусиль. Мотивація практиканта до кар'єрного росту низька. Він не виявляє наполегливості, самостійності, активності, ініціативності у розв'язанні проблемно-пошукових завдань. Практикант рідко бере участь у комунікативній взаємодії.

Назва закладу _____

Науковий ступінь _____ Вчене звання _____

Прізвище, ім'я, по-батькові (за бажанням) _____

Джерело: розробка автора

ДОДАТОК Г 6
ШИФР

ТЕСТ НА ВИЗНАЧЕННЯ СХИЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ДО ТВОРЧОСТІ

Схильність до творчості оцінюється в балах за наступною шкалою:

1 бал – завжди;

2 бали – іноді;

3 бали – ніколи.

№	ПИТАННЯ ДЛЯ ОЦІНКИ	БАЛ		
		1	2	3
1.	У вирішенні проблем мені допомагає уява, інтуїція, творче натхнення, фантазія.			
2.	Я здатний відчувати емоційний стан іншої особистості.			
3.	Я здатний зануритися в наукову творчість, розробку нового проекту, планування чогось оригінального, незвичайного.			
4.	Я імпровізую у процесі діяльності.			
5.	Вирішенню творчих завдань сприяє співпраця, співтовариство, комунікабельність.			
6.	Я підтримую ініціативу товаришів, беру активну участь у реалізації нової ідеї.			
7.	Мені вдається доводити розпочату справу до логічного завершення.			
8.	Я здатний виконати просте завдання творчо.			
9.	Я наважуюсь порекомендувати іншим власні оригінальні ідеї.			
10.	Я потрапляв у ситуації, коли відповідальність за рішення найбільш складних проблем був змушений брати на себе.			
11.	Мені доводилося виступати генератором нових ідей.			
12.	Я можу швидко прилаштуватися до нової ситуації.			
13.	Вирішення проблем залежить від моєї енергії та наполегливості.			
14.	Друзі підтримують мене, мою ініціативу та пропозиції.			
15.	Я можу мобілізуватися, коли змушений приймати важливе рішення.			
16.	Я здатний мислити оригінально.			
17.	У процесі творчої діяльності я здатний концентрувати зусилля.			
18.	Я неупереджено сприймаю все, що відбувається.			
19.	Я вмію побачити й розв'язати проблему.			
20.	У процесі діяльності раціонально розподіляю сили, час і засоби.			

Джерело: розробка автора

ДОДАТОК Г 7
ШИФР

ТЕСТ САМООЦІНЮВАННЯ ХАРАКТЕРИСТИК СТУДЕНТІВ

Обраний варіант відповіді позначити знаком „+”

ЯКОСТІ, ВЛАСТИВОСТІ ТА УМІННЯ ОСОБИСТОСТІ	ЗАВЖДИ ВЛАСТИВО	ВЛАСТИВО ЗАЛЕЖНО ВІД ОБСТАВИН	НЕ ВЛАСТИВО
1. Оригінальне, нешаблонне мислення			
2. Розвинена творча уява, фантазія			
3. Незалежність суджень			
4. Активність й ініціативність			
5. Смівливість			
6. Працездатність у творчій діяльності			
7. Почуття гумору			
8. Здатність до самоосвіти			
9. Здатність до саморегуляції у творчій діяльності			
10. Потреба у самореалізації у професійній діяльності			
11. Вміння генерувати нестандартні ідеї			
12. Високий пізнавальний інтерес			
13. Розвинена інтуїція			
14. Вміння відстоювати свою позицію та поважати інших в процесі творчої дискусії			
15. Вміння бачити та вирішувати проблеми			
16. Вміння використовувати здобуті знання та навички в нових ситуаціях			
17. Наполегливість			
18. Організаторські здібності			
19. Самостійність			
20. Вміння здійснювати самооцінку творчих здібностей та досягнень			
21. Комунікативні здібності			
22. Емпатія			
23. Оптимізм			
24. Цілеспрямованість			
25. Розвинена увага			

Назва навчального закладу _____

Факультет _____

Спеціальність _____

Курс _____

Прізвище, ім'я, по-батькові (за бажанням) _____

Джерело: розробка автора

ДОДАТОК Г 8

ВИЗНАЧЕННЯ КЕРІВНИКАМИ ПРАКТИКИ ФОРМ, МЕТОДІВ, ПРИЙОМІВ РОБОТИ, ЩО СПРИЯЮТЬ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТУДЕНТІВ
Обраний варіант відповіді позначити знаком „+”

ФОРМИ, МЕТОДИ, ПРИЙОМИ РОБОТИ	СПРИЯЄ ФОРМ	НЕ СПРИЯЄ	НЕ ВИКОРИСТО
1. Підготовка та проведення дискусій на актуальну соціально-педагогічну тематику			
2. Підготовка та проведення ділових ігор			
3. Підготовка та проведення нестандартних соціально-педагогічних заходів			
4. Підготовка повідомлень на актуальну соціально-педагогічну тему			
5. Підготовка рефератів з актуальної соціально-педагогічної проблеми			
6. Підготовка та проведення прес-конференцій			
7. Організація зустрічей із фахівцями соціальної сфери			
8. Підготовка та проведення тренінгів на актуальну соціально-педагогічну тематику			
9. Розробка буклетів щодо діяльності закладу			
10. Розробка змісту соціальної реклами з актуальної соціально-педагогічної тематики			
11. Складання покажчика статей, у яких розкриваються актуальні соціально-педагогічні проблеми сучасного суспільства			
12. Підбір анкет для дослідження актуальних соціально-педагогічних проблем дітей, учнівської молоді (інших категорій клієнтів соціальних служб)			
13. Проведення анкетування для дослідження актуальних соціально-педагогічних проблем дітей, учнівської молоді (інших категорій клієнтів соціальних служб)			
14. Підбір методик для дослідження актуальних соціально-педагогічних проблем дітей, учнівської молоді (інших категорій клієнтів соціальних служб)			
15. Застосування методик для дослідження актуальних соціально-педагогічних проблем дітей, учнівської молоді (інших категорій клієнтів соціальних служб)			
16. Розробка пам'яток для дітей, молоді, батьків, соціальних педагогів, соціальних працівників			
17. Розробка сценарію виховного заходу			
18. Опис досвіду практичної діяльності соціального педагога (соціального працівника)			
19. Розробка власної програми реабілітаційної роботи з дитиною, що має особливі потреби			
20. Підготовка і проведення круглого столу на актуальну соціально-педагогічну тематику			
21. Розробка плану роботи соціального педагога (соціального працівника)			

22. Підготовка „Методичної скриньки” соціального педагога			
23. Розробка проектів на актуальну соціально-педагогічну тематику			
24. Проведення бесіди з різними категоріями клієнтів			
25. ВАШ ВАРІАНТ			

Назва закладу _____

Науковий ступінь _____ Вчене звання _____

Прізвище, ім'я, по-батькові (за бажанням) _____

Джерело: розробка автора

ДОДАТОК Г 9
ШИФР

ВИЗНАЧЕННЯ СТУДЕНТАМИ ФОРМ, МЕТОДІВ, ПРИЙОМІВ РОБОТИ, ЩО СПРИЯЮТЬ РОЗВИТКУ ЇХ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ В ПРОЦЕСІ ПРАКТИКИ

Обраний варіант відповіді позначити знаком „+”

ФОРМИ, МЕТОДИ, ПРИЙОМИ РОБОТИ	СПРИЯЄ ФОРМ	НЕ СПРИЯЄ	НЕ ВИКО-
1. Підготовка та проведення дискусій на актуальну соціально-педагогічну тематику			
2. Підготовка та проведення ділових ігор			
3. Підготовка та проведення нестандартних соціально-педагогічних заходів			
4. Підготовка повідомлень на актуальну соціально-педагогічну тему			
5. Підготовка рефератів з актуальної соціально-педагогічної проблеми			
6. Підготовка та проведення прес-конференцій			
7. Організація зустрічей із фахівцями соціальної сфери			
8. Підготовка та проведення тренінгів на актуальну соціально-педагогічну тематику			
9. Розробка буклетів щодо діяльності закладу			
10. Розробка змісту соціальної реклами з актуальної соціально-педагогічної тематики			
11. Складання покажчика статей, у яких розкриваються актуальні соціально-педагогічні проблеми сучасного суспільства			
12. Підбір анкет для дослідження актуальних соціально-педагогічних проблем дітей, учнівської молоді (інших категорій клієнтів соціальних служб)			
13. Проведення анкетування для дослідження актуальних соціально-педагогічних проблем дітей, учнівської молоді (інших категорій клієнтів соціальних служб)			
14. Підбір методик для дослідження актуальних соціально-педагогічних проблем дітей, учнівської молоді (інших категорій клієнтів соціальних служб)			
15. Застосування методик для дослідження актуальних соціально-педагогічних проблем дітей, учнівської молоді (інших категорій клієнтів соціальних служб)			
16. Розробка пам'яток для дітей, молоді, батьків, соціальних педагогів, соціальних працівників			
17. Розробка сценарію виховного заходу			
18. Опис досвіду практичної діяльності соціального педагога (соціального працівника)			
19. Розробка власної програми реабілітаційної роботи з дитиною, що має особливі потреби			
20. Підготовка і проведення круглого столу на актуальну соціально-педагогічну тематику			

21. Розробка плану роботи соціального педагога (соціального працівника)			
22. Підготовка „Методичної скриньки” соціального педагога			
23. Розробка проєктів на актуальну соціально-педагогічну тематику			
24. Проведення бесіди з різними категоріями клієнтів			
25. ВАШ ВАРІАНТ			

Назва навчального закладу _____

Факультет _____ Спеціальність _____

Курс _____

Прізвище, ім'я, по-батькові (за бажанням) _____

Джерело: розробка автора

ДОДАТОК Г 10

**ВИЗНАЧЕННЯ КЕРІВНИКАМИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ДОЗВІЛЛЄВОЇ
СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ ФОРМ, МЕТОДІВ, ПРИЙОМІВ
РОБОТИ, ЩО СПРИЯЮТЬ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТУДЕНТІВ**

Обраний варіант відповіді позначити знаком «+»

ФОРМИ, МЕТОДИ, ПРИЙОМИ РОБОТИ		НЕ СПРИЯ	СПРИЯ Є НЕЗНА чною	СПРИЯ Є У ДОСТА	АКТИВ НО СПРИЯ
індивідуальні	Розробка пам'яток для дітей, підлітків, вихователів, соціальних педагогів, студентів-практикантів				
	Розробка сценарію колективної творчої справи з наочним наповненням				
	Розробка плану виховної бесіди				
	Складання карти (психолого-педагогічної характеристики) особистості вихованця				
	Складання характеристики загону				
	Складання «Соціального паспорту» табору				
групові	Підготовка та проведення ділових ігор				
	Проведення дискусій на актуальну тематику				
	Оформлення інформаційного стенда у таборі (кутка загону)				
	Підготовка та проведення розвивальних ігор з вихованцями табору				
	Розробка та проведення тренінгів на актуальну соціально-педагогічну тематику				
	Застосування методик для дослідження актуальних соціально-педагогічних проблем дітей та підлітків				
	Проведення виховних бесід з вихованцями				
	Розробка «візитки» загону (девіз, слоган, пісня)				
масові	Організація та проведення тематичних днів (День талантів, День Нептуна, День казки, День чистоти, День краси, День сміху тощо)				
	Організація та проведення КВК серед команд вихованців (представників загонів) та вихователів				
	Підготовка та проведення конкурсу «Містер і міс-табору»				
	Проведення конкурсу на кращу стінгазету				
	Організація та проведення спортивно-оздоровчих заходів (Мала олімпіада, «Веселі старты», туристичні походи тощо)				
	Організація конкурсу на кращий проект колективної творчої справи між загонами табору				
	Організація Батьківського дня				

	ВАШ ВАРІАНТ				

Назва закладу _____

Науковий ступінь _____ Вчене звання _____

Прізвище, ім'я, по-батькові (за бажанням) _____

Джерело: розробка автора

ДОДАТОК Г 11
ШИФР

**ВИЗНАЧЕННЯ СТУДЕНТАМИ ФОРМ, МЕТОДІВ, ПРИЙОМІВ РОБОТИ, ЩО
СПРИЯЮТЬ РОЗВИТКУ ЇХ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ У ПРОЦЕСІ
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ДОЗВІЛЛЄВОЇ
СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ**

Обраний варіант відповіді позначити знаком «+»

ФОРМИ, МЕТОДИ, ПРИЙОМИ РОБОТИ		Не Сприяє	Сприяє незначно ю мірою (1 бал)	Сприяє у достатній мірі	Активно сприяє (2 бали)
індивідуальні	Розробка пам'яток для дітей, підлітків, вихователів, соціальних педагогів, студентів-практикантів				
	Розробка сценарію колективної творчої справи з наочним наповненням				
	Розробка плану виховної бесіди				
	Складання карти (психолого-педагогічної характеристики) особистості вихованця				
	Складання характеристики загону				
	Складання «Соціального паспорту» табору				
групові	Підготовка та проведення ділових ігор				
	Проведення дискусій на актуальну тематику				
	Оформлення інформаційного стенда у таборі (кутка загону)				
	Підготовка та проведення розвивальних ігор з вихованцями табору				
	Розробка та проведення тренінгів на актуальну соціально-педагогічну тематику				
	Застосування методик для дослідження актуальних соціально-педагогічних проблем дітей та підлітків				
	Проведення виховних бесід з вихованцями				
	Розробка «візитки» загону (девіз, слоган, пісня)				
масові	Організація та проведення тематичних днів (День талантів, День Нептуна, День казки, День чистоти, День краси, День сміху тощо)				
	Організація та проведення КВК серед команд вихованців (представників загонів) та вихователів				
	Підготовка та проведення конкурсу «Містер і міс-табору»				
	Проведення конкурсу на кращу стінгазету				
	Організація та проведення спортивно-оздоровчих заходів (Мала олімпіада, «Веселі старты»,				

	туристичні походи тощо)				
	Організація конкурсу на кращий проект колективної творчої справи між загонами табору				
	Організація Батьківського дня				
	ВАШ ВАРІАНТ				

Назва навчального закладу _____

Факультет _____ Спеціальність _____

Курс _____

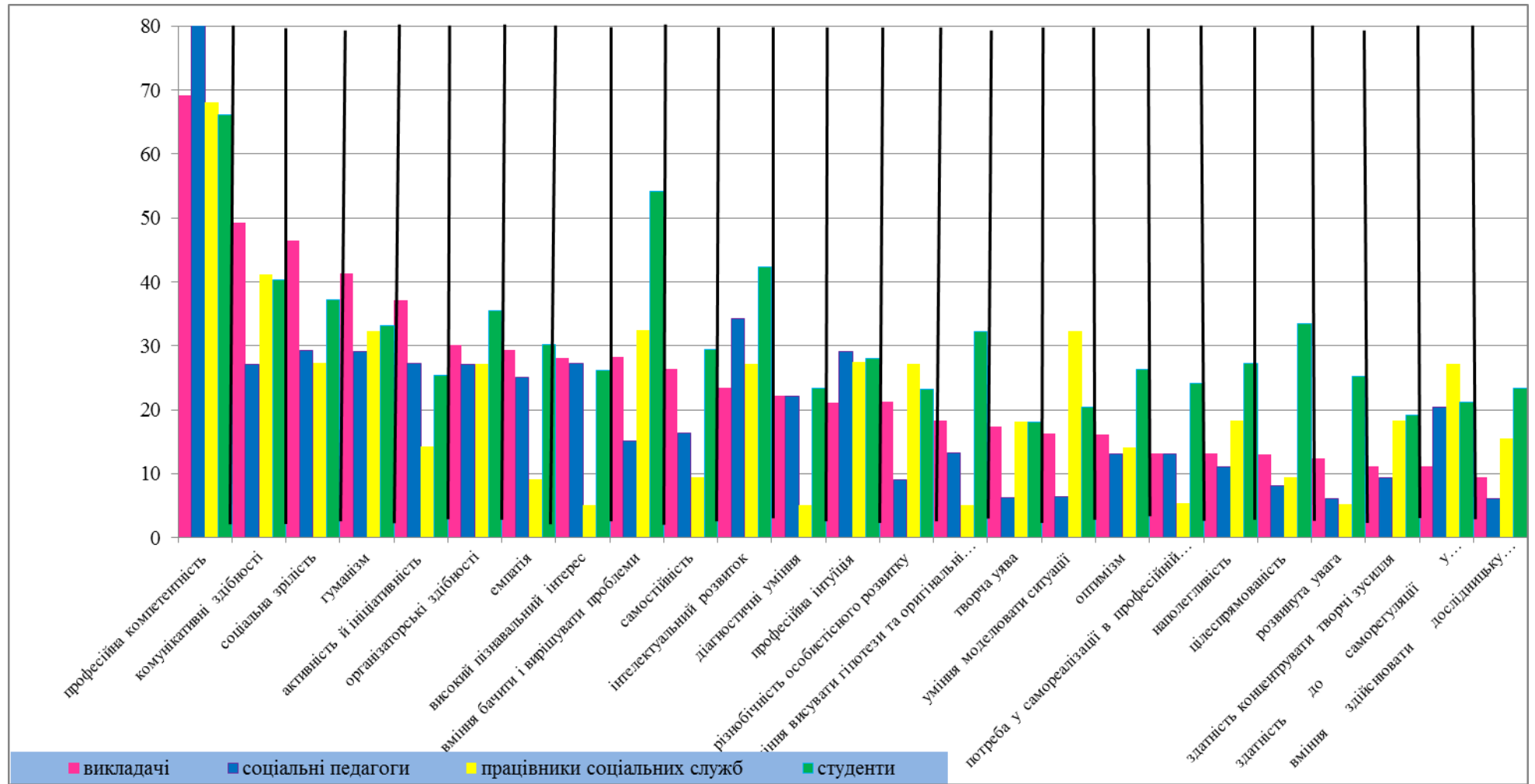
Прізвище, ім'я, по-батькові (за бажанням) _____

Джерело: розробка автора

ДОДАТОК Д

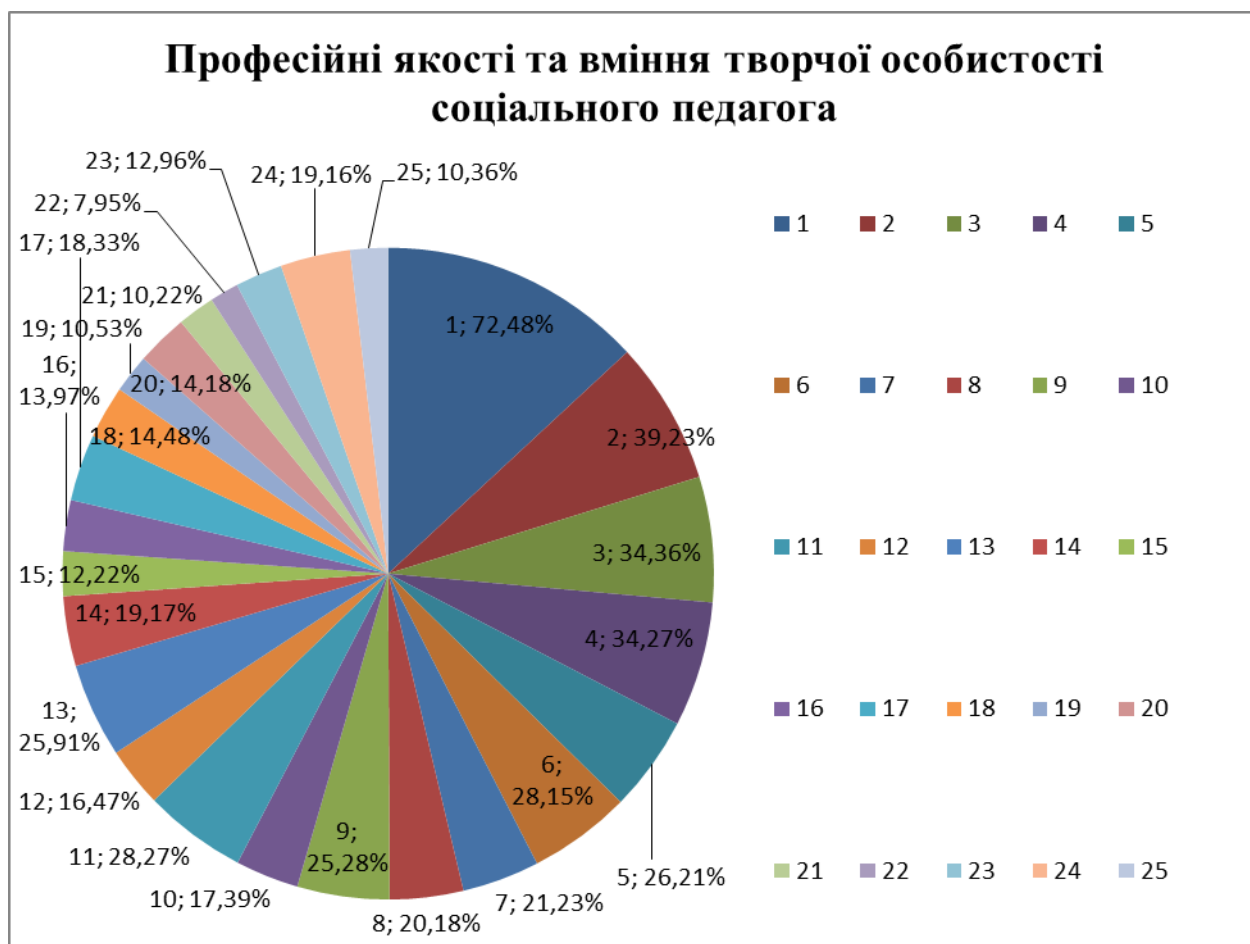
Рис. 1

Діаграма професійних якостей та умінь творчої особистості соціального педагога (за визначенням викладачів, соціальних педагогів, працівників соціальних служб, керівників організаційно-дозвілєвої соціально-педагогічної практики в ЛОТ, студентів)

Діаграма професійних якостей та умінь творчої особистості соціального педагога

(за визначенням викладачів, соціальних педагогів, працівників соціальних служб, керівників організаційно-дозвілєвої соціально-педагогічної практики в ЛОТ)

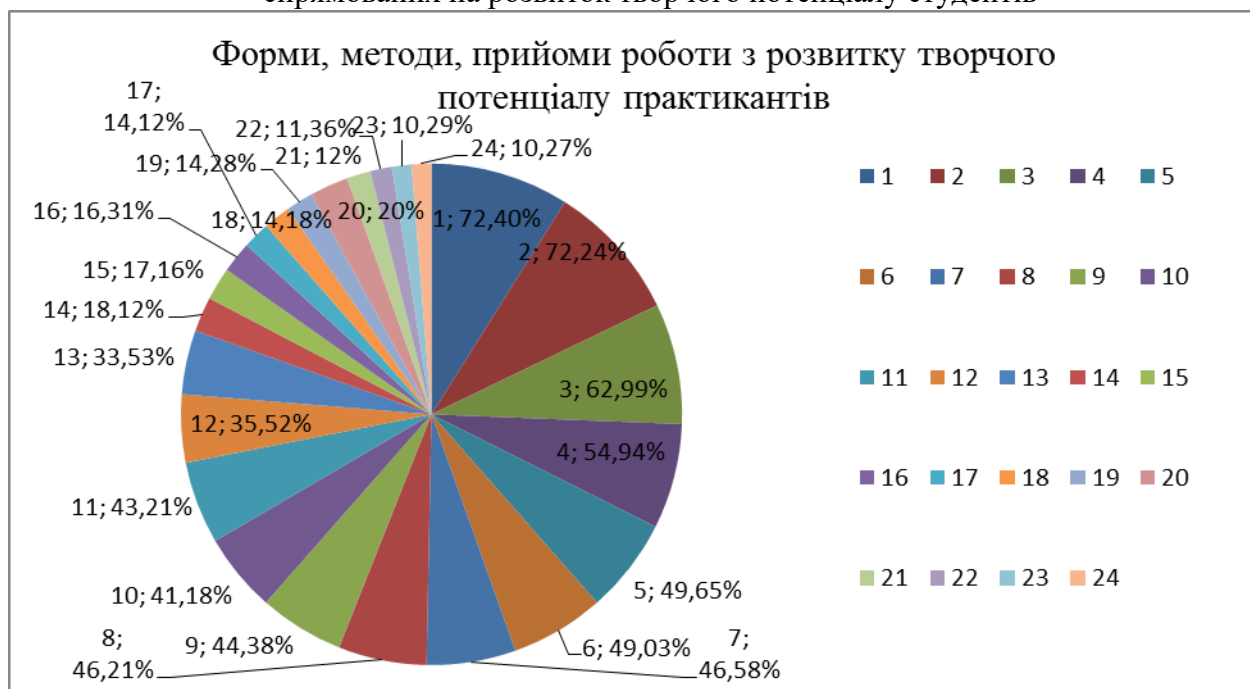

1. професійна компетентність;
2. – комунікативні здібності;
3. – соціальна зрілість;
4. – гуманізм;
5. – активність й ініціативність;
6. – організаторські здібності;
7. – емпатія;
8. – високий пізнавальний інтерес;
9. – вміння бачити і вирішувати проблеми;
10. – самостійність;
11. – інтелектуальний розвиток;
12. – діагностичні вміння;
13. – професійна інтуїція;
14. – різнобічність особистісного розвитку;

15. – вміння висувати гіпотези та оригінальні ідеї;
16. – творча уява;
17. – вміння моделювати ситуації;
18. – оптимізм;
19. – потреба у самореалізації в професійній діяльності;
20. – наполегливість;
21. – цілеспрямованість;
22. – розвинута увага;
23. – здатність концентрувати творчі зусилля;
24. – здатність до саморегуляції у професійній діяльності;
25. – вміння здійснювати дослідницьку діяльність.

Рис. 3

Діаграма визначення керівниками практики форм, методів, прийомів роботи, спрямованих на розвиток творчого потенціалу студентів

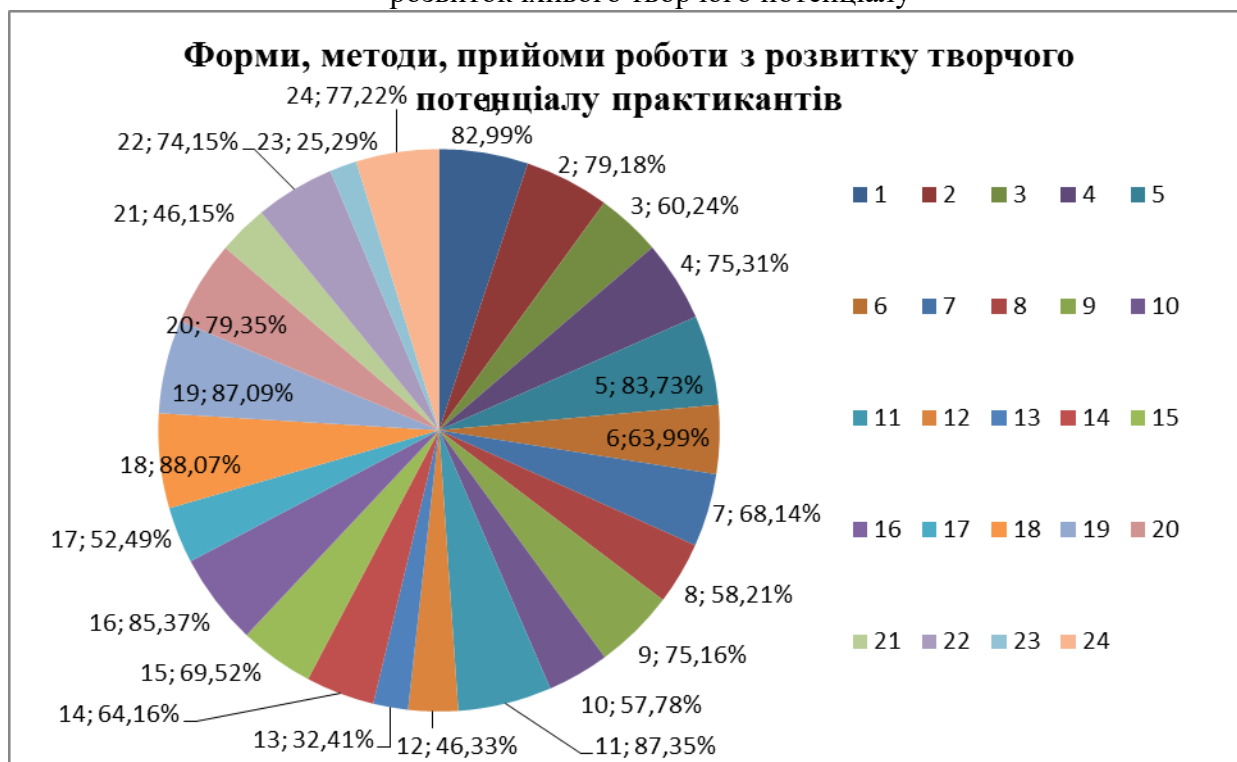

1. підготовка та проведення тренінгів на актуальну соціально-педагогічну тематику;
2. розробка власної програми реабілітаційної роботи з дитиною, що має особливі потреби;
3. розробка проектів на актуальну соціально-педагогічну тематику;
4. підготовка та проведення нестандартних соціально-педагогічних заходів;
5. організація зустрічей із фахівцями соціальної сфери;
6. підготовка та проведення ділових ігор;
7. розробка сценарію виховного заходу;
8. розробка змісту соціальної реклами з актуальної соціально-педагогічної тематики;
9. підготовка та проведення круглого столу на актуальну соціально-педагогічну тематику;
10. проведення бесід з різними категоріями клієнтів;
11. застосування методик для дослідження актуальних соціально-педагогічних проблем дітей, учнівської молоді (інших категорій клієнтів);
12. розробка буклетів щодо діяльності закладу;
13. розробка пам'яток для дітей, молоді, батьків, соціальних педагогів, соц.. працівників;
14. підготовка «Методичної скриньки» соціального педагога;
15. розробка плану роботи соціального педагога (соціального працівника);
16. підбір методик для дослідження актуальних соціально-педагогічних проблем дітей, учнівської молоді (інших категорій клієнтів соціальних служб);
17. опис досвіду практичної діяльності соціального педагога (соціального працівника);
18. підготовка та проведення дискусій на актуальну соціально-педагогічну тематику;
19. проведення анкетування для дослідження актуальних соціально-педагогічних проблем дітей, учнівської молоді (інших категорій клієнтів соціальних служб);
20. підготовка повідомлень на актуальну соціально-педагогічну тему;
21. підготовка рефератів з актуальної соціально-педагогічної проблеми;
22. підготовка та проведення прес-конференцій;
23. складання покажчика статей, у яких розкриваються актуальні соціально-педагогічні проблеми сучасного суспільства;

24. підбір анкет для дослідження актуальних соціально-педагогічних проблем дітей, учнівської молоді (інших категорій клієнтів соціальних служб).

Рис. 4

Діаграма визначення студентами форм, методів, прийомів роботи, спрямованих на розвиток їхнього творчого потенціалу

1. – підготовка та проведення тренінгів на актуальну соціально-педагогічну тематику;
2. – розробка власної програми реабілітаційної роботи з дитиною, що має особливі потреби;
3. – розробка проектів на актуальну соціально-педагогічну тематику;
4. – підготовка та проведення нестандартних соціально-педагогічних заходів;
5. – організація зустрічей із фахівцями соціальної сфери;
6. – підготовка та проведення ділових ігор;
7. – розробка сценарію виховного заходу;
8. – проведення бесід з різними категоріями клієнтів;
9. – підготовка та проведення круглого столу на актуальну соціально-педагогічну тематику;
10. – розробка змісту соціальної реклами з актуальної соціально-педагогічної тематики;
11. – застосування методик для дослідження актуальних соціально-педагогічних проблем дітей, учнівської молоді (інших категорій клієнтів);
12. – розробка пам'яток для дітей, молоді, батьків, соціальних педагогів, соціальних працівників;
13. – розробка буклетів щодо діяльності закладу;
14. – підготовка «Методичної скриньки» соціального педагога;
15. – розробка плану роботи соціального педагога (соціального працівника);
16. – підбір методик для дослідження актуальних соціально-педагогічних проблем дітей, учнівської молоді (інших категорій клієнтів соціальних служб);

17. - опис досвіду практичної діяльності соціального педагога (соціального працівника);
18. - підготовка та проведення дискусій на актуальну соціально-педагогічну тематику;
19. - проведення анкетування для дослідження актуальних соціально-педагогічних проблем дітей, учнівської молоді (інших категорій клієнтів соціальних служб);
20. - підготовка повідомлень на актуальну соціально-педагогічну тему;
21. - підготовка рефератів з актуальної соціально-педагогічної проблеми;
22. - підготовка та проведення прес-конференцій;
23. - складання покажчика статей, у яких розкриваються актуальні соціально-педагогічні проблеми сучасного суспільства;
24. - підбір анкет для дослідження актуальних соціально-педагогічних проблем дітей, учнівської молоді (інших категорій клієнтів соціальних служб).

ДОДАТОК Е

Розрахунки комплексних показників спрямованості на творчу діяльність, характерологічних особливостей, творчих умінь, індивідуальних особливостей психічних процесів студентів-практикантів 1-5 курсів (на етапі констатувального експерименту)

1 курс

Для студентів з *елементарним рівнем* розвитку творчого потенціалу (40,28%), комплексний показник рівня спрямованості на творчу діяльність (Кстд) дорівнює:

$$Кстд = (0,24 \times 0,17 + 0,16 \times 0,08 + 0,18 \times 0,08 + 0,22 \times 0,17 + 0,20 \times 0,08) = 0,0408 + 0,0128 + 0,0144 + 0,0374 + 0,016 = 0,121$$

Комплексний показник рівня розвитку характерологічних особливостей (Кхо):

$$Кхо = (0,13 \times 0,08 + 0,12 \times 0,17 + 0,12 \times 0,08 + 0,13 \times 0,08 + 0,12 \times 0,08 + 0,13 \times 0,17 + 0,12 \times 0,17 + 0,13 \times 0,17) = 0,0104 + 0,0204 + 0,0096 + 0,0104 + 0,0096 + 0,0221 + 0,0204 + 0,0221 = 0,125$$

Комплексний показник рівня сформованості творчих умінь (Кту):

$$Кту = (0,1 \times 0,25 + 0,12 \times 0,08 + 0,1 \times 0,08 + 0,12 \times 0,17 + 0,1 \times 0,17 + 0,12 \times 0,25 + 0,1 \times 0,25 + 0,12 \times 0,17 + 0,12 \times 0,25) = 0,025 + 0,0096 + 0,008 + 0,0204 + 0,017 + 0,03 + 0,025 + 0,0204 + 0,03 = 0,185$$

Комплексний показник рівня розвитку індивідуальних особливостей психічних процесів (Кпп):

$$Кпп = (0,16 \times 0,17 + 0,20 \times 0,17 + 0,16 \times 0,25 + 0,16 \times 0,25 + 0,16 \times 0,17 + 0,16 \times 0,17) = 0,0272 + 0,034 + 0,04 + 0,0272 + 0,04 + 0,0272 = 0,196$$

Репродуктивний рівень розвитку творчого потенціалу проявляють 39,18% студентів. При цьому комплексний показник рівня їхньої спрямованості на творчу діяльність (Кстд) дорівнює:

$$Кстд = (0,24 \times 0,33 + 0,16 \times 0,33 + 0,18 \times 0,33 + 0,22 \times 0,42 + 0,20 \times 0,33) = 0,0792 + 0,0528 + 0,0594 + 0,0924 + 0,066 = 0,349$$

Комплексний показник рівня розвитку характерологічних особливостей (Кхо):

$$Кхо = (0,13 \times 0,33 + 0,12 \times 0,42 + 0,12 \times 0,33 + 0,13 \times 0,33 + 0,12 \times 0,33 + 0,13 \times 0,42 + 0,12 \times 0,42 + 0,13 \times 0,42) = 0,0429 + 0,0504 + 0,0396 + 0,0429 + 0,0396 + 0,0546 + 0,0504 + 0,0546 = 0,375$$

Комплексний показник рівня сформованості творчих умінь (Кту):

$$Кту = (0,1 \times 0,42 + 0,12 \times 0,33 + 0,1 \times 0,33 + 0,12 \times 0,42 + 0,1 \times 0,33 + 0,12 \times 0,5 + 0,1 \times 0,42 + 0,12 \times 0,33 + 0,12 \times 0,42) = 0,042 + 0,0396 + 0,033 + 0,0504 + 0,033 + 0,06 + 0,042 + 0,0396 + 0,0504 = 0,39$$

Комплексний показник рівня розвитку індивідуальних особливостей психічних процесів (Кпп):

$$Кпп = (0,16 \times 0,42 + 0,20 \times 0,33 + 0,16 \times 0,42 + 0,16 \times 0,5 + 0,16 \times 0,5 + 0,16 \times 0,42) = 0,0672 + 0,066 + 0,0672 + 0,08 + 0,08 + 0,0672 = 0,428$$

Суб'єктивно-творчий рівень розвитку творчого потенціалу проявляють 13,24% студентів. Комплексний показник рівня їхньої спрямованості на творчу діяльність (Кстд) дорівнює:

$$Кстд = (0,24 \times 0,58 + 0,16 \times 0,58 + 0,18 \times 0,58 + 0,22 \times 0,67 + 0,20 \times 0,58) = 0,1392 + 0,0928 + 0,1044 + 0,1474 + 0,116 = 0,599$$

Комплексний показник рівня розвитку характерологічних особливостей (Кхо):

$$Кхо = (0,13 \times 0,58 + 0,12 \times 0,67 + 0,12 \times 0,58 + 0,13 \times 0,58 + 0,12 \times 0,58 + 0,13 \times 0,67 + 0,12 \times 0,67 + 0,13 \times 0,67) = 0,0754 + 0,0804 + 0,0696 + 0,0754 + 0,0696 + 0,0871 + 0,0804 + 0,0871 = 0,625$$

Комплексний показник рівня сформованості творчих умінь (Кту):

$$Кту = (0,1 \times 0,67 + 0,12 \times 0,58 + 0,1 \times 0,58 + 0,12 \times 0,67 + 0,1 \times 0,58 + 0,12 \times 0,75 + 0,1 \times 0,67 + 0,12 \times 0,58 + 0,12 \times 0,67) = 0,067 + 0,0696 + 0,058 + 0,0804 + 0,058 + 0,09 + 0,067 + 0,0696 + 0,0804 = 0,64$$

Комплексний показник рівня розвитку індивідуальних особливостей психічних процесів (Кпп):

$$Кпп = (0,16 \times 0,67 + 0,20 \times 0,58 + 0,16 \times 0,67 + 0,16 \times 0,75 + 0,16 \times 0,75 + 0,16 \times 0,67) = 0,1072 + 0,116 + 0,1072 + 0,12 + 0,12 + 0,1072 = 0,678$$

Творчий рівень розвитку творчого потенціалу проявляють 8,16% студентів. Комплексний показник рівня їхньої спрямованості на творчу діяльність (Кстд) дорівнює:

$$Кстд = (0,24 \times 0,83 + 0,16 \times 0,83 + 0,18 \times 0,83 + 0,22 \times 0,91 + 0,20 \times 0,83) = 0,1992 + 0,1328 + 0,1494 + 0,2002 + 0,166 = 0,848$$

Комплексний показник рівня розвитку характерологічних особливостей (Кхо):

$$Кхо = (0,13 \times 0,83 + 0,12 \times 0,91 + 0,12 \times 0,83 + 0,13 \times 0,83 + 0,12 \times 0,83 + 0,13 \times 0,91 + 0,12 \times 0,91 + 0,13 \times 0,91) = 0,1079 + 0,1092 + 0,0996 + 0,1079 + 0,0996 + 0,1183 + 0,1092 + 0,1183 = 0,78$$

Комплексний показник рівня сформованості творчих умінь (Кту):

$$Кту = (0,1 \times 0,91 + 0,12 \times 0,83 + 0,1 \times 0,83 + 0,12 \times 0,91 + 0,1 \times 0,83 + 0,12 \times 1 + 0,1 \times 0,91 + 0,12 \times 0,83 + 0,12 \times 0,91) = 0,091 + 0,0996 + 0,083 + 0,1092 + 0,083 + 0,12 + 0,091 + 0,0996 + 0,1092 = 0,886$$

Комплексний показник рівня розвитку індивідуальних особливостей психічних процесів (Кпп):

$$Кпп = (0,16 \times 0,91 + 0,20 \times 0,83 + 0,16 \times 0,91 + 0,16 \times 1 + 0,16 \times 1 + 0,16 \times 0,91) = 0,1456 + 0,166 + 0,1456 + 0,16 + 0,16 + 0,1456 = 0,923$$

2 курс

Для студентів з *елементарним рівнем* розвитку творчого потенціалу (31,35%), комплексний показник рівня спрямованості на творчу діяльність (Кстд) дорівнює:

$$Кстд = (0,24 \times 0,25 + 0,16 \times 0,17 + 0,18 \times 0,17 + 0,22 \times 0,25 + 0,20 \times 0,17) = 0,06 + 0,0272 + 0,0306 + 0,055 + 0,034 = 0,207$$

Комплексний показник рівня розвитку характерологічних особливостей (Кхо):

$$Кхо = (0,13 \times 0,17 + 0,12 \times 0,25 + 0,12 \times 0,17 + 0,13 \times 0,17 + 0,12 \times 0,17 + 0,13 \times 0,25 + 0,12 \times 0,25 + 0,13 \times 0,25) = 0,0221 + 0,03 + 0,0204 + 0,0221 + 0,0204 + 0,0325 + 0,03 + 0,0325 = 0,21$$

Комплексний показник рівня сформованості творчих умінь (Кту):

$$Кту = (0,1 \times 0,25 + 0,12 \times 0,17 + 0,1 \times 0,08 + 0,12 \times 0,17 + 0,1 \times 0,17 + 0,12 \times 0,25 + 0,1 \times 0,25 + 0,12 \times 0,17 + 0,12 \times 0,25) = 0,025 + 0,0204 + 0,008 + 0,034 + 0,017 + 0,03 + 0,025 + 0,0204 + 0,03 = 0,210$$

Комплексний показник рівня розвитку індивідуальних особливостей психічних процесів (Кпп):

$$Кпп = (0,16 \times 0,17 + 0,20 \times 0,17 + 0,16 \times 0,25 + 0,16 \times 0,25 + 0,16 \times 0,25 + 0,16 \times 0,17) = 0,0272 + 0,034 + 0,04 + 0,04 + 0,04 + 0,0272 = 0,208$$

Репродуктивний рівень розвитку творчого потенціалу проявляють 33,41% студентів. При цьому комплексний показник рівня їхньої спрямованості на творчу діяльність (Кстд) дорівнює:

$$Кстд = (0,24 \times 0,33 + 0,16 \times 0,33 + 0,18 \times 0,33 + 0,22 \times 0,42 + 0,20 \times 0,42) = 0,0792 + 0,0528 + 0,0594 + 0,0924 + 0,084 = 0,368$$

Комплексний показник рівня розвитку характерологічних особливостей (Кхо):

$$Кхо = (0,13 \times 0,33 + 0,12 \times 0,42 + 0,12 \times 0,42 + 0,13 \times 0,42 + 0,12 \times 0,33 + 0,13 \times 0,42 + 0,12 \times 0,42 + 0,13 \times 0,42) = 0,0429 + 0,0504 + 0,0504 + 0,0546 + 0,0396 + 0,0546 + 0,0504 + 0,0546 = 0,399$$

Комплексний показник рівня сформованості творчих умінь (Кту):

$$Кту = (0,1 \times 0,42 + 0,12 \times 0,33 + 0,1 \times 0,42 + 0,12 \times 0,42 + 0,1 \times 0,33 + 0,12 \times 0,5 + 0,1 \times 0,42 + 0,12 \times 0,42 + 0,12 \times 0,42) = 0,042 + 0,0396 + 0,042 + 0,0504 + 0,033 + 0,06 + 0,042 + 0,0504 + 0,0504 = 0,410$$

Комплексний показник рівня розвитку індивідуальних особливостей психічних процесів (Кпп):

$$K_{пп} = (0,16 \times 0,42 + 0,20 \times 0,42 + 0,16 \times 0,42 + 0,16 \times 0,5 + 0,16 \times 0,5 + 0,16 \times 0,42) = 0,0672 + 0,084 + 0,0672 + 0,08 + 0,08 + 0,0672 = 0,446$$

Суб'єктивно-творчий рівень розвитку творчого потенціалу проявляють 23,24% студентів. Комплексний показник рівня їхньої спрямованості на творчу діяльність ($K_{стд}$) дорівнює:

$$K_{стд} = (0,24 \times 0,67 + 0,16 \times 0,58 + 0,18 \times 0,58 + 0,22 \times 0,67 + 0,20 \times 0,67) = 0,1608 + 0,0928 + 0,1044 + 0,1474 + 0,134 = 0,639$$

Комплексний показник рівня розвитку характерологічних особливостей ($K_{хо}$):

$$K_{хо} = (0,13 \times 0,67 + 0,12 \times 0,67 + 0,12 \times 0,67 + 0,13 \times 0,67 + 0,12 \times 0,58 + 0,13 \times 0,67 + 0,12 \times 0,67 + 0,13 \times 0,67) = 0,0871 + 0,0804 + 0,0804 + 0,0871 + 0,0696 + 0,0871 + 0,0804 + 0,0871 = 0,659$$

Комплексний показник рівня сформованості творчих умінь ($K_{ту}$):

$$K_{ту} = (0,1 \times 0,67 + 0,12 \times 0,58 + 0,1 \times 0,58 + 0,12 \times 0,67 + 0,1 \times 0,58 + 0,12 \times 0,75 + 0,1 \times 0,75 + 0,12 \times 0,67 + 0,12 \times 0,67) = 0,067 + 0,0696 + 0,058 + 0,0804 + 0,058 + 0,09 + 0,075 + 0,0804 + 0,0804 = 0,659$$

Комплексний показник рівня розвитку індивідуальних особливостей психічних процесів ($K_{пп}$):

$$K_{пп} = (0,16 \times 0,67 + 0,20 \times 0,67 + 0,16 \times 0,75 + 0,16 \times 0,75 + 0,16 \times 0,75 + 0,16 \times 0,67) = 0,1072 + 0,134 + 0,12 + 0,12 + 0,12 + 0,1072 = 0,708$$

Творчий рівень розвитку творчого потенціалу проявляють 13,15% студентів. Комплексний показник рівня їхньої спрямованості на творчу діяльність ($K_{стд}$) дорівнює:

$$K_{стд} = (0,24 \times 0,91 + 0,16 \times 0,83 + 0,18 \times 0,83 + 0,22 \times 0,91 + 0,20 \times 0,91) = 0,2184 + 0,1328 + 0,1494 + 0,2002 + 0,2002 = 0,901$$

Комплексний показник рівня розвитку характерологічних особливостей ($K_{хо}$):

$$K_{хо} = (0,13 \times 0,91 + 0,12 \times 0,91 + 0,12 \times 0,91 + 0,13 \times 0,91 + 0,12 \times 0,83 + 0,13 \times 0,91 + 0,12 \times 0,91 + 0,13 \times 0,91) = 0,1183 + 0,1092 + 0,1092 + 0,1183 + 0,0996 + 0,1183 + 0,1092 + 0,1183 = 0,9$$

Комплексний показник рівня сформованості творчих умінь ($K_{ту}$):

$$K_{ту} = (0,1 \times 0,91 + 0,12 \times 0,83 + 0,1 \times 0,83 + 0,12 \times 0,91 + 0,1 \times 0,91 + 0,12 \times 1 + 0,1 \times 1 + 0,12 \times 0,83 + 0,12 \times 0,91) = 0,091 + 0,0996 + 0,083 + 0,1092 + 0,091 + 0,012 + 0,1 + 0,0996 + 0,1092 = 0,795$$

Комплексний показник рівня розвитку індивідуальних особливостей психічних процесів ($K_{пп}$):

$$K_{пп} = (0,16 \times 0,91 + 0,20 \times 0,91 + 0,16 \times 0,91 + 0,16 \times 1 + 0,16 \times 1 + 0,16 \times 0,91) = 0,1456 + 0,182 + 0,1456 + 0,16 + 0,16 + 0,1456 = 0,939$$

3 курс

Для студентів з *елементарним рівнем* розвитку творчого потенціалу (15,52%), комплексний показник рівня спрямованості на творчу діяльність ($K_{стд}$) дорівнює:

$$K_{стд} = (0,24 \times 0,25 + 0,16 \times 0,17 + 0,18 \times 0,17 + 0,22 \times 0,25 + 0,20 \times 0,25) = 0,06 + 0,0272 + 0,0306 + 0,055 + 0,05 = 0,223$$

Комплексний показник рівня розвитку характерологічних особливостей ($K_{хо}$):

$$K_{хо} = (0,13 \times 0,25 + 0,12 \times 0,25 + 0,12 \times 0,25 + 0,13 \times 0,25 + 0,12 \times 0,17 + 0,13 \times 0,25 + 0,12 \times 0,25 + 0,13 \times 0,25) = 0,0325 + 0,03 + 0,03 + 0,0325 + 0,0204 + 0,0325 + 0,03 + 0,0325 = 0,240$$

Комплексний показник рівня сформованості творчих умінь ($K_{ту}$):

$$K_{ту} = (0,1 \times 0,25 + 0,12 \times 0,25 + 0,1 \times 0,25 + 0,12 \times 0,25 + 0,1 \times 0,17 + 0,12 \times 0,25 + 0,1 \times 0,25 + 0,12 \times 0,17 + 0,12 \times 0,25) = 0,025 + 0,03 + 0,025 + 0,03 + 0,017 + 0,03 + 0,025 + 0,0204 + 0,03 = 0,232$$

Комплексний показник рівня розвитку індивідуальних особливостей психічних процесів ($K_{пп}$):

$$K_{пп} = (0,16 \times 0,25 + 0,20 \times 0,17 + 0,16 \times 0,25 + 0,16 \times 0,25 + 0,16 \times 0,25 + 0,16 \times 0,25) = 0,04 + 0,034 + 0,04 + 0,04 + 0,04 + 0,04 = 0,234$$

Репродуктивний рівень розвитку творчого потенціалу проявляють 31,26% студентів. При цьому комплексний показник рівня їхньої спрямованості на творчу діяльність (Кстд) дорівнює:

$$\text{Кстд} = (0,24 \times 0,5 + 0,16 \times 0,42 + 0,18 \times 0,42 + 0,22 \times 0,42 + 0,20 \times 0,42) = 0,12 + 0,0672 + 0,0756 + 0,0924 + 0,084 = 0,439$$

Комплексний показник рівня розвитку характерологічних особливостей (Кхо):

$$\text{Кхо} = (0,13 \times 0,5 + 0,12 \times 0,5 + 0,12 \times 0,5 + 0,13 \times 0,42 + 0,12 \times 0,42 + 0,13 \times 0,42 + 0,12 \times 0,42 + 0,13 \times 0,42) = 0,065 + 0,06 + 0,06 + 0,0546 + 0,0504 + 0,0546 + 0,0504 + 0,0546 = 0,449$$

Комплексний показник рівня сформованості творчих умінь (Кту):

$$\text{Кту} = (0,1 \times 0,5 + 0,12 \times 0,42 + 0,1 \times 0,5 + 0,12 \times 0,5 + 0,1 \times 0,5 + 0,12 \times 0,5 + 0,1 \times 0,5 + 0,12 \times 0,42 + 0,12 \times 0,42) = 0,05 + 0,0504 + 0,05 + 0,06 + 0,05 + 0,06 + 0,05 + 0,0504 + 0,0504 = 0,471$$

Комплексний показник рівня розвитку індивідуальних особливостей психічних процесів (Кпш):

$$\text{Кпш} = (0,16 \times 0,5 + 0,20 \times 0,5 + 0,16 \times 0,5 + 0,16 \times 0,5 + 0,16 \times 0,5 + 0,16 \times 0,42) = 0,08 + 0,1 + 0,08 + 0,08 + 0,08 + 0,0672 = 0,487$$

Суб'єктивно-творчий рівень розвитку творчого потенціалу проявляють 38,45% студентів. Комплексний показник рівня їхньої спрямованості на творчу діяльність (Кстд) дорівнює:

$$\text{Кстд} = (0,24 \times 0,75 + 0,16 \times 0,67 + 0,18 \times 0,67 + 0,22 \times 0,75 + 0,20 \times 0,67) = 0,18 + 0,1072 + 0,1206 + 0,165 + 0,134 = 0,707$$

Комплексний показник рівня розвитку характерологічних особливостей (Кхо):

$$\text{Кхо} = (0,13 \times 0,75 + 0,12 \times 0,75 + 0,12 \times 0,75 + 0,13 \times 0,75 + 0,12 \times 0,67 + 0,13 \times 0,75 + 0,12 \times 0,67 + 0,13 \times 0,75) = 0,0975 + 0,09 + 0,09 + 0,0975 + 0,0804 + 0,0975 + 0,0804 + 0,0975 = 0,731$$

Комплексний показник рівня сформованості творчих умінь (Кту):

$$\text{Кту} = (0,1 \times 0,67 + 0,12 \times 0,67 + 0,1 \times 0,75 + 0,12 \times 0,75 + 0,1 \times 0,67 + 0,12 \times 0,75 + 0,1 \times 0,75 + 0,12 \times 0,75 + 0,12 \times 0,75) = 0,067 + 0,0804 + 0,075 + 0,09 + 0,067 + 0,09 + 0,075 + 0,09 + 0,09 = 0,724$$

Комплексний показник рівня розвитку індивідуальних особливостей психічних процесів (Кпш):

$$\text{Кпш} = (0,16 \times 0,75 + 0,20 \times 0,75 + 0,16 \times 0,75 + 0,16 \times 0,75 + 0,16 \times 0,75 + 0,16 \times 0,67) = 0,12 + 0,15 + 0,12 + 0,12 + 0,12 + 0,1072 = 0,737$$

Творчий рівень розвитку творчого потенціалу проявляють 16,44% студентів. Комплексний показник рівня їхньої спрямованості на творчу діяльність (Кстд) дорівнює:

$$\text{Кстд} = (0,24 \times 1 + 0,16 \times 0,91 + 0,18 \times 0,91 + 0,22 \times 1 + 0,20 \times 1) = 0,24 + 0,1456 + 0,1638 + 0,22 + 0,2 = 0,969$$

Комплексний показник рівня розвитку характерологічних особливостей (Кхо):

$$\text{Кхо} = (0,13 \times 1 + 0,12 \times 1 + 0,12 \times 0,91 + 0,13 \times 1 + 0,12 \times 0,91 + 0,13 \times 1 + 0,12 \times 0,91 + 0,13 \times 1) = 0,13 + 0,12 + 0,1092 + 0,13 + 0,1092 + 0,13 + 0,1092 + 0,13 = 0,968$$

Комплексний показник рівня сформованості творчих умінь (Кту):

$$\text{Кту} = (0,1 \times 1 + 0,12 \times 0,91 + 0,1 \times 1 + 0,12 \times 1 + 0,1 \times 0,91 + 0,12 \times 1 + 0,1 \times 1 + 0,12 \times 0,91 + 0,12 \times 1) = 0,1 + 0,1092 + 0,1 + 0,12 + 0,091 + 0,12 + 0,1 + 0,1092 + 0,12 = 0,969$$

Комплексний показник рівня розвитку індивідуальних особливостей психічних процесів (Кпш):

$$\text{Кпш} = (0,16 \times 0,91 + 0,20 \times 1 + 0,16 \times 1 + 0,16 \times 1 + 0,16 \times 1 + 0,16 \times 1) = 0,1456 + 0,2 + 0,16 + 0,16 + 0,16 + 0,16 = 0,985$$

4 курс

Для студентів з *елементарним рівнем* розвитку творчого потенціалу (26,35%), комплексний показник рівня спрямованості на творчу діяльність (Кстд) дорівнює:

$$\text{Кстд} = (0,24 \times 0,25 + 0,16 \times 0,25 + 0,18 \times 0,17 + 0,22 \times 0,25 + 0,20 \times 0,25) = 0,06 + 0,04 + 0,0306 + 0,055 + 0,05 = 0,236$$

Комплексний показник рівня розвитку характерологічних особливостей (Кхо):

$$Кхо = (0,13 \times 0,25 + 0,12 \times 0,25 + 0,12 \times 0,25 + 0,13 \times 0,25 + 0,12 \times 0,25 + 0,13 \times 0,25 + 0,12 \times 0,25 + 0,13 \times 0,25) = 0,0325 + 0,03 + 0,03 + 0,0325 + 0,03 + 0,0325 + 0,03 + 0,0325 = 0,25$$

Комплексний показник рівня сформованості творчих умінь (Кту):

$$Кту = (0,1 \times 0,25 + 0,12 \times 0,25 + 0,1 \times 0,25 + 0,12 \times 0,25 + 0,1 \times 0,17 + 0,12 \times 0,25 + 0,1 \times 0,25 + 0,12 \times 0,25 + 0,12 \times 0,25) = 0,025 + 0,03 + 0,025 + 0,03 + 0,017 + 0,03 + 0,025 + 0,03 + 0,03 = 0,242$$

Комплексний показник рівня розвитку індивідуальних особливостей психічних процесів (Кпп):

$$Кпп = (0,16 \times 0,25 + 0,20 \times 0,17 + 0,16 \times 0,25 + 0,16 \times 0,25 + 0,16 \times 0,25 + 0,16 \times 0,25) = 0,04 + 0,034 + 0,04 + 0,04 + 0,04 + 0,04 = 0,234$$

Репродуктивний рівень розвитку творчого потенціалу проявляють 26,27% студентів. При цьому комплексний показник рівня їхньої спрямованості на творчу діяльність (Кстд) дорівнює:

$$Кстд = (0,24 \times 0,5 + 0,16 \times 0,42 + 0,18 \times 0,42 + 0,22 \times 0,42 + 0,20 \times 0,5) = 0,12 + 0,0672 + 0,0756 + 0,0924 + 0,1 = 0,455$$

Комплексний показник рівня розвитку характерологічних особливостей (Кхо):

$$Кхо = (0,13 \times 0,5 + 0,12 \times 0,5 + 0,12 \times 0,5 + 0,13 \times 0,42 + 0,12 \times 0,42 + 0,13 \times 0,5 + 0,12 \times 0,42 + 0,13 \times 0,5) = 0,065 + 0,06 + 0,06 + 0,0546 + 0,0504 + 0,065 + 0,0504 + 0,065 = 0,47$$

Комплексний показник рівня сформованості творчих умінь (Кту):

$$Кту = (0,1 \times 0,5 + 0,12 \times 0,42 + 0,1 \times 0,5 + 0,12 \times 0,5 + 0,1 \times 0,5 + 0,12 \times 0,5 + 0,1 \times 0,5 + 0,12 \times 0,42 + 0,12 \times 0,5) = 0,05 + 0,0504 + 0,05 + 0,06 + 0,05 + 0,06 + 0,05 + 0,0504 + 0,06 = 0,41$$

Комплексний показник рівня розвитку індивідуальних особливостей психічних процесів (Кпп):

$$Кпп = (0,16 \times 0,5 + 0,20 \times 0,5 + 0,16 \times 0,5 + 0,16 \times 0,5 + 0,16 \times 0,5 + 0,16 \times 0,42) = 0,08 + 0,1 + 0,08 + 0,08 + 0,08 + 0,0672 = 0,487$$

Суб'єктивно-творчий рівень розвитку творчого потенціалу проявляють 26,43% студентів. Комплексний показник рівня їхньої спрямованості на творчу діяльність (Кстд) дорівнює:

$$Кстд = (0,24 \times 0,75 + 0,16 \times 0,67 + 0,18 \times 0,67 + 0,22 \times 0,75 + 0,20 \times 0,75) = 0,18 + 0,1072 + 0,1206 + 0,165 + 0,15 = 0,723$$

Комплексний показник рівня розвитку характерологічних особливостей (Кхо):

$$Кхо = (0,13 \times 0,75 + 0,12 \times 0,75 + 0,12 \times 0,75 + 0,13 \times 0,75 + 0,12 \times 0,67 + 0,13 \times 0,75 + 0,12 \times 0,75 + 0,13 \times 0,75) = 0,0975 + 0,09 + 0,09 + 0,0975 + 0,0804 + 0,0975 + 0,09 + 0,0975 = 0,740$$

Комплексний показник рівня сформованості творчих умінь (Кту):

$$Кту = (0,1 \times 0,75 + 0,12 \times 0,67 + 0,1 \times 0,75 + 0,12 \times 0,75 + 0,1 \times 0,67 + 0,12 \times 0,75 + 0,1 \times 0,75 + 0,12 \times 0,75 + 0,12 \times 0,75) = 0,075 + 0,0804 + 0,075 + 0,09 + 0,067 + 0,09 + 0,075 + 0,09 + 0,09 = 0,732$$

Комплексний показник рівня розвитку індивідуальних особливостей психічних процесів (Кпп):

$$Кпп = (0,16 \times 0,75 + 0,20 \times 0,75 + 0,16 \times 0,75 + 0,16 \times 0,75 + 0,16 \times 0,75 + 0,16 \times 0,67) = 0,12 + 0,15 + 0,12 + 0,12 + 0,12 + 0,1072 = 0,737$$

Творчий рівень розвитку творчого потенціалу проявляють 22,26% студентів. Комплексний показник рівня їхньої спрямованості на творчу діяльність (Кстд) дорівнює:

$$Кстд = (0,24 \times 1 + 0,16 \times 1 + 0,18 \times 0,91 + 0,22 \times 1 + 0,20 \times 1) = 0,24 + 0,16 + 0,1638 + 0,22 + 0,2 = 0,983$$

Комплексний показник рівня розвитку характерологічних особливостей (Кхо):

$$Кхо = (0,13 \times 1 + 0,12 \times 1 + 0,12 \times 0,91 + 0,13 \times 1 + 0,12 \times 0,91 + 0,13 \times 1 + 0,12 \times 1 + 0,13 \times 1) = 0,13 + 0,12 + 0,1092 + 0,13 + 0,1092 + 0,13 + 0,12 + 0,13 = 0,978$$

Комплексний показник рівня сформованості творчих умінь (Кту):

$$Кту = (0,1 \times 1 + 0,12 \times 1 + 0,1 \times 1 + 0,12 \times 1 + 0,1 \times 0,91 + 0,12 \times 1 + 0,1 \times 1 + 0,12 \times 0,91 + 0,12 \times 1) = 0,1 + 0,12 + 0,1 + 0,12 + 0,091 + 0,12 + 0,1 + 0,1092 + 0,12 = 0,980$$

Комплексний показник рівня розвитку індивідуальних особливостей психічних процесів (Кпп):

$$Кпп = (0,16 \times 0,91 + 0,20 \times 1 + 0,16 \times 1 + 0,16 \times 1 + 0,16 \times 1 + 0,16 \times 1) = 0,1456 + 0,2 + 0,16 + 0,16 + 0,16 + 0,16 = 0,985$$

5 курс (ОКР «Магістр»)

Для студентів з *елементарним рівнем* розвитку творчого потенціалу (6,12%), комплексний показник рівня спрямованості на творчу діяльність (Кстд) дорівнює:

$$Кстд = (0,24 \times 0,25 + 0,16 \times 0,25 + 0,18 \times 0,25 + 0,22 \times 0,25 + 0,20 \times 0,25) = 0,06 + 0,04 + 0,045 + 0,055 + 0,05 = 0,25$$

Комплексний показник рівня розвитку характерологічних особливостей (Кхо):

$$Кхо = (0,13 \times 0,25 + 0,12 \times 0,25 + 0,12 \times 0,25 + 0,13 \times 0,25 + 0,12 \times 0,25 + 0,13 \times 0,25 + 0,12 \times 0,25 + 0,13 \times 0,25) = 0,0325 + 0,03 + 0,03 + 0,0325 + 0,03 + 0,0325 + 0,03 + 0,0325 = 0,25$$

Комплексний показник рівня сформованості творчих умінь (Кту):

$$Кту = (0,1 \times 0,25 + 0,12 \times 0,25 + 0,1 \times 0,25 + 0,12 \times 0,25 + 0,1 \times 0,25 + 0,12 \times 0,25 + 0,1 \times 0,25 + 0,12 \times 0,25 + 0,12 \times 0,25) = 0,025 + 0,03 + 0,025 + 0,03 + 0,025 + 0,03 + 0,025 + 0,03 + 0,03 = 0,25$$

Комплексний показник рівня розвитку індивідуальних особливостей психічних процесів (Кпп):

$$Кпп = (0,16 \times 0,25 + 0,20 \times 0,25 + 0,16 \times 0,25 + 0,16 \times 0,25 + 0,16 \times 0,25 + 0,16 \times 0,25) = 0,04 + 0,05 + 0,04 + 0,04 + 0,04 + 0,04 = 0,25$$

Репродуктивний рівень розвитку творчого потенціалу проявляють 9,44% студентів. При цьому комплексний показник рівня їхньої спрямованості на творчу діяльність (Кстд) дорівнює:

$$Кстд = (0,24 \times 0,5 + 0,16 \times 0,5 + 0,18 \times 0,42 + 0,22 \times 0,5 + 0,20 \times 0,5) = 0,12 + 0,08 + 0,0756 + 0,11 + 0,1 = 0,485$$

Комплексний показник рівня розвитку характерологічних особливостей (Кхо):

$$Кхо = (0,13 \times 0,5 + 0,12 \times 0,5 + 0,12 \times 0,5 + 0,13 \times 0,5 + 0,12 \times 0,42 + 0,13 \times 0,5 + 0,12 \times 0,5 + 0,13 \times 0,5) = 0,065 + 0,06 + 0,06 + 0,065 + 0,0504 + 0,065 + 0,06 + 0,065 = 0,490$$

Комплексний показник рівня сформованості творчих умінь (Кту):

$$Кту = (0,1 \times 0,5 + 0,12 \times 0,5 + 0,1 \times 0,5 + 0,12 \times 0,5 + 0,1 \times 0,5 + 0,12 \times 0,5 + 0,1 \times 0,5 + 0,12 \times 0,5 + 0,12 \times 0,42 + 0,12 \times 0,5) = 0,05 + 0,06 + 0,05 + 0,06 + 0,05 + 0,06 + 0,05 + 0,0504 + 0,06 = 0,490$$

Комплексний показник рівня розвитку індивідуальних особливостей психічних процесів (Кпп):

$$Кпп = (0,16 \times 0,5 + 0,20 \times 0,5 + 0,16 \times 0,5 + 0,16 \times 0,5 + 0,16 \times 0,5 + 0,16 \times 0,5) = 0,08 + 0,1 + 0,08 + 0,08 + 0,08 + 0,08 = 0,5$$

Суб'єктивно-творчий рівень розвитку творчого потенціалу проявляють 43,17% студентів. Комплексний показник рівня їхньої спрямованості на творчу діяльність (Кстд) дорівнює:

$$Кстд = (0,24 \times 0,75 + 0,16 \times 0,75 + 0,18 \times 0,67 + 0,22 \times 0,75 + 0,20 \times 0,75) = 0,18 + 0,12 + 0,1206 + 0,165 + 0,15 = 0,736$$

Комплексний показник рівня розвитку характерологічних особливостей (Кхо):

$$Кхо = (0,13 \times 0,75 + 0,12 \times 0,75 + 0,12 \times 0,75 + 0,13 \times 0,75 + 0,12 \times 0,75 + 0,13 \times 0,75 + 0,12 \times 0,75 + 0,13 \times 0,75) = 0,0975 + 0,09 + 0,09 + 0,0975 + 0,09 + 0,0975 + 0,09 + 0,0975 = 0,75$$

Комплексний показник рівня сформованості творчих умінь (Кту):

$$Кту = (0,1 \times 0,75 + 0,12 \times 0,75 + 0,1 \times 0,75 + 0,12 \times 0,75 + 0,1 \times 0,67 + 0,12 \times 0,75 + 0,1 \times 0,75 + 0,12 \times 0,75 + 0,12 \times 0,75) = 0,075 + 0,09 + 0,075 + 0,09 + 0,067 + 0,09 + 0,075 + 0,09 + 0,09 = 0,742$$

Комплексний показник рівня розвитку індивідуальних особливостей психічних процесів (Кпп):

$$Кпп = (0,16 \times 0,75 + 0,20 \times 0,75 + 0,16 \times 0,75 + 0,16 \times 0,75 + 0,16 \times 0,75 + 0,16 \times 0,75) = 0,12 + 0,15 + 0,12 + 0,12 + 0,12 + 0,12 = 0,75$$

Творчий рівень розвитку творчого потенціалу проявляють 42,39% студентів. Комплексний показник рівня їхньої спрямованості на творчу діяльність (Кстд) дорівнює:

$$\text{Кстд} = (0,24 \times 1 + 0,16 \times 1 + 0,18 \times 1 + 0,22 \times 1 + 0,20 \times 1) = 0,24 + 0,16 + 0,18 + 0,22 + 0,2 = 1$$

Комплексний показник рівня розвитку характерологічних особливостей (Кхо):

$$\text{Кхо} = (0,13 \times 1 + 0,12 \times 1 + 0,12 \times 1 + 0,13 \times 1 + 0,12 \times 0,91 + 0,13 \times 1 + 0,12 \times 1 + 0,13 \times 1) = 0,13 + 0,12 + 0,12 + 0,13 + 0,1092 + 0,13 + 0,12 + 0,13 = 0,989$$

Комплексний показник рівня сформованості творчих умінь (Кту):

$$\text{Кту} = (0,1 \times 1 + 0,12 \times 1 + 0,1 \times 1 + 0,12 \times 1 + 0,1 \times 0,91 + 0,12 \times 1 + 0,1 \times 1 + 0,12 \times 1 + 0,12 \times 1) = 0,1 + 0,12 + 0,1 + 0,12 + 0,091 + 0,12 + 0,1 + 0,12 + 0,12 = 0,991$$

Комплексний показник рівня розвитку індивідуальних особливостей психічних процесів (Кпп):

$$\text{Кпп} = (0,16 \times 1 + 0,20 \times 1 + 0,16 \times 1 + 0,16 \times 1 + 0,16 \times 1 + 0,16 \times 1) = 0,16 + 0,2 + 0,16 + 0,16 + 0,16 + 0,16 = 1$$

5 курс (ОКР «Спеціаліст»)

Для студентів з *елементарним рівнем* розвитку творчого потенціалу (16,19%), комплексний показник рівня спрямованості на творчу діяльність (Кстд) дорівнює:

$$\text{Кстд} = (0,24 \times 0,25 + 0,16 \times 0,25 + 0,18 \times 0,17 + 0,22 \times 0,25 + 0,20 \times 0,25) = 0,06 + 0,04 + 0,0306 + 0,055 + 0,05 = 0,236$$

Комплексний показник рівня розвитку характерологічних особливостей (Кхо):

$$\text{Кхо} = (0,13 \times 0,25 + 0,12 \times 0,25 + 0,12 \times 0,25 + 0,13 \times 0,25 + 0,12 \times 0,25 + 0,13 \times 0,25 + 0,12 \times 0,25 + 0,13 \times 0,25) = 0,0325 + 0,03 + 0,03 + 0,0325 + 0,03 + 0,0325 + 0,03 + 0,0325 = 0,25$$

Комплексний показник рівня сформованості творчих умінь (Кту):

$$\text{Кту} = (0,1 \times 0,25 + 0,12 \times 0,25 + 0,1 \times 0,25 + 0,12 \times 0,25 + 0,1 \times 0,25 + 0,12 \times 0,25 + 0,1 \times 0,25 + 0,12 \times 0,25 + 0,12 \times 0,17) = 0,025 + 0,03 + 0,025 + 0,03 + 0,025 + 0,03 + 0,025 + 0,03 + 0,0204 = 0,240$$

Комплексний показник рівня розвитку індивідуальних особливостей психічних процесів (Кпп):

$$\text{Кпп} = (0,16 \times 0,25 + 0,20 \times 0,25 + 0,16 \times 0,25 + 0,16 \times 0,25 + 0,16 \times 0,25 + 0,16 \times 0,25) = 0,04 + 0,05 + 0,04 + 0,04 + 0,04 + 0,04 = 0,25$$

Репродуктивний рівень розвитку творчого потенціалу проявляють 17,42% студентів. При цьому комплексний показник рівня їхньої спрямованості на творчу діяльність (Кстд) дорівнює:

$$\text{Кстд} = (0,24 \times 0,5 + 0,16 \times 0,5 + 0,18 \times 0,42 + 0,22 \times 0,5 + 0,20 \times 0,42) = 0,12 + 0,08 + 0,0756 + 0,11 + 0,084 = 0,470$$

Комплексний показник рівня розвитку характерологічних особливостей (Кхо):

$$\text{Кхо} = (0,13 \times 0,5 + 0,12 \times 0,5 + 0,12 \times 0,42 + 0,13 \times 0,5 + 0,12 \times 0,42 + 0,13 \times 0,5 + 0,12 \times 0,5 + 0,13 \times 0,5) = 0,065 + 0,06 + 0,0504 + 0,065 + 0,0504 + 0,065 + 0,06 + 0,065 = 0,471$$

Комплексний показник рівня сформованості творчих умінь (Кту):

$$\text{Кту} = (0,1 \times 0,5 + 0,12 \times 0,5 + 0,1 \times 0,5 + 0,12 \times 0,5 + 0,1 \times 0,5 + 0,12 \times 0,5 + 0,1 \times 0,5 + 0,12 \times 0,42 + 0,12 \times 0,42) = 0,05 + 0,06 + 0,05 + 0,06 + 0,05 + 0,06 + 0,05 + 0,0504 + 0,05 = 0,480$$

Комплексний показник рівня розвитку індивідуальних особливостей психічних процесів (Кпп):

$$\text{Кпп} = (0,16 \times 0,5 + 0,20 \times 0,5 + 0,16 \times 0,5 + 0,16 \times 0,5 + 0,16 \times 0,5 + 0,16 \times 0,42) = 0,08 + 0,1 + 0,08 + 0,08 + 0,08 + 0,0672 = 0,487$$

Суб'єктивно-творчий рівень розвитку творчого потенціалу проявляють 41,38% студентів. Комплексний показник рівня їхньої спрямованості на творчу діяльність (Кстд) дорівнює:

$$\text{Кстд} = (0,24 \times 0,75 + 0,16 \times 0,75 + 0,18 \times 0,75 + 0,22 \times 0,75 + 0,20 \times 0,67) = 0,18 + 0,12 + 0,135 + 0,165 + 0,134 = 0,734$$

Комплексний показник рівня розвитку характерологічних особливостей (Кхо):

$$K_{хо} = (0,13 \times 0,75 + 0,12 \times 0,75 + 0,12 \times 0,75 + 0,13 \times 0,75 + 0,12 \times 0,75 + 0,13 \times 0,75 + 0,12 \times 0,75 + 0,13 \times 0,67) = 0,0975 + 0,09 + 0,09 + 0,0975 + 0,09 + 0,0975 + 0,09 + 0,0871 = 0,740$$

Комплексний показник рівня сформованості творчих умінь ($K_{ту}$):

$$K_{ту} = (0,1 \times 0,75 + 0,12 \times 0,75 + 0,1 \times 0,75 + 0,12 \times 0,75 + 0,1 \times 0,67 + 0,12 \times 0,75 + 0,1 \times 0,75 + 0,12 \times 0,75 + 0,12 \times 0,67) = 0,075 + 0,09 + 0,075 + 0,09 + 0,067 + 0,09 + 0,075 + 0,09 + 0,0804 = 0,732$$

Комплексний показник рівня розвитку індивідуальних особливостей психічних процесів ($K_{пп}$):

$$K_{пп} = (0,16 \times 0,75 + 0,20 \times 0,75 + 0,16 \times 0,75 + 0,16 \times 0,75 + 0,16 \times 0,75 + 0,16 \times 0,75) = 0,12 + 0,15 + 0,12 + 0,12 + 0,12 + 0,12 = 0,75$$

Творчий рівень розвитку творчого потенціалу проявляють 26,13% студентів. Комплексний показник рівня їхньої спрямованості на творчу діяльність ($K_{стд}$) дорівнює:

$$K_{стд} = (0,24 \times 1 + 0,16 \times 1 + 0,18 \times 1 + 0,22 \times 1 + 0,20 \times 1) = 0,24 + 0,1456 + 0,18 + 0,22 + 0,2 = 0,986$$

Комплексний показник рівня розвитку характерологічних особливостей ($K_{хо}$):

$$K_{хо} = (0,13 \times 1 + 0,12 \times 1 + 0,12 \times 0,91 + 0,13 \times 1 + 0,12 \times 0,91 + 0,13 \times 1 + 0,12 \times 1 + 0,13 \times 1) = 0,13 + 0,12 + 0,1092 + 0,13 + 0,1092 + 0,13 + 0,12 + 0,13 = 0,978$$

Комплексний показник рівня сформованості творчих умінь ($K_{ту}$):

$$K_{ту} = (0,1 \times 0,91 + 0,12 \times 1 + 0,1 \times 1 + 0,12 \times 1 + 0,1 \times 0,91 + 0,12 \times 1 + 0,1 \times 1 + 0,12 \times 1 + 0,12 \times 1) = 0,091 + 0,12 + 0,1 + 0,12 + 0,091 + 0,12 + 0,1 + 0,12 + 0,12 = 0,982$$

Комплексний показник рівня розвитку індивідуальних особливостей психічних процесів ($K_{пп}$):

$$K_{пп} = (0,16 \times 1 + 0,20 \times 1 + 0,16 \times 1 + 0,16 \times 1 + 0,16 \times 1 + 0,16 \times 0,91) = 0,16 + 0,2 + 0,16 + 0,16 + 0,16 + 0,1456 = 0,986$$

ДОДАТОК Ж

**Програма тренінгових занять,
спрямованих на розвиток творчого потенціалу особистості
(для студентів напряму підготовки «Соціальна педагогіка»)
Заняття 1.**

Тема: Пізнаємо себе та інших.

Мета: створення сприятливих умов для роботи групи, атмосфери довіри, психологічної безпеки; детальне ознайомлення учасників із основними принципами та формами роботи в групі; знайомство учасників між собою; розвиток гнучкості, швидкості, оригінальності мислення, комунікативних здібностей особистості.

Обладнання: листки паперу, ручки для виконання індивідуальних тренінгових завдань; ватман, фломастери, роздруковані на кожного учасника бланки тесту на визначення способів саморозкриття особистості, анкети «Відверто кажучи...», таблиці «Індивідуальність».

Хід заняття:

1. Привітання тренером учасників, оголошення теми й мети заняття.

2. Вправа «Знайомство».

Мета: знайомство учасників між собою.

Студентам пропонується назвати своє ім'я (або вибрати ігрове), сформулювати очікування від роботи в групі. Основне завдання представлення – підкреслити свою індивідуальність.

3. Ознайомлення з правилами роботи в групі.

Можливі два варіанти вибору правил роботи:

- правила повідомляються й пояснюються тренером: відкритість групового процесу, прийняття себе та інших, відповідальність, конфіденційність, активність, ініціативність, довіра, безоціночність суджень, спілкування за принципом «тут-і-тепер», персоніфікація висловлювань, розкриття потенційних можливостей, самоактуалізація;
- правила роботи в групі проголошуються учасниками.

З огляду на мету тренінгу нами було обрано другий варіант проголошення правил роботи.

4. Вправа «Вітер дує та здуває...».

Мета: встановлення емоційних контактів між учасниками.

Один із студентів (за бажанням) починає гру в ролі ведучого, який стоїть у центрі кола і говорить: «Вітер дує та здуває всіх у кого (або хто)...» і називає конкретну зовнішню ознаку, подію чи уподобання. Наприклад, «Вітер дує та здуває всіх, хто вже брав участь у тренінгових заняттях». Всі, хто знайшов у себе названу ознаку, повинні пересісти на інше місце, за умови: не можна сідати на своє місце та на місце, що знаходиться поряд».

Аналіз та обговорення: учасники обговорюють свій настрій, емоційний стан, труднощі, які виникали під час виконання вправи.

5. Тест на визначення способів саморозкриття, формування навичок самоаналізу.

Учасникам пропонуються запитання, які вимагають відповіді «так» чи «ні»:

- 1) Переглядаю журнал (газету) перед тим, як його читати.
- 2) У стані тривоги їм більше.
- 3) Думаю про справи під час їди.
- 4) Зберігаю листи від рідних людей.
- 5) Цікавлюся соціальною педагогікою, психологією.
- 6) Люблю їздити на великій швидкості.
- 7) Подобається мріяти, лежачи в ліжку.
- 8) Часто відчуваю втому, навіть після 8-годинного сну.
- 9) Розповідаю іншим про особисті труднощі.
- 10) Люблю читати романи про кохання.

- 11) Уникаю самотності.
- 12) Часто хворію через неприємності.
- 13) Іноді, замислившись, можу проїхати потрібну зупинку.
- 14) У мене виникає бажання жити в іншому місті.
- 15) Вважаю характер людини спадковою рисою.
- 16) Здатний відчувати емоційний стан іншої особистості.
- 17) Мені вдається доводити розпочату справу до логічного завершення.
- 18) Здатний виконати просте завдання творчо.
- 19) Можу швидко пристосуватися до нової ситуації.
- 20) Неупереджено сприймаю все, що відбувається.

Обробка результатів тесту: учасники підраховують позитивні відповіді, за кожен з них записують 5 балів; визначають суму балів.

Інтерпретація:

85-75 балів: Ви ховаєтеся від дійсності. Усі зусилля спрямовуєте на власні хвилювання та проблеми. Володієте великими потенційними можливостями, для розкриття яких не створюєте сприятливих умов.

70-55 балів: Ваші мрії не завжди поєднуються з реальністю. Надаєте цьому надто великого значення та душевних сил. Часто шукаєте шляхи вирішення всіх життєвих проблем. Вам нелегко пристосуватися до нових умов.

50-30 балів: Ви змогли встановити рівновагу між ілюзіями та дійсністю. Незважаючи на деяку мрійливість, сентиментальність, цілком співвідносите їх з реальними можливостями. Вам подобається ризикувати, бути генератором нових ідей.

20-5 балів: Ви надзвичайно прагматична, наполеглива, енергійна людина. Не прислуховуєтеся до порад інших. У процесі діяльності раціонально розподіляєте сили, час і засоби. Відмовляєтеся від роботи, що потребує творчих зусиль, коли невпевнені в позитивному результаті.

Аналіз та обговорення: учасники аналізують свій емоційний та фізичний стан, свої думки в умовах «тут-і-тепер».

6. Вправа «Хто я?».

Мета: формулювання глибокої особистісної установки на постійний самоаналіз.

Студенти письмово дають щирі відповіді на питання «Хто я?». (Зазначена вправа проводиться на кожному тренінговому занятті. Відповіді студентів змінюються відповідно до зміни уявлень людини про себе.)

Аналіз та обговорення: учасники обговорюють та аналізують відповіді інших, порівнюють з власними.

7. Робота над проблемними запитаннями соціально-педагогічного змісту:

- Обґрунтуйте думку про професійну діяльність соціального педагога як мистецтво.
- Розкрийте актуальність соціальної педагогіки на сучасному етапі, оперуючи історичним досвідом її використання для розв'язання соціальних проблем суспільства.

8. Розв'язання соціально-педагогічних задач різних рівнів складності:

Соціально-педагогічна задача I рівня складності:

Мета: вибір стратегії життя та способу поведінки.

До вас прийшов друг, якого ви давно не бачили, та запросив до театру. Ви з радістю погоджуєтесь. Друг радіє, що ви проведете цей час разом. Потім ви телефонуєте матері на роботу, щоби її попередити. Перед тим, як ви встигаєте щось сказати, мати радісно повідомляє про доречність дзвінка і просить посидіти дома ввечері з молодшим братом. Їй необхідно зустрітися з колегою, бути присутньою на засіданні. Це для неї дуже важливо, оскільки є перспектива кар'єрного росту та покращення матеріального стану сім'ї.

Способи розв'язання:

1. Якщо ви не хочете засмучувати маму, то скажете другові, що не зможете піти. Ви залишитесь дома, щоби доглядати за братом.

2. Якщо для вас важлива реакція друга, то рішення буде залежати від його думки. Мати може образитися через ваше зневажливе ставлення до сімейних традицій, її прохань.

3. Якщо ви думаєте про матеріальне становище сім'ї, то понад усе будуть гроші – щоби мати заробила більше та купила більше речей. Мама буде гордитися вами та дякувати за допомогу.

4. Якщо ви егоцентричні, то вас буде цікавити лише максимальна користь. Що краще – піти розважитися чи не псувати стосунки з матір'ю, щоби наступного разу вона дозволила поїхати до приятеля, який живе за містом?

5. Якщо ви усвідомлюєте ситуацію й розумієте важливість збалансованого підходу до її розв'язання, то не будете надто емоційними. Ви розглянете ситуацію й власні дії, враховуючи потреби матері, фінансові інтереси сім'ї, інтереси друга, інші обставини, потім врахуєте можливі результати і наслідки альтернативних рішень.

Завдання: оберіть оптимальний варіант розв'язання задачі, запропонуйте свій варіант.

Соціально-педагогічна задача II рівня складності:

Мета: виявлення життєвої позиції старшокласників.

Старшокласникам запропонували взяти участь у розробці «набору джентельмена» – визначенні позитивних якостей людини за допомогою незавершених речень:

- Сучасну людину характеризують наступні якості:
- «Джентельменом» можна вважати...
- Прокоментуйте жарт англійців: «джентльмен – це людина, яка кішку назве кішкою, навіть якщо на неї наступить»
- Найбільше я ціную в людині...
- Я вважаю (не вважаю) себе «джентельменом» тому що...

Завдання:

1. Дайте власну відповідь на запропоновані запитання.
2. Оберіть найважливіше для розуміння життєвої позиції сучасної молоді людини запитання.

Соціально-педагогічна задача III рівня складності:

Віра Миколаївна, молода вчителька, дуже близько бере до серця проблеми своїх учнів. «Ну що мені робити з цим Вітею? – трохи не зі сльозами сказала вона, – вже два рази міліція затримувала його п'яним! А він тільки в дев'ятому класі. Я його матері казала, щоб вона відвела його на гіпноз або кодування, а їй не до сина – вона, нарешті, вперше заміж вийшла, щастя своє жіноче будує...»

Завдання:

1. Прокоментуйте й дайте оцінку ситуації.
2. Визначте доцільність / недоцільність втручання соціального педагога. Відповідь обґрунтуйте.

9. Вправа «Я тебе пам'ятаю».

Мета: запам'ятовування учасниками один одного, рис, властивостей особистості інших, усвідомлення себе.

Студентам пропонується записати в таблицю «Індивідуальність» суть висловлювань кожного учасника про себе під час знайомства, додати свої відчуття та уявлення, які сформулювалися під час заняття.

Тренінгове ім'я учасника	Його власне висловлювання	Моє уявлення про нього

Аналіз та обговорення: учасники обговорюють уявлення про себе та інших, які сформувалися у процесі першого заняття.

10. Вправа «Відверто кажучи...».

Мета: висловлення студентами власного ставлення до заняття.

Учасникам пропонується заповнити анкету, в якій потрібно продовжити речення (зазначена вправа проводиться на кожному тренінговому занятті):

- 1) Дата заняття _____.

- 2) Тренінгове ім'я _____.
- 3) Під час заняття я зрозумів, що _____.
- 4) Корисним для мене було _____.
- 5) Я був би більш відвертим, якби _____.
- 6) Своїми основними помилками на занятті я вважаю _____.

- 7) Мені не сподобалось _____.
- 8) Найбільше мені сподобалося, як працював _____.
- 9) На наступному занятті я хотів би _____.
- 10) Якби я був тренером, то _____.

Аналіз та обговорення: учасники обговорюють відповіді в анкетах.

11. Домашнє завдання – вправа «Жартівливий лист».

Мета: опис ситуації взаємодії з людиною, яка дратує; формування емоційної стабільності в процесі спілкування.

Учасникам пропонується у формі жартівливого листа описати зазначену ситуацію. Основна вимога до листа – якості людини та реакція на них повинні бути перебільшені в жартівливій формі.

Звертається увага на те, що із домашнім завданням група буде працювати на наступному занятті.

12. Підведення підсумків. Обговорення роботи в групі.

Заняття 2.

Тема: Самостійність, активність, ініціативність – важливий фактор розвитку творчого потенціалу соціального педагога.

Мета: закріплення тренінгового стилю спілкування, розширення досвіду переживання почуття близькості з іншими людьми, навичок прийняття інших, почуття власної значущості; сприяння саморозкриттю та усвідомленню сильних сторін своєї особистості; розвиток самостійності, активності та ініціативності учасників групи.

Обладнання: листки паперу, ручки для виконання індивідуальних тренінгових завдань; роздруковані на кожного учасника бланки тесту на визначення рівня самостійності, анкети «Відверто кажучи...», м'яч.

Хід заняття:

1. Привітання тренером учасників, оголошення теми й мети заняття.

2. Вправа-привітання «Привіт, я радий тебе бачити».

Мета: привітання учасників один одного, формування позитивної установки на роботу в групі.

Студенти по черзі вітаються один із одним, обов'язково підкреслюючи індивідуальні особливості того, до кого звертаються. Бажаючи мають змогу звернутися до всіх після закінчення привітання.

З метою підвищення продуктивності кожного заняття в учасників є можливість поділитися своїми відчуттями, думками, які виникли під час заняття або після нього.

3. Обговорення домашнього завдання – вправа «Жартівливий лист».

Як ви себе почували, коли писали лист?Що викликало труднощі? Чи легко було перебільшувати «недоліки» іншої людини та своє роздратування? Чи корисно іноді сміятися над собою в напруженій ситуації, під час негативних проявів у взаємодії?

4. Вправа з м'ячем «Мені в тобі подобається...», «Нас із тобою поєднує...».

Мета: формування в студентів умінь сприймати та аналізувати позитивні сторони, прояви уваги інших учасників.

Студенти кидають один одному м'яч та говорять фразу, яка починається зі слів «Мені в тобі подобається...». Через 5-10 хвилин виконують ту саму дію, тільки фраза розпочинається зі слів «Нас із тобою поєднує...».

Аналіз та обговорення: учасники обговорюють свій емоційний стан, відчуття під час позитивних проявів уваги інших.

5. Вправа «Мої сильні сторони».

Мета: визначення учасниками сильних сторін своєї особистості, формування вмінь ефективно їх застосовувати в реальному житті.

Учасники записують перелік сильних сторін, що забезпечують відчуття внутрішньої свободи та впевненості.

Аналіз та обговорення: студенти аналізують свої переваги, позитивні сторони один одного; обговорюють відчуття під час виконання вправи.

6. Тест на визначення рівня самостійності учасників, формування позитивної мотивації до роботи над собою.

Студентам пропонуються запитання з варіантами відповідей:

- 1) Як ви приймали рішення про вибір майбутньої професії:
 - а) вирішили самостійно відповідно до своїх захоплень;
 - б) прислухалися до думки батьків, родичів;
 - в) прислухалися до поради друзів.
- 2) На що ви розраховували, коли вступали до вищого навчального закладу:
 - а) лише на свої сили;
 - б) на високі результати вступних іспитів;
 - в) лише на зв'язки.
- 3) Як у процесі навчання ви складаєте іспити:
 - а) розраховуєте на свою наполегливість;
 - б) іноді просите про допомогу викладачів та одногрупників;
 - в) розраховуєте лише на допомогу інших.
- 4) Як ви плануєте влаштуватися на роботу:
 - а) самостійно – ви позитивно себе зарекомендували під час проходження практики;
 - б) використаєте інформацію знайомих;
 - в) завдяки зв'язкам.
- 5) Як ви приймаєте рішення в складних ситуаціях:
 - а) розраховуєте лише на власний досвід і знання;
 - б) іноді консультуєтесь з іншими;
 - в) завжди очікуєте поради від інших.
- 6) Чим ви керувалися в підлітковому віці під час вибору гуртків:
 - а) самостійно приймали рішення;
 - б) прислухалися до думки батьків;
 - в) врахували досвід друзів.
- 7) Чи здатні ви самостійно приймати важливі рішення (наприклад, вибрати житло, меблі тощо), коли ваші батьки (чоловік/дружина) у від'їзді:
 - а) так;
 - б) звичайно, ви можете це зробити, але краще відкласти рішення;
 - в) ні.
- 8) Чи були ви наполегливі в підлітковому віці у відстоюванні власної думки:
 - а) завжди відстоювали, тому іноді виникали конфлікти з батьками;
 - б) відстоювали, але поважали думку батьків;
 - в) не могли самостійно прийняти рішення.
- 9) Чи відстоюєте власну думку зараз:
 - а) звичайно, відстоюєте, незалежно від обставин;
 - б) частіше – так;
 - в) іноді.
- 10) Чи займаєтесь ви самовихованням, розвиваєтесь у вінтелектуальній та інших сферах як особистість:
 - а) постійно намагаюсь вдосконалюватися;
 - б) ні, не маю на це часу;
 - в) коли є можливість.

11) Якщо ви помітили, що ваші близькі зневажливо ставляться до власного здоров'я:

- а) змушуєте їх контролювати себе;
- б) тактовно підказуєте, що необхідно зробити;
- в) намагаєтеся щось змінити, але вам це не вдається.

Обробка результатів тесту: учасники записують за кожну відповідь «а» - 4 бали, за «б» - 2 бали, за «в» - 1 бал.

Інтерпретація:

40-30 балів (високий рівень самостійності): Ви надзвичайно самостійна людина. Не бажаєте втручання інших у ваші справи. Не здатні прислухатися до думки інших. Іноді надмірна впертість у досягненні мети заважає вам оцінювати «плюси» та «мінуси» прийнятого рішення.

29-15 балів (середній рівень самостійності): У вас сильний характер. Ви – надійний друг. Помірна впевненість у собі допомагає вам у досягненні мети. Ви прислуховуєтеся до думки інших, які за це вас цінують.

14-0 балів (низький рівень самостійності): Ви занадто нерішучі в прийнятті будь-яких рішень. Люди, які вас оточують, цим користуються. Працюйте над розвитком самостійності. Це забезпечить формування впевненості в собі, якої вам не вистачає.

Аналіз та обговорення: учасники висловлюють своє розуміння поняття «самостійність», обговорюють визначений рівень самостійності, її роль у формуванні творчої особистості соціального педагога, аналізують умови розвитку самостійності в процесі навчання та практичної діяльності.

7. Вправа «Подарунок».

Мета: формування позитивної установки на сприймання інших учасників та їх «подарунків».

Студенти по колу уявляють себе чарівниками, які можуть дарувати будь-які подарунки. Зі словами «Я дарую тобі...» звертаються до сусіда зліва. Його завдання – прийняти уявний подарунок та подякувати за нього.

Аналіз та обговорення: учасники обговорюють свій емоційний стан під час прийняття уявних подарунків та надання можливості їх отримати іншими.

8. Вправа «Хто я?» (див. заняття 1).

9. Робота над проблемними запитаннями соціально-педагогічного змісту:

- Прокоментуйте вислів Уолта Уйтмена: «Коли людина простягає руку, щоб допомогти іншій людині, вона торкається обличчя Бога». Визначте суспільну значущість і актуальність соціальної педагогіки як теорії та практики.
- Розкрийте вплив оцінки батьків на успішність дітей. Відповідь обґрунтуйте.

10. Розв'язання соціально-педагогічних задач різних рівнів складності:

Соціально-педагогічна задача I рівня складності:

Мета: вибір стилю поведінки під «тиском середовища».

Триває обговорення соціально-педагогічної ситуації, яку ви спостерігали разом із однокласниками. Більшість з них висловлює подібні думки щодо способів її розв'язання. Лише Андрій, як завжди, не підтримує нікого. Він схвильовано доводить власну, завжди особливу позицію. Він поводить себе як справжній «всезнайка», що зазвичай усіх дратує. Проте цього разу ви думаєте так само, як Андрій. Після того, як він висловився, соціальний педагог звертається до вас. Ви погоджуєтеся з Андрієм, але знаєте, що однокласники будуть насміхатися, якщо вирішать, що це так.

Способи розв'язання:

1. У жодному випадку не скажете того, про що думаєте. Ви висловите думку, подібну до думок решти групи.

2. Ви не будете говорити неправду, але спробуєте уникнути конкретної відповіді. Не скажете, що погоджуєтеся з усіма і що думаєте насправді, оскільки не хочете втрачати повагу одногрупників.

3. Ви говорите те, що думаєте. Не намагаєтесь перекреслити думку інших. Чітко висловлюєте власну позицію, незважаючи на те, що вона відображає позицію Андрія.

Завдання: оберіть оптимальний варіант розв'язання задачі, запропонуйте свій варіант.

Соціально-педагогічна задача II рівня складності:

Мета: виявлення характеру взаємовідносин між учнями, моральної готовності до прийняття справедливих і самостійних рішень.

Класу запропонували допомогти підготувати перший поверх школи до шкільного свята. При цьому було виокремлено 4 основні завдання: помити підлогу, акуратно розставити столи й стільці, повитирати пил і полити квіти, підготувати матеріали для виставки.

Розставити меблі нескладно, проте, це можна зробити лише після завершення прибирання. Це означає, що учням, які готують виставку, треба затриматися. Повитирати пил і полити квіти – недовготривале й найпростіше завдання. Відбір і систематизація матеріалів для виставки вимагає часу, наполегливості, уважності, естетичних смаків.

Після роз'яснювальної роботи соціальний педагог дає школярам завдання розділитися на чотири групи (відповідно до кількості завдань) і самостійно обрати вид роботи.

Завдання:

1. Розкрийте цінність зазначеного прийому організації діяльності.
2. Назвіть завдання виховання, які вирішувались в описаній ситуації.
3. Проаналізуйте позицію соціального педагога.
4. Визначте вік вихованців, для яких подібна форма організації діяльності буде найбільш ефективною.

Соціально-педагогічна задача III рівня складності:

«Сама я виросла сиротою і відчула усю гіркоту сирітського хліба. Коли народився Микола, зареклася, що дитинство його буде щасливим. Микола став кумиром і володарем світу. З чоловіком життя не вийшло. Виховувала сина одна, долаючи усі труднощі. Сина зіпсувала всездозволеністю, всепрощенням, нерозумною любов'ю. Виріс він лінивим, з непомірними запитами. Вчився погано. На нього ображались викладачі, майстри училища. За місяць до закінчення училища взяв участь у квартирній крадіжці».

Завдання:

1. Проаналізуйте помилки матері у вихованні сина. Охарактеризуйте джерела їх виникнення.
2. Назвіть шляхи попередження зазначених помилок виховання.
3. Визначте роль училища у вихованні Миколи.
4. Вкажіть на роль соціального педагога в цій ситуації.

11. Вправа «Відверто кажучи...» (див. заняття 1).

12. Домашнє завдання – вправа «Інтерв'ю».

Мета: краще розуміння один одного, розібратися в собі.

Учасникам пропонується сформулювати для кожного члена групи одне запитання, відповідь на яке допоможе більше дізнатися про нього, зрозуміти його.

13. Підведення підсумків. Обговорення роботи в групі.

Заняття 3.

Тема: Сміливість розуму й духу, готовність ризикувати – одна з головних рис творчої особистості соціального педагога.

Мета: сприяння подальшому згуртуванню групи, активізації процесу розкриття особистісного потенціалу, розвиток умінь самоаналізу, формування мотивації до обґрунтованого ризику.

Обладнання: листки паперу, ручки для виконання індивідуальних тренінгових завдань; роздруковані на кожного учасника бланки тесту на визначення ставлення до ризику, анкети «Відверто кажучи...».

Хід заняття:

1. Привітання тренером учасників, оголошення теми й мети заняття.
2. Вправа-привітання «Якщо я правильно зрозумів, то...».

Мета: привітання учасників один одного, формування позитивної установки на роботу в групі.

Студенти обмінюються враженнями у вигляді видозміненої техніки «пара-фраза» (адаптованої до роботи в нашій групі). Той, хто починає, обирає собі пару із учасників групи і ділиться своїми думками, почуттями; партнер коротко відтворює почуту інформацію словами «Якщо я правильно зрозумів, то...».

Аналіз та обговорення: учасники обговорюють свій настрій на початковому етапі заняття.

3. Обговорення домашнього завдання – вправа «Інтерв'ю».

Основне правило інтерв'ю – відповідати якомога повніше та щиро.

4. Вправа «Життєве кредо».

Мета: визначення учасниками девізу життя, розвиток наполегливості в досягненні мети.

Кожен із членів групи повинен сформулювати свій девіз, який відображає (чи буде відображати) його життєве кредо, ставлення до світу в цілому, до оточуючих людей, до себе.

Аналіз та обговорення: студенти аналізують девіз життя кожного учасника, його відповідність життєвій цілі.

5. Тест на визначення рівня схильності до ризику, формування позитивної мотивації до самовдосконалення.

Студентам пропонуються запитання тесту, який складається з двох частин: запитання першої частини вимагають відповідей: «часто», «іноді», «рідко», «ніколи»; другої – «погоджуюся». «не погоджуюся».

I.:

1) Мені подобаються види діяльності, які потребують використання нових знань, умінь, навичок.

2) Завжди висловлюю свою думку, навіть коли це не варто робити.

3) Намагаюсь уникати ситуацій, у яких почуваю себе «в центрі уваги».

4) Часто порушую правила, дію нестандартно.

5) Думаю про враження, яке складається про мене в інших людей.

6) Серйозно замислююсь над наслідками своїх дій.

7) Відчуваючи щось нове, нервуюсь.

8) Люблю потрапляти в нові ситуації, в яких можна випробувати нові можливості.

9) Намагаюсь уникати тривожних ситуацій і занять.

10) Перед початком нової для мене справи, думаю про її успіх.

11) Не соромлюсь розмовляти з незнайомими людьми.

12) Не хочу, щоб інші сприймали мене як дивну людину.

13) Зазвичай хвилююся, щоб не сказати чи не зробити щось не так.

14) Не люблю виступати перед великою аудиторією.

II.:

1) Не люблю неочікуваних подій.

2) Коли їду на вокзал, намагаюсь виїхати заздалегідь.

3) Не люблю виконувати роботу, яка передбачає багато труднощів.

4) Боюся невдач.

5) Дію інтуїтивно.

6) Висловлюю оригінальні думки, дію не за правилами.

7) Життя – це боротьба; якщо ви хочете вижити – будьте сміливими та хитрими.

8) Перешкоди та труднощі я сприймаю як модливість вивчити та проявити себе.

9) У цей складний час обережність потрібна завжди.

10) Життя – це мандрівеа, а яка мандрівка без пригод!

11) Хочу, щоб моє життя проходило спокійно без неочікуваних наслідків.

12) Мені подобається діяльність, пов'язана з різноманітними завданнями, складними проблемами, деякою небезпекою.

13) Мене не хвилює, якщо хтось сумнівається в моїй некомпетентності.

- 14) Іноді висловлюю думки, з якими погоджуються не всі.
 15) Хочу спробувати стрибнути з парашутом.
 16) Якщо мені запропонують нову перспективну роботу, для якої не вистачає знань, досвіду, завжди погоджуся.
 17) Все життя мене супроводжують пригоди та ризик.
 18) Надаю перевагу швидкому темпу життя; сумую без змін, ризику, небезпеки.

Обробка результатів тесту:

Перша частина:

Запитання	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
часто	5	5	1	5	1	1	1	5	0	1	4	1	1	1
іноді	3	4	2	4	2	2	2	4	2	2	3	2	2	2
рідко	2	2	3	2	3	3	3	2	3	3	2	3	3	3
ніколи	1	0	4	0	4	3	4	0	4	4	1	4	4	4

Друга частина:

Запитання	1	2	3	4	5	6	7	8	9
погоджуюсь	1	2	2	0	4	4	1	5	1
Не погоджуюсь	4	4	4	1	0	4	0	4	4
Запитання	10	11	12	13	14	15	16	17	18
погоджуюсь	4	1	5	5	5	5	4	4	4
Не погоджуюсь	1	4	0	1	0	1	1	9	0

Інтерпретація:

137-109 балів (високий рівень схильності до ризику): Ви любите ризикувати. Надаєте перевагу діяльності, ситуаціям, яких більшість людей уникають. Вам подобаються зміни в житті, види спорту, пов'язані з небезпекою; схильні до ризикованих заходів. Це дає вам можливість упевнено себе почувати. Спочатку ви дієте, а потім думаєте й шкодуєте про це. Сумуєте, коли в житті немає ризику, небезпеки, змін. Колеги сприймають вас як агресивну людину, бояться.

108-63 бали (середній рівень схильності до ризику): У житті, професійній діяльності вам подобається все незвичайне. Надаєте перевагу енергійним видам спорту. Ризик стимулює вас. Більшість успіхів і досягнень засновані на ризикованих рішеннях. Проте іноді вам хочеться спокою та надійності. Невизначену ситуацію ви спочатку вивчите, а потім приймете рішення. Вмієте вийти з небезпечних ситуацій. Несете відповідальність за самостійно прийняті рішення. Рідко прислуховуєтеся до порад.

62-22 бали (низький рівень схильності до ризику): Ви скромна, стримана, обережна людина. Надаєте перевагу відносно тихому та спокійному перебігу життя. Любите ситуації, які відбуваються за розкладом. Уникаєте ризику, нових подій. У нестандартних ситуаціях починаєте розмірковувати про її катастрофічні наслідки. Тому часто втрачаєте те, що може збагатити ваше життя та сприяти кар'єрі. Багато зусиль ви витрачаєте на сумніви у власних можливостях. Перебільшуєте труднощі, небезпеку. Вам необхідно навчатися бути більш впевненим, безтурботливим, сміливим у прийнятті рішень.

Аналіз та обговорення: учасники висловлюють своє розуміння поняття «схильність до ризику», обговорюють визначений рівень схильності до ризику, її роль у розвитку творчого потенціалу особистості соціального педагога.

6. Вправа «Автопортрет».

Мета: формулювання характеристик особистості, визначення за ними автора; стимулювання учасників до самовдосконалення.

Студенти складають детальну самохарактеристику (опис характеру, поглядів на світ, взаємостосунки, творчі здібності і т.п.), яка включає не менше 10 ознак. У зазначеній характеристиці не повинно бути зовнішніх ознак. Після написання тренер (або один із членів групи) зачитує «автопортрети». Усі інші повинні за текстом упізнати автора. Студенти мають можливість вносити корективи в автопортрет учасника.

Аналіз та обговорення: учасники обговорюють емоційний стан, настрій під час сприймання «автопортретів».

7. Вправа «Любов та ненависть».

Мета: концентрація думок учасників на почуттях любові та роздратування, стимулювання в них позитивних емоцій.

Студенти розділяються на пари. Сідають один навпроти одного. Обирають того, хто буде виконувати вправу першим. Інший – виступає в ролі спостерігача. I етап вправи – «виконавець» заплющує очі, уявляє людину, яка його дратує, виводить із себе; концентрується на почутті злості, роздратування. «Спостерігачі» уважно слідкують за тим, що відбувається з їхніми партнерами. Після цього учасники обговорюють свої відчуття та їх зовнішні прояви. II етап вправи – «виконавець» заплющує очі, уявляє людину, яку любить; концентрується на почутті любові. Потім розплющує очі та слухає свого «спостерігача» (яким був вираз обличчя, положення тіла під час виконання завдання).

Далі учасники змінюють ролі.

Аналіз та обговорення: члени групи обговорюють, які зміни вони відчували під час виконання завдань на першому та другому етапах вправи.

8. Вправа «Контраргументи».

Мета: закріплення навичок самоаналізу, формування в студентів позитивної мотивації до саморозвитку в процесі соціально-педагогічної практики.

Члени групи об'єднуються в групи (по 3-4 учасників). Кожен розділяє листок паперу на дві половини. Зліва, в колонку «Незадоволення собою в процесі соціально-педагогічної практики» відверто записує все те, чим незадоволений. Після цього на кожне «незадоволення» приводить контраргументи, тобто те, що можна протиставити, записує в колонці «Контраргументи».

Аналіз та обговорення: учасники обговорюють позитивні та негативні сторони своєї практичної діяльності у процесі навчання, висловлюють рекомендації щодо її удосконалення.

9. Вправа «Хто я?» (див. заняття 1).

10. Робота над проблемними запитаннями соціально-педагогічного змісту:

- Проаналізуйте слова Г.Ітарда «Людина з'явилася на земній кулі фізично слабкою. Вона не володіла вродженими ідеями, не вміла підкорятися основним законам свого існування, які визначили її становище у Всесвіті. Лише в суспільстві людина може досягти того виняткового становища, до якого її призначила сама природа. Якби не було цивілізації, вона виявилася б однією з найнижчих і нерозумних тварин Людина – завжди тільки те, що з неї робить суспільство». Прокоментуйте.

- Поміркуйте над думками про силу виховного впливу. Обґрунтуйте власну позицію:
 - «Виховання може все» (Гельвецій);
 - «Від усякого виховання, мій друже, рятуйся під усіма вітрилами» (Вольтер);
 - «Виховання може зробити багато, проте воно не безмежне. За допомогою щеплення можна примусити дику яблуню давати садові яблука, але ніяке мистецтво садівника не зможе примусити її приносити жолуді» (В.Белінський).

11. Розв'язання соціально-педагогічних задач різних рівнів складності:

Соціально-педагогічна задача I рівня складності:

Мета: вибір стилю поведінки під «тиском середовища».

Одного разу ви з друзями (підлітками) йдете в гості до знайомого. Батьків немає вдома, і хлопці починають розпивати спиртні напої. Вони передають пляшку по колу. А коли вона закінчується, розпивають наступну. Ви не хочете пити. У цій ситуації відчуваєте себе некомфортно. Ви пошепки говорите про це друзі. Проте, він лише сміється: «Ти спробуй. Не можемо ж ми постійно залишатися дітьми!»

Способи розв'язання:

1. Будете пити, оскільки п'ють інші. Ви не хочете, щоб над вами насміхалися.

2. Вигадаєте причину, щоби не пити, наприклад: «Я п'ю ліки, з якими не можна вживати спиртне».

3. Чітко говорите: «Ні. спасибі» або «Я не хочу».

Завдання:

Оберіть оптимальний варіант розв'язання задачі, запропонуйте свій варіант.

Соціально-педагогічна задача II рівня складності:

Мета: виявлення взаємовідносин, інтересів, захоплень у сім'ї школяра.

(На матеріалах шкільних творів)

П'ятикласники написали твір за малюнками підручника «Як я допомагав мамі». На одному з малюнків хлопчик дістає із шафи банку з варенням, за яким з зацікавленням спостерігає сірий кіт. На іншому – хлопчик, тримаючись за голову, дивиться на розбиту банку. Кіт тікає з місця пригоди.

Твір Саші К.: «Якби у нас сталася така пригода з варенням, – пише він, – я б сказав, що банку розбила кішка. Коли говориш – нічого не буває. Просто мама посварить кішку...»

Твір Володі Ш.: «Коли я виймав із шафи банку, нетерпляча Мурка стрибнула й вчепилася кігтями за мій одяг. Від несподіванки я не зміг втримати банку...Я не сказав мамі про кішку. Вона б її вигнала. А що було б з Муркою?»

Завдання:

1. Визначте соціально-педагогічне призначення таких творів.
2. Назвіть якості особистості, які проявилися в хлопчиків у творі.
3. Охарактеризуйте шляхи застосування творів у соціально-педагогічній роботі з дітьми.
4. Визначте роль соціального педагога в реагуванні на відкриті висловлення думок учнями.

5. Назвіть проблеми виховання Саші та Володі, на які необхідно звернути увагу педагогам і батькам у майбутньому.

6. Дайте характеристику шляхам подолання цих проблем.

Соціально-педагогічна задача III рівня складності:

Мати запитує у соціального педагога:

- Чому дитина стала неслухняною?

Був син маленьким, горя з ним не знали. А тепер (незабаром до школи) став іншим: наші вказівки критикує. Грубий, на все має свою думку... А ми завжди були строгими з сином. Ніколи не відступали від свого слова: якщо сказали – значить, він повинен точно виконати. Ніяких поблажок!

Завдання:

1. Проаналізуйте характер вказівок дорослих.
2. Визначте можливі причини виникнення зазначеної поведінки дитини.
3. Вкажіть на помилки батьків у вихованні дитини та ймовірні їх наслідки.

12. Вправа «Відверто кажучи...» (див. заняття 1).

13. Домашнє завдання – вправа «Ментор».

Мета: формування вмінь «чути» внутрішній голос, вміло користуватися ним.

Учасникам пропонується письмово дати відповіді на запитання: Чи знайомий вам менторський тон (у переносному значенні «Ментор» - радник, керівник, наставник)? З чиїх вуст він звучить? Чи прислуховуєтеся ви до свого внутрішнього ментора? Чи вдасться вам з ним домовитись?

Для роботи на наступному занятті принести улюблену іграшку (якщо немає – намалювати або виготовити).

14. Підведення підсумків. Обговорення роботи в групі.

Заняття 4.

Тема: Спостережливість, вміння бачити проблеми та протиріччя як професійно значущі властивості творчої особистості соціального педагога.

Мета: закріплення навичок самоаналізу та самовираження, подальше удосконалення групової структури, динаміки групового процесу, розвиток спостережливісті особистості,

формування вмінь бачити проблеми та протиріччя, прислуховуватися до внутрішнього голосу.

Обладнання: листки паперу, ручки для виконання індивідуальних тренінгових завдань; роздруковані на кожного учасника бланки тесту на визначення рівня спостережливості, анкети «Відверто кажучи...», улюблені іграшки учасників, конверти (вправа «Конверт щирості»).

Хід заняття:

1. Привітання тренером учасників, оголошення теми й мети заняття.

2. Обговорення домашнього завдання – вправа «Ментор».

Учасники обмінюються враженнями від записаного про внутрішній голос. Висловлюють очікування від заняття.

3. Вправа «Моя улюблена іграшка».

Мета: формування позитивної установки на роботу в групі, встановлення сприятливого психологічного клімату.

Студенти розповідають про свою улюблену іграшку, повертаються до щасливих і безтурботних днів дитинства.

Аналіз та обговорення: учасники обговорюють почуття, викликані спогадами про дитинство.

4. Тест на визначення рівня спостережливості.

Студентам пропонуються запитання з варіантами відповідей:

1) Ви заходите на базу соціально-педагогічної практики:

- а) звертаєте увагу на розміщення столів і стільців;
- б) детально вивчаєте людей, предмети, які вас оточують;
- в) розглядаєте, що висить на стінах.

2) Під час спілкування ви:

- а) дивитесь співрозмовнику в очі;
- б) непомітно розглядаєте його з ніг до голови;
- в) звертаєте увагу лише на обличчя.

3) Під час розгляду картини-пейзажу ви запам'ятовуєте:

- а) кольори;
- б) небо;
- в) власний емоційний стан.

4) Зранку ви спочатку:

- а) згадуєте, що в цей день необхідно зробити;
- б) згадуєте сон;
- в) аналізуєте події, які відбулися вчора.

5) У громадському транспорті ви:

- а) проходите вперед, не дивлячись ні на кого;
- б) розглядаєте тих, хто стоїть поруч;
- в) спілкуєтеся з тими, хто до вас найближче.

6) На прогулянці ви:

- а) спостерігаєте за транспортом;
- б) дивитесь на будинки;
- в) спостерігаєте за перехожими.

7) Ви розглядаєте вітрину магазину:

- а) цікавитесь лише тим, що вам знадобиться;
- б) дивитесь на речі, які зараз вам не потрібні;
- в) уважно розглядаєте кожен предмет.

8) Вам потрібно знайти загублену річ:

- а) зосереджуєтесь на конкретному місці, де могли залишити цей предмет;
- б) шукаєте всюди;
- в) просите інших про допомогу.

9) Ви розглядаєте групове фото ваших друзів:

- а) хвилюєтеся;
- б) намагаєтеся впізнати всіх.

10) Уявіть, що вам запропонували зіграти в азартну гру, правил якої не знаєте. Ви:

- а) намагаєтеся навчитися грати;
- б) відмовляєтеся від гри через певний час;
- в) взагалі не граєте.

11) Ви чекаєте на когось у парку:

- а) уважно розглядаєте тих, хто поруч;
- б) читаєте журнал (книгу, газету);
- в) про щось думаєте.

12) У зоряну ніч:

- а) намагаєтеся розпізнати сузір'я;
- б) просто дивитеся на небо;
- в) зовсім не помічаєте.

13) Під час читання художньої літератури ви:

- а) підкреслюєте олівцем абзац, до якого дочитали;
- б) залишаєте закладку;
- в) довіряєте власній пам'яті.

14) Про своїх сусідів ви пам'ятаєте:

- а) їхні імена та по-батькові;
- б) зовнішність;
- в) не запам'ятали нічого.

Обробка результатів тесту:

Запитання	1	2	3	4	5	6	7
А	3	5	10	10	3	5	3
Б	10	10	5	3	5	3	5
В	5	3	3	5	10	10	10
Запитання	8	9	10	11	12	13	14
А	10	5	10	10	10	10	15
Б	5	3	5	5	5	5	3
В	3	10	3	3	3	3	5

Інтерпретація:

150-100 балів (високий рівень спостережливості): Ви – надзвичайно спостережлива людина, здатна аналізувати себе, свої вчинки та вчинки інших; бачити проблеми та протиріччя.

99-74 бали (достатній рівень спостережливості): У вас достатньо розвинута спостережливість. Проте іноді в процесі сприймання характеристик, поведінки інших вам заважає упередженість.

74-45 балів (середній рівень спостережливості): Вас не дуже хвилює те, що приховується за зовнішністю, манерою поведінки інших. Хоча в спілкуванні у вас не виникає психологічних проблем.

Менше 45 балів (низький рівень спостережливості): Вас зовсім не цікавлять думки тих, хто поруч. У вас немає часу на аналіз того, що відбувається, власних учинків. Іноді вас вважають егоїстом, не здатним помічати важливих речей.

Аналіз та обговорення: члени групи висловлюють власне розуміння поняття «спостережливість», обговорюють визначений рівень спостережливості, її роль у формуванні вмінь бачити проблеми та протиріччя в соціально-педагогічній діяльності, можливі шляхи розвитку зазначених властивостей особистості.

5. Вправа «Конверт щирості».

Мета: формування в учасників моральних якостей особистості (щирості, чесності), адекватної самооцінки, позитивної мотивації до самовиховання.

Студенти по черзі витягують листок із конверта та одразу продовжують фразу, початок якої записаний. Основна вимога – виконувати завдання щиро.

Приклади фраз: «Особливо мені подобається, коли люди, які мене оточують...»; «Мені буває соромно, коли я...»; «Особливо мене дратує те, що я...»; «Думаю, що найважливіше для мене...» та інші. (З метою розвитку творчого мислення особистості члени групи пропонують свої фрази для обговорення).

Аналіз та обговорення: студенти аналізують початки та продовження фраз, емоційний стан під час обговорення, сформованість позитивних мотивів для здійснення процесу самовиховання.

6. Вправа «Ложка дьогтю».

Мета: формування умінь аналізувати свій внутрішній стан під час взаємодії з іншою людиною, розвиток комунікативних здібностей учасників.

Студенти розбиваються на пари. Кожен учасник прислуховується до себе та розповідає своєму партнеру, що в цей момент його турбує, спричинює напруження. Проте таке напруження не пов'язане з даною ситуацією взаємодії (можливо, поганий настрій та роздратування зумовлені неприємними подіями, які вже сталися чи мають статися).

Аналіз та обговорення: члени групи обговорюють, чи звично було аналізувати свій внутрішній стан під час взаємодії з іншою людиною; чи отримали під час виконання цієї вправи певний досвід.

7. Вправа «Мої слабкі сторони».

Мета: визначення учасниками своїх внутрішніх бар'єрів, можливих шляхів їх усунення.

Студенти розповідають про свої слабкі сторони, тобто про те, що вони усвідомлюють як внутрішні бар'єри (не обов'язково визначати лише негативні риси характеру; важливо відмітити те, що є чи може бути причиною конфлікту в різних ситуаціях, ускладнює життя, взаємовідносини і т.д.)

Аналіз та обговорення: члени групи обговорюють свій настрій, відчуття під час роботи; труднощі, які виникали в процесі виконання вправи, їх причини.

8. Вправа «Хто я?» (див. заняття 1).

9. Робота над проблемними запитаннями соціально-педагогічного змісту:

- Поміркуйте над висловом Лао-Тсе. Визначте, значущість яких механізмів соціалізації підкреслюється: «Ось чим потрібно бути: треба бути як вода. Нема перешкод – вона тече; гребля – вона зупиняється; прорветься гребля – вона знову тече; у чотирикутній посудині вона чотирикутна; у круглій – вона кругла. Тому-то й вода необхідніша за все і сильніша за все».

- Прокоментуйте думку про вплив на людину виховання та соціалізації. Обґрунтуйте власну позицію: «Зовнішні, стихійні впливи на сучасну дитину переважно негативні: факторами соціалізації стали бездуховність, злочинність, байдужість, які часто переходять у жорстокість. Навіть гуманність іноді виявляється лише модним словом. Чи можна в цих умовах виростити духовно багаті, моральні покоління? Що ж сильніше?»

10. Розв'язання соціально-педагогічних задач різних рівнів складності:

Соціально-педагогічна задача I рівня складності:

Мета: вибір стилю поведінки під «тиском середовища».

У вашій групі вчиться хлопець Василь. Він усіх дратує. Думає лише про себе, постійно вихваляється своїми успіхами, новим автомобілем батька, систематичними дорогими подарунками. Постійно на когось жаліється або прискіпується.

Одного разу ви помітили, що однокласники насміхаються з Василя. Ви ж знаєте, що він так себе поводить, тому що не має жодного друга. Жарти вам не подобаються, хоча Василь і не ваш друг.

Способи розв'язання:

1. Смієтесь разом з іншими. Не хочете, щоб вони подумали, що ви підтримуєте Василя.
2. Не смієтесь над жартами, але й не висловлюєте своє ставлення до них.
3. Не смієтесь й говорите іншим, що вам не подобається, як вони говорять про Василя.

Завдання: оберіть оптимальний варіант розв'язання задачі, запропонуйте свій варіант. Визначте доцільність / недоцільність втручання соціального педагога. Відповідь обґрунтуйте.

Соціально-педагогічна задача II рівня складності:

Мета: розв'язання конфлікту.

Недалеко від кабінету соціальний педагог помітив двох школярів, які билися. Інші учні спостерігали за ними. Педагог попросив усіх, крім об'єктів спостереження, зайти в кабінет. Він закрив двері, залишився наодинці з хлопцями, запитує їх:

– Поясніть, чому ви посварилися?

Хлопці мовчать, сердито дивляться один на одного.

– Це таємниця?

Вони погоджуються.

– Зробимо так: я даю вам 5 хвилин – поговоріть як чоловік з чоловіком, тільки без кулаків і образ, тихо з'ясуйте свої стосунки. Запам'ятайте, ви повинні зайти у клас друзями, продемонструйте усім, як ви можете цивілізовано вирішувати життєві проблеми.

Завдання:

1. Визначте доцільність дій соціального педагога.
2. Чи погоджуєтесь ви з думкою, що існує «чоловіче» і «жіноче» виховання?
3. Запропонуйте свій варіант розв'язання задачі.

Соціально-педагогічна задача III рівня складності:

До слідчого райвідділу міліції викликали учня ПТУ Анатолія Т., 17 років, за підозрою в торгівлі наркотиками. З оперативних даних стало відомо, що Толя розповідав друзям, як він вживає героїн, ЛСД, екстазі, кокаїн. Толя переконував, що ці імпортовані наркотики дають «кайф» куди краще, ніж наші. Бажаючи обіцяв кілька упаковок, тільки-но друг-іноземець привезе йому наступну партію.

Коли Анатолій увійшов до кабінету, досвідчений слідчий одразу відчув розчарування. Незважаючи на свою заношену куртку та стоптане взуття, хлопець справляв вигляд екстравагантного та яскраво одягненого: барвиста сорочка, на ший яскрава хустинка, в одному вусі було одразу дві сережки, на голові – чудернацька зачіска, така, що й уявити важко. «Ну й «лопухи» ці оперативники, – думав слідчий, – цей Анатолій своїм друзям «лапшу на вуха вішав», а вони повірили. Сміх та й годі!»

Завдання:

1. Визначте причини припущення слідчого про те, що інформація Анатолія вигадана.
2. Вкажіть на можливі недоліки у роботі школи й розкрийте ефективні шляхи попередження подібних ситуацій.

11. Вправа «Відверто кажучи...» (див. заняття 1).

12. Домашнє завдання – вправа «Я очима групи».

Мета: формування в учасників уявлення про себе та ставлення до себе інших.

Студенти письмово дають детальну відповідь на запитання: «Як мене сприймає група та окремі учасники?».

13. Підведення підсумків. Обговорення роботи в групі.

Заняття 5.

Тема: Невербальна комунікація в процесі розвитку творчого потенціалу соціального педагога та його професійній діяльності.

Мета: відпрацювання навичок розуміння оточуючих людей, їх внутрішнього світу; закріплення стилю довірливого спілкування в групі; формування вмінь постійного самоаналізу, невербальної комунікації.

Обладнання: листки паперу, ручки для виконання індивідуальних тренінгових завдань, роздруковані на кожного учасника бланки методики виявлення та оцінки невербальної комунікації, анкети «Відверто кажучи...».

Хід заняття:

1. Привітання тренером учасників. З метою розвитку творчих якостей особистості тема й мета заняття не оголошується тренером на початковому етапі заняття. Членів групи націлюють на самостійне формулювання зазначених етапів заняття під час підведення його підсумків.

2. Вправа-привітання «Зоопарк».

Мета: привітання учасників один із одним, встановлення позитивної атмосфери спілкування між ними.

Студенти сідають у коло. Перший учасник звертається до партнера, який сидить справа, встановлює з ним контакт. Вітаючи іншого, акцент робиться на асоціації, викликаній світом птахів чи тварин. Визначається птах (тварина), з якою пов'язаний образ партнера; пояснюється, що лежить в основі такої асоціації. Вітання здійснюється по колу.

3. Обговорення домашнього завдання – вправа «Я очима групи».

Основне завдання вправи – довести чи заперечити правильність думок учасника про те, як його сприймає група.

4. Методика оцінки невербальної комунікації (адаптована до нашої групи методика А.М. Кузнецової).

Методика дає можливість діагностувати 3 параметри невербального спілкування: загальна оцінка невербального потенціалу особистості; чутливість, сенситивність до невербальної поведінки іншої людини, здатність до адекватної ідентифікації; уміння управляти своїм невербальним потенціалом.

Учасникам пропонуються запитання, які вимагають відповідей – а – «завжди» (4 бали), б – «часто» (3 бали), в – «рідко» (2 бали), г – «ніколи» (1 бал):

1) Я здатний ефективно доповнювати зміст своїх слів невербальними засобами (мімікою, пантомімікою).

2) Умію «читати» емоції людини за виразом обличчя.

3) Можу підібрати відповідну інтонацію голосу для вираження своїх почуттів і ставлення до інших.

4) Вірно розумію значення поглядів (прояв симпатії, інтересу, хвилювання, привертання уваги та ін.)

5) Використовую зайві жести під час висловлення своїх думок і почуттів.

6) Умію стримувати прояв негативних емоцій.

7) Вчасно реагую на зміни голосу співрозмовника (прояв іронії, хвилювання та ін.)

8) У певних ситуаціях моя невербальна поведінка не відповідає словам.

9) Умію за допомогою погляду проявити увагу, привітність, зацікавленість іншими.

10) Здатний управляти мімікою та пантомімікою в конфліктних ситуаціях.

11) Думаю, що моя невербальна поведінка характеризується виразністю, різноманітністю, гармонією.

12) Деякі мої рухи непривабливі для інших.

13) Використовую м'які, довірливі інтонації, щоби зняти в інших напругу, викликати довіру.

14) Умію за зміною ходи визначати самопочуття, настрій, стан іншої людини.

15) Здатний передати відтінки своїх почуттів, емоцій за допомогою різноманітних невербальних засобів поведінки.

16) Умію за допомогою міміки достатньо тонко й зрозуміло показати позитивне ставлення до інших.

17) Вважаю, що за моєю виразною поведінкою можна легко зрозуміти, як я ставлюся до інших.

18) Здатний зрозуміти ставлення до мене співрозмовника, навіть, якщо він його спеціально не демонструє.

19) У незвичних, незнайомих ситуаціях майже не застосовую міміку, пантоміміку.

20) Відчуваю, коли співрозмовник засмучений, не готовий до спілкування.

Обробка та інтерпретація результатів:

1. Загальну оцінку невербального потенціалу особистості, його різноманітність, гармонійність, диференційованість визначають питання 1, 5, 8, 12, 15, 17.

2. Чутливість, сенситивність до невербальної поведінки іншої людини, здатність до адекватної ідентифікації – питання 2, 4, 7, 11, 14, 18, 20.

3. Уміння управляти своїм невербальним потенціалом відповідно до мети й ситуації спілкування – питання 3, 6, 9, 10, 13, 16, 19.

Рівень розвитку кожного зазначеного показника розраховується як сума балів за відповіді на конкретні запитання.

Аналіз та обговорення: студенти висловлюють своє розуміння поняття «невербальна комунікація», аналізують визначений рівень окремих показників невербального потенціалу, формують шляхи його ефективного розвитку та використання.

5. Вправа «Відгадай почуття».

Мета: відтворення стану, настрою, почуттів, пози партнера.

Кожен член групи вибирає собі двох партнерів. Перший – «виконавець» - відтворює позу, в якій перебуває партнер, передає його стан, настрій, почуття, бажання. Інший учасник, - той, чий стан описують, повинен підтвердити чи заперечити правильність висловлених припущень. За правильним відтворенням слідує третій учасник – «спостерігач». Наступний етап вправи – зміна ролей.

Аналіз та обговорення: студенти аналізують свій стан, настрій, почуття під час відтворення стану, настрою, почуттів іншого учасника, підтвердження чи заперечення висловлених припущень, спостереження за виконанням завдання іншими.

6. Вправа «Наслідкування ведучого».

Мета: формування в учасників умінь застосовувати імпровізовані рухи тіла, розвиток ініціативності під час внесення в роботу стилю рухів іншого.

Група ділиться на декілька підгруп по 3-4 особи. Кожна підгрупа шикується в ряд. Учасник, який стоїть попереду, є ведучим. Його завдання – спонтанно й творчо рухатися по аудиторії, експериментувати з різними імпровізованими рухами тіла. Група повинна повторювати дії ведучого, рухаючись за ним і зберігаючи ряд. Через декілька хвилин ведучий переходить в кінець свого ряду. Наступний учасник стає ведучим. Вправа виконується до того часу, поки кожен учасник не отримає можливість хоч би раз стати ведучим групи.

Аналіз та обговорення: студенти аналізують свій емоційний стан під час виконання вправи, можливі шляхи урізноманітнення невербальної комунікації.

7. Вправа «Розмова».

Мета: спілкування учасників в різних умовах невербальної взаємодії.

Членам групи пропонується поділитись на пари та виконувати наступні вправи:

- а) учасники сідають спиною один до одного та намагаються вести розмову;
- б) один партнер сидить, інший – стоїть; ведуть розмову;
- в) студенти намагаються вести розмову, дивлячись безпосередньо в очі один одному.

Аналіз та обговорення: члени групи розповідають про свої відчуття в процесі виконання різних завдань вправи; труднощі, які виникали.

8. Вправа «Хто я?» (див. заняття 1).

9. Робота над проблемними запитаннями соціально-педагогічного змісту:

- Проаналізуйте й оцініть ситуацію з погляду піклування про дітей: «В умовах масової міграції українських громадян на заробітки за кордон батьки вивозять дітей з України за кордон, жінки-українки народжують там дітей, кидають їх напризволяще тощо.

За даними відділу у справах громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб управління МВС України у Чернівецькій області, за період з 1999-2005 роки з Буковини на постійне місце проживання вивезено майже 4 тисячі дітей. З початку 2006 року з області в

різні країни світу на ПМЖ виїхало 268 дітей, ще на 2665 дітей оформлено проїзні документи, на 1012 у паспорти батьків вклеєні фотокартки неповнолітніх» (за матеріалами газети „Доба”).

- Поміркуйте над думкою, висловленою М.Пироговим у статті «Школа і життя»: «Скільки учнів вважаються в школі тупоголовими, а в житті вони стають розумнішими від своїх учителів».

Наведіть приклади з історії (видатні люди, які не відрізнялися яскравими успіхами у навчанні).

10. Розв’язання соціально-педагогічних задач різних рівнів складності:

Соціально-педагогічна задача I рівня складності:

Мета: вибір способу виховного впливу

«Минулої суботи була сонячна вереснева погода, яка сприяла доброму настрою. Я вирішив прогулятися. На вулиці мене зупинив хлопчик і просто сказав:

– Дайте, будь ласка, 3 гривні...

Я подивився на хлопчика й зрозумів, що він не голодний, доглянутий, акуратно одягнений, на обличчі – здоровий рум’янець.

– Послухай, а навіщо тобі гроші?

– Морозива захотів...»

Способи розв’язання:

1. Запитати: «Тобі не соромно?»
2. Нічого не казати, іти далі.

Завдання: оберіть оптимальний варіант розв’язання задачі (якщо він є), запропонуйте свій варіант. Опишіть вашу реакцію на подібні слова хлопчика. Назвіть можливі причини виникнення таких ситуацій та шляхи їх подолання.

Соціально-педагогічна задача II рівня складності:

Мета: прояв і розвиток творчих здібностей школярів.

Соціальний педагог організувала прогулянку до парку. Вона обрала мальовниче місце та попередила, щоби кожний учень узяв рамку для картини.

Коли всі вийшли на гірку, педагог сказала:

– Ми сьогодні з вами будемо вибирати картини із зображенням зимових пейзажів. Хто з вас вибере найкращу картину, зможе усім довести її красу, отримає приз.

– А де ці картини? – запитав один із учнів.

– Вони навколо нас. Візьміть свою рамку, наведіть її на різні частини живого пейзажу і дивіться, яка картина утворилася у вас у рамці. Коли підберете найкращу, запросите усіх подивитися.

Учні почали шукати мальовничі куточки парку, наводили свої рамки, раділи, запрошували усіх дивитися.

Веселі й піднесені школярі виявили бажання намалювати фарбами побачене.

Завдання:

1. Характеризуйте стиль діяльності та поведінки соціального педагога.
2. Дайте оцінку прийомів взаємодії педагога з дітьми.
3. Визначте цінність нетрадиційних форм соціально-педагогічного впливу на учнів.

Соціально-педагогічна задача III рівня складності:

Психологічні та соціально-педагогічні дослідження проблеми переходу дитини з дошкільного закладу в школу констатують: для більшості батьків, дитина яких почала навчання в школі, неминуче постають питання: «Як полегшити адаптаційний період дитини до навчання в першому класі», «Як ставитися до оцінювання вчителем досягнень дитини?», «Як допомагати дитині в навчанні?» тощо.

У багатьох випадках, відповіді визначаються напівусвідомленим і напівзабутим досвідом самих батьків. Вчитель для більшості дорослих продовжує залишатися символом контролю і джерелом тривожності.

Завдання:

1. Визначте алгоритм роботи соціального педагога в цій ситуації.

11. **Вправа «Відверто кажучи...»** (див. заняття 1).

12. **Домашнє завдання – вправа «Перспектива».**

Мета: формулювання учасниками основних цілей життя, складання відповідної програми дій.

Студентам пропонується сформулювати основні цілі, яких би вони хотіли досягти в майбутньому; визначити шляхи їх досягнення (конкретна програма дій).

13. **Самостійне визначення учасниками теми й мети заняття. Підведення підсумків. Обговорення роботи в групі.**

Заняття 6.

Тема: Комунікативні та організаторські здібності в процесі формування творчої особистості соціального педагога та його професійній діяльності.

Мета: закріплення одержаних на попередніх заняттях навичок і вмінь розкриття особистісного потенціалу, самоаналізу; усвідомлення власної життєвої позиції в ході взаємодії з іншими людьми, гармонізація відносин між учасниками групи; розвиток комунікативних та організаторських здібностей особистості.

Обладнання: листки паперу, ручки для виконання індивідуальних тренінгових завдань; роздруковані на кожного учасника бланки тесту на виявлення та оцінку комунікативних й організаторських здібностей, анкети «Відверто кажучи...».

Хід заняття:

1. **Привітання тренером учасників.** З метою розвитку творчих якостей особистості тема й мета заняття не оголошується тренером на початковому етапі заняття. Членів групи націлюють на самостійне формулювання зазначених етапів заняття під час підведення його підсумків.

2. **Вправа-привітання «Мій комплімент тобі...».**

Мета: підкреслення найкращих якостей партнера через обмін компліментами, встановлення атмосфери довіри між учасниками.

Усі члени групи, вільно рухаючись по аудиторії, підходять один до одного та обмінюються компліментами, тобто визначають найкращі якості партнера, які в ньому цінують найбільше. Кожен учасник повинен звернутися до всіх членів групи.

Аналіз та обговорення: студенти обговорюють емоційний стан під час обміну компліментами.

3. **Обговорення домашнього завдання – вправа «Перспектива».**

Члени групи формулюють висновки та враження від роботи; висловлюють побажання на сьогоднішнє заняття.

4. **Тест на виявлення та оцінку комунікативних й організаторських здібностей учасників групи.**

Студентам пропонуються запитання, які вимагають відповідей «так», «ні»:

- 1) У мене багато друзів, з якими ми постійно спілкуємося.
- 2) Мені часто вдається схилити більшість друзів до прийняття моїх поглядів.
- 3) Я довго хвилююся, якщо хтось із друзів мене образив.
- 4) Мені завжди складно орієнтуватися в критичній ситуації.
- 5) Я завжди прагну до нових знайомств.
- 6) Мені подобається займатися суспільною працею.
- 7) Мені приємніше й простіше почитати книгу, ніж спілкуватися з людьми.
- 8) Я легко відмовляюся від намірів, якщо виникають труднощі в їх здійсненні.
- 9) Мені легко вдається встановлювати контакти з людьми, старшими за мене.
- 10) Мені подобається організовувати й проводити з друзями різноманітні ігри та розваги.
- 11) Мені нелегко потрапляти в нові компанії.
- 12) Мені часто вдається налагодити взаємодію з незнайомими людьми.
- 13) Завжди намагаюсь уважно слухати співрозмовника й підтримувати його.

- 14) Прагну, щоби мої друзі діяли так само, як дію я.
- 15) Мені нелегко навчатися (працювати) в новому колективі.
- 16) У мене не виникає конфліктів із друзями через невиконання ними обіцянок, зобов'язань.
- 17) При нагоді намагаюсь познайомитися й поспілкуватися з новими людьми.
- 18) Я часто проявляю ініціативу в розв'язанні проблем.
- 19) Мене дратують навколишні, часто хочу побути на самоті.
- 20) Зазвичай погано орієнтуюсь у незнайомій обстановці.
- 21) Мені подобається постійно спілкуватися з людьми.
- 22) Мене дратує, якщо не можу завершити розпочату справу.
- 23) Відчуваю труднощі, сором'язливість, якщо необхідно проявити ініціативу в знайомстві з іншою людиною.
- 24) Втомлююся від частого спілкування з людьми.
- 25) Люблю брати участь у колективних справах.
- 26) Часто проявляю ініціативу при розв'язанні питань, не пов'язаних із інтересами моїх друзів.
- 27) Часто відчуваю невпевненість серед незнайомих людей.
- 28) Не прагну доводити доцільність власних поглядів.
- 29) Думаю, що мені легко «прикрасити» своєю присутністю будь-яку компанію.
- 30) Часто брав / беру участь у громадській діяльності класу, школи, групи.
- 31) Намагаюсь обмежувати коло своїх знайомих невеликою кількістю людей.
- 32) Не прагну відстоювати власну позицію або рішення, якщо його відразу не сприйняли друзі.
- 33) Почуваю себе природньо, потрапивши в незнайому компанію.
- 34) Охоче організовую різноманітні заходи для своїх друзів.
- 35) Не відчуваю себе достатньо впевненим і спокійним під час виступів перед великою кількістю людей.
- 36) Часто запізнююся на ділові зустрічі, побачення.
- 37) У мене багато друзів.
- 38) Часто опиняюсь у центрі уваги своїх друзів.
- 39) Соромлюся під час спілкування з незнайомими людьми.
- 40) Почуваю себе невпевнено в оточенні великої кількості людей.

Обробка результатів тесту:

Для кількісної обробки даних тренер використовує дешифратори, в яких пропонуються «ідеальні» відповіді, що максимально відображають комунікативні та організаторські здібності.

За допомогою дешифраторів, які по чергово накладаються на листок відповіді учасника, підраховується кількість відповідей, що співпали. Оцінний коефіцієнт (К) комунікативних та організаторських здібностей виражається відношенням кількості відповідей, що співпали, до максимально можливої кількості співпадань (20). З цією метою використовується наступна формула:

$$K = n/20, \text{ де}$$

К – величина оцінного коефіцієнта,

n – кількість відповідей, що співпали з дешифратором.

Отримані показники можуть варіюватися від 0 до 1.

Показники, близькі до 1, свідчать про високий рівень прояву комунікативних і організаторських здібностей; близькі до 0 – про низький рівень.

Оцінний коефіцієнт (К) – це первинна кількісна характеристика матеріалів дослідження. З метою якісної стандартизації результатів дослідження використовуються шкали оцінок, згідно з якими певному діапазону кількісних показників «К» відповідає конкретна оцінка.

Шкала оцінки комунікативних здібностей

«К»	Оцінка	Рівень прояву комунікативних здібностей

0,10 – 0,45	1	низький
0,46 – 0,55	2	нижче середнього
0,56 – 0,65	3	середній
0,66 – 0,75	4	високий
0,76 – 1,00	5	дуже високий

Шкала оцінки організаторських здібностей

«К»	Оцінка	Рівень прояву організаторських здібностей
0,20 – 0,55	1	низький
0,56 – 0,65	2	нижче середнього
0,66 – 0,70	3	середній
0,71 – 0,80	4	високий
0,81 – 1,00	5	дуже високий

Інтерпретація результатів:

Студентів, які отримали оцінку 1 (=1), характеризує дуже низький рівень прояву здібностей до комунікативно-організаторської діяльності.

У студентів, які отримали оцінку 2 (=2), розвиток комунікативних і організаторських здібностей відповідає рівню «нижче середнього». Вони не прагнуть до спілкування, почувають себе некомфортно в новому колективі, надають перевагу самотності, обмежують знайомства, відчувають труднощі в налагодженні контакту з іншими, у виступах перед аудиторією, в незнайомій ситуації, не відстоюють своєї думки. Дуже рідко проявляють ініціативу в громадській діяльності, не приймають самостійних рішень.

Для студентів, які отримали оцінку 3 (=3), характерний середній рівень прояву комунікативних і організаторських здібностей. Вони прагнуть до контактів із людьми, не обмежують коло своїх знайомих, відстоюють власну думку, планують свою діяльність. Проте потенціал цих здібностей не характеризується високою стійкістю. Визначена група студентів потребує планомірної роботи, спрямованої на формування та розвиток їхніх комунікативних і організаторських здібностей.

Студенти, які отримали оцінку 4 (=4), належать до групи з високим рівнем прояву комунікативних і організаторських здібностей. Вони не губляться в новій обстановці, швидко знаходять друзів, постійно прагнуть збільшити коло своїх знайомих, займаються громадською діяльністю, допомагають близьким, друзям, проявляють ініціативу в спілкуванні, з задоволенням беруть участь в організації масових заходів, здатні самостійно приймати рішення в нетиповій ситуації. Все це вони роблять добровільно, відповідно до внутрішніх прагнень.

Група студентів, які отримали оцінку 5 (=5), володіє дуже високим рівнем прояву комунікативних і організаторських здібностей. Вони відчувають потребу в комунікативній та організаторській діяльності. Швидко орієнтуються в складних ситуаціях, у новому колективі. Ці студенти ініціативні, самостійні в прийнятті рішень, відстоюють свою думку, люблять організовувати різноманітні заходи, наполегливі в діяльності, яка їх цікавить. Самостійно обирають такі ситуації, які можуть задовольнити потребу в здійсненні комунікативної та організаторської діяльності.

При інтерпретації отриманих даних важливо, що констатується лише наявний рівень розвитку комунікативних і організаторських здібностей у даний період розвитку особистості. Зазначені здібності можна розвивати в сприятливих для цього умовах, за наявності сформованої позитивної мотивації, цілеспрямованості особистості.

Ключі:

Комунікативні здібності:

1.	+	11.	-	21.	+	31.	-
2.		12.		22.		32.	
3.	-	13.	+	23.	-	33.	+
4.		14.		24.		34.	

5.	+	15.	-	25.	+	35.	-
6.		16.		26.		36.	
7.	-	17.	+	27.	-	37.	+
8.		18.		28.		38.	
9.	+	19.	-	29.	+	39.	-
10.		20.		30.		40.	

Організаторські здібності

1.	-	11.	+	21.	-	31.	+
2.		12.		22.		32.	
3.	+	13.	-	23.	+	33.	-
4.		14.		24.		34.	
5.	-	15.	+	25.	-	35.	+
6.		16.		26.		36.	
7.	+	17.	-	27.	+	37.	-
8.		18.		28.		38.	
9.	-	19.	+	29.	-	39.	+
10.		20.		30.		40.	

Аналіз та обговорення: учасники висловлюють своє розуміння понять «комунікативні здібності», «організаторські здібності»; аналізують визначений рівень розвитку комунікативних та організаторських здібностей, характеризують шляхи їх розвитку.

5. Вправа «Прокурори та адвокати».

Мета: усвідомлення учасниками своїх переваг і недоліків, формування позитивної мотивації до самовдосконалення.

Студентам обирають для себе ролі «прокурора», «адвоката», «обвинуваченого». Завдання – активно допомогти особистості «обвинуваченого» повніше усвідомити свої сильні та слабкі сторони. Після висловлювань «прокурорів» та «адвокатів» у обвинуваченого є можливість поставити запитання будь-якій із сторін, якщо йому щось незрозуміло.

Аналіз та обговорення: студенти обговорюють свій емоційний стан у ролі «прокурора», «адвоката», «обвинуваченого»; пригадують життєві ситуації, коли вони були виконавцями таких ролей.

6. Психогімнастична вправа «Давати та отримувати».

Мета: налаштування учасників на прихильне ставлення один до одного.

Студенти діляться на групи, сідають один навпроти одного. Заплющують очі. Налаштовуються на почуття прихильності до інших. Замислюються над визначенням поняття «прихильність», відчуттями, які виникають, коли вони виявляють прихильність або коли її виявляють по відношенню до них. Члени групи уявляють, що посиляють свою прихильність партнеру; «дивляться» уявним поглядом на цей потік, сприймають його колір, відчувають його потужність. Потім роблять потік прихильності більш інтенсивним; спостерігають за його зміною (1 хвилина). Далі – розплющують очі.

Аналіз та обговорення: учасники обговорюють свої відчуття під час виконання вправи, передачі почуттів партнерові, їх отримуванні від іншого; мету обміну між людьми почуттям прихильності.

7. Вправа «Самоаналіз».

Мета: закріплення в учасників умінь самоаналізу, формування позитивної мотивації до самовиховання.

Студенти уявляють, що вже досягли високого рівня особистої майстерності; як при цьому змінюється настрій, положення тіла, вираз обличчя. Спочатку вони перебувають в реальності – «Я – теперішній». Далі – з позиції «Я - майбутній» визначають якості, риси, досвід, які ще потрібно розвивати, щоб ефективно, конструктивно проявлятися в міжособистісній взаємодії.

Аналіз та обговорення: члени групи обговорюють шляхи самовдосконалення, подолання негативних рис особистості, вироблення позитивних рис.

8. Вправа «Хто я?» (див. заняття 1).

9. Робота над проблемними запитаннями соціально-педагогічного змісту:

- У пошуках причин відхилень у поведінці дітей і підлітків поміркуйте над постулатами, сформульованими С.Фельдманом у книзі «Становлення моральної особистості» (М., 1996):

«Те, що сприйняла людина у дитинстві, визначає все її подальше життя. Діти, які звикли до критики, вчаться критикувати.

Діти, ворожістю виховані, знають, як покарати.

Діти, які виростили у насмішках, засвоюють несміливість.

Ті, кого багато і часто соромили – з виною своєю нерозлучні.

Ті, хто вихований терпимістю, досягають науки терпіння.

Виховані підбадьорюючим словом, уміють вірити в себе.

Діти, виховані похвалою, уміють бачити гарне.

А виховання справедливістю навчає дітей довірі.

Діти, виховані схваленням, живуть з собою у ладу.

Обдаровані дружною, душевним теплом – знаходять у світі любов».

- Прокоментуйте статистичні дані: у Великобританії 90% осіб, які зловживають алкоголем та наркотиками, мають роботу і відносно непогане здоров'я. Стереотипному образу викинутого на вулицю алкоголіка або наркомана відповідає менше 3% від загальної кількості хворих на алкоголізм і 5% наркоманів.

10. Розв'язання соціально-педагогічних задач різних рівнів складності:

Соціально-педагогічна задача I рівня складності:

Мета: вибір методу виховання.

До вас звертається син:

– Мам, дай, будь ласка, гроші на дискотеку!

Способи розв'язання:

1. Візьми (даєш більше, ніж потрібно), що, залишишся – принесеш.

2. Ти знаєш, де у нас лежать гроші. Візьми більше, може, захочеш щось купити або когось пригостити.

3. У мене немає! Ти мені вже набрид з такими проханнями! Коли вже сам будеш заробляти гроші?

4. Ти вчора у мене без дозволу взяв гроші? Не ти? А хто? Покажи кишені!

5. Ми колись на дискотеки не ходили, а вчилися, працювали, а ви...

Завдання: оберіть оптимальний варіант розв'язання задачі, запропонуйте свій варіант. Проаналізуйте усі варіанти відповіді з позиції їх педагогічного впливу на сина. Визначте стиль спілкування, який характеризує кожна відповідь.

Соціально-педагогічна задача II рівня складності:

Мета: самовиховання особистості.

Бенджамін Франклін (1706 - 1790) – видатний американський просвітителі і громадський діяч, один із авторів Декларації незалежності США, склав для себе «комплекс чеснот» з відповідними настановами до них:

➤ Помірність. Потрібно їсти не допускаючи переїдання; пити, не допускаючи сп'яніння; уникати крайнощів у всьому.

➤ Мовчання. Потрібно говорити лише те, що може бути корисним для мене або іншої людини; уникати порожніх розмов.

➤ Порядок. Усі свої речі необхідно тримати у порядку, для кожного заняття повинно бути своє місце і час.

➤ Рішучість. Потрібно рішуче робити те, що повинно бути зроблено; неухильно виконувати те, що вирішено.

- Працелюбність. Не можна витрачати час даремно; потрібно постійно займатися чимось корисним.
- Щирість. Не можна обманювати, треба мати чисті й справедливі думки.
- Справедливість. Не можна завдавати шкоди іншим; уникати добрих справ, які є твоїми обов'язками.
- Чистота. Не можна допускати тілесного бруду; потрібно дотримуватися охайності в одязі та житлі.
- Спокій. Не варто хвилюватися через дрібниці.
- Скромність і т.д.

Завдання:

1. Проранжуйте усі чесноти, починаючи з найголовнішої.
2. Запропонуйте правила, які відображають ваш власний «Образ - я».

Соціально-педагогічна задача III рівня складності:

Задача 6.

Олег і Оля одружилися одразу після школи. У них було все чудово – кохання, молодість, здоров'я. Скоро чоловік пішов до армії, у Олі народився син. Петрик зростав спокійним, веселим, міцним хлопчиськом. Оля радісно чекала повернення чоловіка, малюючи в своїй уяві картини їхнього майбутнього щасливого життя.

Проте трапилося інакше. Чоловік повернувся з армії зовсім іншою людиною: нервовою та неврівноваженою. Найголовнішим було те, що він майже кожного тижня приходив додому п'яним. Оля раніше ніколи не бачила його п'яним, та і в сім'ї батьків у них такого не було. Молода жінка була у повній розгубленості. Їй було соромно, страшно, вона не знала, що робити, і тільки плакала. Добре ще, що чоловік, коли був п'яним, приходив дуже пізно, тому ні син, ні сусіди його не бачили, а вдома він особливо не шумів.

Через півроку на сім'ю звалилося ще одне горе: Олю збила машина, і через два дні вона померла. Петрик пішов в ясла на п'ятиденний режим, а Олег став пити ще більше. Коли по п'ятницях він приходив за сином зовсім п'яний, йому не хотіли віддавати дитину, і скоро постало питання про оформлення хлопчика до дитячого будинку. Батько ставився до цього байдуже. Через рік Олег загинув за нез'ясованих обставин.

Незабаром Петрика захотіли усиновити: подружжя, у якого не було дітей. Їм дуже сподобався хлопчик, але, дізнавшись, що його батько – алкоголік, вони засумнівалися.

Завдання:

1. Обґрунтуйте причини побоювань можливих усиновлювачів Петрика.
2. Запропонуйте рекомендації щодо правильної поведінки усиновлювачів у описаній ситуації.

11. Вправа «Відверто кажучи...» (див. заняття 1).

12. Домашнє завдання – вправа «Сонце».

Мета: формування в учасників мотивації до вироблення позитивних рис особистості.

Студентам пропонується на окремому листку намалювати сонце (з колом усередині та променями). У колі – записати своє ім'я. Біля кожного променя – написати свої позитивні риси. Ефективне виконання вправи залежить від щирості учасників.

13. Самостійне визначення учасниками теми й мети заняття. Підведення підсумків. Обговорення роботи в групі.

Заняття 7.

Тема: Самооцінка соціального педагога у його творчій професійній діяльності.

Мета: усвідомлення та інтегрування особистісних змін, сформованих умінь і навичок, визначення напрямів роботи по самовдосконаленню, розширення власного досвіду встановлення контакту, подальша гармонізація групових відносин, формування адекватної самооцінки особистості.

Обладнання: листки паперу, ручки для виконання індивідуальних тренінгових завдань, роздруковані на кожного учасника бланки тесту на виявлення рівня самооцінки, анкети «Відверто кажучи».

Хід заняття:

1. Привітання тренером учасників. З метою розвитку творчих якостей особистості тема й мета заняття не оголошується тренером на початковому етапі заняття. Членів групи націлюють на самостійне формулювання зазначених етапів заняття під час підведення його підсумків.

2. Вправа-привітання «Якби я був чарівником...».

Мета: привітання студентів, встановлення атмосфери довіри.

Учасники вітаються один із одним, висловлюють побажання для кожного, із передаванням уявної чарівної палички.

3. Обговорення домашнього завдання – вправа «Сонце».

Члени групи висловлюють враження від роботи над виконаною вправою; роблять висновки щодо записаної кількості позитивних рис, самовдосконалення.

4. Тест на визначення рівня самооцінки особистості.

Студентам пропонуються запитання із варіантами відповідей:

- 1) Я замислююсь над тим, що зробила або сказала щось не так:
 - а) дуже часто – 1 бал;
 - б) іноді – 3 бали.
- 2) Під час спілкування з розумною та успішною людиною:
 - а) буду демонструвати свої знання, вміння та навички, намагатимуся якнайкраще проявити себе – 5 балів;
 - б) не буду змагатися зі співрозмовником у гостроті розуму та слова – 1 бал.
- 3) Вважаю вірним висловлювання:
 - а) те, що багатьом здається удачею, насправді – результат наполегливої праці – 5 балів;
 - б) успішність людини часто залежить від щасливого збігу обставин – 1 бал;
 - в) основне в складній ситуації – не наполегливість або удача, а людина, яка зможе підбадьорити та підтримати – 3 бали.
- 4) Побачивши на себе пародію:
 - а) розсміюся, зрадію, оскільки відрізняюсь від інших – 3 бали;
 - б) також спробую помітити риси партнера, які можна висміяти – 4 бали;
 - в) ображуся, але не буду цього демонструвати – 1 бал.
- 5) Я завжди поспішаю, мені не вистачає часу; намагаюся виконувати завдання, які потребують занадто багато зусиль:
 - а) так – 1 бал;
 - б) ні – 5 балів;
 - в) іноді – 3 бали.
- 6) Обираючи подарунок подрузі, придбаю:
 - а) те, що подобається мені – 5 балів;
 - б) те, чому зрадіє подруга – 3 бали;
 - в) те, що рекламували по телебаченню – 1 бал.
- 7) Мені подобається уявляти себе учасником різноманітних ситуацій, у яких я поведжу себе по-іншому, ніж у реальному житті:
 - а) так – 1 бал;
 - б) ні – 5 балів;
 - в) іноді – 3 бали.
- 8) Мене не дратує, якщо друзі досягають більших життєвих успіхів, ніж я:
 - а) так – 1 бал;
 - б) ні – 5 балів;
 - в) іноді – 3 бали.
- 9) Мені подобається постійно сперечатися з іншими людьми, відстоювати свою позицію:
 - а) так – 5 балів;
 - б) ні – 1 бал;
 - в) іноді – 3 бали.

10) Заплющивши очі, я уявляю колір:

- а) голубий – 1 бал;
- б) жовтий – 3 бали;
- в) червоний – 5 балів.

Обробка та інтерпретація результатів:

Учасники підраховують суму балів.

50-38 балів (завищена самооцінка): Ви задоволені собою та впевнені в собі. Відчуваєте потребу в домінуванні над людьми, підкресленні свого «Я», відстоюванні власної думки. Вас не хвилює те, що думають або говорять інші. Проте самі їх критикуєте. До себе ви ставитеся занадто серйозно, не сприймаєте будь-яку критичну інформацію.

37-24 бали (адекватна самооцінка): Ви живете у згоді з собою, знаєте себе, можете собі довіряти. Здатні подолати будь-які життєві труднощі, вийти із складних ситуацій (і особистого характеру, і у взаємостосунках з іншими). Формула вашого ставлення до себе та інших: «задоволений собою, задоволений іншими». Ви вмієте себе підтримати, не використовуючи при цьому інших.

23-10 балів (знижена самооцінка): Ви незадоволені собою, власним інтелектом, здібностями, віком, статтю... Вам необхідно працювати над тим, щоб сприймати, поважати, підтримувати себе.

Аналіз та обговорення: учасники висловлюють своє розуміння поняття «адекватна самооцінка особистості», обговорюють визначений рівень самооцінки, шляхи формування адекватної самооцінки.

5. Вправа «Стілець бажань».

Мета: створення позитивної атмосфери в групі, формулювання студентами бажань, пов'язаних із самовдосконаленням.

Учасники «розбиваються» на «перший» та «другий». «Другі» залишаються сидіти, «перші» стають у них за спиною. Якщо один із учасників залишився без пари, він стає позаду порожнього стільця; якщо кількість учасників парна – це робить ведучий. Порожній стілець оголошується «стілцем бажань». Кожен, хто сидить, намагається потрапити на цей стілець. Завдання учасника, який стоїть за порожнім стільцем, запросити іншого за допомогою невербальних засобів. Ті, хто стоять за стільцями, повинні утримати своїх «підопічних» від переходу на «стілець бажань». Робити це вони можуть, кладучи руку на плече «підопічного», коли побачили, що його запрошують пересісти. Постійно тримати руку над плечем «підопічного» заборонено. Після того, як хтось зумів пересісти на «стілець бажань», ним стає той стілець, який звільнився. Завдання члена групи, який сидить на «стілці бажань» - висловити свої бажання, пов'язані із самовдосконаленням.

Аналіз та обговорення: студенти обговорюють враження від виконаної вправи.

6. Вправа «Контраст».

Мета: швидке зняття роздратування. Зниження агресивності, мобілізація в ситуації розгубленості, сильного хвилювання.

Студенти сідають зручно, сильно стискають праву руку в кулак. Тримують її міцно стиснутою приблизно 12 секунд. Потім розслабляються та з заплющеними очима прислухаються до відчуття знятої напруги (тепло, жар, тягар і т.д.). Те ж саме повторюють лівою рукою. Потім чергують напругу та розслаблення двома руками одночасно. (Руки повинні тремтіти від напруги, пауза – 10 секунд).

Аналіз та обговорення: учасники обговорюють свої відчуття під час зняття напруги.

7. Вправа «Атоми».

Мета: розвиток у членів групи уваги, пам'яті, уяви; формування умінь швидко орієнтуватися в ситуації, згуртування учасників.

Студенти уявляють, що вони – атоми, обхоплюють себе руками за плечі. «Атоми» постійно рухаються і час від часу об'єднуються в «молекули» за командою тренера. Кількість «атомів» у «молекулі» визначає ведучий. Наприклад, число 3 означає об'єднання трьох «атомів» у «молекули». Учасники, об'єднані в «молекули», утворюють коло, беручись

за руки. Ведучий називає таку кількість «атомів» у «молекулі», що дозволяє кожному учаснику «ввійти» до складу «молекули». На завершальному етапі вправи ведучий називає число, що відповідає загальній кількості учасників.

Аналіз та обговорення: студенти обговорюють емоційний стан під час виконання вправи.

8. **Вправа «Хто я?»** (див. заняття 1).

9. **Робота над проблемними запитаннями соціально-педагогічного змісту:**

- Проаналізуйте ситуацію. Обґрунтуйте позитивні результати експерименту в Голландії. Охарактеризуйте шляхи профілактики наркоманії в Україні.

«У Голландії завершено експеримент з впровадження нового методу боротьби з наркоманією. Сутність експерименту полягала в таких напрямках:

1) просвіта та виховання, спрямовані на профілактику наркоманії (всіх прошарків населення, особливо молоді, дітей та підлітків;

2) офіційне визнання наркоманів хворими людьми, які мають право зареєструватися і приходити до поліклініки, де їм зроблять укол з необхідною дозою наркотичної речовини;

3) надання всіх умов для бажаючих лікуватися від наркоманії.

Такі заходи вирішили проблему обліку відсотку населення, що вживає наркотики, знизили його.»

- Обґрунтуйте доцільність / недоцільність ізоляції неповнолітніх правопорушників. Визначте її вплив на процес соціалізації дітей та підлітків.

«Перебування неповнолітнього в пенітенціарному закладі спрямоване на його перевиховання. Досвід показує, що це ще більше ускладнює нормальний розвиток, оскільки процес соціалізації переривається і продовжується в умовах ізоляції від суспільства.»

10. **Розв'язання соціально-педагогічних задач різних рівнів складності:**

Соціально-педагогічна задача I рівня складності:

Мета: вибір методу соціально-педагогічного впливу на учнів девіантної поведінки.

На шкільній дискотеці троє хлопців розпили пляшку вина і почали чіплятися до дівчат.

Способи розв'язання:

1. Терміново викликати до школи батьків.
2. Провести бесіду про негативний вплив алкоголю на організм людини.
3. Припинити дискотеку.

Завдання: оберіть оптимальний варіант розв'язання задачі, запропонуйте свій варіант. Визначте алгоритм дій соціального педагога школи.

Соціально-педагогічна задача II рівня складності:

Мета: самовиховання особистості.

Для того, щоб скласти план особистісного розвитку, необхідно визначити ставлення до основних сфер життя людини:

1) *Діяльність* – навчання у вищому навчальному закладі та самореалізація особистості студента:

- Чи володію знаннями про обрану спеціальність?
- Чи допомагає навчання у досягненні життєвих цілей?
- Чим би хотів займатися після завершення навчання?
- Які мотиви керують у процесі оволодіння знаннями, вміннями, навичками?
- Які аргументи можуть переконати у тому, що майбутня професія буде відповідати особистим вимогам?

2) *Міжособистісні стосунки* – у сім'ї, навчальному закладі, спілкуванні з друзями:

- Чи цікавлять думки, погляди, турботи, проблеми інших людей?
- Чи вмію слухати?
- Чи нав'язую іншим свої думки, погляди?
- Чи ціную людей, з якими спілкуюсь?

3) *Здоров'я* – психофізичний стан:

- Як себе почуваю?

- Чи дотримуюся режиму дня, праці та відпочинку?
- Чи займаюся спортом?
- Яка моя вага?
- Чи достатньо сплю?
- Чи турбуюся про своє тіло?
- Що я можу зробити для покращення свого фізичного стану?
- 4) *Душевний комфорт* – психічний стан:
 - Чи займаюся саморозвитком, самовихованням?
 - Чи прагну бути добре проінформованим? У чому?
 - Чи відвідую виставки, концерти, театр?
 - Чи маю хобі?
 - Чи володію собою, емоціями та станом?
 - Чи розвинута воля?
 - Що можу зробити для душевного комфорту?

Завдання:

1. Визначте власне ставлення до зазначених сфер життя людини.
2. Доповніть перелік запитань до кожної сфери.

Соціально-педагогічна задача III рівня складності:

До реанімаційного відділення лікарні поступив Владлен К., 16 років, з гострим отруєнням транквілізаторами. Як виявилось, він з другом вирішив спробувати, що таке «кайф». Друг в останню хвилину злякався і став відмовляти Владлена. У відповідь на це Владлен, зі словами «Ах ти, слабак! Всього боїшся, а я завжди, що хочу, те й роблю!» Розчинив пігулки у воді і випив.

Мати Владлена, модно і багато вдягнена жінка, плакала у кабінеті лікаря: «І навіщо він це зробив? Що за ігри такі? Мало йому було розваг, чи що? Адже він мав все! Будь-яке його бажання виконувалося, варто йому було тільки захотіти!»

Завдання:

1. Поясніть поведінку Владлена. Проаналізуйте ймовірні причини такої поведінки.
2. Конкретизуйте план дій соціального педагога школи, в якій навчаються хлопці.

11. Вправа «Відверто кажучи...» (див. заняття 1).

12. Домашнє завдання – мікродослідження.

Мета: стимулювання в різних категорій клієнтів баз практики позитивного ставлення до себе, розвитку особистісного потенціалу.

Студентам пропонується провести із учнями (іншими категоріями клієнтів баз практики) експеримент: спочатку назвати позитивні якості та зафіксувати час, витрачений ними на роздуми; потім – негативні якості, зафіксувати час.

13. Самостійне визначення учасниками теми й мети заняття. Підведення підсумків. Обговорення роботи в групі.

Заняття 8.

Тема: Логічне мислення, творча уява як фактори розвитку творчого потенціалу особистості соціального педагога.

Мета: подальше стимулювання позитивного ставлення учасників до себе, вибору індивідуальних засобів розвитку необхідних професійних якостей; розвиток логічного мислення, уваги, уяви особистості.

Обладнання: листки паперу, ручки для виконання індивідуальних тренінгових завдань, роздруковані на кожного учасника бланки методики «Кількісні відношення» (18 логічних задач), анкети «Відверто кажучи...».

Хід заняття:

1. Привітання тренером учасників. З метою розвитку творчих якостей особистості тема й мета заняття не оголошується тренером на початковому етапі заняття. Членів групи націлюють на самостійне формулювання зазначених етапів заняття під час підведення його підсумків.

2. Вправа – привітання «Потиснемо руки».

Мета: привітання учасників, формування позитивної установки на роботу в групі.

Тренер пропонує студентам встати та привітатися, потиснувши руки, висловлюючи побажання один одному на заняття. Основне – привітатися з кожним учасником.

3. Обговорення домашнього завдання – мікродослідження.

Члени групи висловлюють враження від виконаної вправи, називають категорію клієнтів, з якими проводилося дослідження, порівнюють результати.

4. Методика на визначення рівня логічного мислення.

Студентам пропонується розв'язати 18 логічних задач. Кожна задача вимагає визначення співвідношення букв, що записані під лінією. Час розв'язання – 5 хвилин.

1) А більше Б у 9 разів Б менше В у 4 рази _____	10) А більше Б у 9 разів Б менше В у 12 разів _____
В А	В А
2) А менше Б у 10 разів Б більше В у 6 разів _____	11) А більше Б у 6 разів Б більше В у 7 разів _____
В А	А В
3) А більше Б у 3 рази Б менше В у 6 разів _____	12) А менше Б у 3 рази Б більше В у 5 разів _____
В А	В А
4) А більше Б у 4 рази Б менше В у 3 рази _____	13) А менше Б у 10 разів Б більше В у 3 рази _____
В А	В А
5) А менше Б у 3 рази Б більше В у 7 разів _____	14) А менше Б у 2 рази Б більше В у 8 разів _____
А В	А В
6) А менше Б у 3 рази Б більше В у 4 рази _____	15) А більше Б у 2 рази Б менше В у 5 разів _____
В А	А В
7) А менше Б у 5 разів Б більше В у 6 разів _____	16) А менше Б у 3 рази Б більше В у 3 рази _____
В А	А В
8) А менше Б у 5 разів Б більше В у 2 рази _____	17) А більше Б у 4 рази Б менше В у 7 разів _____
А В	В А
9) А більше Б у 4 рази Б менше В у 3 рази _____	18) А більше Б у 3 рази Б менше В у 5 разів _____
В А	А В

Обробка та інтерпретація результатів:

Оцінка здійснюється за кількістю правильних відповідей. Норма дорослої людини – 10 і більше.

Ключ:

1. B<A	7.B<A	13.B>A
2. A<B	8.A<B	14.A>B
3. B>A	9.B<A	15.A<B
4. B<A	10.B>A	16.A<B
5. A>B	11.A<B	17.B>A
6. B<A	12.B<A	18.A>B

Аналіз та обговорення: члени групи висловлюють своє розуміння поняття «логічне мислення», обговорюють результати виконаної методики, визначають шляхи розвитку логічного мислення особистості.

5. Вправа «Уявіть себе дитиною».

Мета: розвиток уяви учасників, формування вмінь аналізувати свої позитивні та негативні сторони.

Члени групи уявляють себе дитиною. Записують на лівій стороні листка перелік негативних якостей, які визначили батьки, вчителі, рідні. Справа – перелік позитивних якостей.

Аналіз та обговорення: учасники порівнюють списки позитивних і негативних якостей, названих людьми, які їх оточують; визначають перелік якостей, які в більшій мірі зумовлюють ставлення до себе.

6. Вправа «Клавіатура комп'ютера».

Мета: розвиток логічного мислення, уваги, уяви, пам'яті учасників.

Тренер пропонує членам групи уявити, що всі вони – клавіатура комп'ютера. Кожен учасник – окрема її літера. Завдання студентів – надрукувати слова, які пропонує тренер. Наприклад, слово «практика»: першим стає той, кому дісталася літера «п», плескає в долоні та показує конкретний рух, який певним чином може бути пов'язаний із зазначеною літерою. Після цього всі учасники плескають у долоні та відтворюють запропонований рух. Далі встає той, у кого літера «р» і т.д. Так «друкується» все слово. Якщо учасниками допускається помилка, слово «передруковується». У випадку, коли літери, що в слові йдуть підряд, виявляються в одного й того ж учасника, він встає двічі.

Аналіз та обговорення: студенти обговорюють емоційний стан у процесі «друку» слів, визначають асоціації, що виникають під час читання «надрукованих» слів.

7. Вправа «Нове ім'я, новий образ».

Мета: розвиток творчої уяви, логічного мислення учасників.

Перед членами групи ставиться завдання: вибрати собі нове ім'я чи новий образ, розповісти про себе присутнім від цього імені. Завдання виконується студентами по колу.

Аналіз та обговорення: студенти висловлюються про свої відчуття під час вибору нового імені, образу; обґрунтовують такий вибір.

8. Вправа «Хто я?» (див. заняття 1).

9. Робота над проблемними запитаннями соціально-педагогічного змісту:

- Поміркуйте над питанням: «Проституція - це кримінал чи порушення моральності?»
- Обґрунтуйте власну позицію щодо історичних даних. Наведіть приклад країн, в яких узаконено проституцію на сучасному етапі. Висловіть думку стосовно легалізації проституції в Україні, проаналізуйте всі „за” і „проти”. Поміркуйте над „перспективністю” дитячої проституції.

«У царській Росії за Миколи I були запроваджені заходи, що регламентували проституцію. Зокрема, у 1844 р. були видані правила для власниць будинків терпимості і для повій, що діяли до початку XX ст. Відповідно до правил, у публічні будинки спочатку

дозволялося приймати жінок з 16 років; з 1901 р. - з 21 року. Щоб тримати під контролем проституцію (як необхідне соціальне зло) і для попередження „продажного” сексу, в містах створювалися Лікарсько-поліцейські комітети. Ці комітети, за допомогою діючих у підпорядкуванні йому дільничних доглядачів, і участі виконавчої поліції повинні були стежити за таємною проституцією, розшукувати сховані кубла розпустити і встановлювати за ними медико-поліцейський нагляд. Там, де не було комітетів, у поліцейському віданні існував т.зв. „проституційні столи”, у повноваження яких входило стежити за діяльністю будинків терпимості, складати списки їх власників, проживаючих у них дівчиць із вказівкою віку, соціального стану, колишнього місця проживання, даних паспорта. Адміністративні органи влади піклувалися, щоб „повії не робили спокус відкрито, не були виставками на вулицях, у суспільних зборах і т.п.»

10. Розв’язання соціально-педагогічних задач різних рівнів складності:

Соціально-педагогічна задача I рівня складності:

Мета: вибір способу поведінки.

Ви прийшли в театр тоді, коли у вашому ряду усі глядачі вже сидять на місцях. Вам потрібно пройти на місце в середині.

Способи розв’язання:

1. Не будете нічого говорити, сядете на своє місце.
2. Щоби пройти, дочекаєтеся антракту.
3. Попросите вибачення й пройдете до свого місця.

Завдання: оберіть оптимальний варіант розв’язання задачі, запропонуйте свій варіант.

Соціально-педагогічна задача II рівня складності:

Мета: самовиховання особистості.

Видатний педагог К.Д.Ушинський склав для себе наступні правила самовиховання:

- 1) Спокій, принаймні, зовнішній, у будь-яких обставинах.
- 2) Прямота у словах та вчинках.
- 3) Обдуманість дій.
- 4) Рішучість з правом відповідальності за вчинок.
- 5) Стриманість у словах: не говорити про себе без потреби жодного слова.
- 6) Заняття улюбленими справами: робити те, що хочеться, а не те, що трапиться.
- 7) Раціональне використання зусиль: лише на необхідне або приємне.
- 8) Аналіз прожитого дня: щодня увечері звітувати перед собою про те, що відбувалося.
- 9) Скромність: не вихвалитися тим, що було, є, буде.

Завдання:

1. Визначте доцільність застосування людиною подібних правил.
2. Доповніть запропонований список власними правилами.
3. Назвіть правила, якими ви завжди керуєтесь у житті.

Соціально-педагогічна задача III рівня складності:

У школі, в якій навчається Марина, більшість учнів носять гарний і дорогий одяг. Їхні батьки зуміли пристосуватися до нових умов життя й заробляють великі гроші. А Марина носить старі сукні, які зшила мама або бабуса. У них вона відчуває себе несучасною. Чому в інших є такі гарні речі, а в неї – майже нічого? Деякі її подруги приносять до школи гроші і, йдучи додому, можуть дозволити собі купити шоколад та інші солодощі. Її найкраща подруга тепер з нею майже не розмовляє. Вона спілкується лише з «обраними». Іноді Марина навіть не хоче йти до школи. Що трапилось з її батьками? Чому вони не можуть займатися тим самим, що і батьки її подруг? Може, вони недостатньо розумні або занадто ліниві?

Одного вечора, коли їхня сім’я збиралася в гості, напруга стала ще відчутнішою. Усі чекали, доки старша дочка одягнеться. Вона більше години вибирала одяг, дивлячись у дзеркало. Батько, нарешті, постукав у двері її кімнати.

– Що?!! – крикнула Марина.

– Ми всі на тебе чекаємо, ти вже готова? Ми можемо запізнитися, – сказав батько.

- Я не йду! – закричала Марина.
- Чому? Що трапилося? – спокійно запитав батько.
- Я втомилася від того, що не маю, що вдягнути. Чому ви з мамою ніколи нічого мені не купуєте? Я вже не можу терпіти свій одяг! Я ненавиджу його!

Марина почала плакати. Батьки не знали, що відповісти. А дійсно, що вони могли сказати? Вони прагнули дати дітям все найкраще. Але цього, як виявилось, було недостатньо.

Завдання:

1. Визначте роль соціально-економічного фактора у вихованні людини.
2. Проаналізуйте поведінку батьків і Марини.
3. Назвіть шляхи розв'язання конфлікту; найбільш вдалі дії батьків у такій ситуації.

11. Вправа «Відверто кажучи...» (див. заняття 1).

12. «Мозковий штурм» - зняття стресу: «Коли я стривожений, можу собі дозволити...».

Мета: розвиток швидкості, гнучкості, оригінальності мислення, уяви студентів.

Спочатку вправа виконується в мікрогрупах учасників – по 3-4 осіб. Далі – обговорення в загальному колі (аналіз відчуттів, емоційного стану членів групи).

13. Домашнє завдання – анкета «Моє ставлення до процесу самовиховання».

Мета: формування в студентів позитивної мотивації до самовдосконалення.

Членам групи пропонується дати відповіді на питання анкети:

- Розкрийте суть поняття «самовиховання».
- Обґрунтуйте важливість його здійснення кожною людиною.
- Визначте основні етапи та прийоми процесу самовиховання.
- Характеризуйте поетапність здійснення самовиховання вами.
- Назвіть результати роботи над собою, яких ви досягли.

14. Самостійне визначення учасниками теми й мети заняття. Підведення підсумків. Обговорення роботи в групі.

Заняття 9.

Тема: Впевненість та цілеспрямованість у розвитку творчого потенціалу соціального педагога.

Мета: подальша активізація самооцінки та саморозвитку особистісних якостей майбутнього соціального педагога, стимулювання групового оцінювання, формування впевненості та цілеспрямованості особистості.

Обладнання: листки паперу, ручки, кольорові олівці для виконання індивідуальних тренінгових завдань, роздруковані на кожного учасника бланки тесту на визначення рівня впевненості та цілеспрямованості особистості, анкети «Відверто кажучи...», м'яч.

Хід заняття:

1. Привітання тренером учасників. З метою розвитку творчих якостей особистості тема й мета заняття не оголошується тренером на початковому етапі заняття. Членів групи націлюють на самостійне формулювання зазначених етапів заняття під час підведення його підсумків.

2. Вправа-привітання «Компліменти».

Мета: привітання студентів, позитивне настроювання на заняття.

Кожен учасник бере в руки м'яч, кидає його тому, кому хоче висловити компліменти. Основне завдання – бути щирими.

3. Обговорення домашнього завдання – анкета «Моє ставлення до процесу самовиховання».

Студенти аналізують відчуття, які в них виникали під час заповнення анкети; емоції після виконаного завдання; обговорюють рівень сформованості мотивації до здійснення процесу самовиховання.

4. Вправа «Я тебе пам'ятаю».

Мета: підкреслення індивідуальності кожного студента, розвиток пам'яті учасників.

Членам групи пропонується обговорення індивідуальності кожного. Основне – пригадати індивідуальну рису, названу студентом на першому занятті.

Аналіз та обговорення: студенти порівнюють свої відчуття під час виконання вправи з відчуттями, які виникали на першому тренінговому занятті.

5. Тест на визначення рівня цілеспрямованості, впевненості студентів.

Учасникам пропонуються запитання з варіантами відповідей:

- 1) Будь-яку розпочату справу я доводжу до логічного завершення:

а) завжди – 1 бал;	в) дуже рідко – 3 бали;
б) часто – 2 бали;	г) ніколи – 1 бал.
- 2) Спокійно реагую на зауваження та критику:

а) завжди – 1 бал;	в) дуже рідко – 3 бали;
б) часто – 2 бали;	г) ніколи – 1 бал.
- 3) Виконую свої обіцянки:

а) завжди – 1 бал;	в) дуже рідко – 3 бали;
б) часто – 2 бали;	г) ніколи – 1 бал.
- 4) Не дію під впливом хвилинного настрою:

а) завжди – 1 бал;	в) дуже рідко – 3 бали;
б) часто – 2 бали;	г) ніколи – 1 бал.
- 5) У критичних, напружених ситуаціях контролюю свої емоції:

а) завжди – 1 бал;	в) дуже рідко – 3 бали;
б) часто – 2 бали;	г) ніколи – 1 бал.
- 6) Мій настрій різко змінюється без вагомих на те причин:

а) завжди – 1 бал;	в) дуже рідко – 3 бали;
б) часто – 2 бали;	г) ніколи – 1 бал.
- 7) Вирішую справи не поспішаючи, не починаю працювати в останній момент:

а) завжди – 1 бал;	в) дуже рідко – 3 бали;
б) часто – 2 бали;	г) ніколи – 1 бал.
- 8) У словах і діях дотримуюся принципу: «Сім разів відміряй, один - відріж»:

а) завжди – 1 бал;	в) дуже рідко – 3 бали;
б) часто – 2 бали;	г) ніколи – 1 бал.
- 9) Спокійно ставлюся до несправедливого постійного невдоволення, яке проявляють інші:

а) завжди – 1 бал;	в) дуже рідко – 3 бали;
б) часто – 2 бали;	г) ніколи – 1 бал.
- 10) Можу впевнено назвати себе цілеспрямованою людиною:

а) завжди – 1 бал;	в) дуже рідко – 3 бали;
б) часто – 2 бали;	г) ніколи – 1 бал.
- 11) Не сумніваюсь у власних можливостях і здібностях:

а) завжди – 1 бал;	в) дуже рідко – 3 бали;
б) часто – 2 бали;	г) ніколи – 1 бал.
- 12) Не здатний різко змінювати види діяльності:

а) завжди – 1 бал;	в) дуже рідко – 3 бали;
б) часто – 2 бали;	г) ніколи – 1 бал.
- 13) Умію стримуватися, коли мені несправедливо докоряють:

а) завжди – 1 бал;	в) дуже рідко – 3 бали;
б) часто – 2 бали;	г) ніколи – 1 бал.
- 14) Мені здається, що я вже «знайшов» себе в житті:

а) завжди – 1 бал;	в) дуже рідко – 3 бали;
б) часто – 2 бали;	г) ніколи – 1 бал.
- 15) Під впливом нових обставин можу змінити ставлення до себе:

а) завжди – 1 бал;	в) дуже рідко – 3 бали;
б) часто – 2 бали;	г) ніколи – 1 бал.

16) Мене складно вивести з рівноваги:

а) завжди – 1 бал;	в) дуже рідко – 3 бали;
б) часто – 2 бали;	г) ніколи – 1 бал.

17) У мене не виникає бажань, здійснення яких неможливе:

а) завжди – 1 бал;	в) дуже рідко – 3 бали;
б) часто – 2 бали;	г) ніколи – 1 бал.

18) Під час обговорення важливих життєвих проблем, помічаю, що власні погляди вже сформовані:

а) завжди – 1 бал;	в) дуже рідко – 3 бали;
б) часто – 2 бали;	г) ніколи – 1 бал.

19) Один вид діяльності не може мені так набриднути, щоби різко змінити його:

а) завжди – 1 бал;	в) дуже рідко – 3 бали;
б) часто – 2 бали;	г) ніколи – 1 бал.

20) Вважаю себе досить врівноваженою людиною:

а) завжди – 1 бал;	в) дуже рідко – 3 бали;
б) часто – 2 бали;	г) ніколи – 1 бал.

Обробка та інтерпретація результатів:

Учасникам пропонуються 4 варіанти відповідей, із яких вони повинні вибрати один. Позначення відповіді буквою (а, б, в, г) означає бал, яким вона оцінюється. Бали сумуються та інтерпретуються таким чином: чим більша їх сума, тим менш цілеспрямована та впевнена людина.

Аналіз та обговорення: члени групи висловлюють своє розуміння понять «цілеспрямованість особистості», «впевненість у собі»; обговорюють результати виконаного тесту, визначають шляхи формування цілеспрямованості та впевненості.

6. Творча розминка «Естафетна паличка».

Мета: закріплення теоретичних знань майбутніх соціальних педагогів, розвиток уваги, логічного мислення учасників.

Тренер промовляє речення. Завдання кожного із присутніх – розпочинати своє речення з останнього слова фрази тренера та передати естафетну паличку сусіду і т.д. Наприклад, «У процесі практики студенти повинні навчитися застосовувати теоретичні знання в реальній соціально-педагогічній діяльності». Далі – «Діяльність – це...».

Аналіз та обговорення: студенти аналізують рівень володіння теоретичними знаннями, сформованість умінь їх використовувати

7. Вправа «Малюнок».

Мета: формування вмінь учасників зображати себе на папері відповідно до систематичного здійснення роботи над собою.

Члени групи малюють на аркуші паперу малюнок з назвою: «Це я. Такий, яким я зробив себе сам».

Аналіз та обговорення: студенти порівнюють малюнки, вказують на важливості та можливості відтворення своєї особистості на папері.

8. Вправа «Хто я?» (див. заняття 1).

9. Робота над проблемними запитаннями соціально-педагогічного змісту:

- Порівняйте діяльність радянських «тимурівських» загонів і волонтерську роботу.

Визначте доцільність / недоцільність ототожнення понять «тимурівець» і «волонтер». Обґрунтуйте свою думку.

- Визначте вплив умов життя, шкідливих звичок, захоплення комп'ютерними іграми на формування творчої особистості.

10. Розв'язання соціально-педагогічних задач різних рівнів складності:

Соціально-педагогічна задача I рівня складності:

Мета: вибір способу поведінки.

Ви прийшли в театр. У напружений момент вистави, коли всі уважно слідкують за розвитком подій, хтось недалеко починає розмовляти із сусідом, сміятися. А позаду, хтось пригощається цукерками й шелестить обгортками.

Способи розв'язання:

1. Зробите зауваження.
2. Будете мовчки продовжувати дивитися виставу.
3. Вийдете з зали.
4. Будете обурюватися поведінкою інших.

Завдання: оберіть оптимальний варіант розв'язання задачі, запропонуйте свій варіант.

Соціально-педагогічна задача II рівня складності:

Мета: самовиховання особистості.

У гості до Ігоря із іншого міста приїхав старший брат. Ігор упевнений, якщо не сказати – самовпевнений підліток, пояснював старшому братові, чому він хоче стати льотчиком-випробувачем надзвукового літака...

– Пробач, будь ласка, Ігорю, – зупинив його брат, – а що практично ти зробив, щоби наблизитися до своєї мрії?

– А що я можу, – здивувався Ігор. – У аероклубі навіть у парашутне відділення не приймають. От виросту...

- Спортм займаєшся? Зарядку робиш зранку?
- У хокей іноді граю, а зарядку ні, не встигаю...
- А з математики у тебе які успіхи?
- Нічого, «вісім», напевне, буде...
- У авіамодельному гуртку займаєшся?
- Гуртка у нас у школі немає, а у Палац творчості їздити далеко.
- Радіотехнікою цікавишся?

Ігор мовчав. А брат сумно йому сказав:

– Ти не можеш не знати, що авіація вимагає від людини фізичної підготовки, відповідних знань і умінь, зокрема математики, фізики, креслення...Хто ж тобі сьогодні заважає готуватися до свого зоряного часу?

Завдання:

1. Назвіть прогалини у навчанні та вихованні Ігоря, які виявилися у процесі бесіди з братом.
2. Визначте педагогічну цінність запитань і роздумів старшого брата.
3. Сформулюйте висновки, які може зробити Ігор після розмови з братом.

Соціально-педагогічна задача III рівня складності:

Ігорю 15 років. Він жив з матір'ю, яку засудили за злочин. Хлопець став замкнутим, припинив спілкуватися з друзями. Йому потрібно було вирішити, як він ставиться до матері й подумати, як жити далі.

Розуміючи стан юнака, дядя Толя, родич матері, який приїхав у гості до Ігоря, вирішив з ним поговорити:

– Не буду з тобою сперечатися – тобі зараз важко: нелегко жити без батька, матері, коли їх просто немає: вони померли чи загинули, прожили коротке, але чесне життя. У тебе ж становище інше: батьків немає, але їх вчинки постійно тебе переслідують у житті. Для цього треба бути сильним. Я певен: у тебе є мужність. Ти не несеш відповідальності за те, що зробили твої батьки. Ти не винен у цьому. З ними трапилося велике нещастя, в якому винні вони самі, і більше ніхто. Твоя матір дуже завинила перед людьми і перед тобою. За свою провину вона суворо і справедливо покарана. Коли матір повернеться, ти будеш дорослою, самостійною людиною. У тебе, напевне, буде власна сім'я, діти. І в цей час, коли ти будеш сильним і незалежним, ти, і тільки ти, запам'ятай це, повинен допомогти матері.

– Я?! – здивувався юнак.

– А хто? Звичайно, ти! – продовжував дядя Толя. – Ти в матері один. Тільки в тобі вона буде бачити джерело свого відродження, надії. Дуже важливо, щоб ти не забув, що батьки

дали тобі життя, виростили тебе; батьків не обирають, від них не відмовляються, коли вони потрапляють у біду. Тобі треба бути сильним заради себе і матері, заради дівчини, яка буде твоєю дружиною і матір'ю твоїх дітей.

Завдання:

1. Опишіть хвилювання хлопця.
2. Визначте різницю між мужністю, проявленою людиною на війні, та у боротьбі з життєвими труднощами.
3. Назвіть виховний прийом, який застосував дядя Толя; педагогічну цінність такого прийому.

11. Вправа «Збір валізи».

Мета: активізація студентів до самовдосконалення, розкриття творчого потенціалу.

Члени групи по черзі виходять із кімнати. В цей час інші учасники називають по дві якості цієї людини, які допомагають їй розкривати свій творчий потенціал, та по дві, що необхідно розвинути. Тренер записує ці поради та передає тому, для кого вони склалися. Таким чином студенти «збирають валізу» один одному.

Аналіз та обговорення: майбутні соціальні педагоги узагальнюють якості. Які допомагають їм розкривати свій творчий потенціал; якості, над розвитком яких потрібно працювати.

12. Вправа «Відверто кажучи...» (див. заняття 1).

13. Домашнє завдання – підбір 5 соціально-педагогічних ситуацій.

14. Самостійне визначення учасниками теми й мети заняття. Підведення підсумків. Обговорення роботи в групі.

Заняття 10.

Тема: Уміння концентрувати творчі зусилля у розвитку творчої особистості соціального педагога та його професійній діяльності.

Мета: розвиток особистісних якостей майбутніх соціальних педагогів, психічних пізнавальних процесів, підведення підсумків, аналіз учасниками групи сформованих у процесі роботи змін.

Обладнання: листки паперу, ручки для виконання індивідуальних тренінгових завдань, роздруковані для кожного учасника бланки тесту на визначення рівня терплячості, м'яч, клубок ниток.

Хід заняття:

1. Привітання тренером учасників. З метою розвитку творчих якостей особистості тема й мета заняття не оголошується тренером на початковому етапі заняття. Членів групи націлюють на самостійне формулювання зазначених етапів заняття під час підведення його підсумків.

2. Вправа-привітання «Побажання на день».

Мета: привітання студентів, висловлення один одному побажань на заняття і на день.

Члени групи кидають один одному м'яч, висловлюють побажання щодо роботи групи на занятті та протягом дня.

3. Обговорення домашнього завдання – розв'язування підібраних студентами соціально-педагогічних ситуацій.

4. Тест на визначення рівня терплячості.

Студентам пропонуються запитання з варіантами відповідей:

- 1) Вважаю, що в мене виникла цікава ідея. Проте інші її не підтримали:
 - а) мене це засмутить;
 - б) не звертаю уваги.
- 2) Під час зустрічі з друзями, мені запропонували розпочати гру. Я вважаю, що в грі повинні брати участь:
 - а) друзі, які знають правила гри;
 - б) усі присутні.
- 3) Неприємні новини сприймаю спокійно:

а) так; б) ні.

4) Мене дратує, коли люди в нетверезому стані з'являються в громадських місцях:

а) так; б) ні.

5) Легко встановлюю контакти з людьми іншої, ніж у мене професії, статусу:

а) ні; б) так.

6) На жарт щодо мене реаую наступним чином:

а) мені не подобаються і такі жарти, і їхні автори;

б) навіть якщо мені неприємно, відповім так само.

7) Погоджуюсь із думкою, що більшість людей займається в житті не своєю справою:

а) так; б) ні.

8) Якщо мій друг (подруга) став об'єктом уваги в нашій компанії:

а) мені неприємно, що увага спрямована лише на нього;

б) радію.

9) У вашій присутності людина похилого віку критикує сучасне молоде покоління:

а) піду, називаючи при цьому вагому причину;

б) вступаю в суперечку.

Обробка та інтерпретація результатів:

Учасники записують по два бали за відповіді 1б, 2б, 3б, 4а, 5б, 6б, 7б, 8б, 9а; підраховують суму балів.

4-0 балів (низький рівень терплячості): Ви – дуже вперта людина. Складається враження, що за будь-яких умов прагнете переконати інших у правильності вашої позиції. Часто підвищуєте голос. Не підтримуєте контакти з людьми, які з вами сперечаються, не погоджуються з вашими словами та діями.

12-6 балів (середній рівень терплячості): Ви здатні відстоювати свої переконання. Безумовно, можете вести діалог, за потреби змінювати власну думку.

18-14 балів (високий рівень терплячості): Ваші переконання поєднуються з гнучкістю розуму. Можете сприйняти будь-яку ідею, з розумінням поставитися до вчинків, яких не схвалюєте. Достатньо часто критикуєте свої погляди. Здатні тактовно відмовитися від поглядів, які виявилися помилковими.

Аналіз та обговорення: члени групи висловлюють своє розуміння поняття «терплячість», обговорюють результати проведеного тесту, визначають роль терплячості соціального педагога в його професійній діяльності та формуванні творчої особистості.

5. Вправа «Передай найдорожче».

Мета: формування в студентів альтруїстичних почуттів, розвиток уяви, уваги особистості.

Учасникам пропонується уявити найдорожче, що є в їхньому житті, «взяти» цей уявний образ в руки та передати сусіду. Далі «найдорожче» передається по колу, поки не повернеться до того, хто почав передавати.

Аналіз та обговорення: студенти обговорюють відчуття, які виникали, коли вони передавали та отримували «найдорожче».

6. Вправа «Казка».

Мета: розвиток творчої уяви, комунікативних здібностей особистості.

Членам групи пропонується скласти казку про себе до і після тренінгу. Час на підготовку – 5-10 хвилин. Потім учасники по черзі розповідають свої казки.

Аналіз та обговорення: майбутні соціальні педагоги висловлюють враження від процесу складання казки, порівнюють результати виконаного завдання.

7. Вправа «Хто я?» (див. заняття 1).

8. Робота над проблемними запитаннями соціально-педагогічного змісту:

- Прокоментуйте думку: «Кожна дитина є творчою, але не кожна проявляє свою творчість». Назвіть фактори, від яких залежить прояв дитиною творчості.

- Визначте взаємозв'язок між високим рівнем IQ та формуванням творчої особистості.

9. Розв'язання соціально-педагогічних задач різних рівнів складності:

Соціально-педагогічна задача I рівня складності:

Мета: вибір методу перевиховання.

У клас прийшов навчатися новий учень – Віталій. Перші дні хлопець систематично відвідував заняття, не порушував дисципліну. Через декілька днів він не з'явився в школі. Від міліціонера педагога дізналися, що Віталій з групою хлопців украв аудіотехніку. Соціальний педагог та класний керівник вирішили відвідати Віталія дома. Нічого втішного вони не дізналися, на допомогу більше не розраховували, оскільки дізналися, що хлопець росте без батька, а мати веде аморальний спосіб життя.

Соціальний педагог згадала розмову з Віталієм та його друзями. Це була зустріч на вулиці, де Віталій щось малював на асфальті. Один із друзів розповів про здібності Віталія до малювання.

Способи розв'язання:

1. Провести індивідуальну бесіду з Віталієм.
2. Провести бесіду з матір'ю Віталія.
3. Залучити хлопця до художньої творчості.

Завдання: оберіть оптимальний варіант розв'язання задачі, запропонуйте свій варіант.

Соціально-педагогічна задача II рівня складності:

Мета: вибір методу виховання.

Хлопець образив свого друга. Сусідка розповіла про це його батькам.

– Я вважаю, що все сказав вірно. Так йому й треба, – підліток намагається пояснити й довести батькам власну позицію.

– Тобто, це метод боротьби з тими, хто тебе не підтримує? – запитує батько.

– Так.

– І ти зміг би таке сказати матері, якщо б вона тебе не підтримала?.. Нам не подобається твій вчинок, але ми любимо тебе і віримо, що таке більше не повториться.

Завдання:

1. Визначте доцільність слів батька, порівняння зі ставленням сина до матері.
2. Дайте оцінку засобів педагогічного впливу батька на сина.
3. Розкрийте суть формування в дітей культури поведінки взаємостосунків з іншими людьми.

Соціально-педагогічна задача III рівня складності:

Дійові особи: Олексій, Валентина Іванівна, учні її класу.

Олексій, восьмикласник, зв'язавшись із компанією старших за нього хлопців, став учасником групового нападу на перехожого. Хлопці перебували у нетверезому стані.

Оскільки Олексій був неповнолітнім, мав слабе серце і під час бійки не проявляв активності, школі надали можливість взяти його на поруки. Для цього необхідно було позитивне рішення педагогічної ради школи. У іншому разі – хлопця чекав суд і позбавлення волі.

Після жвавого обговорення педрада більшістю в два голоси прийняла рішення – дозволити відвідувати школу.

Наступного дня Олексій вперше в житті чергував по школі, відповідально виконуючи свої обов'язки. У цей час Валентина Іванівна вела свій 2 клас у їдальню:

– Діти, подивіться – це той хуліган (вона показала на Олексія), якого вчора хотіли вигнати зі школи. Пам'ятаєте, я вам розповідала про нього.

Олексій, збентежений і знервований, швидко вибіг зі школи.

Завдання:

1. Програйте ситуацію, детально покажіть та прокоментуйте поведінку кожної дійової особи.
2. Сформулюйте мету задачі.
3. Проаналізуйте шляхи її розв'язання, найбільш вдалі дії кожної дійової особи в такій ситуації.

10. Вправа «Нитка, що зв'язує людей».

Мета: висловлення студентами вдячності один одному.

Члени групи, сидячи в колі, передають один одному клубок ниток і промовляють слова: «Я вдячний тобі за те...». Коли клубок повернеться до того, хто розпочинав, учасникам потрібно натягнути нитку, заплющити очі, запам'ятати свій емоційний стан.

Аналіз та обговорення: студенти аналізують свої відчуття під час виконання вправи.

11. Письмові рекомендації, побажання тренеру від учасників групи (в довільній формі).

12. Самостійне визначення учасниками теми й мети заняття. Підведення підсумків. Обговорення роботи групи під час тренінгових занять.

Джерела:

1. Большая энциклопедия психологических тестов. – М. Изд-во Эксмо, 2006. – 416 с.
2. Бордовская Н. В. Педагогика : учебное пособие / Н. В. Бордовская, А. А. Реан. – СПб. : Питер, 2008. – 304 с.
3. Пенішкевич Д. І. Соціальна педагогіка : модульна технологія вивчення навчального курсу : рек. М-вом освіти і науки України як навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів / Д. І. Пенішкевич, Л. І. Тимчук. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2010. – 496 с.
4. Соціальна робота в Україні : теорія та практика : посібник для підвищення кваліфікації психологів центрів соціальних служб для молоді. – 5-а ч. / За ред. Я. А. Ходорчук. – К. : ДЦССМ, 2003. – 144 с.

ДОДАТОК 3

**Соціально-педагогічні задачі для студентів напряму підготовки
«Соціальна педагогіка»**

Соціально-педагогічні задачі I рівня складності:**Задача 1.****Мета:** вибір стратегії життя та способу поведінки.**Зміст:**

До вас прийшов друг, якого ви давно не бачили, та запросив до театру. Ви з радістю погоджуєтесь. Друг радіє, що ви проведете цей час разом. Потім ви телефонуєте матері на роботу, щоби її попередити. Перед тим, як ви встигаєте щось сказати, мати радісно повідомляє про доречність дзвінка і просить посидіти дома ввечері з молодшим братом. Їй необхідно зустрітися з колегою, бути присутньою на засіданні. Це для неї дуже важливо, оскільки є перспектива кар'єрного росту та покращення матеріального стану сім'ї.

Пропонуються такі *варіанти рішення*:

6. Ви не хочете засмучувати маму, скажете другові, що не зможете піти. Ви залишитесь дома, щоби доглядати за братом.
7. Для вас важлива реакція друга, рішення буде залежати від його думки. Мати може образитися через ваше зневажливе ставлення до сімейних традицій, її прохання.
8. Ви думаєте про матеріальне становище сім'ї, понад усе для вас гроші – щоби мати заробила більше та купила більше речей. Мама буде гордитися вами та дякувати за допомогу.
9. Ви егоцентричні, цікавитесь лише максимальною користю. Що краще – піти розважитися чи не псувати стосунки з матір'ю, щоби наступного разу вона дозволила поїхати до приятеля, який живе за містом?
10. Ви усвідомлюєте ситуацію й розумієте важливість збалансованого підходу до її розв'язання, не будете надто емоційними. Ви розглянете ситуацію й власні дії, враховуючи потреби матері, фінансові інтереси сім'ї, інтереси друга, інші обставини, потім врахуєте можливі результати і наслідки альтернативних рішень.

Завдання: обрати з наведеного або запропонувати свій варіант рішення, аргументувати вибір.**Задача 2.****Мета:** вибір стилю поведінки під «тиском середовища».**Зміст:**

Триває обговорення соціально-педагогічної ситуації. Думки більшості учасників щодо способів її розв'язання подібні. Лише Андрій, як завжди, має власну думку. Він схвильовано її аргументує, поводить себе як справжній «всезнайка», що викликає роздратування. Проте цього разу ви погоджуєтесь з аргументацією Андрія. Соціального педагога цікавить ваша думка. Ви розгублені, оскільки знаєте, що згода з Андрієм викличе насмішки.

Пропонуються такі *варіанти рішення*:

1. У жодному випадку не говорити того, про що думаєте, а погодитись з думкою більшості.
2. Спробувати уникнути конкретної відповіді, обрати нейтральну позицію.
3. Чітко висловити власну позицію, незважаючи на те, що вона підтримує Андрія.

Завдання: обрати з наведеного або запропонувати свій варіант рішення, аргументувати вибір.**Задача 3.****Мета:** вибір стилю поведінки під «тиском середовища».**Зміст:**

Одного разу ви з друзями (підлітками) йдете в гості до знайомого. Батьків немає вдома, і хлопці починають розпивати спиртні напої. Вони передають пляшку по колу. А коли вона закінчується, розпивають наступну. Ви не хочете пити. У цій ситуації відчуваєте себе некомфортно. Ви пошепки говорите про це друзів. Проте, він лише сміється: «Ти спробуй. Не можемо ж ми постійно залишатися дітьми!»

Пропонуються такі **варіанти рішення**:

4. Будете пити, оскільки п'ють інші. Ви не хочете, щоб над вами насміхалися.
5. Вигадаєте причину, щоби не пити, наприклад: «Я п'ю ліки, з якими не можна вживати спиртне».
6. Чітко говорите: «Ні. спасибі» або «Я не хочу».

Завдання: обрати з наведеного або запропонувати свій варіант рішення, аргументувати вибір.

Задача 4.

Мета: вибір стилю поведінки під «тиском середовища».

Зміст:

У вашій групі вчиться хлопець Василь. Він усіх дратує. Думає лише про себе, постійно вихваляється своїми успіхами, новим автомобілем батька, систематичними дорогими подарунками. Постійно на когось жаліється або прискіпується.

Одного разу ви помітили, що однокласники насміхаються з Василя. Ви ж знаєте, що він так себе поводить, тому що не має жодного друга. Жарти вам не подобаються, хоча Василь і не ваш друг.

Пропонуються такі **варіанти рішення**:

4. Смієтесь разом з іншими. Не хочете, щоб вони подумали, що ви підтримуєте Василя.
5. Не смієтесь над жартами, але й не висловлюєте своє ставлення до них.
6. Не смієтесь й говорите іншим, що вам не подобається, як вони говорять про Василя.

Завдання: обрати з наведеного або запропонувати свій варіант рішення, аргументувати вибір. Визначити доцільність / недоцільність втручання соціального педагога. Відповідь обґрунтуйте.

Задача 5.

Мета: вибір способу виховного впливу

Зміст:

«Минулої суботи була сонячна вереснева погода, яка сприяла доброму настрою. Я вирішив прогулятися. На вулиці мене зупинив хлопчик і просто сказав:

– Дайте, будь ласка, 3 гривні...

Я подивився на хлопчика й зрозумів, що він не голодний, доглянутий, акуратно одягнений, на обличчі – здоровий рум'янець.

– Послухай, а навіщо тобі гроші?

– Морозива захотів...»

Пропонуються такі **варіанти рішення**:

3. Запитати: «Тобі не соромно?»
4. Нічого не казати, йти далі.

Завдання: обрати з наведеного або запропонувати свій варіант рішення, аргументувати вибір. Описати вашу реакцію на подібні слова хлопчика. Назвати можливі причини виникнення таких ситуацій та шляхи їх подолання.

Задача 6.

Мета: вибір методу виховання.

Зміст:

До вас звертається син:

– Мам, дай, будь ласка, гроші на дискотеку!

Пропонуються такі **варіанти рішення**:

1. Візьми (даєте більше, ніж потрібно), що, залишиться – принесеш.
2. Ти знаєш, де у нас лежать гроші. Візьми більше, може, захочеш щось купити або когось пригостити.
3. У мене немає! Ти мені вже набрид з такими проханнями! Коли вже сам будеш заробляти гроші?
4. Ти вчора у мене без дозволу взяв гроші? Не ти? А хто? Покажи кишені!
5. Ми колись на дискотеки не ходили, а вчилися, працювали, а ви...

Завдання: обрати з наведеного або запропонувати свій варіант рішення, аргументувати вибір. Проаналізувати усі варіанти відповіді з позиції їх педагогічного впливу на сина. Визначити стиль спілкування, який характеризує кожна відповідь.

Задача 7.

Мета: вибір методу соціально-педагогічного впливу на учнів девіантної поведінки.

Зміст:

На шкільній дискотеці троє хлопців розпили пляшку вина і почали чіплятися до дівчат.

Пропонуються такі **варіанти рішення**:

4. Терміново викликати до школи батьків.
5. Провести бесіду про негативний вплив алкоголю на організм людини.
6. Припинити дискотеку.

Завдання: обрати з наведеного або запропонувати свій варіант рішення, аргументувати вибір. Визначити алгоритм дій соціального педагога школи.

Задача 8.

Мета: вибір способу поведінки.

Зміст:

Ви прийшли в театр тоді, коли у вашому ряду усі глядачі вже сидять на місцях. Вам потрібно пройти на місце в середині.

Пропонуються такі **варіанти рішення**:

4. Не будете нічого говорити, сядете на своє місце.
5. Щоби пройти, дочекаєтеся антракту.
6. Попросите вибачення й пройдете до свого місця.

Завдання: обрати з наведеного або запропонувати свій варіант рішення, аргументувати вибір.

Задача 9.

Мета: вибір способу поведінки.

Зміст:

Ви прийшли в театр. У напружений момент вистави, коли всі уважно слідкують за розвитком подій, хтось недалеко починає розмовляти із сусідом, сміятися. А позаду, хтось пригощається цукерками й шелестить обгортками.

Пропонуються такі **варіанти рішення**:

5. Зробіть зауваження.
6. Будете мовчки продовжувати дивитися виставу.
7. Вийдете з зали.
8. Будете обурюватися поведінкою інших.

Завдання: обрати з наведеного або запропонувати свій варіант рішення, аргументувати вибір.

Задача 10.

Мета: вибір методу перевиховання.

Зміст:

У клас прийшов навчатися новий учень – Віталій. Перші дні хлопець систематично відвідував заняття, не порушував дисципліну. Через декілька днів він не з'явився в школі. Від міліціонера педагога дізналися, що Віталій з групою хлопців украв аудіотехніку. Соціальний педагог та класний керівник вирішили відвідати Віталія дома. Нічого втішного вони не дізналися, на допомогу більше не розраховували, оскільки дізналися, що хлопець росте без батька, а мати веде аморальний спосіб життя.

Соціальний педагог згадала розмову з Віталієм та його друзями. Це була зустріч на вулиці, де Віталій щось малював на асфальті. Один із друзів розповів про здібності Віталія до малювання.

Пропонуються такі **варіанти рішення**:

4. Провести індивідуальну бесіду з Віталієм.
5. Провести бесіду з матір'ю Віталія.
6. Залучити хлопця до художньої творчості.

Завдання: обрати з наведеного або запропонувати свій варіант рішення, аргументувати вибір.

Соціально-педагогічні задачі II рівня складності:

Задача 1.

Мета: виявлення життєвої позиції особистості.

Зміст:

Студентам пропонується взяти участь у розробці «набору джентльмена» – визначенні позитивних якостей людини за допомогою незавершених речень:

- Сучасну людину характеризують наступні якості:
- «Джентльменом» можна вважати...
- Прокоментуйте жарт англійців: «джентльмен – це людина, яка кішку назве кішкою, навіть якщо на неї наступить»
- Найбільше я ціную в людині...
- Я вважаю (не вважаю) себе «джентльменом» тому що...

Завдання:

3. Дати власну відповідь на запропоновані запитання.
4. Обрати найважливіше для розуміння життєвої позиції сучасної молоді людини запитання.

Задача 2.

Мета: виявлення характеру взаємовідносин між учнями, моральної готовності до прийняття справедливих і самостійних рішень.

Зміст:

Класу запропонували допомогти підготувати перший поверх школи до шкільного свята. При цьому було визначено 4 основні завдання: помити підлогу, акуратно розставити столи й стільці, повитирати пил і полити квіти, підготувати матеріали для виставки.

Розставити меблі нескладно, проте, це можна зробити лише після завершення прибирання. Це означає, що учням, які готують виставку, треба затриматися. Повитирати пил і полити квіти – недовготривале й найпростіше завдання. Відбір і систематизація матеріалів для виставки вимагає часу, наполегливості, уважності, естетичних смаків.

Після роз'яснювальної роботи соціальний педагог дає школярам завдання розділитися на чотири групи (відповідно до кількості завдань) і самостійно обрати вид роботи.

Завдання:

5. Розкрити цінність зазначеного прийому організації діяльності.
6. Назвати завдання виховання, які вирішувались в описаній ситуації.
7. Проаналізувати позицію соціального педагога.

8. Визначити вік вихованців, для яких подібна форма організації діяльності буде найбільш ефективною.

Задача 3.

Мета: виявлення взаємовідносин, інтересів, захоплень у сім'ї школяра.

Зміст:

(На матеріалах шкільних творів)

П'ятикласники написали твір за малюнками підручника «Як я допомагав мамі». На одному з малюнків хлопчик дістає із шафи банку з варенням, за яким із зацікавленням спостерігає сірий кіт. На іншому – хлопчик, тримаючись за голову, дивиться на розбиту банку. Кіт тікає з місця пригоди.

Твір Саші К.: «Якби у нас сталася така пригода з варенням, – пише він, – я б сказав, що банку розбила кішка. Коли говориш – нічого не буває. Просто мама посварить кішку...»

Твір Володі Ш.: «Коли я виймав із шафи банку, нетерпляча Мурка стрибнула й вчепилася кігтями за мій одяг. Від несподіванки я не зміг втримати банку...Я не сказав мамі про кішку. Вона б її вигнала. А що було б з Муркою?»

Завдання:

7. Визначити соціально-педагогічне призначення таких творів.
8. Назвати якості особистості, які проявилися в хлопчиків у творі.
9. Охарактеризувати шляхи застосування творів у соціально-педагогічній роботі з дітьми.
10. Визначити роль соціального педагога в реагуванні на відкриті висловлення думок учнями.
11. Назвати проблеми виховання Саші та Володі, на які необхідно звернути увагу педагогам і батькам у майбутньому.
12. Дати характеристику шляхам подолання цих проблем.

Задача 4.

Мета: розв'язання конфлікту.

Зміст:

Недалеко від кабінету соціальний педагог помітив двох школярів, які билися. Інші учні спостерігали за ними. Педагог попросив усіх, крім об'єктів спостереження, зайти в кабінет. Він закрив двері, залишився наодинці з хлопцями, запитує їх:

– Поясніть, чому ви посварилися?

Хлопці мовчать, сердито дивляться один на одного.

– Це таємниця?

Вони погоджуються.

– Зробимо так: я даю вам 5 хвилин – поговоріть як чоловік з чоловіком, тільки без кулаків і образ, тихо з'ясуйте свої стосунки. Запам'ятайте, ви повинні зайти у клас друзями, продемонструйте усім, як ви можете цивілізовано вирішувати життєві проблеми.

Завдання:

1. Визначити доцільність дій соціального педагога.
2. Чи погоджуєтеся ви з думкою, що існує «чоловіче» і «жіноче» виховання?
3. Запропонувати свій варіант розв'язання задачі.

Задача 5.

Мета: прояв і розвиток творчих здібностей школярів.

Зміст:

Соціальний педагог організувала прогулянку до парку. Вона обрала мальовниче місце та попередила, щоби кожний учень узяв рамку для картини.

Коли всі вийшли на гірку, педагог сказала:

– Ми сьогодні з вами будемо вибирати картини із зображенням зимових пейзажів. Хто з вас вибере найкращу картину, зможе усім довести її красу, отримає приз.

– А де ці картини? – запитав один із учнів.

– Вони навколо нас. Візьміть свою рамку, наведіть її на різні частини живого пейзажу і дивіться, яка картина утворилася у вас у рамці. Коли підберете найкращу, запросите усіх подивитися.

Учні почали шукати мальовничі куточки парку, наводили свої рамки, раділи, запрошували усіх дивитися.

Веселі й піднесені школярі виявили бажання намалювати фарбами побачене.

Завдання:

4. Характеризувати стиль діяльності та поведінки соціального педагога.
5. Дати оцінку прийомів взаємодії педагога з дітьми.
6. Визначити цінність нетрадиційних форм соціально-педагогічного впливу на учнів.

Задача 6.

Мета: створення умов для самовиховання особистості.

Зміст:

Бенджамін Франклін (1706 - 1790) – видатний американський просвітителі і громадський діяч, один із авторів Декларації незалежності США, склав для себе «комплекс чеснот» з відповідними рекомендаціями:

- помірність: їсти, не допускаючи переїдання; пити, не допускаючи сп'яніння; уникати крайнощів у всьому;
- мовчання: говорити лише те, що може бути корисним для себе або іншої людини; уникати порожніх розмов;
- порядок: речі тримати у порядку, кожна справа має мати своє місце і час;
- рішучість: рішуче робити те, що повинно бути зроблено; неухильно виконувати те, що заплановано;
- працелюбність: не витратити час даремно, постійно робити щось корисне;
- щирість: не обманювати, мати чисті й справедливі думки;
- справедливість: не завдавати шкоди іншим, об'єктивно оцінювати власні вчинки та вчинки інших;
- чистота: не допускати бруду тіла, дотримуватися гігієни, дбати про чистоту одягу та житла;
- спокій: не хвилюватися через дрібниці.

Завдання:

3. Ранжувати названі чесноти, починаючи з найважливішої.
4. Визначити правила, які відображають ваш власний «Образ - я».

Задача 7.

Мета: створення умов для самовиховання особистості.

Зміст:

Для того, щоб скласти план особистісного розвитку, необхідно визначити ставлення до основних сфер життя людини:

- 5) *Діяльність* – навчання у вищому навчальному закладі та самореалізація особистості студента:
 - Чи володію знаннями про обрану спеціальність?
 - Чи допомагає навчання у досягненні життєвих цілей?
 - Чим би хотів займатися після завершення навчання?
 - Які мотиви керують у процесі оволодіння знаннями, вміннями, навичками?
 - Які аргументи можуть переконати у тому, що майбутня професія буде відповідати особистим вимогам?
- 6) *Міжособистісні стосунки* – у сім'ї, навчальному закладі, спілкуванні з друзями:

- Чи цікавлять думки, погляди, турботи, проблеми інших людей?
- Чи вмію слухати?
- Чи нав'язую іншим свої думки, погляди?
- Чи ціню людей, з якими спілкуюсь?

7) *Здоров'я* – психофізичний стан:

- Як себе почуваю?
- Чи дотримуюся режиму дня, праці та відпочинку?
- Чи займаюся спортом?
- Яка моя вага?
- Чи достатньо сплю?
- Чи турбуюся про своє тіло?
- Що я можу зробити для покращення свого фізичного стану?

8) *Душевний комфорт* – психічний стан:

- Чи займаюся саморозвитком, самовихованням?
- Чи прагну бути добре проінформованим? У чому?
- Чи відвідую виставки, концерти, театр?
- Чи маю хобі?
- Чи володію собою, емоціями та станом?
- Чи розвинута воля?
- Що можу зробити для душевного комфорту?

Завдання:

3. Визначити власне ставлення до зазначених сфер життя людини.

4. Доповнити перелік запитань до кожної сфери.

Задача 8.

Мета: самовиховання особистості.

Зміст:

Видатний педагог К.Д.Ушинський склав для себе наступні правила самовиховання:

- Спокій, принаймні, зовнішній, у будь-яких обставинах.
- Прямота у словах та вчинках.
- Обдуманість дій.
- Рішучість з правом відповідальності за вчинок.
- Стриманість у словах: не говорити про себе без потреби жодного слова.
- Заняття улюбленими справами: робити те, що хочеться, а не те, що трапиться.
- Раціональне використання зусиль: лише на необхідне або приємне.
- Аналіз прожитого дня: щодня увечері звітувати перед собою про те, що відбувалося.
- Скромність: не вихвалитися тим, що було, є, буде.

Завдання:

4. Визначити доцільність застосування людиною подібних правил.

5. Доповнити запропонований список власними правилами.

6. Назвати правила, якими ви завжди керуєтесь у житті.

Задача 9.

Мета: самовиховання особистості.

Зміст:

У гості до Ігоря із іншого міста приїхав старший брат. Ігор упевнений, якщо не сказати – самовпевнений підліток, пояснював старшому братові, чому він хоче стати льотчиком-випробувачем надзвукового літака...

– Пробач, будь ласка, Ігорю, – зупинив його брат, – а що практично ти зробив, щоби наблизитися до своєї мрії?

– А що я можу, – здивувався Ігор. – У аероклубі навіть у парашутне відділення не приймають. От виросту...

- Спортом займаєшся? Зарядку робиш зранку?
- У хокей іноді граю, а зарядку ні, не встигаю...
- А з математики у тебе які успіхи?
- Нічого, «вісім», напевне, буде...
- У авіамодельному гуртку займаєшся?
- Гуртка у нас у школі немає, а у Палац творчості їздити далеко.
- Радіотехнікою цікавишся?

Ігор мовчав. А брат сумно йому сказав:

– Ти не можеш не знати, що авіація вимагає від людини фізичної підготовки, відповідних знань і умінь, зокрема математики, фізики, креслення...Хто ж тобі сьогодні заважає готуватися до свого зоряного часу?

Завдання:

4. Назвати прогалини у навчанні та вихованні Ігоря, які виявилися у процесі бесіди з братом.
5. Визначити педагогічну цінність запитань і роздумів старшого брата.
6. Сформулювати висновки, які може зробити Ігор після розмови з братом.

Задача 10.

Мета: вибір методу виховання.

Зміст:

Хлопець образив свого друга. Сусідка розповіла про це його батькам.

– Я вважаю, що все сказав вірно. Так йому й треба, – підліток намагається пояснити й довести батькам власну позицію.

– Тобто, це метод боротьби з тими, хто тебе не підтримує? – запитує батько.

– Так.

– І ти зміг би таке сказати матері, якщо б вона тебе не підтримала?.. Нам не подобається твій вчинок, але ми любимо тебе і віримо, що таке більше не повториться.

Завдання:

4. Визначити доцільність слів батька, порівняння зі ставленням сина до матері.
5. Дати оцінку засобів педагогічного впливу батька на сина.
6. Розкрити суть формування в дітей культури поведінки взаємостосунків з іншими людьми.

Соціально-педагогічні задачі III рівня складності:

Задача 1.

Зміст:

Віра Миколаївна, молода вчителька, дуже близько бере до серця проблеми своїх учнів. «Ну що мені робити з цим Вітею? – трохи не зі сльозами сказала вона, – вже два рази міліція затримувала його п'яним! А він тільки в дев'ятому класі. Я його матері казала, щоб вона відвела його на гіпноз або кодування, а їй не до сина – вона, нарешті, вперше заміж вийшла, щастя своє жіноче будує...»

Завдання:

3. Прокоментувати й дати оцінку ситуації.
4. Визначити доцільність / недоцільність втручання соціального педагога. Відповідь обґрунтуйте.

Задача 2.**Зміст:**

«Сама я виросла сиротою і відчула усю гіркоту сирітського хліба. Коли народився Микола, зареклася, що дитинство його буде щасливим. Микола став кумиром і володарем світу. З чоловіком життя не вийшло. Виховувала сина одна, долаючи усі труднощі. Сина зіпсувала вседозволеністю, всепрощенням, нерозумною любов'ю. Виріс він лінивим, з непомірними запитами. Вчився погано. На нього ображалися викладачі, майстри училища. За місяць до закінчення училища взяв участь у квартирній крадіжці».

Завдання:

5. Проаналізувати помилки матері у вихованні сина. Охарактеризуйте джерела їх виникнення.
6. Назвати шляхи попередження зазначених помилок виховання.
7. Визначити роль училища у вихованні Миколи.
8. Вказати на роль соціального педагога в цій ситуації.

Задача 3.**Зміст:**

Мати запитує у соціального педагога:

- Чому дитина стала неслухняною?

Був син маленьким, горя з ним не знали. А тепер (незабаром до школи) став іншим: наші вказівки критикує. Грубий, на все має свою думку... А ми завжди були строгими з сином. Ніколи не відступали від свого слова: якщо сказали – значить, він повинен точно виконати. Ніяких поблажок!

Завдання:

4. Проаналізувати характер вказівок дорослих.
5. Визначити можливі причини виникнення зазначеної поведінки дитини.
6. Вказати на помилки батьків у вихованні дитини та ймовірні їх наслідки.

Задача 4.**Зміст:**

До слідчого райвідділу міліції викликали учня ПТУ Анатолія Т., 17 років, за підозрою в торгівлі наркотиками. З оперативних даних стало відомо, що Толя розповідав друзям, як він вживає героїн, ЛСД, екстазі, кокаїн. Толя переконував, що ці імпортовані наркотики дають «кайф» куди краще, ніж наші. Бажаючи, він обіцяв кілька упаковок, тільки-но друг-іноземець привезе йому наступну партію.

Коли Анатолій увійшов до кабінету, досвідчений слідчий одразу відчув розчарування. Незважаючи на свою заношену куртку та стоптане взуття, хлопець

справляв вигляд екстравагантного та яскраво одягненого: барвиста сорочка, на шії яскрава хустинка, в одному вусі було одразу дві сережки, на голові – чудернацька зачіска, така, що й уявити важко. «Ну й «лопухи» ці оперативники, – думав слідчий, – цей Анатолій своїм друзям «лапшу на вуха вішав», а вони повірили. Сміх та й годі!»

Завдання:

3. Визначити причини припущення слідчого про те, що інформація Анатолія вигадана.
4. Вказати на можливі недоліки у роботі школи й розкрийте ефективні шляхи попередження подібних ситуацій.

Задача 5.

Зміст:

Психологічні та соціально-педагогічні дослідження проблеми переходу дитини з дошкільного закладу в школу констатують: для більшості батьків, дитина яких почала навчання в школі, неминуче постають питання: «Як полегшити адаптаційний період дитини до навчання в першому класі», «Як ставитися до оцінювання вчителем досягнень дитини?», «Як допомагати дитині в навчанні?» тощо.

У багатьох випадках, відповіді визначаються напівусвідомленим і напівзабутим досвідом самих батьків. Вчитель для більшості дорослих продовжує залишатися символом контролю і джерелом тривожності.

Завдання:

Визначити алгоритм роботи соціального педагога в цій ситуації.

Задача 6.

Зміст:

У молодій сім'ї (чоловік, дружина, маленька дитина) сталася трагедія: батько – алкоголік, мати загинула, згодом не стало батька. Дитина потрапила до дитячого будинку. Бездітна сім'я виявила бажання усиновити дитину. Дізнавшись про умови, в яких виховувалась дитина, ймовірні батьки змінили рішення.

Завдання:

1. Обґрунтувати причини побоювань можливих усиновлювачів дитини.
2. Запропонувати технологію взаємодії соціального педагога з ймовірними батьками.

Задача 7.

Зміст:

До реанімаційного відділення лікарні поступив Владлен К., 16 років, з гострим отруєнням транквілізаторами. Як виявилось, він з другом вирішив спробувати, що таке «кайф». Друг в останню хвилину злякався і став відмовляти Владлена. У відповідь на це Владлен, зі словами «Ах ти, слабак! Всього боїшся, а я завжди, що хочу, те й роблю!» Розчинив пігулки у воді і випив.

Мати Владлена, модно і багато вдягнена жінка, плакала у кабінеті лікаря: «І навіщо він це зробив? Що за ігри такі? Мало йому було розваг, чи що? Адже він мав все! Будь-яке його бажання виконувалося, варто йому було тільки захотіти!»

Завдання:

3. Пояснити поведінку Владлена. Проаналізувати ймовірні причини такої поведінки.
4. Конкретизувати план дій соціального педагога школи, в якій навчаються хлопці.

Задача 8.

Зміст:

У школі, в якій навчається Марина, більшість учнів носять гарний і дорогий одяг. Їхні батьки зуміли пристосуватися до нових умов життя й заробляють великі гроші. А Марина носить старі сукні, які зшила мама або бабуса. У них вона почуває себе несучасною. Чому в інших є такі гарні речі, а в неї – майже нічого? Деякі її подруги приносять до школи гроші і, йдучи додому, можуть дозволити собі купити шоколад та інші солодощі. Її найкраща подруга тепер з нею майже не розмовляє. Вона спілкується лише з «обраними». Іноді Марина навіть не хоче йти до школи. Що трапилося з її батьками? Чому вони не можуть займатися тим самим, що і батьки її подруг? Може, вони недостатньо розумні або занадто лінівні?

Одного вечора, коли їхня сім'я збиралася в гості, напруга стала ще відчутнішою. Усі чекали, доки старша дочка одягнеться. Вона більше години вибирала одяг, дивлячись у дзеркало. Батько, нарешті, постукав у двері її кімнати.

– Що?! – крикнула Марина.

– Ми всі на тебе чекаємо, ти вже готова? Ми можемо запізнитися, – сказав батько.

– Я не йду! – закричала Марина.

– Чому? Що трапилося? – спокійно запитав батько.

– Я втомилася від того, що не маю, що вдягнути. Чому ви з мамою ніколи нічого мені не купуєте? Я вже не можу терпіти свій одяг! Я ненавиджу його!

Марина почала плакати. Батьки не знали, що відповісти. А дійсно, що вони могли сказати? Вони прагнули дати дітям все найкраще. Але цього, як виявилось, було недостатньо.

Завдання:

4. Визначити роль соціально-економічного фактора у вихованні людини.
5. Проаналізувати поведінку батьків і Марини.
6. Назвати шляхи розв'язання конфлікту; найбільш вдалі дії батьків у такій ситуації.

Задача 9.

Зміст:

Ігорю 15 років. Він жив з матір'ю, яку засудили за злочин. Хлопець став замкнутим, припинив спілкуватися з друзями. Йому потрібно було вирішити, як він ставиться до матері й подумати, як жити далі.

Розуміючи стан юнака, дядя Толя, родич матері, який приїхав у гості до Ігоря, вирішив з ним поговорити:

– Не буду з тобою сперечатися – тобі зараз важко: нелегко жити без батька, матері, коли їх просто немає: вони померли чи загинули, прожили коротке, але чесне життя. У тебе ж становище інше: батьків немає, але їх вчинки постійно тебе переслідують у житті. Для цього треба бути сильним. Я певен: у тебе є мужність. Ти не несеш відповідальності за те, що зробили твої батьки. Ти не винен у цьому. З ними трапилося велике нещастя, в якому винні вони самі, і більше ніхто. Твоя матір дуже завинила перед людьми і перед тобою. За свою провину вона суворо і справедливо покарана. Коли матір повернеться, ти будеш дорослою, самостійною людиною. У тебе, напевне, буде власна сім'я, діти. І в цей час, коли ти будеш сильним і незалежним, ти, і тільки ти, запам'ятай це, повинен допомогти матері.

– Я?! – здивувався юнак.

– А хто? Звичайно, ти! – продовжував дядя Толя. – Ти в матері один. Тільки в тобі вона буде бачити джерело свого відродження, надії. Дуже важливо, щоб ти не забув, що батьки дали тобі життя, виростили тебе; батьків не обирають, від них не відмовляються, коли вони потрапляють у біду. Тобі треба бути сильним заради себе і матері, заради дівчини, яка буде твоєю дружиною і матір'ю твоїх дітей.

Завдання:

4. Описати хвилювання хлопця.

5. Визначити різницю між мужністю, проявленою людиною на війні, та у боротьбі з життєвими труднощами.
6. Назвати виховний прийом, який застосував дядя Толя; педагогічну цінність такого прийому.

Задача 10.

Зміст:

Дмитро із тих хлопців, яких називають «маминим сином». Його мати завжди зверталася до директора, учителів, батьків однокласників – навіть тоді, коли потрібно було просто поговорити з сином щодо вирішення проблеми. Дмитро, якому вже виповнилося 15 років, зовсім не вмів пристосовуватися до умов реального життя, вирішувати просту проблему, відстоювати власну думку. Хлопець не розумів, що не варто за будь-якою допомогою звертатися до матері. Найчастіше причинами усіх конфліктів були: «мене штовхнули», «мене обізвали», «мене не покликали» і т.д.

Одного разу в гості приїхали бабуса з дідусем, які проживали за кордоном, вісім років не бачили онука. Дідусь – військовий у відставці, протягом декількох днів спостерігав за поведінкою Дмитра й невістки.

Після чергового інциденту дідусь вирішив поговорити наодинці з онуком:

– Я хочу поговорити з тобою не тільки про ситуацію, яка трапилася, а про твоє життя. Тобі вже п'ятнадцять років, ти повинен розуміти, коли варто кликати матір на допомогу, звертатися до неї за порадою, а коли – ні. Ось, дивись, який ти егоїст: маму розхвилював до сліз, а можна було вирішити проблему і без неї. Ти повинен усвідомити, що мама не завжди буде поряд. Треба вчитися себе захищати, відстоювати свої інтереси, аналізувати те, що відбувається. Чому ти сьогодні сам не звернувся до вчителя, щоби він пояснив причину зниження оцінки? Ти ж почав жалітися матері. Ти вже доросла людина і можеш самотійно висловити своє прохання, претензію. У житті потрібно вміти спілкуватися з іншими людьми, захищати свою честь, честь своєї сім'ї, дівчини. Навчатися цьому треба вже зараз.

Давай домовимось: коли виникає потреба, ти звертаєшся за порадою до мене, а не турбуєш матір. Ми разом подумаємо, як краще чинити.

Ще одна умова: ти – юнак, виховуй волю – все робити й приймати рішення самотійно. Виховуй характер! Адже ти внук військового офіцера! Якщо буде важко, я тобі завжди допоможу. Домовились?

Завдання:

1. Дати характеристику типу сімейних стосунків, які склалися між матір'ю та сином.
2. Визначити стиль та основні труднощі сімейного виховання.

Соціально-педагогічні задачі IV рівня складності:

Рольова гра 1.

Дійові особи: батько, мама, син, дочка, бабуса, дідусь.

Перед телевізором сидять члени сім'ї (тато, мама, син, дочка, бабуса, дідусь). Вони хочуть подивитися різні телепередачі, які транслюються на різних каналах в один час.

Завдання:

1. Інсценізувати ситуацію, детально відтворити та прокоментувати дії учасників.
2. Спрогнозувати розвиток подій.
3. Визначити протиріччя, сформулювати мету і завдання для попередження конфлікту.
4. Запропонувати шляхи розв'язання протиріччя кожною дійовою особою.

Рольова гра 2.

Дійові особи: тато, мама, дочка, старший брат.

Дочці дозволили піти на вечірку. Додому потрібно було повернутися до 22 годин. Дівчина прийшла о першій ночі.

Завдання:

1. Інсценізувати ситуацію, детально відтворити та прокоментувати дії учасників.
2. Спрогнозувати розвиток подій.
3. Визначити протиріччя, сформулювати мету і завдання для попередження конфлікту.
4. Запропонувати шляхи розв'язання протиріччя кожною дійовою особою.

Рольова гра 3.

Дійові особи: мати, діти: дочка, син; їхні друзі.

Йдучи на роботу, мати попросила дітей прибрати в квартирі. Коли вона повернулася, побачила, що цілий день діти розважалися з друзями, в квартирі не прибрано, на кухні – багато брудного посуду.

Завдання:

1. Інсценізувати ситуацію, детально відтворити та прокоментувати дії учасників.
2. Спрогнозувати розвиток подій.
3. Визначити протиріччя, сформулювати мету і завдання для попередження конфлікту.
4. Запропонувати шляхи розв'язання протиріччя кожною дійовою особою.

Рольова гра 4.

Дійові особи: батьки, дочка, її подруга Марина, жінка з автобуса.

– Танюша, прийди сьогодні додому раніше. Наші нові сусіди запросили на чай, будемо знайомитися, – попросила мама.

– Гаразд. Прийду о шостій. – І дочка побігла на вулицю.

Далі Таня згадує:

«У автобусі, коли їхали додому, ми з Мариною побачили вільні місця, одразу сіли й почали розмову про події в школі. На зупинці ввійшла і стала поряд з нами жінка похилого віку. У руках вона тримала важкі сумки.

- Дівчата, – чую, хтось говорить, – поступіться місцем.
- Аякже! – різко відповіли ми.
- Ну і молодь зараз...
- От уже завелися...

Ми так захопилися розмовою...А потім нас усі почали виховувати. Ми також не мовчали у відповідь.

О восьмій годині вечора ми з батьками постукали у двері до нових сусідів.

– Будь ласка, заходьте, – двері відчинилися. – На порозі стояла жінка з автобуса, а на столі – гостинці з тих важких сумок...»

Завдання:

1. Інсценізувати ситуацію, детально відтворити та прокоментувати дії учасників.
2. Спрогнозувати розвиток подій.
3. Визначити протиріччя, сформулювати мету і завдання для попередження конфлікту.
4. Запропонувати шляхи розв'язання протиріччя кожною дійовою особою.

Рольова гра 5.

Дійові особи: Катя, мати, однокласники, вчитель.

Катя, учениця 7 класу, страждає від того, що її ріст уже 171 см. У класі вона вища за всіх. Кожна відповідь біля дошки – привід для насмішок однокласників. Тому вона відмовляється відповідати – краще незадовільна оцінка, ніж ще одне приниження. У її свідомості постійно звучать слова хлопців: «Гей, каланча!», зауваження вчителів «Що це тебе так перекручує?», прохання матері: «Розправ плечі, дивись, яка гарна у тебе фігура». А ще Каті подобається Паша, який нижче її на півголови. Вечорами дівчина розглядає себе у дзеркалі і з сумом говорить:

– Які у мене довгі руки! Уже нижче колін. Невже у нормальної людини можуть бути такі руки?.. А шия? Довжелезна. Але з нею можна щось придумати, якщо її втягнути або підняти комір. А от що з ногами робити?..

Завдання:

1. Інсценізувати ситуацію, детально відтворити та прокоментувати дії учасників.
2. Спрогнозувати розвиток подій.
3. Визначити протиріччя, сформулювати мету і завдання для попередження конфлікту.
4. Запропонувати шляхи розв'язання протиріччя кожною дійовою особою.

Рольова гра 6.

Дійові особи: юнак, гості.

На сімейне свято запросили талановитого юнака. Було багато гостей. Усі довго не сідали за стіл – чекали його. Але він запізнювався. Так і не дочекавшись, гості зайняли свої місця. Хлопець прийшов через годину. Він навіть не намагався вибачитися, лише весело сказав:

– Зустрів знайомого, знаєте (він назвав ім'я відомого вченого), і не помітив, як минуло стільки часу.

Потім він, протискаючись між меблями, обійшов стіл і фамільярно потиснув кожному руку. За столом він поводив себе вільно, багато говорив, не давав іншим можливості висловити власну думку.

Завдання:

1. Інсценізувати ситуацію, детально відтворити та прокоментувати дії учасників.
2. Спрогнозувати розвиток подій.
3. Визначити протиріччя, сформулювати мету і завдання для попередження конфлікту.
4. Запропонувати шляхи розв'язання протиріччя кожною дійовою особою.

Рольова гра 7.

Дійові особи: подруги.

Ми сперечалися з подругою – яку професію обрати. І одна ніби не влаштовує, й інша...

– Я впевнена, що не хочу бути педагогом – псувати собі нерви; не піду на хімічне виробництво – хімічні препарати негативно вплинуть на моє здоров'я. Найважливіше для мене – бути здоровою і зацікавленою професійною діяльністю. Мене захоплює робота з тваринами, поїздки.

– Тоді тобі потрібно до цирку! – сказала подруга. А для мене найважливіше – гроші, які можна отримати за виконану роботу.

Я потім довго думала. Сумніваюсь, що у мене є талант для цирку. Можливо подруга міркує вірно, якщо немає покликання, необхідно думати про зарплату?

Завдання:

1. Інсценізувати ситуацію, детально відтворити та прокоментувати слова кожної подруги.
2. Визначити протиріччя, сформулювати мету і завдання.
3. Запропонувати шляхи розв'язання протиріччя, власну думку щодо вибору професії.

Рольова гра 8.

Дійові особи: Дмитро, мати, бабуся, дідусь.

Дмитро із тих хлопців, яких називають «маминим сином». Його мати завжди зверталася до директора, учителів, батьків однокласників – навіть тоді, коли потрібно було просто поговорити з сином щодо вирішення проблеми. Дмитро, якому вже виповнилося 15 років, зовсім не вмів пристосовуватися до умов реального життя, вирішувати просту проблему, відстоювати власну думку. Хлопець не розумів, що не варто за будь-якою допомогою звертатися до матері. Найчастіше причинами усіх конфліктів були: «мене штовхнули», «мене обізвали», «мене не покликали» і т.д.

Одного разу в гості приїхали бабуся з дідусем, які проживали за кордоном, вісім років не бачили онука. Дідусь – військовий у відставці, протягом декількох днів спостерігав за поведінкою Дмитра й невістки.

Після чергового інциденту дідусь вирішив поговорити наодинці з онуком:

– Я хочу поговорити з тобою не тільки про ситуацію, яка трапилася, а про твоє життя. Тобі вже п'ятнадцять років, ти повинен розуміти, коли варто кликати матір на допомогу, звертатися до неї за порадою, а коли – ні. Ось, дивись, який ти егоїст:

маму розхвилював до сліз, а можна було вирішити проблему і без неї. Ти повинен усвідомити, що мама не завжди буде поряд. Треба вчитися себе захищати, відстоювати свої інтереси, аналізувати те, що відбувається. Чому ти сьогодні сам не звернувся до вчителя, щоби він пояснив причину зниження оцінки? Ти ж почав жалітися матері. Ти вже доросла людина і можеш самотійно висловити своє прохання, претензію. У житті потрібно вміти спілкуватися з іншими людьми, захищати свою честь, честь своєї сім'ї, дівчини. Навчатися цьому треба вже зараз.

Давай домовимось: коли виникає потреба, ти звертаєшся за порадою до мене, а не турбуєш матір. Ми разом подумаємо, як краще чинити.

Ще одна умова: ти – юнак, виховуй волю – все робити й приймати рішення самотійно. Виховуй характер! Адже ти внук військового офіцера! Якщо буде важко, я тобі завжди допоможу. Домовились?

Завдання:

1. Інсценізувати ситуацію, детально відтворити та прокоментувати дії учасників.
2. Спрогнозувати розвиток подій.
3. Визначити протиріччя, сформулювати мету і завдання для попередження конфлікту.
4. Запропонувати шляхи розв'язання протиріччя кожною дійовою особою.

Рольова гра 9.

Дійові особи: Настя, однокласники.

Настя – дівчина спокійна, скромна і тиха. Про таких говорять – муху не скривдить. Максим і Олег – її однокласники – веселуни, гострослови, хлопці неспокійні, шумні й задиристі. Одного разу на перерві в буфеті хлопці почали жартувати, насміхатися з Насті. Спочатку жарти були невинними, але з часом ставали грубими та цинічними. Від такої «уваги» Настя зникла. Було видно, як вона хвилюється.

Раптом втрутилась однокласниця Насті, яка добре знала дівчину й щиро поважала її:

– Ви чого причепилися до неї?! Якщо вона мовчить, то можна собі дозволяти все? Де ваша інтелігентність?

– А ми так самостверджуємось, – сказав Олег.

Завдання:

1. Інсценізувати ситуацію, детально відтворити та прокоментувати дії учасників.
2. Спрогнозувати розвиток подій.
3. Визначити протиріччя, сформулювати мету і завдання для попередження конфлікту.
4. Запропонувати шляхи розв'язання протиріччя кожною дійовою особою.

Рольова гра 10.

Дійові особи: Марина, батьки.

У школі, в якій навчається Марина, більшість учнів носять гарний і дорогий одяг. Їхні батьки зуміли пристосуватися до нових умов життя й заробляють великі

гроші. А Марина носить старі сукні, які зшила мама або бабуся. У них вона відчуває себе несучасною. Чому в інших є такі гарні речі, а в неї – майже нічого? Деякі її подруги приносять до школи гроші і, йдучи додому, можуть дозволити собі купити шоколад та інші солодощі. Її найкраща подруга тепер з нею майже не розмовляє. Вона спілкується лише з «обраними». Іноді Марина навіть не хоче йти до школи. Що трапилося з її батьками? Чому вони не можуть займатися тим самим, що і батьки її подруг? Може, вони недостатньо розумні або занадто ліниві?

Одного вечора, коли їхня сім'я збиралася в гості, напруга стала ще відчутнішою. Усі чекали, доки старша дочка одягнеться. Вона більше години вибирала одяг, дивлячись у дзеркало. Батько, нарешті, постукав у двері її кімнати.

– Що?!! – крикнула Марина.

– Ми всі на тебе чекаємо, ти вже готова? Ми можемо завітати, – сказав батько.

– Я не йду! – закричала Марина.

– Чому? Що трапилося? – спокійно запитав батько.

– Я втомилася від того, що не маю, що вдягнути. Чому ви з мамою ніколи нічого мені не купуєте? Я вже не можу терпіти свій одяг! Я ненавиджу його!

Марина почала плакати. Батьки не знали, що відповісти. А дійсно, що вони могли сказати? Вони прагнули дати дітям все найкраще. Але цього, як виявилось, було недостатньо.

Завдання:

1. Інсценізувати ситуацію, детально відтворити та прокоментувати дії учасників.
2. Спрогнозувати розвиток подій.
3. Визначити протиріччя, сформулювати мету і завдання для попередження конфлікту.
4. Запропонувати шляхи розв'язання протиріччя кожною дійовою особою.

Рольова гра 11.

Дійові особи: батько, син.

– Я просто не можу дивитися на твоє довге волосся, – говорить батько дев'ятикласнику. – Ти виглядаєш жахливо. Чому ти не підстрижешся?

– Мені так подобається, – відповідає син.

– Ти жартуєш?! Ти схожий на хіпі. А ти школяр, – не погоджується батько.

– І що?

– Я не можу погодитися з тим, що в тебе таке волосся, – доводить своє батько.

– Це моє волосся, що хочу, те й з ним роблю, – відповідає син.

– Але можна хоча б трішки підстригти? – не припиняє переконувати батько.

– Я не кажу тобі, яка в тебе зачіска, – говорить син.

– Так. Не говориш. Але я ж не виглядаю як дикобраз, – зазначає батько.

– Можна подумати, що я так виглядаю. Ти не розумієш. Моїм друзям така зачіска подобається – особливо дівчатам.

– Я не можу на тебе такого дивитися, – не втрачає надії переконати сина батько.

– Тоді й не дивись, – пробурмотів у відповідь син.

Завдання:

1. Інсценізувати ситуацію, детально відтворити та прокоментувати дії учасників.
2. Спрогнозувати розвиток подій.
3. Визначити протиріччя, сформулювати мету і завдання для попередження конфлікту.
4. Запропонувати шляхи розв'язання протиріччя кожною дійовою особою.

Рольова гра 12.

Дійові особи: Олексій, Валентина Іванівна, учні її класу.

Олексій, восьмикласник, зв'язавшись із компанією старших за нього хлопців, став учасником групового нападу на перехожого. Хлопці перебували у нетверезому стані.

Оскільки Олексій був неповнолітнім, мав слабе серце і під час бійки не проявляв активності, школі надали можливість взяти його на поруки. Для цього необхідно було позитивне рішення педагогічної ради школи. У іншому разі – хлопця чекав суд і позбавлення волі.

Після жвавого обговорення педрада більшістю в два голоси прийняла рішення – дозволити відвідувати школу.

Наступного дня Олексій вперше в житті чергував по школі, відповідально виконуючи свої обов'язки. У цей час Валентина Іванівна вела свій 2 клас у їдальню:

– Діти, подивіться – це той хуліган (вона показала на Олексія), якого вчора хотіли вигнати зі школи. Пам'ятаєте, я вам розповідала про нього.

Олексій, збентежений і знервований, швидко вибіг зі школи.

Завдання:

1. Інсценізувати ситуацію, детально відтворити та прокоментувати дії учасників.
2. Спрогнозувати розвиток подій.
3. Визначити протиріччя, сформулювати мету і завдання для попередження конфлікту.
4. Запропонувати шляхи розв'язання протиріччя кожною дійовою особою.

Джерело: Бордовская Н. В. Педагогика : учебное пособие / Н. В. Бордовская, А. А. Реан. – СПб. : Питер, 2008. – 304 с.

**Ілюстраційні матеріали
групи «Соціально-педагогічна практика
студентів факультету педагогіки, психології та соціальної роботи»
(міжнародна соціальна мережа «vkontakte»)**

Firefox | вконт — Яндекс: Нашлось 77 тыс. о... | Соціально-педагогічна практика ст... | УК Український (Україна) | Справка

http://vkontakte.ru/club22328592

Худеем по Смелову - эффективно, легко! 30 городов Украины

Шкаф для монет numiz.com.ua

Всё для коллекционеров. Аксессуары

Що це?

Ірисик Кривохижа

Мені більше здається, що соціально-педагогічна практика дає змогу реалізувати свою творчість в процесі роботи з людьми, яка вже сформувалася в школі, сім'ї!!!найдільш вдало та повно, на мою думку, така реалізація відбувається на літній практиці в таборі!!!і частково на тих базах показати повністю..

21 тра 2011 о 23:56 | Коментувати

Ольга Ватаманюк

Говорити про важливість тільки одного чи декількох видів практики, на мою думку, не можна.Кожен із видів практики сприяє формуванню творчої особистості студентів. Ознайомлювальна соціально-педагогічна практика дає змогу першкурсникам дізнатися про основні напрями роботи тих установ, організацій, з якими вони вподальшому співпрацюватимуть.

Під час волонтерської соц-пед. практики студенти залучаються до організації та проведення різноманітних заходів, вони мають можливість допомогати соціальнонезахищеним верствам населення, і цим самим отримати новий досвід.

Як профілактично-виховна, так і організаційно-дозвілєва, стажерська, навчально-технологічна соціально-педагогічні практики дають можливість майбутнім соціальним педагогам втілити свої знання в конкретну діяльність, сприяють розвитку їх умінь та навичок.

Особливо хочеться відзначити переддипломну та асистентську соціально-педагогічні практики, проходження яких,особисто мені,найдільше сподобалося. Проте, хотілося б, щоб терміни проходження асистентської практи були довшими, тому що одного місяця трохи замало для того, щоб ознайомитися з процесом викладання та ведення пар. Хотілося б, щоб майбутнім магістрам відводилося більше часу для проходження цього виду практики.

На рахунок бази практики, особисто для мене, найкращою була - Чернівецький обласний центр соціально-психологічної допомоги (кризовий центр), де я неодноразово проводила тренінгові заняття, спілкувалася з клієнтами, чим збагатила свої знання і досвід. Хочеться також відзначити ставлення працівників центру, подякувати їм за розуміння та співпрацю. Проте, проходження практики і її результативність, багато в чому залежить не стільки від бази практики, стільки від самих студентів, від їхнього бажання працювати і проявити себе. Тому хочеться побажати студентам, майбутнім соціальним педагогам:"Будьте активними!Залучайтеся до практичної діяльності!"Адже тільки наш факультет і наша спеціальність дає можливість студентам проходити стільки видів практики, які дійсно сприяють формуванню творчої особистості!

21 тра 2011 о 23:53 | Коментувати

Мені подобається 1

Лєся Діхтяр

Ще у Новій сім'ї брала участь у концерті "Проти СНІДу", де з Л.

Учасники

55 осіб

Тетяна Саша Наталія

Ксюша Анічка Ольга

Посилання

У групі ще немає посилань.

Додати посилання

Фотоальбоми

6 альбомів

201 група
Оновлено 11 лютого 2011

Оновлено 21 травня 2011

Керівники

1 керівник

Тетяна Гембіцька-Равлюк

Додатки

У групі ще немає додатків.

Додати

19:52 26.05.2011

Firefox | вконт — Яндекс: Нашлась 71 тыс. о... | Соціально-педагогічна практика ст... | УК Український (Украина) | Справка

http://vkontakte.ru/club22328592

contact-sys.com

Переводы на счет в любой банк России и Европы.

Що це?

 Леся Дихтяр

Шановні студенти 201 групи!!! Додавайте фото з практики в альбом "201 група" Дякую!!!

Онлайн сьогодні о 17:27 | Коментувати

 Тетяна Гемицька-Равлюк

Шановні учасники групи! Запрошую ВАС до обговорення актуальної теми: "Роль соціально-педагогічної практики у формуванні творчої особистості студентів". Які види практики, на Ваш погляд, найбільше сприяють реалізації цієї мети? Назвіть конкретні бази практики.

Онлайн сьогодні о 16:44 | Коментувати

 Татьяна Грубая

Найбільше згадую практику на кафедрі та в Центрі матері та дитини бо ми там перші проходили практику. А тобі?

4 бер 2011 о 15:50 | Коментувати Мені подобається

 Катя Абрамова

Танюша, що всі всі бази практики були раді вас бачити і цікавими??? А яка запам'яталась найбільше????

16 лют 2011 о 22:27 | Коментувати

 Татьяна Грубая

Практика завжди була цікавою, тільки не завжди ми це розуміли, більше би її, бо теорія важлива, та в роботі потрібна практика...

14 лют 2011 о 16:52 | Коментувати

 Катя Абрамова

привіт всім соціальним педагогам....давайте разом спробуємо поділитись тим, яка база практики виявилась для нас найкращою.....???

11 лют 2011 о 9:16 | Коментувати

 Тетяна Гемицька-Равлюк

Шановні учасники групи! Прохання чітко вказувати назву бази практики та дати. Вдячні за співпрацю.

Онлайн 21 гру 2010 о 7:22 | Коментувати

 Тетяна Гемицька-Равлюк

Шановні студенти-практиканти! Запрошуємо Вас до новоствореної групи. З зацікавленням сприймемо всі ваші пропозиції щодо проходження соціально-педагогічної практики на різних курсах. Наших дорогих випускників, фахівців соціально-педагогічної та соціальної сфери теж будемо раді ба показати повністю..

Онлайн 15 гру 2010 о 8:25

 Тетяна

 Саша

 Александр

 Анічка

 Anet

 Маша

Посилання

У групі ще немає посилань.
Додати посилання

Фотоальбому

6 альбомів Усі

 Оновлено 13 квітня 2011

 залікова пара в 201 гру..
Оновлено 26 березня 2011

Керівники ред.

1 керівник Всі

 Тетяна Гемицька-Равлюк

Додатки

У групі ще немає додатків.
Додати

18:28 21.05.2011

Firefox | вконт — Яндекс: Нашлось 73 тыс. о... | Альбоми Соціально-педагогічна п... | УК Український (Україна) | Справка

http://vkontakte.ru/albums-22328592

В контакте | Соціально-педагогічна практика студентів факультету пе... | пошук | запросити | вийти

Моя Сторінка ред.
Мої Друзі
Мої Фотографії
Мої Відеозаписи (3)
Мої Аудіозаписи
Мої Повідомлення
Мої Нотатки
Мої Групи
Мої Зустрічі
Мої Налаштування

Додатки (22)

Трофейная рыбалка
Додаток

- Это лучшая рыбалка в которую я играл!

HTC Desire S
htc.com

Інтелектуальний в кожній деталі

Що це?

Альбоми групи

6 альбомів | Створити альбом | Перегляд фотографій | Видалити порожні альбоми | Повернутися до групи

 Тренінгове заняття
21 фотографія
Оновлено 5 квітня 2011
Переддипломна соціально-педагогічна практика на базі Чернівецького обласного центру соціально-психологічної допомоги
Редагувати | Додати фотографії

 залікова пара в 201 групи "Байка"
36 фотографій
Оновлено 26 березня 2011
дякую, всім студентам за активну участь!!!!
Редагувати | Додати фотографії

 20.12.2010.
40 фотографій
Оновлено 23 березня 2011
Акція, яка проводилася EGOIST PALACE, при участі міжнародного благодійного фонду "Аквила"...і нас =)
Редагувати | Додати фотографії

 переддипломна соціально-педагогічна практика
18 фотографій
Оновлено 5 березня 2011
Редагувати | Додати фотографії

 201 група
34 фотографії
Оновлено 11 лютого 2011
Редагувати | Додати фотографії

 Основний альбом
10 фотографій
Оновлено 13 квітня 2011
Редагувати | Додати фотографії

про сайт | техпідтримка | блог | правила | реклама | розробникам | магазинам

16:27
20.05.2011

Firefox | вконт — Яндекс: Нашлось 73 тыс. о... | Тренінгове заняття | 21 фотографія | + | УК Український (Україна) | Справка

http://vkontakte.ru/photo-22328592_246381149 | Яндекс

Фотографія 5 із 21 | Закрити

Директор ЧОЦСПД Анатолій Миколайович Хомік ділиться своїми очікуваннями

Додана 5 квітня 2011 | Мені подобається ♥

Ваш коментар

Коментувати...

Альбом:
Тренінгове заняття

Автор:
Ольга Ватаманюк

Позначити людину

Редагувати

Зменшити фотографію

16:38
20.05.2011

Firefox | вконт — Яндекс: Нашлось 73 тыс. о... | Основний альбом | 10 фотографій | УК Український (Україна) | Справка

http://vkontakte.ru/photo-22328592_201182539

Фотографія 3 із 10

„Соціальний центр дітей та дітей“
Додано 10 грудня 2010 | Мені подобається

Тетяна Геніщак-Равлюк
Оперионально-педагогічна практика (жовтень 2010)

17 червня 2008 року відбулося (розрахунок) відкриття Чернівецької обласної комунальної установи „Соціальний центр дітей та дітей“. Завід. був організований обласним центром соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. Соціальний центр дітей та дітей створений за ініціативи Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, а також державної соціальної служби для сім'ї, дітей та молоді. Основною метою діяльності соціального центру дітей та дітей є забезпечення нових форм соціальної підтримки сімей та допомоги батькам від новонароджених дітей; створення належних психолого-педагогічних життєво-побутових умов для забезпечення нормальної життєвості осіб, що тимчасово утримують прожитковий, сприяючи розвитку особистості, що тимчасово проживають тут, освіти, фізич, навчання самостійного життя з дитиною подібним центром, розвиток права та інтересів. В соціальному центрі дітей та дітей тимчасово проживають жінки на останніх місяцях вагітності та центри з дитини вночі від народження до 18 місяців. Соціальний заклад розрахований на 10 осіб та розташований за адресою: м. Чернівці, вул. Луцька, 2-4. Координуючою діяльності обласної комунальної установи „Соціальний центр дітей та дітей“ здійснює Чернівецький обласний центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

10 грудня 2010 о 17:01 | вконт

http://vkontakte.ru/photo-22328592_201182539

15:02 20.05.2011

Джерело: Міжнародна соціальна мережа «vkontakte» [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://vkontakte.ru/id65492363>

ДОДАТОК К

Таблиця 1

**Динаміка показників спрямованості
майбутніх соціальних педагогів на творчу діяльність**

Фактори	КГ										ЕГ											
	Констатувальний етап					Контрольний етап						ЕГ1	ЕГ2	ЕГ3	ЕГ4		ЕГ1	ЕГ2	ЕГ3	ЕГ4		
												Констатувальний етап					Контрольний етап					
	Е	Р	С	Т	Середній	Е	Р	С	Т	Середній		Приріс	Е	Р	С	Т	Середній	Е	Р	СТ	Т	Середній
Позитивне уявлення про себе	0,237	0,443	0,708	0,957	0,586	0,237	0,472	0,708	0,957	0,594	0,008	0,237	0,443	0,708	0,957	0,586	0,25	0,5	0,75	0,985	0,621	0,035
Творчий інтерес, допитливість	0,195	0,417	0,667	0,913	0,548	0,21	0,417	0,667	0,927	0,555	0,007	0,195	0,417	0,667	0,913	0,548	0,25	0,5	0,75	0,985	0,621	0,073
Творчий саморозвиток	0,182	0,39	0,653	0,913	0,535	0,182	0,405	0,653	0,913	0,538	0,003	0,182	0,405	0,653	0,913	0,535	0,25	0,487	0,75	0,985	0,618	0,083
Соціальна зрілість	0,237	0,447	0,723	0,97	0,594	0,25	0,447	0,723	0,955	0,594	0	0,237	0,447	0,723	0,97	0,594	0,25	0,447	0,737	1	0,609	0,015
Прагнення до успіху	0,208	0,432	0,682	0,957	0,569	0,208	0,432	0,697	0,957	0,574	0,005	0,208	0,432	0,682	0,957	0,569	0,237	0,5	0,75	0,97	0,614	0,045

Таблиця 2

**Динаміка показників характерологічних особливостей
майбутніх соціальних педагогів**

Фактори	КГ										ЕГ											
	Констатувальний етап					Контрольний етап					ЕГ1	ЕГ2	ЕГ3	ЕГ4		ЕГ1	ЕГ2	ЕГ3	ЕГ4			
											Констатувальний етап					Контрольний етап						
	Е	Р	СТ	Т	Середній показник	Е	Р	СТ	Т	Середній показник	Приріст	Е	Р	СТ	Т	Середній показник	Е	Р	СТ	Т	Середній показник	Приріст
Сміливість	0,208	0,443	0,708	0,957	0,579	0,208	0,472	0,708	0,957	0,586	0,007	0,208	0,443	0,708	0,957	0,579	0,237	0,5	0,75	0,985	0,618	0,039
Самостійність	0,237	0,473	0,723	0,97	0,601	0,237	0,473	0,723	0,97	0,601	0	0,237	0,473	0,723	0,97	0,601	0,25	0,487	0,75	1	0,622	0,021
Ініціативність	0,208	0,445	0,708	0,907	0,567	0,208	0,445	0,723	0,907	0,571	0,004	0,208	0,445	0,708	0,907	0,567	0,25	0,5	0,737	0,985	0,618	0,051
Упевненість у своїх силах, здібностях	0,208	0,317	0,708	0,957	0,548	0,223	0,317	0,708	0,957	0,551	0,003	0,208	0,317	0,708	0,957	0,548	0,25	0,5	0,75	1	0,625	0,077

Продовження таблиці 2

Емпатія, гуманність	Організаторські здібності	Емоційна активність	Наполегливість
0,237	0,237	0,237	0,195
0,46	0,447	0,46	0,403
0,71	0,71	0,723	0,667
0,97	0,955	0,97	0,883
0,594	0,587	0,598	0,537
0,25	0,237	0,237	0,195
0,46	0,447	0,46	0,403
0,71	0,723	0,723	0,667
0,97	0,955	0,985	0,897
0,598	0,590	0,601	0,541
0,004	0,003	0,003	0,004
0,237	0,237	0,237	0,195
0,46	0,447	0,46	0,403
0,71	0,71	0,723	0,667
0,97	0,955	0,97	0,883
0,594	0,587	0,598	0,537
0,25	0,25	0,25	0,237
0,5	0,46	0,487	0,5
0,75	0,75	0,75	0,75
1	1	1	0,985
0,625	0,615	0,622	0,618
0,031	0,028	0,024	0,081

Таблиця 3

Динаміка показників творчих умінь майбутніх соціальних педагогів

Фактори	КГ										ЕГ											
	Констатувальний етап					Контрольний етап					ЕГ1	ЕГ2	ЕГ3	ЕГ4		ЕГ1	ЕГ2	ЕГ3	ЕГ4			
											Констатувальний етап					Контрольний етап						
	Е	Р	СТ	Т	Середній	Е	Р	СТ	Т	Середній	Приріст	Е	Р	СТ	Т	Середній	Е	Р	СТ	Т	Середній	Приріст
Проблемне бачення	0,25	0,473	0,71	0,955	0,597	0,25	0,473	0,723	0,955	0,600	0,003	0,25	0,473	0,71	0,955	0,597	0,25	0,5	0,737	1	0,622	0,025
Здатність до висування гіпотез, оригінальних ідей	0,208	0,417	0,667	0,928	0,555	0,208	0,417	0,667	0,942	0,559	0,004	0,208	0,417	0,667	0,928	0,555	0,25	0,487	0,75	1	0,622	0,067
Здатність до дослідницької діяльності	0,18	0,458	0,693	0,943	0,569	0,222	0,458	0,693	0,943	0,579	0,01	0,222	0,458	0,693	0,943	0,569	0,237	0,487	0,75	1	0,619	0,05
Вміння аналізувати, інтегрувати та синтезувати інформацію	0,223	0,473	0,723	0,97	0,597	0,223	0,487	0,737	0,97	0,604	0,007	0,223	0,473	0,723	0,97	0,597	0,25	0,487	0,75	1	0,622	0,025
Здатність до виявлення протиріч	0,197	0,443	0,64	0,745	0,506	0,197	0,443	0,64	0,91	0,548	0,042	0,197	0,443	0,64	0,745	0,506	0,237	0,5	0,75	1	0,622	0,116

Таблиця 4

Динаміка показників індивідуальних особливостей психічних процесів майбутніх соціальних педагогів

Фактори	КГ										ЕГ											
	Констатувальний етап					Контрольний етап						ЕГ1	ЕГ2	ЕГ3	ЕГ4		ЕГ1	ЕГ2	ЕГ3	ЕГ4		
												Констатувальний етап					Контрольний етап					
	Е	Р	СТ	Т	Середн й	Е	Р	СТ	Т	Середн й	Приріс	Е	Р	СТ	Т	Середн й	Е	Р	СТ	Т	Середн й	
Альтернативність мислення	0,223	0,473	0,723	0,94	0,589	0,237	0,473	0,723	0,94	0,593	0,004	0,223	0,473	0,723	0,94	0,589	0,237	0,5	0,75	1	0,622	0,033
Дивергентність мислення	0,197	0,458	0,708	0,957	0,580	0,197	0,473	0,708	0,957	0,584	0,004	0,197	0,458	0,708	0,957	0,580	0,237	0,487	0,75	1	0,619	0,03
Точність мислення	0,25	0,473	0,737	0,97	0,608	0,25	0,487	0,737	0,97	0,611	0,003	0,25	0,473	0,737	0,97	0,608	0,25	0,5	0,75	0,985	0,622	0,014
Асоціативність пам'яті	0,25	0,5	0,75	1	0,625	0,25	0,5	0,75	1	0,625	0	0,25	0,5	0,75	1	0,625	0,25	0,5	0,75	1	0,625	0
Цілісність, синтетичність, самостійність сприйняття	0,237	0,5	0,75	1	0,622	0,25	0,487	0,75	1	0,622	0	0,237	0,5	0,75	1	0,622	0,25	0,5	0,75	1	0,625	0,003
Пошуково-перетворювальний стиль мислення	0,223	0,433	0,697	0,955	0,577	0,223	0,447	0,697	0,955	0,581	0,004	0,223	0,433	0,697	0,955	0,577	0,237	0,5	0,75	1	0,622	0,045